

Ve znamení 21. srpna 1988

K 20. výročí invaze	A. Dubček [3-9]
Delegátům XIX. všesvazové konference KSSS	kol. dopis [10-14]
Děti "Pražského jara" promluvily	- [15-16]
Dopis APN - tiskové agentuře Novosti v ČSSR	L. Kohout [17]
Proč došlo k 21. srpnu 1968? /Příčiny vojenské intervence v ČSSR/	M. Hůbl [18-22]
Němá glasnost aneb TASS k 20. výročí 21.8.1968	Z. Jičínský [23-27]
Demokratická obřada socialismu nebo "kontrarevoluce"? /O čem vypovídají průzkumy veřejného mínění z r. 1968/	L. Kohout [28-35]
Hovory s STB aneb bez šálku kávy při výsledku	L. Kohout [36-39]
Otevřený dopis J. Mileleckému	E. Kadlecová, [40-42] F. Šamalik, J. Štern
Sjezdu SPD	J. Štern [43-45]
K přehodnocení "bratrské pomoci"	V. Š. [46-50]
Zodpovědnost novináře	O. Šulcová [51-53]
Kdo dává rány pod pás? /dopis Rudému právu/	R. Zůkal [54-62]
Bývalý okupant vzpomíná /rozhovor s V.A. Suvorovem/	-kj- [63-67]
<u>Studie, úvahy, rozhovory, polemiky</u>	
Zamyšlení k jubileu aneb Republika sedmdesátnice	Č. Čisář [68-74]
Otazníky nad školstvím	M. Holubcová [75-80]
Magnetická anomálie nad Prahou trvá /Rozhovor pro deník ÚV KS Slovinska Delo, Lublaň/	M. Hůbl [81-86]
Poznámka o socialistickém právním státu	Z. Jičínský [87-91]
Splácení dluhů	O. Jílek [92-94]
Mnichov 1938 /Politicko-mocenské a vojensko-strategické aspekty/	L. Kohout [95-108]
Přestavba v ofensívě	F. Šamalik [109-124]
Vyčpělé stereotypy	F. Šamalik [125-128]
Zpráva o stavu čs. ekonomické reformy /Co napovídá přechod od projektů k realizaci/	Z. Šulc [129-146]

K logice věci aneb 0 dojmech z konference KSSS
Komenský by zaplakal

V.Vrabec [147-151]
R.Zukal [152-154]

Ze sovětské perestrojky

Odpovědi historika

J.N.Afansjev [155-159]

Všechna moc... komu? /Po XIX. konferenci KSSS/
Stručný kurs dějin VKS(b) - básně

M.Hábl [160-163]

R. Ročestvenskij [164]

Dokumenty

Čs. vláda vyhověla po třinácti letech interpelaci
občanů /Dopis Federálnímu shromáždění/

[165-166]

XIV. mimořádný sjezd strany - "vysočanský"
/Dokončení/

V.Šilhán [167-190]

Čechie '68 /Nedokončená reportáž/

O.Šulcová [191-194]

Copied from a type-written carbon copy
(unbound sheets, A4), bound, continuously
numbered and made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.
for research and information purposes.
Copyright continues to be held by each
individual author and must be strictly
observed. If clarification is required, please
consult the Centre before publication of any
item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Ve znamení 21. srpna 1988

K 20. výročí invaze	A. Dubček
Delegátům XIX. všesvazové konference KSSS	kol. dopis
Děti "Pražského jara" promluvily	-
Dopis APN - tiskové agentuře Novosti v ČSSR	L. Kohout
Proč došlo k 21. srpnu 1968? /Příčiny vojenské intervence v ČSSR/	M. Hůbl
Nemá glasnost aneb TASS k 20. výročí 21.8.1968	Z. Jičínský
Demokratická obřoda socialismu nebo "kontrarevoluce"? /O čem vypovídají průzkumy veřejného mínění z r.1968/	L. Kohout
Hovory s STB aneb bez šálku kávy při výslechu	L. Kohout
Otevřený dopis J. Mileleckému	E. Kadlecová, F. Šamalík, J. Štern
Sjezdu SPD	J. Štern
K přehodnocení "bratrské pomoci"	V. Š.
Zodpovědnost novináře	O. Šulcová
Kdo dává rány pod pás? /dopis Rudému právu/	R. Zúkal
Bývalý okupant vzpomíná /rozhovor s V.A. Suvorovem/	-ký-
<u>Studie, úvahy, rozhovory, polemiky</u>	
Zamyšlení k jubileu aneb Republika sedmdesátnice	Č. Císař
Otazníky nad školstvím	M. Holubcová
Magnetická anomálie nad Prahou trvá /Rozhovor pro deník ÚV KS Slovinska Delo, Lublaň/	M. Hůbl
Poznámka o socialistickém právním státu	Z. Jičínský
Splácení dluhů	O. Jílek
Mnichov 1938 /Politicko-mocenské a vojensko-strategické aspekty/	L. Kohout
Přestavba v ofensívě	F. Šamalík
Vyčpělé stereotypy	F. Šamalík
Zpráva o stavu čs. ekonomické reformy /Co napovídá přechod od projektů k realizaci/	Z. Šule

K logice věci aneb 6 dojmech z konference KSSS
Komenský by zaplakal

V.Vrabec
R.Zuka1

Ze sovětské perestrojky

Odpovědi historika

Všechna moc... komu? /Po XIX. konferenci KSSS/

Stručný kurs dějin VKS(b) - básně

Dokumenty

J.N.Afansjev
M.Hůbl

R. Rožestvenskij

Čs. vláda vyhověla po třinácti letech interpelaci
občanů /Dopis Federálnímu shromáždění/

XIV. mimořádný sjezd strany - "vysočanský"
/Dokončení/

Čechie '68 /Nedokončená reportáž/

V.Šilhán

O.Šulcová

Alexandar D u b ě k : K 20. výročí invaze

Posílám Vám svoje revoluční pozdravy Dostal jsem informaci o konání konference k zhodnocení zlušeností z r. 1968 při hledání a nástupu politiky obrody socialismu, které dostala přívlastek Pražské, či Československé jaro, nebo jak se u Vás v Itálii hovoří "politika nového kurzu".

Moje pozdravy patří komunistům, sociálním demokratům, představitelům různých levicových demokratických a národněosvobozeneckých proudů.

Soudím, že tak jednáte právě při vědomí, že poznatek KSČ z r. 1968 v nastoupení obrodné politiky otevíral nový prostor a předpoklad pro povznese- ní teorie a praxe socialismu na vyšší úroveň v souladu s požadavky doby. Je to výsledek objektivního projevu zkušeností a teorie a praxe. Právě v tom, anebo právě proto je nový politický program KSČ před dvaceti lety interna- cionálním přínosem.

Nemohu tu mimo jiného obejít závětní - Krymský list s. P. Togliattiho, ve kterém postřehl nutnost nových přístupů k sociální revoluci a řešení kon- fliktů při socialistické výstavbě. Proto ho považuji za jednoho z průkop- níků kritického pohledu na minulou a současnou cestu socialistické revolu- ce. To mu nikdo nemůže upřít.

Nechci nadhodnocovat velký přínos IKS pro věc socialismu. Zůstává však faktem, že od Jaltského listu přes období L. Longa, E. Berlinguera, A Natty jde IKS eszou Gramsciomy "filosofie praxe" a tak se zařazuje mezi ty avant- gardní proudy, které prosazují /podle podmínek té které země/ "nový politi- cký kurs" neoddělitelnost socialismu a demokracie, skutečně rovnoprávné mezinárodní vztahy mezi stranami a zeměmi. V tom vidím i souvislost počíná IKS a úsilí KSČ v nastoupení obrodné politiky, vyjádřené naším Akčním programem před 20. roky.

Hlásím se i nyní k Vám, k sociálnímu hnutí, vzdor tomu, že jsem/jako i statisíce mých druhů v Československu/ dodnes vyhlášený za oportunistic- ko revizionistického představitele v komunistickém hnutí.

Stoupenci vojenského zákroku a likvidace Akčního programu, kteří jsou u moci, poukazují, že úsilí o nápravu deformací, vzniklých nedemokratickým zvratem z 21. 8. 1968 podnítila přestavba v SSSR, kterou se snažíme využít . Není a nemůže tomu tak být. Přestavba svojí n o v o u politikou to pouze umocňuje. Úsilí "vyděděných" komunistů a jiných občanských iniciativ trvá celých 20. let.

Moje stanovisko v 1'Unita není první na obhajobu tehdejší politiky ÚV KSČ a odmítnutí nesprávného počínu pěti zemí Varšavské smlouvy. Proto Vám dávám k dispozici svůj list Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě z r. 1974. /Značná část se dostala do publikace venku/. Taktéž dávám k dispozici můj list komunistickým a dělnickým stranám /NDR, Polska, IKS/ z r. 1975, pověřeným přípravou mezinárodní porady v Berlíně.

Především dávám k demokratickému posouzení mé interview časopisu

'Unita ze dne 10. 1. 1988.

Nejsem představitelem opozice proti současné přestavbě, obrodě socialismu

jeho "obnově", jak to výstižně vyjádřil M. Gorbačov v telegramu M. Ja-kešovi. Ba naopak, vítám, podporuji každý krok v tomto směru i když u nás všechno ještě čeká na realizaci a naplnění skutečnými činy.

Nemohu já a moji druhové přijmout názor, který naši politiku r. 1968 a její Akční program a jeho nositele stavějí do protikla-
du se současnými požadavky přestavby. Reakce na moji prognostiku z r. 1974 i tynejší interview v oficiálních kruzích Československa i v zemích "pětky" byly a jsou stále odmítavé. Námí tu pří-
stup k socialistickému dialogu, a to ani u nás doma, ani v zemích "pětky".
Prostor dostávají pouze stoupcí obhajoby vojenského zákroku z srpna 1968. Stále tak přetrvává "dědičná" politika, která se frakčně začala pro-
sazovat v důsledku vojenského zásahu a proti vůli čs. lidu a naprosté vět-
šiny komunistické strany. Možno dnes sledovat, že tehdejší stoupen-
ci vojenského zásahu, sledující své osob-
ní, mocenské ambice, mají snahu na této
základně stavět současnou č. s. přestavbu.
Setrvání na takovýchto východiscích se nemůže setkat se žádoucí podporou nej-
širších lidových mas, ba ani řadového členstva strany. Potom ani současná
"přestavba" nemůže přinést ty možné výsledky, které se od ní očekávají.
Proto i tu zdůrazňuji: vládnout se dá, ale vést ne! Lenínova představa
socialismu přepokládá tvořivost, občanskou iniciativu a nadšení! Teho je
však v praxi socialismu stále poskrovnu...Kredit, který pracující dali
straně počátečním nadšením se v procesu mnohých deformací vytrácel...

Pravda, dalo by se říci, že Pražské jaro vlastně ani nepotřebuje obhajo-
bu, že se hájí samo svými autentickými dokumenty/nejsou veřejnosti přístup-
né/ a jednáním milionů lidí, živých současníků té doby, komunistů stejně
jako nesraníků a zvláště tehdejší mladé generace - což bylo, jak soudím,
jedním z hlavních socialistických výsledků té doby. Dnešní, nově nastupují-
cí generaci se od školních lavic současná propaganda snaží naočkovat i ty
nejhrubší nepravdy a výmysly o politice a lidech té doby. Proto se to vtlou-
ká do myslí, aby se vyjádřila apologetika oprávněnosti zásahu půlmiliónové
armády "na záchranu socialismu před kontrarevolučním zvratem ke kapitalismu
a odchodu Československa od socialistického společenství".

Když tvrdíme a ukazujeme na faktech opak, tak zase vyprodukovali "argument
: "byli jste slabí a nerozhodní". Dnes se ví, že rozhodnost a síla by se n-
nám přiznala jen tehdy, kdybychom násilný obrat- návrat politiky k starým
stereotypům vykonali sami. Tam nás chtěli zatlačit! Už samotné rozhodnutí
"pětky" o vojenském zásahu do poměrů v KSČ a naší socialistické společnosti
dává odpověď, jakou pozicí v ÚV KSČ, v straně a našem lidu, národech a
národnostech /Ukrajinců a Maďarů nevyjímaje/ měli čs. stoupcí obratu
zpět!

Jestliže za hlavní výsledek vojenského zásahu, ke kterému sáhlo vedení

pěti komunistických stran, v kterém brežněvovské hrálo rozhodující úlohu, bereme likvidaci Akčního programu a po 21. 8. 1968 i listopadové rezoluce ÚV KSČ, včetně zastavení prací na novém mechanismu ekonomického řízení, návrhu zákona o podniku, výsledky komise prověrek politických procesů z období kultu osobnosti a návrhy na institucionální zábranu možnosti recidiv nezákonnosti, dále zastavení diskuse o publikovaném návrhu stanov strany a to vše vrcholící zastavením celého demokratizačního procesu, potom i počín tohoto násilného zákroku se jeví jako protirevoluční.

V zájmu dalšího postupu socialismu a přestavby, které probíhá v socialistických zemích a souvisí s novou generální linií v SSSR, by se měl přezkoumat a přehodnotit akt vojensko-politického zásahu do poměrů v KSČ a čsl. společnosti r. 1968. Dnešní politika KSSS je s tím v příkrém rozporu, jak ve vnitřní, tak v zahraničně-politické činnosti. Proto by se měla celá "pětka" od srpnového vojenského zásahu v Československu veřejně distancovat. Udělala by tím nesporně velkou službu socialismu, jeho ideál a míru ve světě.

Připomínám tu tu a konkretizují proto, neboť jsem dospěl od doby mého interview k názoru, že země "pětky" by měly dnes vycházet z toho, že to bylo jejich rozhodnutí. Proto není úplný pohled na podmíněnost vyřešení tohoto problému postojem KSČ, která se stala objektem jejich rozhodnutí. Toto rozhodnutí /o vojenském zásahu/ přece nečinil ÚV KSČ ani ústavní orgány čsl. státu. Musím v této souvislosti podtrhnout, že by i formální "pozdání skupinou" neopravňovalo spojence k vojenskému zásahu. Ne pouze pro anonymnost zvatelů, ale hlavně pro jejich nelegitimitu.

Domnívám se, že přehodnocení, přiznání chybného kroku ze strany pěti účastníků vojenského zásahu do Československa, který tak tragicky zasáhl komunisty, levicové a demokratické síly, by byl příspěvkem k tomu, aby proces vyhlašované přestavby, informovanosti a demokratizace se stal důvěryhodnějším a tím i přitažlivějším, pravdivějším. Je to vyvolané i nespornou podobností základních inspiračních a programových idejí toho, oč jsme usilovali v Československu r. 1968 a tím, co dnes probíhá v socialistickém společenství.

Na tomto poznání nemohou nic měnit i nesporně negativní jevy, které u nás byly toho průvodním jevem. I to bylo zákonité a nezáviselo to pouze na vůli tehdejšího vedení strany a státu. Nakonec to ukazují i některé poznatky v těch zemích, které na cestu přestavby vstoupily.

Na margo našeho nového politického kurzu r. 1968 je žádoucí poukázat, že naším základním popudem byla kritická revoluční teorie zkušnosti vlastní strany a sociálního hnání. Chépu dobře, a je to nutné zíle dále zkoumat, podobně jako i jiné problémy, že zatím co u nás mohlo dojít dříve k uplatnění nového poli-

tického kursu, v SSSR trvalo jistý časový úsek, než se prokázala zaostalost politického myšlení Brežněva a jeho vedení /nepřipustilo proniknutí objektivně dozrálých potřeb KSSS/, což postupně, jak se ~~konstatuje~~ konstatuje, způsobilo zaostávání a stagnaci veřejného života SSSR a socialistického společenství.

V naší neveliké zemi, která vycházela a byla ovlivněna odlišnými tradicemi se též mohlo nejprve ukázat a ukázalo se, jak je nutné, aby strana a široká demokratická veřejnost v celé lidské činnosti hledaly nové cesty.

Svého času jsem se na obranu naší obrodné politiky chtěl odvolat na Lenina. Vymluvili mi to. Vzal jsem též v úvahu, že Brežněv a sovětské vedení bylo citlivé na argumentaci, která zachází za rámec jejich současného stanoviska. Tehdy jsem od toho upustil /i když v nové politice mě to inspirovalo/ neboť naše socialistické hnutí bylo příliš sevřené /v stalinském i brežněvovském období/ do schématu "všeobecně platných principů" a vsunuli do toho vše, co kdo potřeboval. Přitom Lenin upozorňoval /Dětské nemoc i levičáctví" v komunismu/, že "v tomto smyslu musíme přiznat takový význam některým hlavním rysům naší revoluce" /podtrhl A.D. /Tamtéž Lenin předvídal, "že by bylo chybné pouštět ze zřetele, že po vítězství proletářské revoluce alespoň v jeané z pokročilých zemí nastane pravděpodobně příkrý obrat, totiž že kusko se vzápětí stane zemí, která už nebude vzorem, ale opět se stane zemí zaostalou /v "sovětském" i v socialistickém smyslu"/

Není tu místo ani čas, abych poukázal že z hlediska vnitřních podmínek jsme měli pro obrodnou politiku příznivější podmínky, než má možná dnes gorbačovské vedení strany a státu.

Pokud jde o mnohu vzpomínutá negativa, která rovněž provázela naše obrodné hnutí, nemohu tu nepoukázat na skutečnost, že mnohé jde navrub toho, že ÚV KSČ neměl ve vedení KSSS stoupence našeho nového kursu. To ne pouze oslabovalo, ale v některých případech znemožňovalo vyvodit účinnější, rozhodnější politické kroky proti cizím a škodlivým tendencím.

Základem všeho, nad čím jsme se r. 1968 zamýšleli, je činnost komunistické strany. Šlo a jde o to, aby strana byla skutečně politickou a ideovou organizací ve společnosti, působící na základě poznatků vědy, národních i mezinárodních zkušeností. Smyslem je dbát, aby působily maximálně účinně a otevřeně všechny vazby ve společenském organismu, včetně systému kontroly a shromažďování všech zkušeností. Pouze je třeba si přát, aby každá budoucí obrozená strana byla nikoli dozorcem nad společností, nýbrž aby byla ve službách této společnosti. Politická strana se stane předvojem nikoli ústavním usákoněním jejího vedoucího postavení. I když tohoto postavení ve společnosti dosáhnout tím, že bude stát nad společností. Dosáhne toho pouze když se

bude cítit a pracovat jako součást živého organismu společnosti. Proto se nesmí uzavírat sama do sebe. Strana musí žít životem lidu, životem pro lid. Navzdory všem překážkám a těžkostem o takovoup avangardní úlohu strany jsme se u lidu ucházeli, nikoli bez úspěchu. Proto stavět obrodu KSČ z r. 1968 a její demokratizaci do ~~příkladu~~ protikladu se současnou představbou KSSS je v naprostém rozporu s objektivní skutečností.

Nechci se opakovat uváděním dalších faktů, skutečností však je, že Akční program, stranická a státní politika z 1968 byly sovětské přestavbě blízké, v mnohém obsahově podobné, i když tu byly specifiky, vycpázející z našich podmínek. Akční program byl vyhlášen za otevřený a byli jsme si vědomi, že kriteriem teorie je revoluční praxe. Věkněme si dnes otevřeně, zda nebyla u Brežněva a jeho vedení, i u Gomulky a jiných obava, že přetrvávání čs. obrody, hledání a experimentu ještě více poukáže na rostoucí zaostávání v sovětské teorii a praxi. Že probudí ty stranické, vědecké, hospodářské, kulturně umělecké a publicistické pracovníky v SSSR, kteří rovněž dospěli k podobným poznatkům, jako tomu bylo v případě KSČ. Já osobně věřím, že takovéto tvořivé síly v KSSS byly i předtím. Dnešní úsilí o přestavbu je toho svědectvím. Nebylo jim dopřáno sluchu a otevřeného posouzení etapy, do které už dávno vstoupil vědecky vyspělý svět.

Tedy překonáním zátěže našeho hnutí není stavění Akčního programu proti perestrojce, ale hledání kontinuity a společných inspirujících ideí. To je též cesta "odkletí" vedení KSČ a státu i statisíce komunistů a nestraníků postihnutých a nadále postihovaných pro názor na východiskové cesty z krize v KSČ a v čs. společnosti. Krize, která začla daleko za rámec Československa a stala se zátěží celého levicového revolučního hnutí.

Uvedení ktok by se nesporně stal stělesněním toho, co bylo před 30. lety prohlášeno N. S. Chruščovem a opětovně hlouběji a tak precizně vyjádřeno při návštěvě M. Gerbačova v Jugoslávii v sovětsko-jugoslávské deklaraci z března 1986.

Chápu složitost a obtíže přehodnocovacího kráku. Domnívám se však, že třeba na základě "nového myšlení" vidět problémy KSČ a především zájem čs. lidu. To by se mělo stát kriteriem přístupů "pětky" k jejich rozhodnutí a přínosu překonání tragedie před 20. roky. Měla by se plně a jednoznačně uplatnit Leninova zásada, že strana má tvořit lidu vždy a za každých okolností pravdu...

Přátelé, od doby mého interview v l'Unita uplynulo několik měsíců. Od té doby jde svět nadále svým dynamickým pohybem. Znamenávají se změny vřešení

mnohých regionálních problémů. SSSR a demokratické síly světa stále více nacházejí společnou platformu přežití lidstva a spolupráce. V tom se stále více zračí všelidské zájmy nad zájmy třídami. To je významný prvek i v politice komunistických a levicových, demokratických stran a hnutí. Též v mé vlasti probíhá neutuchající zápas za lidská práva a základní svobody, za důstojnost identity národů i každého jednotlivce.

Nežikám zdaleka vševhno, co mám na mysli, když si představuji že se ocitám tímto příspěvkem ve Vašem prostředí. Chci se s Vámi ještě podělit o neobyčejný pocit, který prožívám, když se občas vrátím k významnému projevu M. Gorbačova při příležitosti 70 výročí VŘSR. Silně na mne působí otevřená a čestná rehabilitace staré leninské gardy revolucionářů, Bucharina a jiných....

Prožíval jsem v SSSR, kde jsem s rodiči žil od r. 1925, převratné úspěchy i tehdejší deformaci socialistických zásad a principů začátkem i koncem 30. let, kdy jsem mnohé z těchto revolucionářů přeškrtoval v učebnicích. Podruhé jsem prožíval tuto obrodu v KSČ v 50. letech a potřetí spolu s mými druhy /i když v jiné podobě/ na vlastní kůži po r. 1968. Je toho za dobu mého života a členství v KS od r. 1939 víc než dost, abych hluboce pochopil a jednoznačně podpořil úsilí sovětských komunistů, ÚV KSSS a osobně s. Gorbačova v současné přestavbě KSSS a celé sovětské společnosti, kde se zřejmě rozhoduje o dalším osudu socialismu. Ano, tak to vidím a v tom je došší dějinná zodpovědnost KSSS před vlastním lidem a revolučním hnutím ve světě.

Naslouchám i více úvahám o možnosti pádu nynějšího reformního vedení strany a sovětského státu. Nevěřím tomu a nechci tomu uvěřit. Hlavně pro současný přímo historický program KSSS. Tu, ve vztahu k sovětské přestavbě je i jednotící linií zájmů všelidských nad třídami. Zdůrazňují to s takovým důrazem, neboť nechť si nikdo v socialistickém světě, ale ani v nesocialistickém /zejména ti, kdož se domnívají, že čím hůře..tím lépe.../ nemyslí že v případě pádu nynějších reformních představitelů, stoupců sovětské přestavby, by se věci, události a život v SSSR mohly vrátit byť i jen do období brežněvovské éry. Nikoli! Vrátil by se daleko a hluboko do éry metod, jež dostaly název kult osobnosti. A to je varovné ne pouze pro socialistické hnutí, ale i pro stoupence západní demokracie.

Jedinou reálnou alternativu vývoje lidstva vidím v důsledném uplatňování politicky mírové koexistence dvou rozdílných společenských soustav. Nynější doba nám přímo předurčuje že oba tyto systémy musí žít na této planetě vedle sebe v mírové koexistenci a spolupráci. Z toho vyplývá i obapolná zodpovědnost za další osud a vý-

voj lidstva. Předpokládám, že od toho by se potom měla zřejmě odvíjet i politika komunistických stran a zejm. v Evropě. V této politice by se potom měla jednoznačně přijmout orientace nikoli na násilné převzetí moci, ale program získávání moci pro sociální, demokratické, humánní přeměny a revoluční pokrok.

Ještě bych chtěl před Vámi opět připomenout, že se nepočítám mezi žádné disidenty, i když mnohé sem zařazené znám z mnohaleté práce pro vlast, socialismus. Mnozí z nich za svoji protifašistickou a socialistickou činnost byli pronásledováni, žalářováni, ba i odsouzeni k trestu smrti /což se nestihlo vykonat./. Tragedie "osudu", přetrvávající politika znásilňování svědomí člověka přivedla mnohé na cestu "disidentství" a obrany lidských práv. Je to důsledek příčiny příčin, odráží to minulý i současný politický stav v naší společnosti.

Byl jsem a zůstávám přesvědčeným komunistám, ovlivněným revolucionáři, kteří šli před námi. Jsem stoupencem socialismu, ve kterém demokracie lidu a demokracie pro lid má své domovské právo. Socialismus a demokracie jsou neoddělitelné. První bez druhého není socialismus v pravém slova smyslu. Jen spojitost toho v jednom celku, v jeden pojem, dává socialismu pravý obsah. Myslím, že chápu, i pozici IKS, strany Gramsciovské, které přejí vze-
stup a uplatnění v řadách pracujících.

Pozdravuji účastníky konference. Pozdravuji italské komunisty a veškeren Váš talentovaný, vyspělý, temperamentní a zpěvavý lid, a zvláště mládež, již odkazují, aby k Vám nacházela ~~šlá~~ cestu. Italské KS ~~si~~ už takovouto důvěru mládeže zasloužila.

Z projevu zasláního mezinrodní konferenci v Bologni /7- 8. července/, pořádané Gramsciho ústavem a Nenniovou ~~radou~~ v Itálii/.

Delegátům XIX. všesvazové konference KSSS

My, občané **ČSSR**, komunisté a socialisté, se obracíme na vás, delegáty XIX. všesvazové konference KSSS s touto výzvou.

Vaše XIX. všesvazové konference KSSS se bezpochyby stane jednou z nejvýznamnějších událostí v životě národů Sovětského svazu a vaší komunistické strany od dob Velké říjnové socialistické revoluce. Změny, ke kterým dochází ve vaší zemi od dubnového zasedání ÚV KSSS v r. 1985, i obsah tezí ÚV KSSS k vaší konferenci je velkým povzbuzením všem demokratickým a socialistickým silám u nás v Československu, v Evropě i v celém světě. Přestavba vyvolala ve vaší zemi novou ideově politickou situaci, umožňující utváření reálné plurality názorů, otevřené a kritické porovnávání myšlenek i veřejnou konfrontaci nejrůznějších zájmů. Jejím smyslem je obnova a rozvinutí autentické humanistické podstaty socialismu a jeho tvořivých sil. Proto kladete důraz na spojení demokracie a socialismu, na to, že demokracie je způsobem existence a rozvoje socialismu.

Tato představa socialismu však nemá jen přívržence, ale i odpůrce.

Je tomu skoro dvacet let, kdy u nás v Československu byl na 9. září 1968 svolán XIV. mimořádný sjezd Komunistické strany Československa. Na tomto sjezdu měly být řešeny podobné, životně důležité otázky, jakými se zabýváte v současné době i vy. Také tehdy stála naše společnost před problémem přestavby a demokratizace v zájmu posílení socialismu v naší zemi. Nahromaděné chyby a omyly, ekonomická stagnace a narůstající společenské krize vyžadovaly zásadní strukturální přestavbu společnosti, a to nejen v oblasti ekonomiky, ale i v oblasti politického systému, v oblasti řízení společnosti. Základní impuls k těmto změnám dalo lednové zasedání ÚV KSČ v r. 1968 a zvolení Alexandra Dubčeka prvním tajemníkem strany. Program potřebných změn naší společnosti byl vyjádřen v Akčním programu KSČ v dubnu 1968.

Tento program odpovídal našim tehdejšími znalostem a zkušenostem. Jeho cílem bylo posílení humanistického obsahu socialismu, všestranný rozvoj demokracie, otevřená politika, radikální ekonomická reforma, lidová samospráva. Sledova i mravní obrodu naší společnosti, ve které by se plně uplatnily všechny tvořivé síly člověka a byly zaručeny jeho individuální a občanské svobody. Odpovídal našim vnitřním potřebám a proto se s ním postupně ztotožnila naprostá většina naší společnosti.

Proces obrody socialismu- jak jsme tuto etapu nazývali- měl i své, převážně skryté odpůrce, jejichž ideové představy o socialismu, ale především jejich vlastní zájmy a politická praxe se s obsahem Akčního programu podstatně rozcházel. Pro svou politiku a zájmy však nenašli žádnou významnou vnitřní společenskou podporu. Zůstali osamoceni. Našli ji však u některých politických činitelů socialistických zemí včetně Sovětského svazu. Proces obrody socialismu v Československu byl vystaven rostoucímu tlaku a kritice zvenčí, které již tehdy hraničila s vměšováním do vnitřních záležitostí

naší země. Stále častěji se v této kritice objevovala slova z dogmaticko-sektářského slovníku, jako pravicový oportunismus, revizionismus a později i kontrarevoluce.

Mimořádný XIV. sjezd strany, svolaný na 9. září 1968 měl rozvinout tuto krátkou, ale složitou - pouze několik měsíců trvající - etapu našeho vývoje, stanovit pevnou strategickou i politicko-taktickou linii, budoucího vývoje a provést potřebné kádrové změny v ústředních orgánech strany. Tento sjezd se však již neuskutečnil.

V noci z 20. na 21. srpna 1968 vpadly na naše území statisícové armády SSSR, NDR, PLR, BLR a Maďarska, Jak oznámil z pověření vlády SSSR 21. srpna TASS, stalo se tak proto, že prý "straničtí a vládní činitelé ČSSR se obrátili na Sovětský svaz a další spojenecké státy se žádostí o poskytnutí bezodkladné pomoci bratrskému čs. lidu včetně pomoci ozbrojených sil. Tato žádost byla vyvolána vzniklým ohrožením socialistického zřízení v Československu ze strany kontrarevolučních sil...Sovětské vláda a vlády spojeneckých zemí se rozhodly vyhovět uvedené žádosti."

Všechny ústavní orgány republiky, její prezident, Národní shromáždění, vláda i Ústřední výbor KSČ a jeho předsednictvo však v této chvíli před celým národem a celým světem prohlásily, že o takovou pomoc nikdy vlády SSSR a ostatních socialistických zemí nepožádaly a naopak označily intervenci armád za narušení suverenity Československé republiky a porušení mezinárodního práva. Až do dbešních dnů se nikdo z tehdejších ani dnešních politických činitelů nepřihlásil k tomu, že by sám nebo ve skupině s jinými pozval zahraniční armády do ČSSR na pomoc proti kontrarevoluci.

Vojenskou intervencí, označovanou jako bratrskou pomoc před kontrarevolucí, spontánně odmítli občané republiky bez rozdílu politických názorů, náboženství, národnosti nebo povolání. Vyjádřili se tak prostřednictvím svých společenských organizací, politických stran, odborů, mládežnických organizací, vědeckých institucí i jako jednotlivci. Intervencí se cítili ohroženi ve svých suverénních právech volit si samostatně cestu a prostředky vlastního vývoje. Toto nezadatelné právo bránili politickými a mírovými prostředky, včetně generální stávky 23. srpna 1968. Díky morální i politické vyspělosti našeho lidu nebyl rukou čs. občana zmařen život ani jediného sovětského vojáka. Žel, obětí na životech byly na straně našich občanů....

Vojenskou intervencí odmítla i zdrcující většina komunistických a dělnických stran v Evropě, demokratická veřejnost ve světě. Vojenská intervence velmi negativně poznamenala další vývoj mezinárodních vztahů a hluboce poškodila vztahy mezi našimi národy. Nikdy nezapomeneme, že také řada sovětských občanů i občanů ostatních socialistických zemí v té době otevřeně a statečně protřetovala proti tomuto činu.

Za několik hodin po vstupu intervenčních armád byli zatčeni představitelé čs. vlády Národního shromáždění, první tajemník Komunistické strany, předseda Ústředního výboru Národní fronty a řada členů předsednictva

ÚV KSČ. Všichni zatčení byli odvezeni vojenskou eskortou mimo území republiky. Došlo k pokusu o sestavení loutkové dělnicko-rolnické vlády a revolučního tribunálu.

V této situaci se 22. srpna shromáždilo v jednom z největších pražských strojírenských závodů více než 1200 řádně zvolených delegátů připravovaného XIV. sjezdu a protože představovali naprostou většinu všech delegátů, prohlásili se XIV. sjezdem KSČ. K tomuto rozhodnutí měli mandát, který jim dalo členstvo strany v demokratických volbách. Jménem celé komunistické strany, jménem našich národů protestovali proti vojenskému vpádu, proti vměšování do našich vnitřních záležitostí, požadovali návrat zatčených československých představitelů do jejich funkcí a odchod intervenčních vojsk z našeho území. V tomto smyslu se obrátili svou výzvou k československému lidu i komunistickým a dělnickým stranám světa. Současně zvolili nový ústřední výbor v čele s A. Dubčekem jako generálním tajemníkem strany. Díky jednotnému odporu lidu, parlamentu, vlády, prezidenta republiky i komunistické strany se pokus ustavit loutkovou dělnicko-rolnickou vládu a tak zvaný revoluční tribunál sesypal jako domeček z karet. Intervence armád byla tak v Československu odmítnuta všemi dostupnými mírovými a politickými prostředky.

Ve dnech 23 - 26. srpna 1968 došlo k jednání mezi našimi a sovětskými představiteli v Moskvě. Při těchto nerovných jednáních byly našim představitelům vnuceny dohody, které v podstatě zmařily další demokratizační reformy v Československu a staly se později základem tak zvané politiky normalizace. Obsah tzv. moskevského protokolu o 15 bodech měl být před národů naší země přísně utajen. Postoj občanů, členů strany i nestraníků k vojenské intervenci se při provádění politiky normalizace stal základním kritériem jejich občanské a politické spolehlivosti, jejich pracovního a společenského uplatnění. Z komunistické strany bylo na základě toho vyloučeno půl milionu členů. Z nejrůznějších hospodářských, kulturních a vědeckých funkcí byly odstraněny desetitisíce převážně tvořivých lidí. Většinou byli zbaveni možnosti pracovat ve svém oboru. Desetitisíce lidí emigrovaly, opustily vlast.

Do politiky se vrátily dogmaticko-sektářské praktiky. Politická moc se ještě více odcizila lidu. Byla zcela likvidována úspěšně započatá ekonomická reforma a další reformní projekty předpokládané Akčním programem. Byla zastavena rehabilitace obětí nezákonností a politických procesů. Obnovil se a upevnil byrokraticko-centralistický systém ve straně a ve státě. Odařilo se na dlouhý čas ochromit progresivní společenské síly, vyloučit je z politického života. To vše tragicky pozáhlo i morální úroveň naší společnosti a její kulturu. Rozrostla se korupce, prospěchářství a nezáměr o veřejné dění. Pronloubila se ekonomické zastávání Československa. Tvořivé síly společnosti, jejich smysl pro sociální spravedlnost, poctivou a kvalitní práci, občanské povinnosti a práva byly podlomeny v

v samotných základech. Dědictvím vojenské intervence a z ní vycházející politiky tzv. normalizace je dlouhé, stále trvající období stagnace.

Naše společnost si uvědomuje příčiny a hloubku naší současné stagnace a požaduje zásadní změny v ekonomice, politice i společenském životě. Část současného vedení strany a státu - převážně pod vlivem přestavby v SSSR - sice také vyjadřuje potřebu ekonomických reforem i změn politického systému, činí to však jen zdráhavě, se zpožděním, neupřímně a neúspěšně. Nemůže to být jinak, neboť současné politické vedení strany a státu odvozuje svoji legitimitu od vojenské intervence a na ní založené politiky tzv. normalizace, která vedla k úplnému zmaření a likvidačnímu procesu obrody socialismu v Československu v letech 1968 - 1969.

Souvislosti mezi vojenskou intervencí v r. 1968 a následující dlouho trvající stagnací naší společnosti a současnou potřebou obnovy socialismu cestou zásadních demokratických reforem celého systému ekonomického a společenského života jsou zřejmé a je nyní je konečně přiznat. Současné politické vedení nic podobného však ještě nepřipouští a proto také nemá zájem pravdivě analyzovat obrobný proces v r. 1968, příčiny jeho zmaření a svůj podíl odpovědnosti na stagnaci života naší společnosti. To jsou hlavní důvody, proč současné politické vedení se opožďuje se vědomím společnosti a není s to vypracovat přitažlivý a reálný program demokratického rozvoje v naší zemi.

Proto se na vás obracíme sami s výzvou, aby vaše politické vedení na základě svých prohlášení o nezadatelných právech národů na samostatnou volbu svého vývoje zveřejnilo plnou pravdu o úloze, kterou sehrálo vedení KSSS a sovětského státu při zmaření procesu obrody socialismu v Československu. Odpověď na tuto výzvu není možno ponechat času a budoucím historikům. Odpověď musí slyšet ještě generace lidí, kteří byli účastníky, očitými svědky i oběťmi těchto událostí. Pravda o nich je důležitou součástí budování důvěry mezi našimi národy, prohlubuje smysl všech pronášených slov o otevřené politice a nezadatelných právech národů *ná/samostatnou/volbu/svého/vývoje/zveřejnilo/* volit si svou vlastní cestu. Pravda o těchto událostech - jak jsme přesvědčení - může být jen ku prospěchu socialismu a demokracie v Československu i v Sovětském svazu. Jsme dokonce přesvědčení i o tom, že vojenská intervence v ČSSR v r. 1968 prodloužila období stagnace a oddálila i přestavbu ve vaší zemi. Vyslovení této pravdy je důležitou podmínkou, která otevře prostor pro opravdu demokratický a socialistický vývoj ČSSR. Je to také důležitá podmínka skutečného upevnění a rozvinutí přátelství mezi našimi národy.

x x x

Pozorně sledujeme váš vývoj a máme upřímnou radost z toho, že síly, které vyvolaly a podporují přestavbu v SSSR rostou a nabývají převahy. Věříme, že tento proces je nezvratný a že vaše konference bude v tomto

smyslu roznohým mezníkem.

Členové ÚV a ÚKRM, zvolení na mimořádném XIV. sjezdu KSČ:

Císař Čestmír	Kaderka Oldřich
Černý Alfréd	Kolmistr Vladimír
Hájek Jiří	Flos Jiří
Jankovcová Ludmila	Šilhán Věnek
Kabrna Vladimír	Vodslon František
	Zelenková Jiřina
Bárta Milah	Mencl Vojtěch
Benšák Antonín	Neuvědová - Nejedlá Zdena
Dienstbier Jiří	Novolný František
Domaňský Josef	Přikryl Vladimír
Doubner Karel	Rys Karel
Doubnerová Jiřina	Slánská Josefa
Dvořák Emil	Slánský Rudolf
Dvořáková Eva	Smrkovské Božena- Katrin
Faukner Antonín	Stehlík Josef
Grégr Miroslav	Stehlíková Dana
Hájek Miloš	Stoček Karel
Horák Robert	Straka Rudolf
Janeček Oldřich	Šindelář Jan
Jičínský Zdeněk	Tůma Vladimír
Kadlecová Erika	Tyburec Jaroslav
Klička Oto	Urban Jan
Klípa Bohumil	Urbanová Marie
Kohout Luboš	Uruba Ladislav
Kolmistrová Blažena	Vágner Josef
Kostroun Karel	Vrabec Václav
Kural Václav	Zukal Rudolf
Lukeš Klement	Šamalík František
Machovec Milan	Lis Ladislav

Praha - Brno 23. června 1988

Děti "pražského jara" promluvíly.

Oficiální kampaň proti "pražskému jaru" vrcholila seriálem článků v předvečer jeho 20. výročí. I RP se přidala Mladá fronta, Práce, Čs. sport. A míra byla dovršena komentářem TASSu z pera A. Kondrašova. Podle něj Brežněvova politika, i když způsobila "zastoj" v SSSR a mezinárodních vztazích, v Československu měla naopak div ne blahodárné účinky, neboť prý "země se napřímila a pozvedla" /!!!/

Podle jedné české anekdoty mají Rusové největší trpaslíky na světě. A když tedy schizofreniky, tak už musí stát za to.

Cílem kampaň nebylo přesvědčovat argumenty, ale zastrešovat. Jenže účinek kampaň, jak se ukázalo, byl právě opačný, než zamýšleli její původci. Chytit dělat z lidí v Čechách hlupáky, či "duraky" je muselo popudit a rozjitřit. A proto její reakce byla až nečekaně masová a prudká.

Před výročí se rýsovaly tři postoje. Hlavní Čarty 77 zřejmě ve snaze nekomplikovat Gorbačovovi situaci, vypustili z prohlášení požadavek odchodu vojsk. Jiří Hájek dokonce prohlásil, že to dnes není aktuální/e kdy bude?/ Neodejdou jistě teď, ale připomínat jim to je třeba stále. Demokratická iniciativa/střední generace/ s masarykovským programem, vyzývala k "rozptýlené demonstraci" /nošení trikolor, smutečních pásek, vyvěšování vlajek na domech i autech / a zřejmě příliš neuspěla. Iniciativní skupina mladých "lennonovců" "Mládež za mír" známá z akcí na Kampě ve výroční den Lennonovy smrti, vydala nejradikálnější výzvu k otevřené demonstraci na Václavském a Staroměstském náměstí a šířila letáky.

Moc spoléhala na to, že výročí připadá na neděli v době prázdnin a dovolených, což je asi ten nejnevhodnější čas pro pořádání takových akcí. Během soboty, v předvečer výročí se zdálo, že tato kalkulace byla správná. Jen malé hloučky postávaly kolem sochy sv. Václava, diskutovali a hlídkující policie /š/ /š/ /š/ s nimi spíše tropila posměch, než aby je rozháněla. Ještě nedělní odpoledne se zdálo potvrzovat tuto kalkulaci, byť hloučky byly na početnosti. Jeden americký televizní komentátor, připravený zabírat masovou demonstraci, vyjádřil své hluboké zklamání nad tím, jak jsou Češi lhostejní ke svému údělu. Ironií osudu bylo, že pražská televize vysílala jeho výrok s jízlivým komentářem ve večerních TV novinách, kdy byla scénérie ve městě úplně změněná, takže se blesoval jak americký, tak český televizní komentátor.

K večeru 21. 8. se Pražané vrátili do města ze svých chat a chalup na venkově a mládež ze svých trampských toulek, kde si u táboráku zpívala protestsongy z r. 1968 jako "Jdi domá, Ivane, čeká tě Nataša" i krylův "Bratříčku, zavírej vrátka" A patřičně naladěna vešla do pražských ulic. A najednou vše bylo úplně jiné. Ospalá nálada letní nedělní Prahy se úplně proměnila tak, že zahraniční turisté, unáhleně se procházející zdánlivě mrtvým městem, nestačili zírat.

To se již ukazovalo, že Václavské náměstí je přesyceno bezpečnostními orgány uniformovanými i těmi druhými. Tehdy se přicházející zástupy pře-

lily na Staroměstské náměstí a zaplnily ho. Bylo kolem 18. hodin. Děti "pražského jara", které zažily intervenci, když jim bylo 10- 15 let, nespomněly na nejobtřesnější zážitek svého dětství. Nyní třicetiletí či pětatřicetiletí dospělí přišli i se svými dětmi a udali demonstraci důstojný, ale důrazný tón.

Ukázali, jak se mýlil Brežněv, když po intervenci řekl: "Dnes nám nadáváte, do tří let zapomenete a potom nás ještě budete vděční." Ukázalo se, že Češi tak snadno nespomínají, protože mají dobrou a dlouhou paměť. Hesla demonstrace byla jasná: "Svobodu, svobodu, Rusi domů" "Rusové, jděte domů" . Masaryk, Masaryk. Dubček, Dubček! Skandování zdůrazňovali potleskem. Silně se projevil důraz na češství. "Češi, pojďte s námi!" Když začaly zasahovat pohotovostní jednotky v bílých přilbách se štíty a dlouhými bílými obuškami/ polskými/, byly přivítány pískotem a zasypany výčitkami "Nejste Češi!" Shromáždění kolem Husova posníku probíhalo důstojně, stejně tak i průvod, který se vydal Kaprovou ulicí k Filosofické fakultě s Mánesovu mostu, směr Hrad nebo sovětská ambasáda? Zdá se, že demonstranti chtěli předat velvyslanci 9 bodů požadavků, jež shromáždění přijalo. Žádali omluvu za nezákonný vpád a stažení sovětských vojsk z Československa. Nedošli, mosty přes Vltavu byly blokovány bezpečností. Demonstranti nemohli své požadavky doručit osobně, zato je má kremelské vedení na stole z celého světa.

Demonstrace byla masová a pokojná. Úřady nakonec přiznaly 4 tisíce účastníků, zahraniční dopisovatelé odhadovali 10 tisíc. Ale kdo je přesně sečte? Dlouho do noci kroužily středem města ahluky mladých a kolem vyklizeného a uzavřeného Václavského náměstí v Jindřišské, na Můstku, v Národní, u Mánesa i jinde docházelo k dalším demonstračním akcím, kdy mladí nečbali výzev k rezignaci. Na brutalitu "bíleých helm" s obuškami a kaskami/spreje se slzným plynem/ odpovídali hvízdáním. Tam zřejmě došlo i ke srážkám, jež úřední zpráva označuje jako výtržnosti.

Rudé právo, když dojde k podobné akci kdekoliv jinde na světě nazývá je pravým jménem- demonstrace. Iady úřední zpráva mluví o "ru šivých akcích"! Jaká to politická pruderie! Snad tolik pruderie proto, aby nemuseli přiznat, že šlo o největší protestní demonstraci v Praze i Československu od 21. 6. 1969. Nyní již nemohou ani zahraniční dopisovatelé říkat, že je tady situace, ale nejsou tady události. ..Praha se probírala a není pochyb, že Češi nespomněli a budou žádat své i u příležitosti 70. výročí vzniku Československa 28. října. A budou to žádat tak dlouho, dokud jejich země nebude zase svobodná. A že umějí být vytrvalí ve svých požadavcích, ukazuje celá jejich historie.

Praha 23, 8. 1988

APN - Tisková agentura Novosti
v ČSSR

Prane dne 25. srpna 1988

Italská 36

13000 Praha 3 Žižkov

Vážení soudruzi!

Poskytujeme vám k informaci a k leskovému předání i d e o l o -
g i c k é m u o d d ě l e n í Ů V K S S S závažné texty tří autorů:

1/ Zdeněk Jičínský, Prof. , Dr., Dr Sc., :

Němá glashost aneb TASS k 20. výročí 21. 8. 1968

2/ Milan Hübl, Doc., Dr., CSc.:

Demokratická proč došlo ke 21. srpnu 1968? /Příčiny vojenské inter-
vence v Československu/ - mělo vyjít v Rinescitě, orgánu IKS

3/ Luboš Kohout, Doc., Dr., CSc., :

Demokratická obroda socialismu nebo "kontrarevoluce"? /O čem vypoví-
dají průzkumy veřejného mínění z r. 1968 ?/

Všichni tři autoři jsou předúnoroví členové KSČ a její dlouholetí funk-
cionáři. V roce 1968 byl Zdeněk Jičínský zvolen za místopředsedu České
národní rady, Milan Hübl byl rektorem Vysoké stranické školy při ÚV KSČ,
členem předsednictva MČV KSČ a po srpnu byl mezi koptovanými členy ÚV
KSČ. Luboš Kohout byl členem vysokoškolského výboru KSČ a členem MKRK
KSČ v Praze.

Studie přináší průkazné a nevyvratitelné fakta o obrodném procesu
r. 1968 v Československu a usvědčují tak početné propagandistické steti
československého a - žel- i sovětského tisku k 20. výročí r. 1968 z
četných závažných nepravd, polopravd, falešných konstrukcí a závěrů.

Bez plné pravdy o minulosti nemůže být se zderem vytvořena nová,
lepší budoucnost. Jak uvnitř jednotlivých zemí socialistické soustavy,
zpak zejména ve vzájemných vztazích mezi nimi.

Držíme ono leninské , že pravda je nejspo-
lehlivější spojenkyní revoluce.

Ze uvedené autory a ze správnost:

docent dr. Luboš Kohout CSc.

P. S. Prosíme sovětské soudruhy, aby omluvili nízkou kulturu průklepů
našich steti i četné překlepy. Pracujeme ve velmi těžkých podmínkách
a dva z nás až po příchodu ze zaměstnání. Děkujeme za pochopení.

"Pražské jaro", jak je označován proces politických, sociálně politických, právních i kulturních změn, započalo příchodem Alexandra Dubčeka do čela KSČ. Některým se zdálo, že vlastně o nic nejde, když byl palácovým převratem jeden setraps nahrazen druhým. Brzy se však rozběhly ve všech sférách života čs. společnosti i jejího řízení změny rozepínající se do značné šíře a dosahující značné hloubky. Z hlediska jejich konce se pak mohlo zdát, že byly příliš rychlé, a proto prý i ukvapené. Z hlediska vbizířních potřeb této země a jejího lidu byly takové změny nanejvýš nutné a potřebné a vlastně by se dalo říci, že i dosti opožděné.

Vždyť Československo bylo již před II. světovou válkou průmyslově rozvinutou zemí, které nemohl vyhovovat extenzivní ráz vývoje, jaký jí byl vnucen po vypuknutí korejské války, kdy čs. hospodářství, obdobně jako ze Protektorátu- bylo postaveno do služeb "válečné ekonomiky". Proto již od r. 1956 i vlivem XX. sjezdu KSSS byly zde silící snahy zvrátit tento nepříznivý trend. V 60. letech celé skupiny ekonomů pracovaly na promýšlení ekonomické reformy a jejich úsilí se pak promítalo do konceptu nového ekonomického modelu. Byl kolektivním dílem úsilí řady ekonomů, i když do povědomí všel pod názvem Šikova reforma. Obdobně se po řadu let pracovalo na reformě politického systému, která by překonala stalinovské deformace z 50. let a vytvořila i právní systém lépe odpovídající demokratickým tradicím země i poměrně vysoké kulturní a civilizační úrovni jejích obyvatel. Po vlivem XX. sjezdu KSSS byl v chodu proces přehodnocování minulosti, který se nezastavil ani po svržení Chruščova v SSSR. Kráce historiků začaly přinášet mnoho nového objeveného o nedávné a dávnější minulosti země a přispívaly i k přehodnocování řady politických procesů 50. let.

Velkým fermentem se vyznačoval i kulturní život, do širšího povědomí tehdy vstupovala jména takových tvůrců, jako byli spisovatelé Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Josef Škvorecký, Ladvík Vaculík nebo filmoví režiséři Miloš Forman, Ivan Passer a mnozí jiní. Byla to přímo exploze tvorby ve všech uměních. Proto z hlediska vnitřních podmínek a potřeb Československa a jeho lidu bylo vše podstatné, co se dělo v pražském jaru, nanejvýš nezbytné. Pokud došlo ke krokům ukvapeným, bylo to zpravidla vlivem rostoucího vnějšího tlaku, usilujícího zrazit a překazit jakékoli reformy.

Československo bylo vklíněno mezi stáfy, ve kterých byla tehdy situace velmi nepříznivá jakýmkoliv takovým reformám, i když by je byly také potřebovaly. Především v SSSR po svržení Chruščova byl nejdříve ztrzděn a pak úplně zastaven proces destabilizace a naopak se znovu upevnil starý byrokratický režim. Počínalo období, které později Gorbačov označil jako zastoj= stagnaci. Proto byl již počátek reform v Československu přijat s nevolí, která se stupňovala až po rozhodnutí zrazit je všemi dostup-

nými prostředky včetně vojenských. Podobná situace se v průběhu 60. let vyvinula v Polsku, kdy Gomułka, vystupující v r. 1956 jako přední odvážný reformátor se zcela "zbrežněvizoval". Byl zcela vyveden z míry vzrůstajícím nepokojem ve vlastním národě a zejména mezi mladá generací. V březnu se na studentských demonstracích v polských městech volalo: "Cela Polsko czeka na Dubczeka". Od té chvíle bylo polské vedení zerytým odpůrcem všech reformních snah v Československu, ochotným ze všech sil přispět k jejich zaškrzení. A nebylo v tom samo.

Nejinak tomu bylo i v NDR s Ulbrichtovým vedením, zaujímajícím v ideologické polemice s "plíživou kontrarevolucí" ten nejmiřitelnější postoj. V Maďarsku byla společenská situace složitější, ale Kádár nebyl ochoten vzepřít se Brežněvovu vedení. A Živkov v Bulharsku vždy ochotně a poslušně plnil s leventskou mazaností jakoukoli linii, jež právě přicházela z Moskvy. Žel, také Čína v době netlesné kulturní revoluce nehrála tu zprostředkující roli, jako v případě Polska v r. 1956, nospak si v kampani proti revizionismu Maovo vedení silně přisezovalo. Jedině Jugoslávie a Rumunsko nevyvíjely tlak na čs. vedení, aby zastavilo nebo odložilo uskutečňování reform.

Reformy v Československu ve všech oblastech nadále pokračovaly, přes všechna Brežněvova varování a přizvučování zejména Ulbrichta a Gomułky. Koncem května 1968 byl svolán mimořádný sjezd XIV. sjezd KSČ na září/osudové datum/. Přes probíhající cvičení sovětských vojsk na území ČSSR proběhly mimořádné okresní a krajské konference a ty ve svobodné diskusi vybraly z navržených kandidátů a v tajných volbách zvolily delegáty na sjezd i se seznamem doporučených kandidátů pro volby členů ÚV KSČ. Složení delegátů bylo politicky zcela jednoznačné, neprosto mezi nimi převážovali stoupcí reform ekonomických, politických i ústavně právních. Na krajských konferencích bylo již zcela jasné, že sejde-li se tento sjezd, potvrdí kurs dalších reform, schválí nové stanovy utvrzující demokracizaci vnitřního života strany. A samozřejmě delegáti by zvolili v tajných volbách nový Ústřední výbor KSČ v podstatně změněném složení a ten by zase zvolil nové předsednictvo a sekretariát s Dubčekem v čele ale politicky mnohem homogennější, doplněné o lidi koncepčně myslící a neztištěné tak minulostí - prostě bez Bíleků, Indrů či Kapků. Bylo by se to promítlo v další demokracizaci vnitřního života i v pružnější zahraniční politice - zlepšení vztahů s Rakouskem a postupné nevázaní diplomatických styků s NSR/.

Brežněv a jeho podporovatelé nemohli nic takového připustit. Stát takto se reformující uvnitř bloku, aniž by sám propagoval své změny navenek, by se stal nebezpečným příkladem pro sousední národy a mohl by postupně uvést do pohybu proces obdobných změn v okolních zemích, SSSR nevyjímaje. Proto byla svolána porada do Varšavy, na kterou se vedení

KSČ odmítlo dostavit, protože nemohlo souhlasit s tím, aby ostatní strany posuzovaly vnitropolitickou situaci Československa a aby jejich vedení bylo příznáno právo rozhodovat o tom, co vedení KSČ smí a nesmí ve své vnitřní politice dělat. Tímto toho došlo k dvoustrannému jednání v Čierné na Ľs.- sovětských hranicích, kde Brežněvovo vedení žádalo zastávení všech již protiběžících reforem a hlavně odložení svolaného sjezdu. Dubček byl ochoten udělat určitá opatření k zajištění toho, co se nazývávalo vedoucí úlohou strany ve společnosti a státě, ale nebyl nakloněn odložení sjezdu. Také vzhledem k vnitrostátní a vnitrostranické situaci si to nemohl dovolit bez ztráty důvěry. Proto přípravy sjezdu pokračovaly i po Čierné a Bratislavě a právě 20. 8. na zasedání předsednictva byly projednány a schváleny příslušné dokumenty- zpráva pro sjezd, návrh stanov stč.

Brežněv měl času velmi málo, protože sjezd autonomní organizace na Slovensku byl svolán na pondělí 26. 8. 1968. I na Slovensku byla situace obtížná, převažovali proreformně zaměřeni delegáti. ...Zcela jasné z průběhu krajských konferencí bylo, že Bilak nejen nebude znovu zvolen za prvního tajemníka ÚV KSS, ale vůbec neprojde jako další- ze členu ÚV KSS. Tehdy měl mezivolenými delegáty výraznou většinu Gustáv Husák, vystupující v té době proreformně a produbčekovsky. Proto k intervenci muselo dojít, než se sejde sjezd v Bratislavě. Konečná volba hodiny H pro soustředěná vojska padla ve chvíli, kdy bylo po schválení dokumentů sjezdu předsednictvem jasné, že Dubček od sjezdu neupustí.

Zejímavé je, že jak Dubček, tak Husák soudili, že Brežněv bluffuje, ale nakonec, když se mu neustá pí, neodvážil se dát vojskům povel ke vstupu do Československa. Dosvědčuje to ve veřejnosti pozapomenutá skutečnost, že Husák vystoupil ještě v úterý 20. srpna 1968 ve středoslovenském městě Žiar nad Hronom na velkém veřejném shromáždění s nejradikálnějším projevem vůbec, kde obvinil Bilakovo vedení ze sabotáže Dubčekovy politiky na Slovensku a sebe prezentoval jako muže, který- bude-li zvolen prvním tajemníkem ÚV KSS stane se důsledným realizátorem reforem na Slovensku a pevnou oporou Dubčekova vedení v Praze.

Puč sebezáchovy učinil z odpárců reformní politiky KSČ hlavní vnitřní oporu příprav zahraniční intervence. Po volbě delegátů již věděli, že ztratili půdu pod nohama a na nějaký vnitřní puč za pomoci armády a bezpečnosti nebyla nejmenší naděje. Armáda se k tomu, na rozdíl od pozdějšího Polska, nedala u nás použít. Vnitřní zvrat byl možný jen za masivní podpory zvnějšku. Proto se konzervativci v ÚV KSČ, jeho předsednictvu i sekretariátu seskupili kolem tvrdého jádra stalinistů, jako byl Basil Bilak, Alois Indra, Drahozír Koldár, Miloš Jakeš, Oldřich Pavlovský, Karel Hoffmann, kteří tvořili jakýsi štáb, který připravoval vnitřní zvrat ve chvíli vstupu vojsk do Československa. Mělo k němu dojít v průběhu zasedání předsednictva ÚV KSČ 20. srpna. Předpokládali, že ve večer-

ních hodinách dojde v průběhu zasedání zpráva o tom, že vojsko překročilo hranice Československa a zejména, že vojenský desant je již v Praze na letišti a směřuje ke středu města, vytvoří se v zasedací síni předsednictva taková atmosféra, která jim umožní předložit text zvacího dopisu, pro nějž si mysleli, že mají zajištěnu podporu 6 z 11 členů předsednictva a tím bude akce legalizována. Jenže situace se vyvinula úplně jinak. Pro takové "pozvání" se vyslovili jen čtyři z jedenácti členů Předsednictva ÚV KSČ /Bilek, Kolder, Rigo a Švestka/ takže nenastala Bilekem vytoužená situace, kdy by se k většině přidali snad i Lubček a Černík. Vznikla situace zcela obrácená. Nyní v pamětech už jen lituje, že sovětský desant nejel okamžitě k budově ÚV KSČ, kde by do zasedačky předsednictva vstoupil "major nebo alebo plukovník Sovietské armády" a vzrušeným hlasem oznámil, že na základě žádosti a závazku přišli. "Dyž se to nestalo, lituje, že aspoň spolehliví pracovníci aparátu měli zatlockovat všude dveře zasedačky. Věru demokratická přesta a. Proto se mohlo stát, že předsednictvo místo pozvání schválilo stanovisko odmítající vstup vojsk jako porušení mezinárodního práva.

Podle Bilekove scénáře to v prvním kóce proběhlo v Bratislavě. Na zasedání PÚV KSS, které/za nepřítomného Bileka a z jeho pověření řídil tajemník Hruškovič, v průběhu zasedání oznámil vstup vojsk a předložil text zvacího dopisu a tím, že v Praze byl schválen všemi, včetně Dubčeka, a že proti němu byli jen Sarkovský a Kriegel. Ve zmatku, který nastal po tomto Hruškovičově sdělení, se 6 z 10 přítomných členů předsednictva vyslovalo pro schválení zvacího dopisu a jen 4 proti./Falšan, Deubner, Turček, A. Tažký/- Nové zděšení nastalo v zasedačce poté, kdy přišel z Prahy dálpísa s textem Stanoviska PÚV KSČ. Tehdy se vzpomatovali Viktor Pavlenda a Josef Krak a zatelefonovali Gustávu Husákovi, který se právě vrátil ze Žieru, a přizvali ho na zasedání. Husák na zasedání přišel - designovaný nový tajemník ÚV KSS- a velmi ostře odmítl schválený text zvacího dopisu. "Čo ste to porobili súdruhovi Dubčekovi, tak ho zrediť a vraziť mu nůž do chrbta. To sa musí okamžite zmeniť, odvolať, a prijeť nový dokument na podporu stanoviska prijatého pražským předsedníctvom". - Což se neprodleně stalo. Takže PÚV KSS přijalo během jednoho zasedání dvě dvě zcela protichůdná rozhodnutí, ale z toho je ještě zřejmější, jak důležité bylo rozhodnutí v Praze, jinak by vše mělo režii připravenou zvetelá.

Takto však měly události odlišný průběh, než byl plán zvetelů. Po schválení pozvání se měla ustavit revoluční dělnicko-rolnická vláda v čele s Aloisem Indrou, kde ministrem vnitre byl designovaný Miloš Jakeš, zahraničí Pavlovský, dále Hoffmann. Měl být vyhlášen výjimečný stav a revoluční tribunál měl soudit vůdce kontrarevoluce a pak další. Zmohli se jen na první akt, kdy skupina pracovníků KGB a StB zatkla Dubčeka,

Smrkovského, Kriegela, Šimona, Špačka, Černíka a byli pak letecky eskortováni pře Legnici na Ukrajinu a pak záse přitráni k jednání v Moskvě. Další internace se týkaly např. Císaře v Praze, některých členů slovenského předsednictva v Petržalce/Pavlenče, Zrak/ a dr./ Jenže tribunál se již nekonal. Takže scénář s potlačením kontrarevoluce, převzatý z Maďarska 1956, selhal již v první fázi. A nebylo to jen v chybách režizirů .

Rozhodným okamžikem bylo prosezení stenoviska k intervenci a pak to, že přes opsčné snahy se je podařilo zveřejnit doma i ve světě.

Dejší ranou bylo pro tyto zvetele svoláží delegátů sjezdu během rekordně krátké doby. Ještě na poslední chvíli před zatčením Dubčka a Šimona bylo dohodnuto s tajemníkem městského výtoru KSČ v Praze Jaromírem Literou, že bude informováé vnitřní cestou krajské výtory a vyzve ke shromáždění delegátů v Praze, což se také stalo, a když se delegáti sešli, prohlásili se sjezdem. Podle místa zasedání byl nazván vysočanským. Toto shromáždění definitivně odvrátilo nebezpečí maďarského modelu potření kontrarevoluce revolučními tribunály a rozsudky smrti, desetitisíci internovanými. Ludvík Svoboda, i když nařekl všechno, co věděl, dobře věděl, co říká, že se podařilo odvrátit velká krveprolití a potoky krve s hromadmi mrtvol.

Vše skončilo jakoby kompromisem, podepsáním moskevského protikolu a nágratem všech zadržných. Jenže protokol měl tolik háčků, že nakonec vše skončilo zmařením reforem vůbec. Dnes se klade otázka, zda měli te- ději nepodepisovat. Nastoupila by hned první varianta- s revolučními tribunály. Měli bychom příležitost vzpomínat na mučedníky, ale výsledek by nebyl jiný.

Intertence zmařila vše z připravovaných reforem, zmařila tak něco, co nebylo jen šancí pro Československo. Prostě má za následek dvacet promarněných let v celém společenství. Jenže dokud se to v těchto zemích nepříhna naplno, nemohou se v žádné z nich uskutečnit skutečně hluboké přeměny, přes všechny slogany to budou jen jakoby- reformy. To je další trest za to, co se stalo v noci z 20. na 21. srpen 1968. Dokud tato kost zůstane v krku, bude to společenství pořád přidušené, netude moci zcela dýchat.

21 . 7. 1988

Miloh Hübl

Zdeněk Jičínský :

Nemá glesnost sneb TASS k 20. výročí 21. 8. 1968

Agentura TASS vydala 19. 8. 1988 zamyšlení svého komentátora A. Kondrašova k tomu, co označuje za protičeskoslovenskou kampaň na Západě v souvislosti s událostmi před 20. lety, se vstupem vojsk spojeneckých zemí 21. 8. 1968 na území Československa.

A. Kondrašov se pokusil již v lednu 1988 o obhajobu tehdejší vojenské agrese 5. států Varšavské smlouvy v čele s SSSR proti jejich spojenci, jejímž důsledkem bylo potlačení čs. reformního pokusu o obrodu socialismu, o vytvoření "socialismu s lidskou tvář". Pokusu, který ve svých základních teoretických koncepcích vyjádřených v Akčním programu KSČ z počátku dubna 1968 i v praktických intencích nové politiky KSČ, předjímal současnou sovětskou přestavbu. Pro A. Kondrašova to ovšem byla kontrarevoluce a cizí vojenská intervence do vnitřních čs. záležitostí byla "bratrskou internacionální pomocí".

Ve stejném duchu je psáno i toto jeho "zamyšlení", pokud tu lze užít takového eufemistického označení pro tu podivnou snůšku nepravd a výmyslů, jejichž nehoráznost překračuje meze toho, co až dosud brežněvovská ideologie i vnitřní čs. ideologie éry tzv. normalizace si o tomto dějinném období čs. socialistického vývoje fabulovala. Proto se také tímto komentářem zabýváme.

S A. Kondrašovem nemá smyslu diskutovat o tom, co napsal, protože fakta pro něj nemají význam. Stejně tak jej nezajímají ani základní principy mezinárodních vztahů, jako je suverenita, rovnoprávnost států, nevměšování do vnitřních věcí, právo národů samostatně rozhodovat o svém osudu, což přirozeně zahrnuje i právo samostatně rozhodovat o formách a cestách socialistického rozvoje, které se vztahují i na vztahy mezi vládou a KS v socialistických státech. A. Kondrašov je ve svém "zamyšlení" vůbec nebere v potaz; pro něj platí brežněvovská doktrína omezené suverenity socialistických států . x/

x/ Nevím, kdo je A. Kondrašov a zúčastnil-li se sovětské intervence v r. 1968 nebo ne. Podle stylu svého psaní by mohl patřit ke skupině sovětských žurnalistů, která v r. 1968 sestavila tzv. "Bílou knihu" - "K událostem v Československu", v níž se pokoušela prokázat nebezpečí a existenci kontrarevoluce v této zemi. Ito knížka, typický to projev stalinistické ideologie je hanbou sovětské žurnalistiky. Žádnou čest jí ovšem nedělá ani článek A. Kondrašova.

V duchu soudobých klíšé sovětské žurnalistiky A. Kondrašov - je přece také pro přestavbu - se abstraktně zmíní o hodnocení tragédií a o myslu z období kultu osobnosti a období stagnace. Z této abstraktní poznanky však pro něj neplyne povinnost konkrétně zkoumat, jak a v čem se právě brežněvovské období stagnace negativně projevilo v sovětské zahraniční politice vůči Československu v průběhu Pražského jara 1968. Hlavní morální deviza přestavby, kterou je hledání pravdy, je mu zcela

cizí,. Jinak by nemohl nazývat skryté i otevřené vměšování SSSR a jeho spojenců, zvláště NDR a PLR, do vnitřních záležitostí KSČ a ČSSR v té době využíváním politických možností působení. A. Kondrašov tu jako by kriticky reaguje na nedostatky bražněvovské zahraniční politiky, aby tak vytvářel zdání, že autor o této problematice uvažuje v duchu "nového myšlení" a přestavby v sovětské zahraniční politice. Je to způsob argumentace, který nelze označit jinak, než demagogický, protože pravý opak je pravdou. Kdyby se A. Kondrašov snažil o pravdivé poznání čs. vývoje - měl k tomu dost času - nemohl by napsat, že "koncem srpna stál Sovětský svaz a další bratrské země před skutečností, že v ČSSR vznikla nepřátelská moc a čs. společnost stála před blízkou perspektivou krvavého zúčtování s čestnými komunisty... To vše přišlo vedení pěti semí Varšavské smlouvy k rozhodnutí poskytnout československému lidu internacionální pomoc." /podtrž. Z. J./.

Sotva si lze představit něco absurdnějšího, než jsou tyto zlovolné výmysly A. Kondrašova o Pražském jaru 1968. Čs. reformní proces probíhal tehdy pokojně, demokratickým způsobem v souladu s tradicemi politické kultury a vývoje čs. společnosti. V jeho čele stály politické a státní orgány, ve kterých se v rámci normálních procedur přijímala rozhodnutí o těch či oněch opatřeních reformní povahy. "vé vedoucí orgány KSČ/předsednictvo a sekretariát/ byly zvoleny demokratickým způsobem na zasedání ÚV KSČ. Stejně tak v souladu s platnou čs. ústavou byl na jaře zvolen nový prezident ČSSR L. Svoboda a vytvořena nová čs. vláda. Tyto orgány, jejichž činností se v těch či oněch funkcích účastnili prakticky všichni členové současného vedení strany a čs. státu včetně M. Jakeše, B. Husáka i L. Štrougala a d. řídily politický a státní vývoj Československa až do 21. 8. 1968.

Řídily jej po nějakou dobu i po 21. 8. 1968. Všichni nejvyšší představitelé těchto orgánů v čele s A. Dubčekem jako 1. tajemníkem ÚV KSČ a L. Svobodou jako prezidentem republiky se účastnili i "jednání" a vedením KSSS v Moskvě koncem srpna 1968, když v Praze stroskotal pokus /organizovaný za účasti velvyslance SSSR v Praze S. Červoněnka/ o vytvoření prozatímní dělnicko-rolnické vlády, vedené A. Indrou.

O jaké nepřátelské moci koncem srpna 1968 v Československu to A. Kondrašov mluví? Všechny tyto nejvyšší státní orgány se postavily proti vojenské intervenci SSSR a 4 jeho spojenců do vnitřních čs. záležitostí a prohlásily je - shodně se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ z 21. 8. 1968 - za odporující všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy a za popření základních norem mezinárodního práva. Tato jednoznačná stanoviska nejvyšších čs. politických a státních orgánů měla plnou podporu čs. lidu.

V Československu probíhal do 21. 8. 1968 sice bouřlivý politický proces, ale i při velmi vzrušených emocích bez jakýchkoli násilností. Žád-

né nebezpečí občanské války nehrozilo. Desítky mrtvých byly až po 21. 8. 1968 a byly to oběti různých zásahů intervenčních voják proti čs. občanům.

Pokud jde o poznámku A. Kondrašova o čestných komunistech a nebezpečí, jemuž měli být vystaveni, pak třeba říci, že právo posuzovat, kdo je jakým komunistou, patřilo v Československu KSČ a jejím orgánům v souladu se stanovami strany. - V Československu do 21. 8. 1968 bylo vyměněno mnohem méně funkcionářů než v SSSR v době přestavby. Z hlediska článků v Sovětskéj Rossiji z 13- 3. 1988 /známá stať N. Andrejevny/, kterou redakční stať Pravdy z 5. 4. 1988 označila za politickou linii protikladnou přestavbě, lze tyto kádrové změny v SSSR pokládat rovněž za odstraňování věrných komunistů. K tomu třeba dodat, že lidem, kteří v Československu v době Pražského jara byli uvolněni z dosavadních funkcí, se nic vážného nestalo. Pokud snad utrpěli nějaké materiální či jiné újmy, jsou nesrovnatelné s masovými existenciální a j. represemi téměř půl milionu členů KSČ, vyloučených či vyškrtnutých z ní na počátku tzv. normalizace, jež byla důsledkem vojenské intervence z 21. srpna 1968. Represe tohoto druhu byly široce uplatněny i proti bezpartijním občanům, kteří sympatizovali s reformním procesem r. 1968. I tato tvrzení A. Kondrašova jsou bez věcného podkladu, je to záměrná demagogie.

Reformní proces v Československu v r. 1968, sleduje-li se cíl jeho skutečného poznání, nutno posuzovat podle rozhodujících skutečností, k nimž patří i stanoviska a politika odpovědných ústavních orgánů, jež se tehdy těšila rozhodné podpoře většiny čs. lidu. Totéž se vztahuje i na proces přestavby v SSSR. Bude-li se průběh přestavby posuzovat podle stanovisek představitelů Panžeti nebo podle pogromu v Sumgaitu a pod., snadno lze dospět k charakteristikám stejné poznávané hodnoty, jakou mají závěry A. Kondrašova o Pražském jaru 1968.

Obsazení Československa 21. 8. 1968 vojsky SSSR a 4 jeho spojenců prohlásily tehdy ústavní orgány Československa za ničím neospravedlnitelnou agresi proti spřátelenému státu, který věrně plnil své spojenecké závazky. Čs. lid toto pošlapání státní a národní suverenity považoval za okupaci. V jejím důsledku byl čs. představitelům při jednání v Moskvě koncepcí srpna 1968 vnucen tzv. moskevský protokol a v r. 1968 nerovnoprávná smlouva o tzv. dočasném pobytu sovětských voják na území Československa. Takový je převý charakter této "internacionální pomoci", kterou se SSSR se 4 spojenci rozhodl Československu naříditi - proti vůli čs. lidu a jeho oprávněných ústavních orgánů. Byl to nejbrutálnější akt brežněvovské zahraniční politiky v Evropě, největší vojenská akce od skončení 2. světové války, typický akt politiky z pozice síly, kterou nyní tak odsuzuje M. S. Gerbečov.

Ničím menší A. Kondrašov prokázat své tvrzení o tom, že bývalí vedou-

ci představitelé Pražského jara" nutili Československo přerušit nejen politické, ale i obchodně ekonomické vztahy s jeho největšími partnery." Čs. politické i státní orgány a jejich představitelé si v průběhu Pražského jara byli vědomi složité situace, do které se Československo dostávalo v důsledku tlaku ze strany SSSR, podporávaného NDR a PLR, proto úzkostlivě dbali o dodržování všech smluvních závazků a povinností vůči svým partnerům ve Varšavské smlouvě i v RVHP. Z těchto důvodů také, aby prokázali dobrou vůli čs. strany, dali souhlas k uspořádání tzv. štábního cvičení sovětských vojsk na území ČSSR na jaře 1968, které, jak se záhy ukázalo, bylo pro ně přípravou na srpncovou vojenskou intervenci.

Jako cynický výsměch se pak musí čs. občanům jevit tvrzení A. Kondrašova, že "celý svět viděl, jak se tato země pozvedla a napřímila po překonání krize z let 1968-1969". Ano, Československo patřilo v r. 1968 do první desítky ekonomicky nejvyspělejších zemí světa a celospolečenská reforma v duchu девизы "socialismu s lidskou tváří" otevírala perspektivu jeho skutečně demokratického socialistického vývoje, který mohl přinést prospěch nejen čs. lidu, ale celému socialistickému společenství - včetně SSSR. K vojenské intervenci z 21. srpna 1968 a pod tlakem brežněvovského vedení byl v Českosloveněku postupně restaurován - ve zhoršené podobě - byrokraticko-centralistický systém, "kasárenský komunismus" s jeho zhoubnými devastačními účinky na všechny sféry života čs. společnosti. Za historicky krátké období necelých dvaceti let kleslo Československo na konec třetí desítky hospodářsky vyspělých zemí a jeho celková stagnace s zůstáváním dále pokračují. Takové jsou skutečné výsledky brežněvovské politiky stagnace vnucené Československu po 21. 8. 1968.

Milióny obětí stalinských represí nemohou být zapomenuty. Vyžaduje to zájem historické pravdy a spravedlnosti, bez nichž nelze vrátit socialismu jeho humánní charakter. Stejně tak nemůže být zapomenut "bezpříkladný akt násilí", kterým byla - podle prohlášení Charty 77 k 20. výročí 21. 8. 1968 - vojenská intervence SSSR a 4 jeho spojenců do vnitřních věcí Československa. Nemůže jej zapomenout čs. lid, který každodenně zažívá jeho důsledky, včetně přítomnosti sovětských vojsk. Nemůže jej zapomenout ani demokratická mezinárodní veřejnost, která si přeje, aby se vztahy mezi státy - velkými i malými, bez ohledu na jejich sociálně politický systém - rozvíjely na základě obecně uznávaných principů mezinárodního práva, zakotvených v Chartě OSN i v helsinské deklaraci. Dříve nebo později, pokud se přestavba bude rozvíjet podle své vnitřní logiky, bude se muset a tímto tíživým dědictvím brežněvovské éry vypořádat i sovětské vedení. Bez toho není představitelné, uklijeme-li v současnosti oblibeného příměru, např. vytváření společného evropského domu, ve kterém by se i malé národy mohly cítit bezpečné a spokojené.

Lze pochopit, že pro sovětské vedení je to komplikovaný problém a že vnitřní vývoj v SSSR tak daleko ještě nedospěl. Když již glesnost v této otázce neexistuje, bylo by lépe, kdyby tu nebylo žádné stanovisko, co však je také nemožné, protože tato otázka se z nejrůznějších stran sovětským představitelům stále klade.

Stať A. Kondrašova je celým svým přístupem poplatná tradičním ideologickým stereotypům stalinské a brežněvovské éry, osprevedlňujícím každý akt sovětské politiky podle zásady, že všechno, co SSSR činí, je dobré, správné a pokrokové. Tento postoj A. Kondrašova k sovětské agresí vůči ČSSR v r. 1968 je v rozporu s obecnými ideami a trendy přestavby. Není však, bohužel, ojedinělým jevem. Obdobně vyznívala odpověď G. Gerasimova na tiskové konferenci v Moskvě dne 16. 8. 1988 a stejný význam má i souhlasné přetištění výtahu z redakčního článku Rudého práva o událostech roku 1968 v Pravdě 20. 8. 1968, jakož i zákaz demonstrace k 20. výročí sovětské vojenské intervence do ČSSR v Moskvě 21. 8. 1988.

Tyto jevy skutečně vyvolávají vážné pochybnosti o upřímnosti záměrů sovětské zahraniční politiky a nepochybně přispívají k udržování fenoménu sovětské hrozby v Evropě, který se jinak nová sovětská zahraniční politika snaží překonávat. Na sovětském postoji k 21. 8. 1968 v Československu se ukazuje, jak je pro sovětskou zahraniční politiku obtížné přejít od abstraktních vyhlašování základních mezinárodně-právních principů /tím se osretně sovětská zahraniční politika vždy vyhlašovala/ k jejich praktickému dodržování v konkrétních vztazích. Závěrem nutno konstatovat, že ke škodě čs. - sovětských vztahů i sovětské přestavby samé v této záležitosti. Sovětská politika vězí dosud pevně ve svérací kezejce brežněvovské doktriny omezené suverenity socialistických států.

21. 8. 1988

Luboš Kohout :

Demokratická obroda socialismu nebo "kontrarevoluce" ?

/ O čem vypovídají průzkumy veřejného mínění z r. 1968? /

V průběhu téměř dvaceti let svého monopolního panství nad společností i nad Komunistickou stranou nepublikovali naši vládcové - ne rozdíl od zahraničí - žádný z hlavních dostupných pramenů, dokumentů, sociologických průzkumů veřejného mínění té doby /s jednou výjimkou- Zpráva o současné politické situaci ČSSR a podmínkách činnosti KSČ - navíc vykleštěnou a zkomolenou/. Dodnes nebyla v Československu, přes deklarovanou demokratizaci a "glasnost" zveřejněna ani jedna z početných studií a knih, hájících uváděním průkazných faktů a zdůvodnění reformní obrodný proces proti lžím, klevetám a falešným závěrům vládních agitpropčků /z domácích autorů uvádím A. Benčíka, Č. Císaře, A. Dubčeka, J. Hájka, M. Hájka, M. Hábla, Z. Jičínského, V. Kadlce, L. Kohouta, F. Kriegla, V. Mencia, R. Slánského, V. Slavíka, J. Sarkovského, V. Šilhána, B. Šimona, Z. Šulce, V. Vrabce, R. Zukala, ze zahraničních alespoň Z. Hejzlara, V. Horského, A. J. Liehna, Z. Mlynáře, J. Pelikáda/.

V této informativní stati, jež doplňuje Háblovu studii "Proč došlo ke 21. srpnu 1968", se opírám hlavně o výše uvedenou zprávu pro předsednictvo ÚV KSČ, předloženou právě v osudový večer 20. srpna tehdejším tajemníkem ÚV KSČ, okupant designovaným předsedou dělnicko-rolnické vlády A. Indrou, jakož i o hlavní průzkumy veřejného mínění té doby. Všechny tyto a mnohé jiné prameny k r. 1968 prokazují nesvratně, že vládní čs propaganda neodpovídá v ničem podstatném o objektivní dějinné pravdě o r. 1968 v Československu.

Počátkem května 1968, tedy k době, kdy technická příprava vojsk je v pádu do Československa byla dokončována a kdy ne poradě 4. května hovořili soběštití představitelé v Kramlu a naší reprezentativní delegací o "kontrarevolučnosti" situace v Československu, očekávalo 75% Čechů a 77% Slováků, že vývoj směřuje k upevnění socialismu. Jen 7% Čechů a 5% Slováků soudilo, že vývoj bude opačný. Zdrželo se soudu v obou zemích 18% vzorku. - Na otázku, zda vedoucí úloha KSČ je podmínkou posilování socialismu, odpovědělo 52% určitě ano, 10% spíše ano, 38% spíše ne. Za garanci dalšího společenského pokroku/při výběru z 8 možností/ dávali respondenti na 1. místo demokratizaci KSČ/45%/ , dále kvalitu vlády, demokratizaci Národní fronty , a až na 4 místa/28%/ více politických stran. Základní dokument "pražského jara", Akční program KSČ znalo a podpírevalo už 69% obyvatel/jen 3% proti/. Pozitivní vztah k vývoji mezi dubnem a květnem projevilo 81% obyvatelstva, mezi členy KSČ dokonce 93%. Pochvaluje se oblíbenost novin, vedle v českých zemích Právo /38%/ , Rudé právo /26%/ , Svobodné slovo /16%/ , Lidová demokracie /14%/.

Ústav pro výzkum veřejného mínění ČSAV v té době např. zjistil, že

pro další rozvoj socialismu je u nás 89% dotázaných, zatím co pro kapitalismus pohybů 5% /6% nemělo vyhraněný názor/, a že 52% věří, že rozvoj socialismu půjde demokratickou cestou.

Statistiky a průzkumy z té doby jasně prokazují to, co se ani dnešní vládní propaganda neodvážá zpochybnit: dělnická třída i společnost jako celek jednoznačně zaujímala pozice obhajoby společenského vlastnictví výrobních prostředků, ovšem- též v souladu s dnešním společenským pohybem v SSSR - akcentovala svůj větší vliv na řízení, podnikovou správu, tedy Rady pracujících, kterýžto proces kulminoval dokonce v polovině 60. let, v říjnu a listopadu r. 1968 a 1969. Zlomení tohoto procesu v dělnické třídě nebylo zlomením odporu "kontrarevoluce" nebo "anarchosyndikalismu", jak se tehdy v propagandě tradovalo, nýbrž zlomením toho, v čem dnešní sovětské politické vedení v čele s M. Gorbačovem spatřuje perspektivu, naději na pokrokový společenský pohyb v SSSR.

K reformám zemědělství, uvolňujícím předchozí tuhý centralismus řízení docházelo již před r. 1968, takže ani vládcové nepopírají, že nejpočetnější "maloburžoázní" živel - rolnictvo, byl v r. 1968 stabilizačním faktorem a že se nejenom žádné zemědělské družstvo nerozpustilo, ale nebyly zaznamenány ani pokusy, byť jednotlivců, o takovýto zpětný proces. V protikladu ke kolchoznímu systému v SSSR, socialistickému, nepovažnému, neefektivnímu- viz kritiky dnešního i reformy- u nás zemědělské družstevnictví vesle prosperovalo, byť ačkoli bez problémů a děsivých regresů.

Drtivá většina inteligence, zejména technické, uvítala takové akty, jako bylo zrušení jadrového stropu pro nestraníky v zastávání i těch nejodpovědnějších řídicích funkcí, přijímání vedoucích kádrů především na základě konkurenčního řízení dle principu odborné dispozice a kvalifikace a nikoli dle pochybného a ke kariérismu podněcujícího klíče- "politické spolehlivosti", zejména příslušnosti k monopolisticky vládnoucí straně. Odborní a vědeckí pracovníci/přírodovědného i humanitního směru/ uvítali zrušení zábrán při opatřování odborné zahraniční literatury i uvolnění předpisů pro vycestování do zahraničí a čerpání z pokladnice světového vývoje vědy a techniky.

Humanitní inteligence nejvíce ocenila rozvoj lidských a občanských práv a svobod, zrušení tiskové a informační cenzury, oceňování uměleckých i literárních děl nezávisle podle skutečné kvality/kupř. náš film té doby dosáhl některými díly světové špičky/, vydávání dříve proskribovaných autorů, přehodnocování, /být mnohdy problematičné/, starší i novější historie.

Církev všech vyznání přivítala pronikavou liberalizací dosavadní kolébné církevní politiky státu, vedoucí k permanentním vzájemným střetům.

Je ovšem nepopíratelnou skutečností, že část inteligence, zejména humanitní, se vědy čele mezinárodního kontextu našeho polednového vývoje, se vědy etila nepřekročitelné vývojové strukturální determinanty, da-

né naším geopolitickým postavením i postavením mezinárodně-právním. Někdy projevovala nepochopení nepřeskočitelnosti nutných vývojových etap, ne netrpělivě vytyčovala hesla nerealistická, jako kupř. ono ústřední: nechceme demokratizaci, chceme demokracii. Výjimkou nebyla ani část inteligence, příslušející ke komunistické straně.

Průzkum v KSČ prokázal, že plně plurální systém s větším počtem vzájemně volebně bojujících stran hájilo asi 10% delegátů nastávajícího mimořádného sjezdu, zatímco stejný počet delegátů dával přednost uchování starého, vyrokraticko-statistického systému řízení společnosti a strany, tedy s řídicí a direktivně nařizující rolí KSČ, jakožto totálního mocenského monopolisty. Naproti tomu 80% delegátů zůstávalo pozice demokratizace společenských vztahů, tedy partnerské vztahy mezi složkami exstranovní Národní fronty, umožňující tvorbu politiky vzájemným dohádováním s kompromisy zdola nahoru; prosezvali zvýšení společenské role demokraticky z více kandidátů volených zastupitelských orgánů všech stupňů oproti výkonné moci; nemonopolistickou společenskou roli KSČ, které si musí každodenně znovu svoji společenskou vůdčí roli získávat pravdivostí svých ideálů, oddanou službou lidu.

I v této delikátní oblasti přinesly průzkumy společenského mínění velmi zajímavá zjištění: jeden z letních průzkumů v českých zemích přinesl tyto výsledky vlivu jednotlivých politických stran, pokud by nedošlo k dohodám v Národní frontě a strany by vystoupily samostatně ve volebním klání: Otázka: jakou stranu byste volil ve svobodných volbách? - Odpověď: 43% - KSČ, 33% místního kandidáta/š člena KSČ, či jiných stran, či nestraníka/, 13% Československou stranu socialistickou a 9% Československou stranu lidovou.

V průběhu r. 1968 se počet členů Lidové strany zdvojnásobil z 20 tisíc na skoro 50 tisíc, ČSS z 16 tisíc na 17 tisíc. Obě strany vypracovaly své vlastní programy buď na socialistické nebo na křesťansko-demokratické bázi, přičemž zde rozvinuly/aniž by odpracovaly/ některé méně rozpracované partie Akčního programu KSČ. Obě strany zaujímaly-i KSČ uznávanou- pozici plurálního tvorby usnesení a rozhodnutí na půdě "Národní fronty, tedy šádnou "protisocialistickou" či "kontrarevoluční" pozici, jak se pokoušejí tvrdit někteří z vládních propagandistů.

Přípravné výbory sociální demokracie tehdy získaly sjezdu července či do poč. srpna 1968, kdy na svolání KSČ sestavily svoji činnost, 1712 přihlášek, většinou starších, bývalých sociálních demokratů. Přitom i tato ležba se redící strana chtěla být nikoli opoziční, nýbrž oponenturní stranou v Národní frontě a bezvýhradně se hlásila k reformnímu a reformovanému socialismu. x/

x/ Mezi největší láči konstrukce režimní propagandy patří původně laděnou vynýlený údaj o snaze sociální demokracie vystoupit po údajných vítězstvích volbách z Varšavské smlouvy, neutralizovat Československo s potes je přidělit k NATO. Zejména exilovní sociální demokraté, jmenovitě

P. Janýr, prokazuje, že údajná schůzka vedení soc. dem. s tímto progresivním cílem se nekonala. Režimní propaganda dneška ovšem Indrovi účelovou lež s chutí opekne.

Ty "tidíce" organizovaných kontrarevolucionářů/dle M. Matouše i jiných/ představoval prý Klub angažovaných nestraníků/KAN/ a asi ne více než 2000 přihlášenými členy a K 231 /název podle zákona 231, čle něhož byli občané republiky jako nepřátelé a vlastizrádci souzení a odsuzování k tvrdým trestům smrti- v 50. letech vykonáno 178 rozsudků - a dlouhodobých vězňením/- sdružující 5670 bývalých politických vězňů, přičemž A. Dubček v interview italské L'Unitě uvedl, že politických vězňů v padesátých letech bylo 36.000 !

Tedy počty více než zanedbatelné, s ohledem na velmi frekventované tvrzení vládců, vždy bez důkazu, že tyto "síly" připravovaly kontrarevoluční zvrh - občanskou válku.

Československá státní bezpečnost pronikla v hojném počtu do těchto organizací. Ani tehdy nehlasila, ani dnes si netroufá tvrdit, že by se nějaká "kontrarevoluce" se zbrání v ruce v těchto organizacích chystala. Ostatně při soufaleš nedostatku "kontrarevolucionářů" postarala se "bestraká" sovětská státní bezpečnost, aby se u nás našlo přece jen aspoň pár pytlů a ukrytými zbraňmi - jenže měli smlá- na jednom z pytlů byl nápis v azbuce. Takže "Poučení" vládců tehle údaj ze sovětské "Bílé knihy" raději nepřevzelo:

ě a n e t u d í ž s v ě t o v o u k u r i o z i t u - k o n -
t r a r e v o l u č n í s i t u a c i " t e z " k o n t r a r e v o -
l u c i o n á ř ů " a d o k o n c e b e z e z b r a n í h r o z -
t u o b č a n s k é v á l k y b e z o b ě n ů , k t e ř í t y
j i c h t ě l i v é s t . x /

x/ Nebo snad by ji chtěl tehdy rozpoutat Vasil Bilak v čele obrovského voje "99 Pragováků" ? Pochybuji! Vždyť na rozdíl od Č. Císáře, J. Sarkevského, či V. Šilhána, kteří klíčnili v Pragovce davové masce po publikování jejich dopisu, zůstal zalezlý ve své kanceláři a své "čruhy ve ztrání" nehájil. /

Obě "kontrarevoluční" organizace ukončily pod politickým vlivem a argumenty reformních komunistů svoji činnost ještě před jednáním našich představitelů se Sověty v Čáerné. Zpráva pro předsednictvo, vypracovaná ještě předtím, vypráví: "KAN se má stát "nezávislou silou nového typu, stojící na protě KSČ, ale vedle ní jako organizace hájící zájmy nestraníků, usilující o jejich zrovnoprávnění a upozorňující na dodržování a respektování pravidel demokratického veřejného života...přechod KAN k organizovaným formám činnosti vedl k oslabení jeho aktivity a poklesu masového náporu. - O nejnebezpečnějších z "kontrarevolucionářů" - K 231- uvádí správa, předložená Indrovi: "Po zveřejnění profilu některých vedoucích funkcionářů K 231 v tisku a rozhlase a v důsledku silící nedůvěry ze strany členů klubu k jeho mluvčím dochází v řadě míst k odlivům aktivity. Celkově lze říci, že byla na vrcholu konce května...Seri funkcí

onáři přiznávají, že došlo mezi funkcionáři a členy k vnitřní diferenciaci ". Tyto skutečnosti vládní propaganda zamlčuje, zejména pak samorozpuštění se "kontrarevolučních" organizací před Čiernou....

Pověstný manifest "2000 slov" byl dle vládní výzvou ke kontrarevoluci. Jeho publikování by dnes prokázalo, že to byl na tehdejší dobu docet krátký, a když, jak soudím, politicky neivní a objektivně věci pokroku v semi spíše škodící, než prospívající dokument. Podstatné je, že naši agitpropčící opět nemohou uvést jediný případ, kdy by jednotlivci, či skupiny "kontrarevoluční výzvy" uposlechlí k destrukci socialistických orgánů lidosprávy. Neopak, autoři a přední signatáři "2000 slov" byli také autory a předními z milionu signatářů spolu na naše představitelce, odfíždějící k jednání do Čierné, kde se mj. praví:

"Vše, oč usilujeme, dá se shrnout do čtyř slov:
SOCIALISMUS, SPOJENECTVÍ, SUVERENITA, SVOBODA I.

V socialismu a spojenectví je naše garancie bratrským zemím a stranám, že nepřipustíme vývoj, který by ohrožoval skutečné zájmy národů, v jejichž svazku přes dvacet let čestně bojujeme ze společnou věc. V suverenitě a svobodě je naopak garancie naší zemi, že se nebudou opakovat těžké chyby, které ještě před nedávnem hrozily vyústit v krizi...extrémní hlasy, které tu a tam zaznívají v našich domácích diskusích jsou právě produktem policejně byrokratického systému, jenž tak dlouho dusil tvářčí myšlení, až zahnal řadu lidí do vnitřní opozice. Přesvědčte je bespočtem příkladů, že autorita strany a pozice socialismu u nás jsou právě dnes nesrovnatelně silnější, než kdykoli v minulosti.!"

Prosté srovnání s vývojem v dnešním reformujícím se SSSR výmluvně dokazuje, že pokud bychom užili stejného metru, jako užívají vládcí vůči vývoji r. 1968, musili bychom konstatovat, že je taz situace daleko "kontrarevolučnější", než tehdy u nás. Viz ty tisíce nově vznikajících reformálních politických i nepolitických organizací, mezi nimi fašisující, šovinisticky velkoruská a resistická Penjeť, sdružující asi 35 tisíc členů, události v Alma Atě, "obaltí, Azertajdžánu a Arzenii s desítkami zavražděných lidí při pogromech a j. std., stp.4

A ještě jedno srovnání, tentokrát s polským vývojem 1980- 81. Naši propagandisté předhazují čubšekovakému vedení, že připustilo údajný rozklad branných a bezpečnostních složek, takže situaci "vyřešil" zásah "spřátelených vojsk. Za vzor mu dávají postup Jaruzelského, který s opřením o armádu vyhlásil stanné právo a administrativně rozpustil polskou "Solidaritu", za níž politicky stále drtivá většina polského národa, zejména dělnické třídy i jiné organizace, jež vznikaly a procevaly v bouřlivých letech 1980- 81, a jež skutečně vystupovaly opozičně proti polskému stranicko-státnímu vedení ssá.

Srovnávají nesrovnatelné. Vždyť u nás se v r. 1968 rozvíjelo masové lidové hnutí na podporu a prosazení hlubokých strukturálních referen, kdy impuls dalo a program referen zpracovalo reformně komunistické vedení

země! - A dodávám, že masové podpore se epoxiční síly v Polsku těšily - a těší- právě proto, že v r. 1968 tehdejší gomulkovské polské vedení nevyaly- šelo masové volání lidu, vyjádřené oním "Polská ~~šůka~~ šůka na Dubczeka", krve- vě potlačilo v r. . 1970 dělnické nepokoje na Pobježí a ani ono, ani po- sdější vedení Gierkovo nepřistoupilo k ekonomickým a politickým reformám typu "pražského jara".

Ovšem tehdy, r. 1968, s nasažením statistických armád potlačila "varšav- ská pětka" reformně komunistické hnutí po půl roce stále rušeného procesu. Naopak v Polsku se hnutí a nesmírně silnými protikomunistickými, proti- sovětskými a protisocialistickými prvky rozvíjelo a mohutnělo po dobu ško- ro l a půl roku! to přes neléhaní sovětského politického vedení, aby ve- dení polské sahlo mnohem dříve, než fakticky učinilo, k násilnému zlomení tohoto hnutí.

Nejí to - par excellence - okrovský politický a historický paradox?

ská je pravda o tehdejší vývoji v našich ostrojených složkách? Naše armáda byla i v r. 1968 plně bejeschopná. Ovšem její špičkoví velitelé a političtí pracovníci, vrchní velitel, prezident republiky armádní gene- rál Ladvík Svoboda zdávodněně nehodnotili situaci u nás- v souladu s exakt- ně prověřenou skutečností- jako "kontrarevoluční".

Armáde tudíž odmítala rozhodně pokusy p r o t i s t r a n i c k é f r a k c e p u š i s t ů /typu Bilaka, Hoffmanna a Indry/ zneušit jí pro násilné potlačení vyhraněně socialistického a demokratického spole- čenského pohybu. - Však se "normalizátoři" se to velitelskému sboru ar- mády krutě posstili - z asi 60 tisíc důstojníků a generálů bylo z armády vyhozeno asi 6000 nejschopnějších /a nejvyšší funkce zastávajících/ ve- litelů a politických pracovníků.

Prověřená fakta též prokazují jako lež tvrzení vládeč, že stranické a státní vedení země, nejvyšší velitelé armády připravovali vystoupení Československa z Varšavské smlouvy a jeho neutralizaci.

Vládečové vědomě falšují praveny tím, že prý důkazem snahy o neutrāli- zaci Československa bylo rozhodové vystoupení generála V. Prchlíka v lé- tě 1968 a dále Memorandum Vojenské politické ašadenie z téže doby. Gen. Lokajšček dokonce v televizní besedě tvrdil, že prý Memorandum požáde- valo vystoupení z Varšavské smlouvy. Publikování obého by prokázalo, že Prchlík i Memorandum požádevali pouze většii rovnoprávnost, zejména v obsazování ve cizích míst ve Varšavském paktu a Memorandum nadto možnost vyprecevat v rámci obecné vojenské doktriny tohoto paktu i specifickou československou vojenskou doktrinu. Je a podiven, že ještě v těchto dnech přejal lži šs. vládeč bez sbytku TASS a naše sovětské tiskoviny.

Jiná je otázka lidového vztahu většiny obyč našich národů k SSSR. Šned jen Bulhaři změšii, podobně jako my, ve svých dějinnách šdně rozpory a Ruska a jeho dědicem- SSSR.

Kladné city začaly vyprehávat teprve tehdy, kdy stalinistický SSSR

zmařil kurs na "specifickou československou cestu k socialismu", cestu demokratickou, bez "diktatury proletariátu" sovětského typu. Avšak i v r. 1968 absolvoval český a slovenský lid čestně "zkoušku státníkovu", protože vypreházející city dokázal nahradit střízlivým politickým realismem. Dle správy pro předsednictvo ÚV KSČ uznávalo potřebu sovětsko-československého ekonomického, politického i vojenského spojení až do letních měsíců r. 1968 86% dospělých obyvatel republiky!

Výrazné posílení a posléze převládání neutralizačních a protisovětských nálad nutno spojovat výlučně s hegemonským postupem brežněvovského vedení KSSS a SSSR, vrcholícím vojenskou invazí. Tyto kvalitativní změny v myšlení lidu vyjádřil tváří v tvář Brežněvovi jeho tehdejší srpnový spikovec J. Šarkovský: "Vy jste, soudruzi, vy jste zničili to staleté přátelství, které bylo mezi našimi národy: náš národ kudoval přes sto let slavjanofilství, lásku k slovanskému Rusku, padesát let k Sovětskému svazu. V našem lidu jste měli přátele nejvěrnější a vy jste tohle to z jediného noc zničili!"

Byl-li M. S. Gorbačov nesporně velmi všele přivítán při oficiální návštěvě Československa přemnohými z těch milionů Čechů a Slováků, kteří rozhodně odsuzovali brežněvovský SSSR za jeho pošlapání mezinárodního práva a suverenity Československa, bylo tomu tak proto, že tito lidé rozpoznali a uvítali v jeho politice prvky velmi příbuzné s politikou naší strany v období procesu r. 1968. Spojovali s novou politikou i naději na přehodnocení tehdejší střelivé křivdy. Zklamání a znovunávrat do starého antisovětského skepsu, pokud jde o šs. vývoj, k němuž došlo po Gorbačevově odjezdu, se u většiny politicky aktivních občanů výrazně prohloubily. Vždyť sovětská strana se znovu solidarizovala se lžemi pražských vládců z "osmdesátých", byť na ústí Gorbačeva, nicméně v prohlášení TASSu a tím, že redakční stěh Rudeho práva a slovenské Pravdy přetiskla i Pravda sovětská.

x x x

Totálně negativní bilance dvacetileté monopolní vlády neostalinsko-brežněvovských deformátorů a brzditelů autenticky socialistické výstavby v Československu je v očích našeho lidu dnes naprostě ošidná a překáská. - Tehdy, v r. 1968, první úspěšné kroky reformy, přecházení od extenzivního k intenzivnímu hospodaření, největší tempa přírůstka vytvářeného národního důchodu na obyvatele v poválečných dějinách země, vysoké tempo růstu životní úrovně. Dnes - i nejvyšší státní místa přiznávají, že jsme se vlastní vinou dostali do těžké hospodářské krize a mimořádně nízkými přírůstky národního důchodu, se stagnující, ba regresivním životním standardem. Dávalo by dáno jen 5% obyvatel přednost kapitalismu předsocialismem, jako tomu bylo před dvěceti léty? - Vždyť nepřesná fakta dokazují, že v ČSSR hrubý národní produkt na obyvatele stoupl v r. 1984 proti r. 1970 pouze o 2.230 dolarů na 16.280 dolarů, zatím co

v Rakousku z 1.847 na 8. 908 a v Japonsku z 1.963 dolarů dokonce na 10. 457 dolarů.

Tehdy stoupala prestiž stranicko- státního vedení země v očích obyvatelstva, protože pectivě realizovalo myšlenku, že nemůže být socialismu bez rozvoje d e m o k r a c i e s a s e m o s p r á v n é h o r o s - h o d o v á n í l i d u. "Normalizační" dvacetiletí naopak představuje návrat k byrokratickému komandování a dirigování společenského a politického pohybu z personálně úzkého okruhu politické elity. Tehdy rozkvět literatury a umění, dnes úpadek. Tehdy svoboda tisku, dnes cenzura. Tehdy rozvoj občanských práv a svobod, dnes jejich pošlapávání. Tehdy první zářezky rozvoje "právního státu", dnes právní džungle a bezpráví. - Jak by asi dnes dopadl průzkum veřejného mínění na téma, jaké autoritě se těší dnešní stranické vedení u lidu, na rozdíl od tehdejšího? Která doba prokazovala růst "antisocialismu", "antisovětlismu" a "antikomunismu"? Ta tehdejší nebo ta dnešní?

V naší zemi koluje v tisících exemplářů projevy herce K. Kopeckého na sjezdu dramatických umělců zejména proto, že se o nejvyšších funkcionářích vyslovil asi v tom smyslu, že nejlepší službu socialismu by udělali, kdyby poté, kdy jej nesmírně kompromitovali, se svých funkcí dobrovolně odebřeli. - Což ovšem nehodlají učinit a o čemž svědčí i jejich křečovitá obhajoba "Poučení z krizové situace" a statí z něho vycházejících, jež po zlovení stranického či lidového odporu společnosti v n a u t i l i .

A tak na konec ještě jeden údaj z průzkumu před dvaceti lety: Ve vnitrostranickém průzkumu z konce r. 1968 jen asi 5% komunistů považovalo vojenskou intervenci za zdůvodnitelnou či oslavitelnou chybami posledního vývoje. Neopak, 90, 6% tento zásah rozhodně odmítlo a odsoudilo. 79% dotázaných označilo tento zásah za výraz nepochopení vůdce pěti států pro položený vývoj v ČSSR. Ve středoslovenské kraji 89% komunistů označilo tento zásah za akci, poškozující socialismus.

"Poučení" a statí z něho vycházející je obyčejná pragmatická, hodně neobratná propaganda s poléhající se na svůj informační monopol a tedy zásebníci případného čtenáře výmysly, legendami, lžemi a polopravdami, někdy pak i salými "předvídkami" nevalného významu. - Je to pragmatická propaganda, sloužící trvání zdůvodnění trvání vlády dnešní vůdčí garnitury h r o b e ř ů s u t e n t i - e k é h o s o c i a l i s m u. Je to dokument nevědecký, sociologický, epolitologický i shistorický. Jako takový ho chápe a přijímá drtivá národní většina, jejíž názory vyjádřilo těch deset tisíc státních, kteří pochodovali v předvečer a v den výročí našeho národního posílení ulicemi hlavaňho města, kolem posádku svatého Václava a Jana Husi, se snažou proniknout i do prostoru historických Hradčan, sídla národních králů a demokraticky volených prezidentů Československé republiky.

Luboš K o h o u t :

Hovery s StB aneb Bez šálku kávy při výalechu

/Zpráva pro přátele a na vědomí "straně protivné"/

Přicházím v pátek 9. září v 9 hodin do důvěrně již známé budovy v Bartolomějské na posvátné orgáně "ministerstva lásky" Orwell/. Sdělily mi, že tak učiním "ve vlastním zájmu"... Bodejť ne, vždyť píší zároveň, že pokud bych se nedostavil, zapletím pokutu ve výši dvou zelených Hradčan. A těch pensistů, s jistotou nevlastní moc.

S uspokojením konstatuji, že "perestrojka" zapustila u orgánů - vzor klevetám všelikých počuchlíků- hluboké kořeny. Vždyť z vlastní iniciativy uvězněných "demokratizátorů" a "glasnistů" odstranili z kancelářských stěn dokonce i toho nejdemokratičtějšího, z luky bafajícího spustatého génia všech génů blahé paměti... Povídám s uspokojením, trochu protektoraky mému novému elegantnímu náhledu strážnému s literárně frekventovaným jménem Občan Brych, že je ten pozůstalý Dzeržinský, hesky vyvedený na stěně s prealulou revoluční čepicí, docela v pořádku. - Ovšem s trochu jiných důvodů, než jsou ty, pro něž si jej "přialuňníci" na stěny svých kanceláří, v čemž případech v odposlechové místnosti věší: byl totiž nejen jedničkou všeobecně obávaná ČIKY, ale také šéfem špičkových národohospodářských resortů, který umožnil - proti očekávání- plodné zapojení četných odborníků, dřívě menševiků a eserů do řízení hospodářské obnovy v období NEPu. A byl rozhodným stoupencem Nikolaje Bucharina, Stalinova leninského antipódu, jenž Dzeržinského chystal na místo generálního tajemníka strany- ale alternativa stalinismu, že poražený Dzeržinský měl štěstí: umřel/nebo byl umřen?/ savčas- 1926, čemuž vděčí za své čestné místo na stěnách peho- stinné Bartolomějské...

Občan Brych v této fázi své diskusní iniciativy překáhal vřetečné zvládnutí nějakého toho VUMLU, tedy večerní školy marx- leninismu, obecně nazývané ŠPUK,-škola pro udržení koryta, když oprávněně poznamenal, že je překážkou, že na rozdíl od jiných "umřen" nebyl...

A nepředemně přešel do protiofenzivy: přebítkují prý všechno kolem události 21. srpna. A tak došlo i na mne. Dle jejich informací jsem prý udělal interview nějakému reakčnímu západoněmeckému novináři. Při prohlídce prý u něho našli nebes a v něm i moje jméno a adresu. A že prý takové styky jsou nezákonné... Dovolil jsem si opanovat protiofenzivou, jestli svého času přebítkovali činnost občana Vasila Bilaka za fakt udělení interview západoněmeckému "buržoaznímu" časopisu Spiegel, navíc prošpičovaného početnými lži a výmysly, z nichž nejzvrácanější byla ta o Dubčekovi, který prý v Bratislavě podepsal v srpnu 1968 dokument, ve kterém přisuzuje "kontrarevolučnost" situaci u nás a slibuje jí s použitím násilí řešit. Naopak, dokonce i moskevský protektor- diktát, vznešený našim vedoucím představitelům neobchovával mi slovo o "kontrarevolučnosti" situace v ČSSR, pře: tlaky Brežněva na své majitelce v tomto směru. Dubček své vyvrácení Bilakových lží

zaslal k otištění Rudému právu, které jeho text ignorovalo a teprve p o -
t o m se s ním seznámila zahraniční veřejnost a prostřednictvím zahranič-
ních rozhlasových stanic i část veřejnosti naší. Kdo tedy jednal nezákonně?
Soudruh Dubček nebo pan Bilak a pan Hofení, šéfredaktor Rudého práva?
/Za pět dní po tomto výalechu jsem se dozvěděl, že soudruh Dubček skouší,
jak jsme daleko ve vytváření "právního státu" a podává žalobu na občana
Vasila Bilaka za jeho nactiutruhačné lhaní, což tímto sděluji přátelům/.

A odpověď na tuto otázku vyšetřujícího jsem zakončil s tím, aby mi před-
ložili jakýkoli můj venkšou tištěný text, já jim potvrdím či nepotvrdím
jeho autenticitu a jsem ochoten se s orgány bavit o trestnosti, či beztrest-
nosti jeho obsahu.

Tak přešel výalech do klidnějších rovin, neboť Občana Brycha zajímalo,
jak se dívám na pouliční ruch ve večerní Praze 21. VIII. 1968. - Říkám,
že při hodnocení je užitečné použít marxovského teoretického odkazu o
primérnosti společenského bytí a sekundérnosti, ale ovšem i zpětná půso-
bení společenského vědomí. A to společenské "normalizační bytí", poměry,
chápe nerádní občan, mladý, starý, politicky angažovaný i neangažovaný
jedním slovem jako n i z e r n é. Demonstrace, v níž převládaly mladší
ročníky - před dvaceti léty malé děti, ^{tehdy ještě} nebo ^{malá} nemaršování - byla před-
váděna protrstem proti poměrům, které příčinně souvisí s vojenskou invazí
cizích voják do naší země před dvaceti léty a vnucením národům země do
čela té garnitury vůdců, jejíž činnost vedla k dnešní všestranné společen-
ské krizi v oblasti ekonomické, sociální, ekologické, politické, kulturní,
mravní.

A ovšem demonstrace prokázala i bumerangový efekt prolhané propagandy
všelikých bilaků, fojtíků, kojsarů a mateušů. Ti lidé, kteří velali jména
Masaryk a Dubček, toho o těchto osobnostech mnoho nevědí. Mezajímá je mi
vládní propaganda. Přejímajíce ovšem jako své důstřední heslo "všechno
je jinak; vědí bezpečně: když režimní propaganda někomu nadává, tak ten,
koho uráží, musí být dobrý: ať tedy říje! Nu, a upozornil jsem Občana
Brycha, že vládní monopol v hromadných sdělovacích prostředcích zcela zá-
konitě a přirozeně vzbuzuje zájem o hromadné sdělovací prostředky zahra-
niční i o rozličné "samizdaty".

Samosřejmě najspelehlivějším prostředkem fernování protirežimního
smyšlení občanů jsou administrativní postupy, kresby vyhasová z práce,
a zejména "pendrekování". I tedy jde o klasický bumerangový efekt: jedni
mohou být dočasné zastrášení, sahání do pasivity, jiní naopak podnětí
k novým a novým protirežimním aktivitám. A dodávám, že měl pravdu před-
vůlečný Gottwald, že na božících se nedá do nekonečna sedět jako na hlavni
opere vládních trůnů. A ptám se, jestli Občan Brych má ty dvě definice
obuška, jež kolují mezi lidem: "Obušek je tluzoucí srdce strany" a "Obu-
šek je prostředek intimního spojení strany s masami". Asi je neznan.

Potom mi poněkud vyrazil dech, protože začal vyčítat, proč prý jsme my, kteří o sobě říkáme, že jsme reformní komunisté, nějak ten dav nespacifikovali, neukodifikovali? - Říká si v duchu, že tohle snad nemůže myslět vážně. Vždyť je mu velmi dobře známo, že orgány naldávě deperuřily přemnohým z nás, aby v době smutného výřeči odjeli z Prahy a že jen kandidát na pobyt v Bohnicích by se mohl pokusit přemlouvát národ, aby volal místo "Ať žije Masaryk" nebo "Dubček" třeba "sláva Jakešovi a Bilakovi!" - A naklas: máte tisíce absolventů těch vašich škola pro udržení koryta, tak jste je mohli poslat do davu místo "tajných" a "pandrekářů". Komunisté v první republice a ještě po válce do r. 1948, a také my v roce 1968 jsme chodili mezi lidi a přesvědčovali jama, je o své pravdě: Vy uříváte proti lidu násilí mimo jiné i proto, že o své pravdě nejste přesvědčeni sami. O nás hovoříte jako o protisocialistických šivlech. Naopak, protisocialistický je tenhle režim, který nemírně vůč socialismu, myšlenky socialismu sdiskreditoval, zkompromitoval. /Teprve po odchodu se mi v mysli vybevil prealný Leninův výrok: "Nikde nemůže zkompromitovat revoluční marxisty, pokud se nezkompromitují / sami!" - Ostatně měli byste být rádi, že se ten val, la jama demokrata a humanisty Masaryka a reformního komunisty Dubčka. Máte dasa palaké poučení: Tam tenkrát, v r. 1968, volali "Cela Polska czeka na swego Dubčka!" Tehdejší palaké vedení nevyřle reformami tenato volání vsříc a tak musel přijít rok 1980 kdy se provedla slava Solidaritě a Lechu Valensaovi a také dnešek, kdy už se i Valensa sda být v očích mascha Poláků až příliš uměrný. Mohlo by se stát, že za nějaký ten roček další vlády dnešní garnitury, ješ se řídí heslem madame Dabarry z předvečeru revoluce"po nás potopa; začnou davy provedávat slavu třeba Václava Bendaovi!

Občan Brych si také postekl, že prý se moc šouráme, já zejména, v minulosti, nevidíme její světlé stránky a vysvedáváme a svaličujeme jen to špatné. - Říká, že bez přehodnocení předevřla negativ minulosti není možné úspěšně budovat lepší zítřek a že to neřikám sda, že by si měl laskavě povšimnout pečatných sovětakých statí, přehodbecujících zejména stalinskou a brežněvovskou éru, přičemž v čele kritiků stojí dnešní generální tajemník KSSS a že když se mu to nelíbí, může se se svojí kritikou sovětakých poměrů dnešja připejit k paní Fejtíkové a k prealulé sovětaké Mince Andrejevě.

Resumí se, že také byla řeč o svých osobních zážitcích a zkušenostech ze styku s orgánem, jehož je Občan Brych ddaem, zejména z poslední doby.

Upozorňuji, že je tristní, pokud u nás, podobně jako v SSSR, musí být teprve postulován "právní stát", přičemž orgány státní bezpečnosti soustavně porušují i ty současně, valice nedokonalé zákony samy. A příkladuji: Na druhé fóru (arty 77 na sklonku minulého roku, ješ nerozhmali, měli se řídit odpořlech, na jehož základě vyfabrikovali ddaajův protokol s náhe- nekonného- výslechu, kde "prorazují" nejen jama některých přítomných, ale i datum konání třetího fóru, ješ již rozhmali. "Protokol" četli řadě vyaly-

chaných předních chartistů a dokonce vyšetřovatel opustil místnost, aby si vyšetřovaný mohl přečíst, kdo to třetí fórum "shodil". - V každém právním státě včetně starého reakčního rakousko-uherského mocnářství by je mohl postihnout s jistotou vítězství žalovat pro hrubou urážku na cti...V tomto státě by to bylo zbytečné mrhání časem a nervy....

Velice časté jsou trestné činy loupeže. Jeden z nich se mě velmi citelně dotkl. Již před několika léty jsem přeložil ze srbocharvátštiny 350 stránkovou studii Predraga Vranického "Marksizam i socializam". Při přepadení skupiny osob, vracejících se domů z bytu R. Slánského orgány násilím odejmuly český strojepis knihy příteli Jiřímu Hájkovi a je po léta marně požadují její navrácení. Prá ji poskytní /jaké k tomu měli právo?/ pro studijní účely Vysoké školy SNB. Malér je mimo jiného v tom, že v strojopise není uvedeno moje jméno jako překladatele, takže by se mohlo stát, že v nočních volnějším budoucích dobách by se za překladatele u nás vydávané studie mohl představit a honorář pobrat nějaký "profesor" této "školy".

A ještě jedna záhada, mně ovšem docela jasná, s touto loupeží souvisí. Jde o to, že někdy na hranicích dubna a května 1988 mně "neznámí"-známí pachatelé odepkli zřejmě perfektními klíči jak sklep, tak skříň a nevěšnice si malinových štáv a košťů ukradli kolem 15 sborníků a studií svých a svých přátel, mezi nimi i poslední ze strojpisů Vranického studie, práce Mlynářovy, správu Pillerovy komise o procesech a přemnohé další...

Uvedl jsem Občanu Brychovi ještě řadu dalších příkladů nezákonnosti postupů orgánu, jehož je údem, které jsem prožil, jak se říká "na vlastní kůži". A že se nemůže divit, pokud já, vždy ostrý kritik starého Rakouska, soudím, že přece jen přes všechny vážné nedostatky bylo právním státem, zatímco o tomto státu se to, žel, říci nedá.

A srovnal jsem mu osudy Masaryka z doby těsně předválečné s osudy přítele M. Hábla z období počátků "normalizace": V době konání "velezrádného" záhřebského procesu s asi 50 Chorvaty absolvoval Masaryk velký počet přednášek na jejich obranu ve všech hlavních městech monarchie, vydal dokonce soukromým nákladem brožuru, v níž polemizuje s vídeňským profesorem Friedjungem - a nic se mu nestalo, protože byl chráněn poslanceckou imunitou. Hábl prodělal šest let nehostinného socialistického vězení především pro své politické styky s bratrskou Italskou komunistickou stranou.

O tempora o mores! - zvolal by latiník - a hodně smutně!

Karel Čapek byl šťastný člověk, že mohl diskutovat s jinými "pátečníky" a vytěžit z rozhovorů s jedním z nich "Hovory s TGM", jež nesměly chybět v knihovně žádného příslušníka humanitní inteligence té doby.

Zato božárno Koravka Ladva, stejně jako mě, nemohou nikterak těžit "Hovory s StB" a z nich vyrůstající texty: "Šálek kávy při výalechu", či "Bez šálku kávy při výalechu". Mimo jiného i proto, že si tyto texty nemohou nepočtení čtenáři vystavit v knihovně, nýbrž ukládají je do beden a skříní, občas sklepními a půdními zloději vykrádaných.

Tož to smutné povídání končím poznámkou, jak to bylo s tou kávou. Občan Brych mi ji nabízel, já odmítal, stejně jako čajovou a vinovou alternativu. Myslel jsem si přitom, možná neprávem: jo, Ladva může, to je známý "disident", ale já nemohu. Co když mě vyblejsknou, jak s Občanem Brychem chlastám pokojně vinko a obrázek ukáží nějakému chartistovi při výalechu spolu s fingovaným protokolem, tentokrát opřeným o fakt, že jsem u nich byl. Takle správa pro přítele nechť je chápána jako nezbytný obranný akt proti případným estébáckým nactiutřačům.

A pro příště, pánové, už žádné vybavování: přesně podle zákona 40/74, par. 19: tedy slečna s psacím strojem, zapisující otázky a odpovědi, přičemž půvabně tvarovaná kolínka nejsou podmínkou.

Praha dne 11. září 1988

PS: Výalech - rozhovor se konal mezi 9,15 a 10,45. Občanu Brychovi, který mě poté, kdy jsem vyslovil obavu, že zatím co u nich mlátím prázdnou slámu, prohlížejí mi orgánové byt, ujistil, že tomu tak není stvrzují s potěšením: ano, měl jste pravdu. Což ovšem nevylučuje, že by se to mohlo realizovat někdy jindy.

Ve S blížícím se dvacátým výročím 21. srpna 1968 roste pochopitelně zvědavost, jak se k jubileu vysloví kruhy států, jež se na tehdejší vojenské intervenci podílely. Doba se změnila: nelze se dnes slavnostně zapřísahat mezinárodním právem a zároveň hájit jeho do nebe volající porušení. Rozhořčovat se nad terorismem a přitom schvalovat únos čs. ústavních činitelů. Odsuzovat střelení do bezbranných a mlčet k desítkám nevinných obětí Brežněvovy, Ulbrichtovy a Gomulkovy dobrodružné akce. Zdá se, že alespoň maďarské vládnoucí kruhy už nejsou ochotny se s ní solidarizovat. V nedávné rozhlasové besedě, jíž se zúčastnili i někteří předáci vládní strany, bylo celkem otevřeně řečeno, že intervence byla věc neblahá, která oddálila nutné hospodářské a politické změny v zemích sovětského bloku o celých dvacet let.

Podobné neoficiální stanovisko se pokusili vyjádřit i polští vládní činitelé prostřednictvím Jerzyho Mieleckého v 6. čísle časopisu Zdanie. Bývalý diplomat, jenž s, oužil v Praze, píše: "Neúspěch reformem v Československu na dlouhou dobu zmrazil reformátorské úsilí^{jak} této zemi, tak i v jiných soc. státech".

A tu se dostáváme ke způsobu vyjadřování, který nás nutí se veřejně ozvat. Jakýpak neúspěch! Mluví se snad o neúspěchu závodníka, kterého u samého startu někdo surově srazí k zemi? Ale to není vše, co nám na tomto alibistickém způsobu myšlení vadí. Pan Mielecki píše, že prý tehdejší vedení KSČ "ne dosti realistiicky hodnotilo stanoviska a zájmy zvláště SSSR". A proč to neobrátit? Hodnotili snad pánové Brežněv, Gomulka a Ubricht realistiicky stanoviska a zájmy čs. lidu? Čs. vedení prý "nemělo vlastní průmyslenou politickou strategii". A proč to znovu neobrátit: přepadnout uprostřed noci malou, tradičně mírumilovnou a spojeneckou zemi - to je snad "promyšlená strategie"? A nejen to: ať se podívá pan Mielecki, kam dovedli svou politickou strategii tehdejší polští a sovětsští předáci své vlastní země! A tihle stratégové úpadku nás chtěli poučovat o tom, jak máme hospodařit a žít? Dubček prý byl nerozhodný. Jak a v čem: rozhodně však odmítl bratrské rady, aby použil proti vlastnímu lidu tanků a kulometů. A to mu bude v paměti národů navždy zapísáno k dobru.

Pan Mielecki píše, že "československá krize je dnes již do jisté míry historií", a pokud jde o její hodnocení, poslední slovo patří "československé straně". Musíme ho znovu opravit. Nebyla to "československá krize". Naše země prožívala naopak počátek svého obrození

ní. Byla to však krize brežněvského neostalinismu, hluboká krize koncepční a mravní. A jestliže poslední slovo hodnocení ponechává Mielecki "československé straně", pak se ho musíme zeptat, koho tím myslí?

Myslí "československou stranou" Vasilu Bilaka, který se ve svých pamětech chlubí tím, že byl do intervenčních plánů předem zasvěcen a oné osudné noci zažil šok, když dostal lístek, na němž stálo, že se vstup spojeneckých vojsko odkládá? Vasil Bilak líčí, jakou úlevu pocítil, když se zpráva o vstupu vojsk za hodinu přece jen potvrdila. To, co vyvolalo v miliónech zděšení a odpor, jemu způsobilo radost.

Nebo myslí pan Mielecki "československou stranou" Aloise Indru, jenž byl interventy vybrán jako předseda "revoluční dělnicko-rolnické vlády", k níž měl patřit i "revoluční tribunál" včetně dalších lidumilných institucí?

Myslí pan Mielecki touto stranou Karla Hoffmanna, který se vyznamenal pokusem vnutit na počátku vstupu vojsk čs. sdělovacím prostředkům svolání interventů? A který z titulu předsedy odborů ještě před nedávnem děkoval sovětským soudruhům "za bratrskou internacionální pomoc"?

Podle našeho názoru tito lidé už slovo dostali a navíc měli dvacet let k tomu, aby dokázali, co umějí. A to dokázali. Nyní je naopak nejvyšší čas, aby odešli z veřejného života, má-li naše země opravdu začít s léčením svých ekonomických, ekologických i morálních ran.

Slovo by měli konečně dostat jediní oprávnění hospodáři Československa - jeho občané.

Pan Mielecki zkrátka celou věc staví vzhůru nohama. K odpovědnosti za osud čs. reformy nevolá ty, kdož na ně šlápli vojenskou botou a kdo jim přislihovali, nýbrž ty, kdo reformy prosazovali a bránili. Hlavním viníkem pro něho není - zjednodušeně řečeno - Brežněv, ale Dubček. To je mravně a právně nepřipustný postoj. Před tribunál není volán útočník, ale přepadený. Proč prý včas neučinil to či ono, aby nebyl přepaden. Že se však přepadat nemá, to se jaksi potichu vytratilo. Jenže právě to je kardinální otázka roku 1968: Hic Rhodus, hic salta! Panu Mieleckému se však na tuhle skáli nechce.

V Praze 20. července 1988

Erika Kadlecová
František Šamalík
Jan Štern

Ještě k otevřenému dopisu Jerzemu Mieleckému

Jak jsme byli informováni, autoři otevřeného dopisu mezitím obdrželi odpověď dr. Jerzyho Mieleckého. Je vskutku zajímavá. Mielecki tvrdí, že jde o nedorozumění. Vytýká autorům dopisu, že se spolehli na citace Rudého práva /12.7.88/ a říká, že napíše Rudému právu, neboť jeho stanovisko naprosto zkreslilo. Je mu hořko, že teď vypadá před svými pražskými přáteli jako konzervativce. Ve své úvaze pro 6. číslo Zdanie, která má 21 strojopisných stran, se zabývá především Akčním programem z r. 1968 a říká, že se jej snažil navzdory cenzurním zásahům rehabilitovat. O intervenci psal jen nepřímo, protože by mu jeho názor notiskli a navíc "i vrabci si dnes cvrlikají na střeše, že to byla chyba". Dopis se znovu vrací ke kritice A. Dubčeka a zabývá se i situací v Polsku. "Všechny moje sympatie a city jsou na straně Pražského jara", stojí v dopise doslova. "Na shledanou v lepších časech u Pizaksů," končí Jerzy Mielecki.

Tolik zatím pro doplnění. Pokud autoři otevřeného dopisu získají souhlas dr. Mieleckého, uveřejníme jeho čtyřstránkovou repliku celou.

-r-

Vážení přátelé,

píši Vám ze země, k jejímuž osudu už jaksi patří začínat některé věci předčasně, na což pak zdejší obyvatelé doplácují. Na začátku 15. století se pokusili někteří Češi o reformu obecné církve, jež - abychom použili dnešní terminologie - byla zasažena korupcí. Tomuto hnutí dal impuls jihočeský rodák a kazatel Jan Hus. Za to se nám dostalo bratrské a internacionální pomoci v podobě křížových výprav, z nichž některé přišly z německých zemí. A ironie dějin tomu chtěla, aby za sto let poté, právě na témže německém území reformátorské myšlenky znovu vzklíčily a vedly k ustavení augšpurské konfese.

V roce 1609 přinutili čeští stavové císaře Rudolfa II. k vydání majestátu o náboženské svobodě, tj. uznání koexistence katolíků a evangelíků v jednom křesťanském státě. V majestátu stálo: "Podání nesmějí být k náboženství nucení a nesmí jim býti v jejich náboženství bráněno". To byla tehdy velká vymoženost směřující ke svobodě svědomí, o kterou musí obránci lidských práv v řadě států podnes urputně bojovat. Ale i tato iniciativa byla zřejmě předčasná, vedla ke konfliktu s habsburským trůnem a k české tragédii. Teprve skoro o dvě stě let později se naší iniciativě dostalo zadostiučinění v podobě tolerančního patentu císaře Josefa II.

V roce 1968 se pokusili Čechoslováci z vlastní iniciativy změnit zkompromitovaný a zkorumpovaný byrokratický systém, jenž se donedávna vydával za jediné a pravověrné vtělení socialismu, a byli za to moderní kránciádou tvrdě potrestáni. A teď s údivem hledí, že se jejich reformní jaro do určité míry přestěhovalo právě do té země, která k nám před dvaceti lety poslala svou kárnou expedici. Naše zadostiučinění je však malé. Je o tom menší, že dvacet let bylo ztraceno a že u nás dodnes vládou ti, kdož se s touto protireformní expedicí bytestně ztotožnili. O skutečném dialogu s mezi vládou a občany, zejména mezi vládou a kriticky smýšlejícími občany, nemůže u nás být zatím ani řeči. Brutální potlačení tiché katolické manifestace v Bratislavě a zcela nedávné rozeznání mezinárodního mírového semináře "Praha 88" svědčí ne o rozumu, ale o strachu mocných, kteří proto sami chtějí šířit strach.

Nechci vás však zatěžovat našimi problémy. S nimi si musíme poradit sami. O jiném námětu bych se chtěl zmínit - o socialismu. O tom, jak úžasně je sám tento pojem u nás, zejména mezi mladou generací, zdiskreditován. Zkušenost našeho mladého člověka jej ztotož-

ňuje nejen s nesvobodou a houštinou zákazů, ale i s nekompetencí, nivelizací a naprostou nepružností. Fakt, že jsme před dvaceti lety nazvali náš pokus "socialismus s lidskou tváří", mluví sám za sebe. Připeuštělo se tím mlčky, že socialismus může mít nelidskou tvář. Ale což to není "contradictio in adiecto"? To, že se ještě po všech nedobrych zkušenostech cítím být socialistou a považuji toto hnutí, tento proud, za dosud nezastupitelný prvek moderní politické scény - má u mne především svůj mravní a citový důvod: socialismus pro mne není doktrína, recept na ideální společnost, jakési konečné řešení dějin. Zrodil se z potřeby zastat se "urážených a ponížených" a tento prvotní impuls je stále živý a, bohužel, stále potřebný. Stal se svého času výzvou k napřimení lidí, usilujících o plnoprávné občanství, plnoprávné ve smyslu sociálním, politickém i kulturním. Přeje si samosprávnou společnost, kde by nebylo občanů první a druhé kategorie, kde by nebyli jedni předurčení k vládnutí a druzí jen k výkonu rozkazů. V tomto ohledu je cestou za vizí, jež možná nebude nikdy úplně uskutečněna.

Cesta za touto vizí musí být samozřejmě praktická, hledající, ale nikdy neustrácející svůj původní mravní motiv. Na aktuálnosti tohoto původního motivu nezmění nic podstatného ani spektakulární revoluce v technice, elektrotechnice či biologii, ani z toho plynoucí proměny sociální struktury obyvatel. V tomto smyslu má socialismus blízko ke všem opravdovým snahám o realizaci a dodržování lidských práv a ke všem skupinám, které se tohoto úkoly ujaly. Ani jim nekonečí práce zítra nebo pozítří.

Společenství "Charty 77", k němuž patřím a které navzdory všemu pronásledování trvá a působí už 11 let, také nepočítá svou existencí na měsíce a roky. Náš úkol je náročný a cesta bude dlouhá. Je - den z letošních mluvčích charty 77 to vyjádřil nad hrobem Jana Patočky, spoluzakladatele této občanské iniciativy: "Ať už věříme, že existuje vyšší moc a moudrost, která to dobré v lidských myšlenkách, slovech a činech dokáže domyslet, dovržit a dopovědět, či ať už jsme rozhodnutí ve svém konání spoléhat na síly toliko lidské - respekt k právům, svobodě a důstojnosti člověka nás už nikdy nepřestane spojovat".

Vážená přátelé,

mohu-li Vám na konci svého dopisu o něco poprosit, pak jen o jedno: abyste aktivisty, kteří²⁸ v Československu, v NDR, v Polsku, v Maďarsku atd. zasazují o větší prostor svobody, o lidská práva, ~~paradoxně~~

považovali za své legitimní partnery. Řekl bych to takto: všude, kde se vede zápas na obranu člověka proti křivdě, je to naše i vaše věc. A lidé, kteří ten zápas vedou, jsou naši i Vaši bratři.

Srdečně Vás zdraví a vše dobré Vašemu konání přeje

Jan Štern

Praha 29.června 1988

K přehodnocení "bratrské pomoci"

Dvacáté výročí sovětské "bratrské pomoci" čs. spojenci bylo a je ve světě mnohem více a podrobněji komentováno, než tomu bylo v předcházejících letech. Důvodem toho není jen těch zaokrouhlených 20 let, ale také - amožná především - trapná ekvilibristika, s níž sovětské i čs. vedení vykládá a zastírá smysl a oprávněnost vojenského zákroku z r. 1968, zatímco v SSSR téměř všechny počiny brežněvovské éry, éry "stagnace", jsou kritizovány, dosuzovány či napravovány /např. vpád do Afgánistánu/. Za všechny ty, kteří ještě dnes mohou být označeni jako národ, vyjádřil tento rozpor Václav Havel, když k tomu dostal příležitost /12.8. t.r./ v britských Timsech. Sotva lze najít přesvědčivější argumenty. Avšak účelem tohoto zamyšlení není snad snášet argumenty další, je motivováno širšími souvislostmi mezinárodními, v jakých toto hodnocení "pražského jara" a "bratrské pomoci" letos probíhá.

Stačilo, aby se imperiální základy sovětské říše otřáslы - spíše tlakem vnitřním než vnějším - a už se projevují další trhliny v pracně spředeném pletivu tzv. světového komunistického hnutí, jak se po druhé světové válce vybudoval znovu Stalin a jak se je později pokusil rozšířit a prohloubit ~~XXXX~~ Brežněv. Zdá úrazňují "další" trhliny, protože by nebylo objektivní odvozovat tyto trhliny teprve od zahájení sovětské perestrojky v r. 1985. Spolupráce KS a jejích spojenců byla totiž již koncem 70. let v patrném úpadku, k němuž v nemalé míře přispěla právě "bratrská pomoc" poskytnutá ČSSR. Nevalně se krátce poté začalo dařit i oběma hlavním sovětským "ziskům" z rozpadu portugalské koloniální říše - Angole a Mozambiku, ale i Vietnamu začal brzy docházet dech po krátké euforii z úspěchu proti USA. Uvolňování pout k SSSR probíhalo však i mimo bývalá koloniální území v podobě ústupu vlivu dogmatičtých KS i v demokratických státech západních /Španělsko, Finsko, Francie, V. Británie, v poslední době i Itálie, která tomuto procesu odolávala nejdéle/, ale také v Číně. V posledních letech pak toto dění zasáhlo i státy Východní Evropy, ~~xxxx~~ protože perestrojka v poslední velké koloniální říši zákonitě a nezadržitelně ovlivnila i celou tzv. světovou socialistickou soustavu.

To ovšem má a ještě spíše bude mít nesmírný význam pro další vývoj poměrů u nás i ve světě. Především ohromuje úpadek socialistických ekonomik všude, kde se po vzoru stalinického socialismu vy-

tvořily, včetně ekonomiky sovětské. Tento jev se před rokem 1985 utajoval a zastíral, ale když se v rámci glasnosti objevily hlasy uznávaných sovětských ekonomů o tom, že je třeba sovětskou ekonomiku přestavět, protože by jinak jen dále zaostala za ostatním světem, odvážili se i jiní, nesovětští ekonomové v sovětském bloku podobné kritiky a lavina se dala do pohybu. Tak jsem se náhle dozvěděl "pravdu", z níž v podstatě vyplynulo a stále ještě vyplývá, že soc. ekonomika potřebuje úprav a zásahů, které se každému nezapjatému musí jevit jako opětné přejímání forem kdysi zavrženého kapitalismu. Ten však své perestrojky provádí systematicky v krátkých obdobích s konjunktur a recesí a proto se také do nějaké dlouhodobé "stagnace" nedostal a dosavadní zkušenosti naznačují, že se ani dostat nemůže.

Glasnost, ke které se vedle perestrojky hlásí většina států sovětského bloku, však vede i k pokusům prokazovat, že nejde o ústup od socialistického společenského modelu, nýbrž jen o nápravu, vylepšení, reformu. Současně se však přiznává - a to téměř výhradně jen v SSSR - že současný model byl za stalinského a brežněvovského vedení deformován.

Zde však pro sovětské imperium spočívá potíže v tom, že tento stalinský deformovaný model byl převzat v 70. letech zeměmi, které se dostaly do závislosti na SSSR po rozpadu koloniálních soustav a které budou patrně první, které od tohoto modelu dříve nebo později distancují. Tento vývoj už nastal a je nejpatrnější v již uvedené Angole a Mozambiku, bouřlivou formu má v Afghanistanu a v jistém smyslu i v dnešní Barmě. Jižní Jemen či Etiopie budou pravděpodobně následovat.

V očích pr. úměrného člověka třetího světa obraz SSSR v poslední době silně utrpěl, když se tato vojenská supervelmoc nedovedla adekvátně projevit i v ekonomické oblasti. Dodávky zbraní, tak důležité a často rozhodující pro různá tzv. "národně osvobozené hnutí", nedovedl SSSR později přeměnit v dodávky dostatečné ekonomické pomoci. To se dnes ukazuje stále zřetelněji do značné míry proto, že i řada sovětských ekonomů a různých komentátorů odhaluje zahraniční politiku SSSR z období stagnace jako chybnou a dobrodružnou.

Jak perestrojka v SSSR pokračuje, stále více lidí si nejen ve světě, ale i v okruhu sovětského impéria a hlavně v SSSR samém uvědomuje, že

- SSSR si sice může dovolit udržet vojenskou paritu se Západem, nikoli však ekonomickou a že "uzbrojení" ho postihlo mnohem silněji, než USA - k tomuto vědomí se došli už i v SSSR;
 - politika, která vedla k takovému nevýhodnému stavu pro SSSR, je proto nesprávná, a protože se až dosud opírala o stalinský model socialismu, který byl odsouzen i v SSSR a nový dosud perestrojka nevytvořila, nelze v dosavadní konfrontační politice pokračovat - k tomuto vědomí se v SSSR dochází;
 - je proto třeba, aby politika supervelmocenské konfrontace byla nahrazena politikou spolupráce a mocenské plurality, což silně zeslabuje dosavadní mocenskou bipolaritu a uvolňuje prostor, pro jiné státy a seskupení států, jako je Čína, Japonsko s pacifickou oblastí či Západní Evropa - tento vývoj se již rýsuje;
 - v rámci této plurality hraje svoji úlohu i Evropa Východní, přestože dosud politicky, vojensky a ekonomicky spojená se SSSR. Nejistý a často rozporný vývoj perestrojky v SSSR svazky k jednotlivým zemím Východní Evropy stále mírně uvolňuje, vedení SSSR však ponechává toto vojensko strategické předpolí zatím v klidu, aby "přežívalo". To umožňuje chytřejším ponechat prostor k jistému "uvolnění" - hloupější budou jen "přežívat".
 - glasnost sice nacionalistické projevy v SSSR nevyvolala, jen je ukázala v jasnějším světle. Ponechme sovětskému vedení, aby vysvětlovalo tyto etnické potíže tím, že jde o otázky zanedbané v období brežněvovské stagnace. Jde však o něco dalekosáhlejšího, totiž o doklad krachu po desetiletí vynášeného internacionalismu, dokonce i "proletářského", a uvádí to v pochybnost i otřepané heslo "proletáři všech zemí, spojte se", a tím i celou komunistickou doktrínu - glasnost dosud nejde tak daleko, aby toto přiznala.
- Vezememe-li toto vše v úvahu, nelze čekat, že se SSSR nějak brzy distancuje od "bratrské pomoci", pokud nedospěje k přesvědčení, že by mu to snad mohlo přispět propagačně či jinak. Zdá se totiž, že stažení sov. armády z našeho území by mohlo nastat - a tento názor nyní převládá - jen v souvislosti s vyklizováním celé Střední Evropy na obou stranách styčné linie obou bloků, tj. zejména se stažením americké armády z území NSR. Tuto čs. kartu si SSSR patrně ponechá pro další jednání o konvenčních zbraních a omezení výzbroje ve Střední Evropě a zdá se, že to byl jeden z hlavních důvodů, proč k nám v r. 1968 byla vůbec sov. armáda vyslána. Nezdá se také, že by "nové myšlení" působilo již na sov. generály tak, že by již starou

Bismarckovu doktrínu považovali za překonanou, že totiž Evropu ovládá ten, kdo ovládá její srdce. I když zde musíme přiznat, že sám náčelník sov. gen. štábu generál Achromějev nedávno kritizoval sovětské velitele právě proto, že "nové myšlení" příliš neprojevují.

Dá se ovšem namítnout, že by se sov. vedení mohlo od "bratrské pomoci" distancovat i tím způsobem, že by zde byl menší vojenský kontingent ponechán, ale čs. vedení by bylo donuceno glasnost a perestrojku skutečně provádět a tím rok 1968 postupně rehabilitovat. K tomu však sov. vedení bude zatím sotva ochotno, protože se může klidně odvolat na zásady nevměšování se do záležitostí bratrských stran. Tyto zásady byly znovu deklarovány při návštěvě M. Gorbačova v Jugoslávii v březnu t.r. Zde se dostáváme do paradoxní situace. Podle Brežněvovy doktríny se u nás zasáhlo, podle jugoslávského prohlášení, které můžeme nazvat doktrínou Gorbačovovou, takový zásah není možný. Ostatně si připomeňme, jak na tiskové besedě odpověděl N. Ryžkov při své nedávné návštěvě v Praze na otázku, co nude s přehodnocením r. 1968. Klidně prohlásil, že to byla vnitřní záležitost KSČ. A na podobnou otázku v Polsku M. Gorbačov raději vůbec neodpověděl. A konečně prohlášení TASSu z 19. 8. prohlásilo "bratrskou pomoc" za legitimní pomoc ohroženému spojenci.

Dále je třeba brát v úvahu i to, že s ohledem na velmi choulostivou situaci v Polsku, ale i v Rumunsku, bude sov. vedení zřejmě odkládat "píchnání do vosího hnízda" Východní Evropy, aby si event. neúspěchem nezkomplikovalo boj proti konzervativní opozici doma. Půjde v podstatě o to, zda vlivná opozice v SSSR bude považovat zisky v zahraniční politice, zejména ve veřejném mínění na Západě a v uvolňování napětí považovat za větší, než je očividná ztráta sovětského vlivu a prestiže, vyplývající z "plíživého rozpadu" sovětského impéria. Je třeba počítat i s tím, že právě hrozba dalšího rozpadu impéria zmobilizuje proti perestrojce vedle dogmatiků i ruské nacionalisty, což by mohlo minimálně perestrojku značně zpomalit.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že "přehodnocení bratrské pomoci" sov. vedením je příliš úzce spojeno se zájmy sov. impéria a nejde jen o záležitost pouhé glasnosti. Přesto se dá očekávat, že při úspěšnějším pokroku vnitřní sov. perestrojky a dalším rozvoji glasnosti se dříve nebo později bude muset řešit¹ případ invaze z r. 1968. Sotva to však bude v duchu řady výzev a žádostí, které se ko-

lem 20.výročí "bratrské pomoci" na sovětské vedení doslova sesypaly z celého světa. Zde má patrně pravdu Alexander Dubček, když o sovětské perestrojce v nedávném rozhovoru pro Hlas Ameriky prohlásil, že to bude sice úspěšný, ale i dlouhodobý proces. Zdá se, že podobně tomu bude i s "přehodnocením bratrské pomoci".

Je však naděje, že nečekané projevy obrozené národní totožnosti, jak jsme jich byli svědky 21.srpna v Praze, a neutuchající glasnosti téhož dne v Moskvě, tento proces přdce jen zkrátí.

srpen 1988

vš

Zodpovědnost novináře

Bylo 11 hodin v noci, když jsem v úterý 20.srpna 1968 dopisovala fejeten s vypůjčeným názvem "Bubáci pro všední den". Dobírala jsem si v něm ty, co nás pořád něčím straší. Psala jsem, že není čeho se bát. Fejeten měl vyjít 21.srpna na první stránce Večerní Prahy.

Před půl dvanáctou v noci zvonil v našem bytě telefon. Volali z redakce Rudého práva mého muže Zdislava Šulce, v té době zástupce šéfredaktera. Sdělovali mu, že podle informací krajských zpravodajů překročila vojska pěti armád Varšavské smlouvy na několika místech naše hranice a postupují dále do vnitrozemí.

Jeli jsme s manželem o půlnoci spící Prahou. Byla překrásná letní noc, plná hvězd, v ulicích jen ojedinelí chodci a milenecké dvojice. Měla jsem chuť stáhnout okénko embéčka a volat na ně, co se stalo. Můj realistický muž mě ale zrazoval, ať to nedělám, že by mi stejně nevěřili.

Z budovy Rudého práva Na poříčí jsem okolo jedné hodiny v noci začala telefonovat našim přátelům a známým.

"Tys pila, nebo co?" ptali se mě rozespalými hlasy. Byli mezi nimi i členové ústředního výboru KSČ. S matkou jednoho ze svých mladých redakčních kolegů jsem měla málem incident. Vypslechla moji informaci, chvíli mlčela, a pak se mě mrazivě zeptala:

"Uvědomujete si, paní Šulcová, kolik je hodin, a že na podobné žerty není vhodná doba?"

Několik dnů na to jsem při úklidu bytu našla záznam, psaný rukou naší dcerky-školačky. Ona si vedla jakýsi občasný deník, a já jsem jí do něho občas nahlížela. Ten záznam byl z 21.srpna a zněl takto: "V rádiu dneska říkali, že naši republiku obsadila cizí vojska. Je to hrozné, ale jistě to nebude dlouho trvat. Sovětští vojáci je určitě brzy vyženou..."

Ten náivní dětský zápis je jen zdánlivě k pousmání. Byli jsme až na výjimky důvěřiví skoro všichni, včetně našeho generálního tajemníka...

Srpnové dny osmašedesátého - to byl ojedinělý, silný zážitek. Připadala jsem si jako v rodině, již se přihodilo strašné neštěstí, ale právě ono tu rodinu stmelilo.

Lidé ovšem nejsou uzpůsobeni k tomu, dlouhodobě snášet silný společenský tlak. Chtějí vycházet se svým okolím, i s mocí, která jim vládne. Je to přirozená stránka lidské povahy. Brzy se to začalo projevovat.

Vzpomínám si na jednu příznačnou diskusi z té doby, bylo to někdy na konci 69. roku.

V maličké redakční místnosti deníku Práce na Václavském náměstí, kde jsem poslední rok svého novinařství působila, se nás tenkrát sešlo na kus řeči několik - samí mladí novináři. Jeden z nás - velice nadaný novinář a hojný člověk - meditoval na téma, že jsme přece zaměstnanci jako jiní lidé a proč si teď máme lámat hlavu nad tím, pro koho píšeme. Krejčí také ušije šaty každému, kdo přijde, protože je tu od toho, aby šil. A my, novináři, jsme teď zase od psaní...

O půl roku později jiný kolega u stolu v kavárně Luxer prohlásil deslovně: "Já proti Dubčekovi nic nemá^m, já proti němu pouze píšu..."

Pokládám za nutné a spravedlivé dodat, že ten první kolega se nakonec nezachoval v duchu svých meditací; je sice do dnes novinářem, ale vybral si oboj, na hony vzdálený režimní propagandě. Ani při posledním novinářském soudu by mu nikdo nemohl nic vytknout. Zato kolega, který neměl vůbec nic proti Dubčekovi, a přesto proti němu psal, psal například i proti Prohlášení Charty 77, ačkoliv je vůbec neznal...

A jsme u toho, co je v té nelehké novinářské profesi nejdůležitější: u zodpovědnosti novináře! Olga Scheinpflugová ve svém Českém románu cituje slova Karla Čapka: "Novináři jsou zodpovědáni za své čtenáře i za polovinu veřejných událostí." - Platí a bude to platit vždycky. Psát do novin, rozhlasu, televize - to není pouze zaměstnání. Je to zároveň i poslání.

Podobně, jako lékař nese spoluzodpovědnost za stav lidského těla, novinář jí zas - řečeno s určitou nadsázkou - nese za stav lidské mysli.

Novinář více než jiní lidé nahlíží pod různé pokličky, a ^{JE} jeho povinností referovat o tom, co pod nimi vidí. I s riziky, která to s sebou nese. Včera, dnes, a také zítra!

V Praze v červenci 1988

Kdo dává rány pod pás?

Praha 25. srpna 1988

Soudruhu šéfredaktore,

ve dnech 11. a 12.srpna 1988 byla v Rudém právu a Pravdě otištěna beseda o roku 1968 nazvaná "O lidech a událostech". Mohu vám říci, že tyto dvě statě budou jednou dávány na novinářské fakultě za příklad, kolik lží a polopravd je možno směstnat na dvě stránky novin. Nehodlám polemizovat s obsahem celé besedy, to snad udělají povolanější odborníci. Udělám to jen za oblast ekonomickou.

Chci vám ukázat na konkrétních číslech, převzatých z oficiálních statistických ročenek, jak diskutující nestydatě zkreslovali skutečnost. Každý si pak může sám udělat závěr o jejich charakteru.

Jsem proti ostatním případným polemizujícím účastníkům v nesporně velké výhodě. Hospodářské výsledky určitého období jsou totiž zachyceny ve statistických ročenkách a jsou tudíž neodiskutovatelné. Nemohou se proto stát předmětem různých licitací. Publikovaná fakta pak snadno ukáží úspěšnost či neúspěšnost přijatých opatření zejména při srovnání s předchozími či následujícími obdobími. Při takovéto analýze je ovšem nutno brát v pávu, že některé výsledky dané změnami hospodářského systému či mechanismu nejsou vidět v národním hospodářství okamžitě, a to jak v kladném, tak záporném směru. Jedná se např. o investice, které přinášejí výsledky až za určitou dobu. Proto se kladné výsledky ekonomické reformy šedesátých let projevovaly v národním hospodářství i v prvním období "normalizace". /Investice, návratné devizové úvěry atd./

Cituji doslova dva diskutující, kteří se především vyjádřili k ekonomickým problémům:

Hanisko: "Statistiky ukazují na to, že v letech 1968 a 1969 se v porovnání s předcházejícím obdobím snížilo tempo růstu průmyslové výroby v celé republice. Snížil se podstatným způsobem vývoz. Na druhé straně došlo k velmi prudkému nárůstu peněžních příjmů obyvatelstva. V letech 1968 a 1969 se obyvatelstvu rozdělilo 34 miliónů navíc. Tento růst příjmů přitom nebyl prová-

zen růstem produktivity práce. Ekonomické rozbory ukazují, že průměrné mzdy vzrostly v průmyslu o 13% a růst produktivity práce nedosáhl ani 8%. Takže ty nadšené řeči ze Západu - jakoby nástupem nového vedení v roce 1968 národ s velkým nadšením nastupoval do práce a snažil se dosáhnout vysoké produktivity práce - nelze potvrdit reálnými fakty. A proto jsou tato fakta zamlčována či zkreslována.

MATOUŠ: Někteří Dubčekovi stoupenci uvádějí čísla o tvorbě národního důchodu, o hrubém národním produktu, který prý zaznamenal prudký skok nahoru v roce 1968 a 1969 ve srovnání s předcházejícími lety. Od 1.1.1967 došlo k přepočtu velkoobchodních cen, národní důchod a další ukazatele se v roce 1968 a 1969 počítaly už podle nových, vyšších cen. Takových ran pod pás se pravice v propagandě dopouštěla častěji." /RP 11.8. 1988/

Začnu s makroekonomickými ukazateli a to s národním důchodem. Nevím, kteří "ekonomové" vysvětlili akademikovi Matoušovi "primitivní podvod" se zvýšenými cenami, jimiž Dubčekovi stoupenci dokazovali prudký růst národního důchodu v období reformy. Byli to zřejmě takoví "odborníci", jako on, protože národní důchod se sleduje v běžných cenách a cenách srovnatelných. Již sám název srovnatelné ceny ukazuje, že se tyto ukazatelé očišťují, aby byly srovnatelné. Proto soudruhovi akademikovi Matoušovi ukáži vývoj národního důchodu za posledních 5 pětiletok, a to od roku 1961 do roku 1985, v cenách srovnatelných. To proto, aby v zájmu objektivitě bylo možno srovnávat vývoj našeho hospodářství za delší období. Mezi pátou a šestou pětiletkou včleňuji "krizové roky", aby bylo možno vidět "rozvrat" našeho hospodářství v této době a srovnat si jej s úspěšnými roky hospodářského vývoje za 15 let "normalizace", kdy revizionisty nahradili pevní marxisté a kdy živelnost byla nahrazena plánovitostí.

Tempo růstu vytvořeného a užitého národního důchodu
v letech 1961 - 1985

/Vypočteno ze srovnatelných cen/

Rok	Vytvořený národní důchod		Užitý národní důchod	
	přírůstek za celou pětiletku	průměrný roční přírůstek	přírůstek za celou pětiletku	průměrný roční přírůstek
1961-5	10,2%	2,00%	11,21%	2,22%
1966-70	39,67%	6,91%	39,65%	6,91%
z toho				
1968	-	7,18%	-	9,93%
1969	-	7,31%	-	6,23%
1971-5	32,05%	5,70%	34,39%	6,09%
1976-80	19,76%	3,67%	11,65%	2,22%
1981-5	9,14%	1,77%	-0,10%	-

Pramen: Historická statistická ročenka, Statistická ročenka 1986.
Od roku 1960 v cenách roku 1960, od roku 1966 v cenách roku 1967, od roku 1976 v cenách roku 1977.

Čísla v přehledu hovoří jasnou řečí. Nejvyšších temp národního důchodu jsme dosáhli ve 4. pětiletce, mezi léty 1966-1970, zejména v letech 1968 a 1969. Ve 4. pětiletce, kdy reforma učinila první kroky, byl růst vytvořeného národního důchodu čtyřikrát rychlejší než v pětiletce sedmé /1981-1985/. U užitého národního důchodu dosáhl rozdíl dokonce sedminásobku. Tempo vytvořeného národního důchodu v sedmé pětiletce bylo vůbec nejnižší. Bylo nižší, než v pětiletce třetí /1961-1965/, kdy se pětiletý plán zhroutil a byl zrušen.

Z čísel je rovněž zřejmé, jaké důsledky mělo zrušení ekonomické reformy. Došlo k prudkému poklesu. Jen v 5. pětiletce /1971-1975/ ještě doznávalo působení impulzů ekonomické reformy a proto byl vývoj uspokojivý.

Nejmarkantnější je pohled na užitý národní důchod, jehož nárůst za 7. pětiletku byl prakticky nulový, zatímco ve 4. pětiletce činil téměř 40%. /Pro informaci: V roce 1980 činil 439.208 milionů Kčs, ve srovnatelných cenách, a v roce 1985, o pět let později, jen 438.934 milionů Kčs, čili poklesl. Léta 1981 a 1982 dokonce doznala prudké poklesy peori předcházejícímu roku, a to o -3,41% a -1,59%.

Tak vedení strany a státu realizovalo v praxi socialistické heslo "Vše pro člověka". Aby se alespoň udržela stagnace životní úrovně vypůjčovalo se v zahraničí a sáhlo se na akumulaci, která se podstatně snížila.

Akademik Matouš může namítnout, že toto je úouze kvantitativní pohled. Podíváme se tedy na "krizové roky" a roky "normalizace" z pohledu kvalitativního.

V "krizových letech" vzrostl národní důchod nejrychleji, a to o ~~15,02%~~ 15,02%, společenský produkt o 12,36% a výrobní spotřeba o 10,50%. Byl zaznamenán nejvyšší pokles výrobní spotřeby na společenském produktu v poválečné historii čs. ekonomiky. Ustupovala výroba pro výrobu, tj. tedy vysloveně intenzivní rozvoj. A jak to vyhlíželo v letech "normalizace", tj. v letech 1970-1985? Nejrychleji vzrostla výrobní spotřeba - 98,43%, pak společenský produkt - 89,22% a nejpomaleji rostl národní důchod - 76,22%. /Vše ve srovnatelných cenách/. Byl to prokazatelně extenzivní rozvoj.

Abych akademikovi Matoušovi dokázal, jak odlišně kvalitativně se vyvíjel národní důchod v "krizových letech" a v období "normalizace", vypočítal jsem roční absolutní přírůstky v letech 1968-9 a porovnal je s ročními přírůstky za léta poslední pětiletky. Absolutní přírůstky za rok 1968 pak беру za 100, aby byla i v procentech viděna odlišnost obou období. /Opět vypočteno ze srovnatelných cen./

Srovnání ročních přírůstků "krizových let" se sedmou pětiletkou

Rok	Vytvořený národní důchod		Užitý národní důchod	
	roční přír. v mil. Kčs	%	roční přír. v mil. Kčs	%
1968	16.599	100,0	21.961	100,0
1969	18.105	109,1	15.158	69,0
1981	- 492	- 102,9	- 14.967	- 168,2
1982	1.060	6,4	- 6.716	- 130,5
1983	10.960	66,0	3.017	13,7
1984	15.590	93,9	4.822	21,9
1985	14.344	87,9	13.569	61,9

Pramen: Historická statistická ročenka, Statistická ročenka 1986.

Čísla opět hovoří jasnou řečí. Roční přírůstky jak u užitého tak u vytvořeného národního důchodu patřily v "krizových letech"

k nejvyšším i v absolutních údajích. A to přesto, že výrobní potenciál byl v té době nesrovnatelně nižší, než v letech 7. pětiletky. V této době jsme spláceli zahraniční dluhy, jež jsme si lehkomyslně vypůjčili, abychom mohli hovořit o hospodářských úspěších zejména z hlediska spotřebitele. Splátky způsobily, že užitý národní důchod byl mínusový, což lze mimo jiné prokázat i na poklesu osobní spotřeby, růstu reálné mzdy /nikoli nominální, a na žirovotních nákladech. Co k tomu možno ještě dodat.

I když připustím, že akademik Matouš jako renomovaný vědecký pracovník a příslušník naší nejvyšší vědecké instituce /sociolog, publicista, atd., viz Malá čs. encyklopedie, díl 4., str. 136/, nemusí znát takové "detaily" týkající se vývoje národního důchodu, jako je rozdíl mezi běžnými a srovnatelnými cenami, i když tento nejdůležitější makroekonomický ukazatel ovlivňuje sociální vývoj společnosti, kterou on zkoumá, nad jednou věcí se musím ještě pozastavit.

Správně v diskusi tvrdí, že se k 1. 1. 1967 zvedly velkoobchodní ceny. To je pravda. Ale toto zvýšení by se mělo přece projevit v růstu národního důchodu v běžných cenách především v roce 1967. Tempa růstu národního důchodu v letech 1968 a 1969 by to nemohlo ovlivnit, protože se již jednalo o srovnatelný základ a to o zvýšený rok 1967. To je fakt, který musí být jasný žákovi páté třídy základní školy. Pro názornost to ukáži soudruhu akademikovi na konkrétních číslech. Rovněž porovnáám rozdíly národního důchodu sledovaného v běžných a srovnatelných cenách, aby mu tato otázka byla konečně jasná.

Vytvořený národní důchod

Rok	Běžné mil. Kčs	ceny nárůst v % proti předch. roku	Srovnatelné mil. Kčs	ceny nárůst v % proti předch. roku
1966	195.576	-	219.442	-
1967	233.992	19,64	231.015	5,27
1968	257.797	10,17	247.614	7,16
1969	293.717	13,93	265.719	7,31

Pramen: Historická ročenka statistická, str. 88.

Srovnejme si tato fakta s tím, jak hovořil soudruh akademik o unfair tvrzeních. Kdo komu dává vlastně rány pod pás? Jak ukazují

konkrétní oficiální čísla a vývody z nich vyplývající, je akademik Matouš demagog par excellence, jemuž je vědecká etika naprosto cizí.

Druhý diskutující, Eugen Hanisko /viz Malá československá encyklopedie, díl 2., str. 712/, zřejmě neoplývá toliko vědeckými hodnotami jako akademik Matouš, přesto se ale dopustil značných "nepřesností" - lépe řečeno vědomých zkreslení. Pokusím se je rovněž ukázat.

Eugen Hanisko konstatuje, že v roce 1968 a 1969 se rozdělilo obyvatelstvu 34 miliard Kčs navíc a tento růst nebyl doprovázen růstem produktivity práce. Špatně tak parafrázoval bývalého generálního tajemníka KSČ Gustáva Husáka, který již v roce 1970 řekl, že mzdy obyvatelstva v tomto období stouply o 44 miliard Kčs. /RP 5.1.1970/.

Skutečný přírůstek příjmů obyvatelstva činil za rok 1968 a 1969 celkem 42.832 miliard Kčs a pohyboval se nad 11% ročního přírůstku. Stává se u nás v posledních letech naprosto běžným zvykem, že politik či ideolog vytrhne ze souvislostí konkrétní údaje, které se mu hodí k podpoře vlastního tvrzení, a vysloví kategorický soud, aniž přilhíží k dalším souvislostem a okolnostem.

Tak především, proč došlo k tak velikému zvýšení příjmů obyvatelstva. Musely se řešit staré sociální nespravedlnosti, které byly v minulosti stále odkládány. Zvýšily se mzdy a platy zaměstnancům v obchodě, zdravotnictví, školství a dopravě, kde mzdy zaostávaly hluboko za průměrem. Bylo dále zvýšeno více než 350.000 nejnižších důchodů a provedena první etapa úprav přídavek na děti. Zvýšila se jednorázová pomoc při narození dítěte a prodloužila se mateřská dovolená na 26 týdnů. Bylo rovněž upraveno stipendijní zabezpečení studentů vysokých škol.

Aby se při reformě mohlo diferencovat v odměňování a odstraňovat mzdová nivelizace, zvedly se v některých profesích mzdy podle skutečné zásluhovosti. Diferenciace v odměňování nemohla být prosazována cestou snížení mezd průměrným pracovníkům, neboť to by vedlo k sociálním nepokojům. Velice by mě zajímalo, jak si Eugen Hanisko představuje odstranění nivelizace mezd v současné době. Bude snižovat mzdy? Jak asi bude charakterizovat letošní zvýšení důchodů, které si vyžádá několik miliard? Bude hovořit o inflaci?

Situaci nejlépe ilustrují konkrétní čísla, jimiž srovnáme "krizové roky" např. s výsledky 7.pětiletky.

Srovnání temp

peněžních příjmů, národního důchodu a produktivity práce /v %/

Rok	peněžní příjmy obyvatel roční růst	národní důchod roční růst	produktivita práce roční růst
1968	11,19	7,16	5,24
1969	11,39	7,31	5,29
1981-5 /průměr/	3,14	1,77	1,11

Pramen: Historická statistická ročenka, Statistická ročenka 1986.

Údaje jsou naprosto jasné. Vztah mezi příjmy obyvatelstva a produktivitou práce byl v "krizových letech" 2:1, v 7.pětiletce 3:1. Bylo by nemoudré zastírat, že v letech 1968 a 1969 určité inflační tendence existovaly. Bylo řečeno, proč k tomu došlo - řešení sociálních hříchů. Ovšem stejně dynamicky se rozvíjely ukazatele na protipólu peněžních příjmů. Vnitřní trh bez ohledu na obrovské nákupní herečky, vzniklé po vstupu vojsk, byl v relativní rovnováze.

Horší je však situace v současné době. V některých letech klesla produktivita práce i národní důchod, avšak peněžní příjmy obyvatel narůstaly. Tak rok 1982 zaznamenal pokles národního důchodu v běžných cenách o 2,6% proti předcházejícímu roku, produktivita práce poklesla o 0,41%, avšak příjmy obyvatel stouply o 4,28%. To nejsou inflační tendence? Na sílící inflační tendence můžeme usuzovat i z dalších ukazatelů, jako je růst vkladů, v podstatě ne-realizované kupní síly /v roce 1985 celkem 218.947 mil.Kčs/, oběživa, zásob atd.

Co však Eugen Hanisko zapomněl podotknout a co je v produktivitě práce v roce 1968 to nejdůležitější, že totiž byla podstatně snížena pracovní doba a zaveden pětidenní pracovní týden. To se samozřejmě muselo zákonitě projevit na celkovém ukazateli produktivity práce. Přepočítání na hodinovou produktivitu práce ukazuje, že bylo tempo růstu jedno z nejvyšších v poválečném období. Měl tedy Západ pravdu o pracovním nadšení našich národů nebo ne?

Eugen Hanisko tvrdí, že v letech 1968 a 1969 se podstatným způsobem snížil vývoz. Mluví o něčem, o čem nemá zřejmě ponětí. Vývoz se nesnížil, ale vzniklo určité menší pasivní saldo v zahraničním obchodě, jako důsledek nenormální situace, kdy zde byla okupační

vojska, která narušila běžný hospodářský život a styk se zahraničím. Jak by ovšem charakterizoval obrovská pasivní salda z let konzolidace, kdy "normalizátoři" si lehkomyšlně vypůjčovali v zahraničí a dováželi zboží na úvěr, jen aby dokázali úspěšnost své hospodářské politiky. Ale nechtě opřít hovoří konkrétní čísla / v mil. Kčs fco hranice/:

Rok	vývoz	dovoz	saldo
1967	20.622	19.296	1.326
1968	21.638	22.155	- 517
1969	23.900	23.718	182
1975	46.651	50.716	- 4.605
1976	52.137	55.996	- 3.859
1977	58.246	63.213	- 4.967
1978	63.609	68.074	- 4.465
1979	70.150	75.760	- 5.610
1980	80.163	81.540	- 1.377

Pramen: Historická statistická ročenka, str. 320 a 321.

Když vidíme ta obrovská pasivní salda, není divu, že jsme dnes dlužní v zahraničí na 4 miliardy dolarů. Že nám stagnuje životní úroveň, neboť musíme splácet dluhy. Konkrétní srovnání. V "krizových letech" přes "živelný růst cen" stoupla reálná mzda dělníků a zaměstnanců o více než 10%. Naproti tomu v 7. pětiletce, kdy byly mzdy a ceny pod bdělou kontrolou "pevných marxistů", reálná mzda stagnovala a v roce 1985 klesla dokonce na úroveň roku 1979. Za tuto pětiletku stouply životní náklady dělníků a zaměstnanců o 10,60%. Čili obrácený poměr než v "krizových letech". Vynikající to výsledky současné dělnické politiky.

Podobná srovnání bych mohl provést mnoha jiných směrech a tendence by byly v podstatě stejné. Např. pokles směnnosti, pokles využívání základních fondů, růst energetické a materiálové náročnosti, pokles reálných směnných relací atd.

A to podotýkám, že v "krizových letech" tu byla obrovská cizí vojska, jejichž vstup způsobil nejen velké hospodářské škody, ale i přivedl politickou nejistotu, jež měla za následek nákupní horůžky, narušení výrobního procesu, obrovskou emigraci atd. Pro zajímavost ať si další diskutéři porovnají hospodářské výsledky I. a II. pololetí roku 1968 a nepřestanou se divit. Vydrželo by

naše dnešní hospodářství takový šok? A o tom v diskusi nepadlo ani slovo.

Soudruhu šéfredaktore, kdyby diskutující nebyli informováni a znali situace, mohl bych je považovat za ignoranty a hlupáky. Ale vzhledem k jejich funkcím a postavení ve společnosti /viz Malá čs. encyklopedie/ musím prohlásit, že jsou to drzí a bezostyšní lháři, kteří vědomě klamou společnost. Lidé tohoto typu falšují nejen historii, ale zkreslují i výsledky současné. Mají ústa plná pravdy a glasnosti a nestydatě lžou.

S takovými "experty", soudruhu šéfredaktore, spolupracujete. Ne-
divte se pak úrovni vašeho listu.

P.S. Dejte prosím moji polemiku přečíst diskutujícím.

Doc. Ing. Rudolf ZUKAL , CSc.

Pod tímto názvem odvysílala rozhlasová stanice "Svoboda" v letošních srpnových dnech rozhovor s bývalým důstojníkem Rudé armády Viktorem Andrejevičem Suvorovem, který jako čerstvý absolvent vojenského učiliště v hodnosti poručíka velel motostřelecké rotě na západních hranicích SSSR. V srpnu 1968 očekával on a jeho spolubojovníci rozkaz vyrazit do Československa. Bylo mu tehdy 21 let. Z rozhovoru jsem přeložil některé pasáže.

- Viktore Andrejeviči, kde a v jaké hodnosti jste sloužil v srpnu 1968?

- Byl jsem mladým důstojníkem, zakončil jsem vyšší vojenské učiliště a byl jsem přidělen k Prikarpatskému vojenskému okruhu. 19. srpna 1968 byl v naší jednotce vyhlášen bojový poplach, což nebylo nic neočekávaného. Naopak, čekali jsme na to už dost dlouho a chtělo se nám konečně něco dělat. Sedět v lese nebo na polích v dešti a čekat, to má na ramádu vždycky špatný vliv. Když rozkaz pohnout se vpřed konečně přišel, všichni to přijali s radostí a ulehčením. Bylo mi 21 let, do té doby jsem žil jenom v SSSR a teď jsem měl možnost dostat se za hranice.

- Neuvažoval jste tehdy, že do sprátelené země pojedete v roli okupanta?

- Ne, to jsem si nemyslel a rozkaz jsem přijal s radostí - jako mí přátelé důstojníci. Otevřeli jsme ten večer několik lahviček a oslavili to. Byli jsme profesionálové, do vojenských škol jsme šli jako nadšenci. Pohled na tankový pluk v pohybu, když vyrazí 94 tanků za podpory dělostřelectva a letectva, mě naplňoval hrdoostí a tehdy s námi vyrazili i tankisté. To všechno byl obraz naší síly a moci. Byl jsem hrdý na naši armádu, byla ve mně touha po boji, hrdinství a vyznamenáních. Myslel jsem si, že tam někde na západě vystala naší zemi hrozba. Byl jsem přesvědčen, že proti těm Čechům je nutno použít tvrdou pěst.

- Ve vaší knize, kterou jste později napsal, je pasáž o instruktáži velitele praporu, který řekl: "Úkolem sovětských vojsk je obsadit co největší kus Československa pro případ, že by tato země byla pak rozdělena na dvě části". Znamená to podle vás, že se "nahore"

uvažovalo o rozdělení Československa?

- Já tehdy byl "dole", takže to nemohu posoudit, ale podle mého názoru - a je to jenom subjektivní názor - mysleli to asi tak. Existuje Severní Vietnam a Jižní, Severní a Jižní Korea, Východní a Západní Německo a tak, jestli se budou Čechoslováci i nadále bouřit, musíme něco udělat. Existovaly určité faktory, které nám svazovaly ruce, zejména že Západ něco podnikne. Proto podle mého tato instrukce - obsadit co největší území ČSSR - znamenala nečekat na reakci Západu. Byly zkušenosti z Maďarska 1956. Já patřil k 145. pluku, který se neoficiálně nazýval "dvakrát budapešťský". Za II. světové války dostal jméno "budapešťský", protože obsazoval Budapešť a pak se do Budapešti vrátil v roce 1956 a tam proléval krev jako v roce 1945. Odcházeli jsme do Československa stoprocentně přesvědčeni, že bude prolito mnoho krve.

- Jaký jste měl vztah k tomu, co se v ČSSR v roce 1968 odehrávalo?

- Věc se má takhle - armáda, to je jedna z největších a snad nejkoncentrovanějších částí společnosti. Je k tomu, aby zstrašovala a nepustila nic z územních a mocenských zisků. Speciálně naše armáda byla školená k tomu, aby ochraňovala existující mocenský systém nejenom u nás, ale i v zemích přátel, aby je rozšiřovala do celého světa. Proto, když v Československu začala ona vzpoura, bylo pro mne nepochopitelné, proč se to okamžitě nepotlačí, proč se tak dlouho váhá. Tiše jsem vduchu protestoval proti krátkozrakosti našich nejvyšších představitelů, proti jejich mírnosti a váhavosti - a chtělo se mi udělat to, co oni neudělali - vyrvat všechny "Dubčky" ze země rukou v železné rukavici. Byl jsem připraven přihlásit se k takové akci naprosto dobrovolně... Proto, když jsem v srpnu 1968 konečně byl odvelen do pole, očekával jsem boj a těšil jsem se na něj. Takže vidíte, že můj vztah k tehdejšímu ČSSR byl velmi negativní.

- A jak to vypadalo, když jste přijeli do Československa? Byly nějaké problémy?

- V Československu po nás nestříleli a v tom byl náš největší problém. Byl jsem připraven střílet, bojovat, ale oni nestříleli. I náčelník našeho štábu byl přesvědčen, že po nás střílet budou. Ale když střílet není zapotřebí, co má voják dělat? To může vést jediné

k rozkladu ~~maximální~~ bojové morálky.

- Jak se říká, Viktoro Andrejeviči, vám se tedy neobjevil protivník. A jak vás vítalo obyvatelstvo?

- To bylo velmi nepříjemné. Mnohem příjemnější by bylo, kdyby jel tank proti tanku, pancéřový vůz proti nepřátelskému obněnci, kdyby létaly kulky, k nebi stoupal dým - to všechno nás naučili v učilišti. Ale tady? Tady jede obrněný vůz a proti němu letí vajíčko, zkažené vejce a zasáhne přímo do tváře když ne mne, tak mého zástupce. To je velice nepříjemné. A místo dávky z kulometu dávka brambor. Zdechlé kočky v Československu normálně nenajdeš. Je to čistá a kulturní země, až neuvěřitelně příjemná země, a najednou tu byly zdechlé kočky a psi. Zemí prošla masa vojsk, mnoho zvířat jsme nechtěně přejeli a teď se nám to vrací. Najednou je na tanku přejetá kočka nebo pes. Ptáte se na civilní obyvatelstvo? Českoslovenští občané byli prostě úžasní, protože se chovali všichni neobyčejně důstojně. Vyšli na ulici a nechovali se jako otroci. Armáda byla neutralizována, seděla v kasárnách, ale národ vyšel ven. Všechn lid najednou pochopil, kde je jeho místo. Byla to revoluce, skutečná revoluce, která neskončila úspěšně, protože byla vojáky udušena. Tohoto lidu si vážím. Vážím si ho i za to, že se nechopil zbraní, protože věděl, že se zbraněmi se tady ničeho nedá dosáhnout. Všichni vyšli na ulici, všichni - i ženy, starci a děti, aby nám vyjádřili svůj protest. Řekli nám, že jsme špatní lidé, a my začali cítit, že jsme skutečně špatní lidé, a to bylo pro mne nesnesitelné. Kdybych zabíjel, střílel na nepřítel - no dobře, jsem voják z povolání, je to mé řemeslo, kterému jsem se vyučil. Ale tady - bezbranní lidé - to všechno bylo nesnesitelné.

- Viktoro Andrejeviči, instruovali vyšší velitelé své podřízené, jak se mají chovat k civilnímu obyvatelstvu v Československu?

- Ano, takové instruktáže byly. Byla provedena velká propagandistická akce, ale než jsme se dostali do přímého styku s obyvateli, kdo mohl tušit, co se bude dít? Žádný politický pracovník si nevezme na zodpovědnost vyprávět svým podřízeným, co se chystá, dokud k tomu nedostane rozkaz. Když jsme se už chystali vyrazit, propaganda začala pracovat na plné obrátky. Říkali nám, že všichni jsme zvláštní vyslanci Sovětského svazu a že jsme přijeli vysvětlit do Českosloven-

ska všem zbloudilým ovečkám, co mají dělat. Jenomže celý propagandistický aparát počítal s ozbrojeným bojem. Celá propaganda se rychle měnila. Když nám Češi a Slováci začali klást první nepříjemné otázky, naši agitátoři pak rychle vypracovali odpovědi na nejčastější dotazy. Primitivní odpovědi na tak složité otázky! Frázemi se prostěodpovídat nedá. To pak bylo v této situaci lepší tvářit se jako naprostý hlupák. Proto jsem mlčel a tvářil se tak.

- Když sovětští vojáci poznali, že v Československu nejsou tanky NATO, když viděli, že projíždějí zemí, která má vyšší životní úroveň, než jejich vlast, nemělo to vše na ně demoralizující vliv?

- Demoralizace byla veliká. Víte, tankrát v roce 1956 v Maďarsku naši vojáci před sebou viděli hořící domy, všude trosky, rozvrat, dým v ulicích. Celá ta evropská civilizace, maďarská kultura a další, to vše na jejich oči útočilo. Ale v Československu ta kultura bila do očí, byla tu docela jiná atmosféra. Jeli jsme zemí plnou květů, podivuhodně klidnou a čistou, zemí vysoké kultury. Československo - to je jako Rakosuko. Hory, čistý horský vzduch - to všechno bylo velice opojné, ale přesto to na nás působilo rozkladně. Díky obyvatelům. I když ve stupni demoralizace byly mezi jednotlivými jednotkami velké rozdíly.

- Jak si k to vysvětlujete?

- Sovětské jednotky z NDR, které obsazovaly západní Čechy a Prahu, to byla 20. gardová armáda, rozuměly slovanskému obyvatelstvu velmi dobře. Zejména když s nimi rozmlouvali rusky. Proč? Protože tato je složena z většiny Rusů. Ale my, kteří jsme přišli ze Sovětského svazu jako druhý strategický sled, my jsme měli mezi vojáky mnoho Uzbeků, Tatarů, Mongolů, kteří dobře nerozměli rusky, natož jinému slovanskému jazyku. Jak tím mohli rozumět Čechům, co na ně volají... Vojska, která přišla z NDR, rychle navázala kontakty s obyvateli Československa. Po dlouholetém pobytu v germánské cizině byli ti to vojáci šťastni, že se někdo snaží s nimi mluvit jejich matěštinou. To je demoralizovalo, proto po několika dnech museli celou 20. gardovou armádu vyměnit. Zbraně a technika putovaly zpátky do NDR spolu s důstojníky, ale prostí vojáci 20. gardové armády byli posláni na důkladné přeškolení až na sov.-čínskou hranici.

Viktor Andrejevič Suvorov po roce 1968 prošel rychlou vojenskou kariérou, až byl vyslán jako vysoký důstojník a příslušník GRU - vojenské rozvědky - do Švýcarska. Když v roce 1981 požádal na Západě o politický asyl, uvedl, že právě v Československu začal uvažovat o poslání příslušníků Rudé armády. Poznal, že místo osvoboditele byl z něho obyčejný okipant. Žije nyní v Londýně a kromě jiných knih napsal i vyprávění "Vzpomínky na osvoboditele", ve kterých popisuje své osudy v srpnu 1968 v Československu.

-ký-

Zamyšlení k jubileu
aneb
Republika sedmdesátnice

Vždycky, mám-li se zamyslet nad osudovými otázkami naší vlasti, zmocňuje se mne zvláštní a složitý pocit něčeho slavnostního a odpovědného, nadčasového i aktuálního, zemitého i duchovního, všelidského i osobního. Pokaždé jsem vzrušen, srdce bije rychleji a do přemýšlení, natož psaní se plíží notná dávka trémy.

Jsem jenom o 14 měsíců mladší než republika. Mohu se považovat za jejího sourozence. Přehlédnout sedmdesát let její existence, kdy se těšila dobrému zdraví i trpěla vleklými chorobami, to je jako bilancovat život a práci člověka, neboť věk k tomu svádí a konec konců opravňuje.

Zážitky z dětství v prostředí severočeských horníků a sklářů na Teplicku mi podnes připomínají opojné ovzduší národní svobody a státní samostatnosti, které ve 20. letech prosycovalo život naší rodiny, obce, školy, sokolské tělocvičny, okolní skromné přírody. Na rozpadlou habsburskou monarchii jen málokdo vzpomínal, leda v úsloví o tři sta letech poroby, vyřčeném tak lehce, jako by svoboda přišla pouhým mávnutím lipové ratolesti.

Všichni se tenkrát dívali především kupředu, přáli si příchod šťastných zítřků, vážili si myslitelské osobnosti prvního presidenta, věřili v demokracii a spravedlnost pro všechny, toužili budovat republiku a pomáhat jí k blahobytu, bojovat proti jejím nepřítelům.

Prvních deset let, naplněných optimismem, mladý stát upevnilo, hospodářství prosperovalo, kulturní dění rozkvétalo a ve škole jsme hrdě a dojatě zpívali Kde domov můj i Nad Tatrou sa blýska. Žádné politické třenice, ani pravé či levé extrémní vývoji neškodily, naopak. Obohacovaly veřejný život, tříbily kritické myšlení, vyhraněly občanské postoje, vybrušovaly intelektuální a pracovní schopnosti lidu, podporovaly růst národní zralosti a lidské důstojnosti, připravovaly cestu dalšímu pokrokovému vzestupu.

Přišel jubilejní rok 1928 a s ním vyvrcholení rozmachu. Když jsem začínal chodit do duchovského gymnázia, panovala hluboká hospodářská krize, která zvláště krutě postihla náš kraj. Ne náho-

dou vešla do dějin velká mostecká stávka horníků a odehrála se tragédie střelby do nezaměstnaných před duchcovským viaduktem. Má rodina přišla v dražbě o domek, postavený teprve nedávno, protože otec nevydělal oněch pár tisíc na zaplacení dluhu.

Sociální problémy otrásaly ve 30. letech naším státem, ale nezničily jeho demokratickou tvářnost. Politické zápasy se zostříly, ale krystalizovala v nich lidová jednota schopná krizi zdat. A když vyvstalo za Krušnými horami nebezpečí hitlerovské agresivity, utužovala se všennárodní jednota na obranu republiky. U nás v Hostomicích vzniklo Sdružení pokrokové mládeže, v němž jsme se sešli demokraté, sociálisté i komunisté.

Na prahu svých dvacátých narozenin v roce 1938 dočkala se republika mnichovského verdiktu, jímž se evropské demokracie sklony před uřvaným diktátorem a svého věrného spojence zradily. Kořistiví vládcí Německa, Maďarska a Polska náš stát zaživa roztrhali. Nám nezbylo než zatnout pěsti a opakovat národní kredo: "Věrní zůstaneme!"

Dokončoval jsem v té době středoškolská studia ve Francii a vracel se do Prahy, kam se rodiče po vyhnání z pohraničí uchýlili a kam brzy za nimi vpochodovala nacistická armáda. Žili jsme v protektorátu vydáni na milost a nemilost Hitlerovi a jeho katanům.

Začal jsme studovat na Univerzitě Karlově, kde jsme se podíleli navzdory okupantům na oslavách 20. října a na demonstračním pohřbu kolegy Jana Opletala, při oslavách smrtelně postřeleného. Nacističtí protektoři se rozhodli české vysoké školy zavřít. Útokem na inteligenci chtěli národ zbavit duchovní opory, historické paměti, pokrokového programu. Nic z toho se jim za šest let teroru nepodařilo. A jejich "tisíciletá říše" zahynula na válečných polích druhé světové války.

Mohlo by se zdát, že po mnichovském diktátu a po zničení československé státnosti se národ shrbí pod ranami osudu a nebude dlouho schopen nového vzepětí. Stal se opak. Tisíce vlastenců položily životy za vydobytí svobody. Sovětské vojáky, kteří osvobozovali republiku, vítal jednotný lid odhodlaný obnovit svůj stát v duchu revolučních tradic svých předků. Se synem v náručí jsem byl v Praze mezi těmi, kdo vítali první sovětské tanky 9. května 1945. Pražský lid zakončil vítězně své povstání proti německým okupantům.

Politické strany, sdružené v Národní frontě a vládě osvobozené republiky, se shodly na společném programu. Jeho cílem bylo

moderní, demokratické uspořádání československé společnosti, v níž jedině lid bude pánem své vlasti.

Jako tisíce a tisíce jiných mladých lidí chtěl jsem i já do - končením studií a aktivní prací přispět k budování svobodného státu. Vstoupil jsem do komunistické strany, jejíž politika se mi zdála nejlépe kloubit národní tradice, demokratické tužby a socialistické perspektivy. Brzy jsem se stal jejím funkcionářem, a to na celé čtvrtstoletí.

Uplynula další léta a přišel Únor 1948. Politické spory o tvář republiky, o její demokratický a socialistický charakter, o obsah, metody, tempo společenských přeměn vyústily tehdy v konflikt "kdo z koho". Po pětidenní vládní krizi skončil mocenský zápas vítězstvím komunistické strany, která svou početností, aktivitou členstva, důvěrou dělníků a velké části pracujících, i jistým umem svých politiků převážila své partnery.

Další vývoj záležel na tom, co tato strana učiní, jaký nabídne program, jaké zvolí cesty, jak se zachová k poraženým, jak dokáže zacházet s vydobytou mocí. Očekával jsem jako mnozí jiní, že zůstane věrna své politice specifické čs. cesty k socialismu, tradicím demokracie, humanity a sociální spravedlnosti, obrozenému duchu spolupráce v Národní frontě. Vždyť tato politika jí získala sympatie, důvěru a posléze i vítězství.

Mýlil jsem se. Gottwaldovo vedení strany využilo vítězství k nastolení monopolní moci a přeměně partnerů v pouhé soběžce. Napříště o všech závažných otázkách státu a společnosti rozhodovala monopolně řídicí grémia komunistické strany. A přece ne tak docela sama.

Naše země nebyla izolovaným ostrovem v veropském moři, rozbouřeném velmocenským soupeřením a studenou válkou, které rozdělovaly náš kontinent na dvě politická a posléze i vojenská seskupení. V jejich čelo se postavily na západě USA, na východě SSSR. Logikou daných podmínek jsme se vřadili do seskupení států směřujících k vytvoření politického systému, jaký existoval v sovětském státě za rozhodujícího vlivu Stalina a jeho společníků. Ve snaze stmelit toto seskupení co nejpevnějšími pouty přiměl Stalin vůdce ostatních zemí bloku převzít sovětský vzor jako závazný pro všechny.

Pro čs. komunisty to znamenalo opustit politiku demokratické cesty k socialismu a ustavit režim direktivně-byrokratické maši-

nérie se všemi deformacemi, nerozumnostmi, hloupostmi i nezákonnostmi, kterými se vyznačoval stalinský model. Nechci soudit Gottwalda a jeho druhy, kteří ve své nepřekonané demagogicko-sektářské tradici, ve své slepé oddanosti Sovětskému svazu a snad i ve svých obavách před Staliovou všemocností politický obrat provedli. Co nás to stálo, víme.

Ale netušili jsme to hned, alespoň my, kdo jsme byli přesvědčení komunisté. Stalin jako legendární vůdce SSSR a hlavní vítěz nad fašismem měl obrovskou autoritu, kterou tehdy bral na vědomí celý svět. Domnívali jsme se, že svou energií, neústupností i jistou arogancí hájí a rposazuje skutečné zájmy socialismu, a že půjde-li me-li sovětskou cestou, budeme mít jeho mocnou ochranu a podporu a němůžeme prohrát. Patřil jsem k těm, kdo takto uvažovali a věřili, že vedoucí úloha KSČ a její nová politika je historickou nezbytností, že jiná volba neexistuje. Jako jeden z aktivistů a publicistů strany jsem toto stanovisko hájil. Všechny těžkosti, nezdary a také krutosti, k nimž potom docházelo, mne sice znepokojovaly, ale přijímal jsem tézi, že jsou to průvodní jevy revolučních přeměn, překonávané budovatelským úsilím lidu při kladení základů socialistického řádu, a že jen tak se dostaneme k vysněným humanistickým cílům.

Znovu jsem se mýlil. Již několikamáloletá praxe prokázala, že naroubování stalinského modelu na čs. ~~státu~~ národní a společenskou realitu nás zavedlo na scestí politického autoritářství, nepřetržité represe, hospodářského zaostávání, kulturní stagnace, morálního úpadku. Utrpěli jsme obrovské škody materiální, nemluvě o škodách duchovních. Přestože jsme měli plnou zaměstnanost, proinvestovali miliardy korun, vystavěli stovky závodů a budovali celá nová města - životní úroveň širokých vrstev stoupala jen pomalu a nerovnoměrně.

Co mne pak zvláště znepokojovalo, byl postupný úpadek ideovosti a morálky těch členů strany, kteří si zvykali na provolegované postavení ve společnosti, propadali kariérismu a hrabivosti, opovrhovali starostmi a náladami ostatních občanů, chovali se povýšenecky a neskromně, zneužívali svěřených pravomocí a vlastně přestávali být komunisty, jakými podle mého přesvědčení měli být.

Odhalení deformací stalinského modelu státu ve druhé polovině 50. let v Sovětském svazu spolu s našimi vlastními zkušenostmi dalo vzniknout reformním myšlenkám, jejichž smyslem bylo vrátit Čes-

koslovensko na dráhu progresivního vývoje. Po prvním nezdařeném pokusu o ekonomickou reformu v r.1958 se od počátku 60.let urychlilo politické zrání ve společnosti i ve straně. Nápravné snahy pronikaly pak nejen do oblasti hospodářství, nýbrž i do sféry politiky, kultury, sociální péče, duchovního života.

Také ve mně dozrálo přesvědčení, že je potřeba skoncovat se scestnými a škodlivými praktikami, draze placenými celou společností, a vykročit po spolehlivých cestách původních ideálních představ o demokracii a socialismu, vycházejících z národních tradic a podmínek, byť přihlížejících ke zkušenostem a vzorům v jiných zemích. Rád jsem se přiřadil k těm, kdo přicházeli s kritikou překonaného systému a prosazovali pokrokové, rozumové a účelné změny. V uvolněném tvůrčím ovzduší mi bylo dopřáno pomáhat v úsilí o rozvoj v oblasti vědymškolství a kultury.

Pojem uvolněné ovzduší je potřeba brát s rezervou. Svobodnější smýšlení mělo vymezené bariéry a pokud je překračovalo, naráželo na odpor starých konzervativních sil. Vedení komunistické strany měli v rukou lidé spjatí s direktivně-byrokratickými metodami řízení, a ti se reformních návrhů často obávali, zda nepovedou k průlomu do jejich mocenských pozic. Nejednen zastánce změn dostal nálepkou revisionisty nebo oportunisty, který zamýšlel ohrozit zájmy lidu, státu a socialismu. Byla to demagogie, za kterou však stál represivní aparát, a tak ji nebylo snadné odhalit. A přece si reformy cestu prorazily.

Nastal rok 1968, rozvlnil se obrodný proces a na pořad dne vyvstaly závažné společenské změny, které opět sjednotily národ, demokraty i socialisty a komunisty, všechny poctivé lidé a čestné občany republiky, jako kdysi po osvobození 1945. Bylo až neuvěřitelné, jak rychle komunistická strana, v minulosti zdiskreditovaná, znovu získávala důvěru a podporu většiny lidu. Ukázalo se, že noví, schopní, progresivní lidé v čele strany chápou skutečné zájmy a potřeby všech vrstev společnosti a jsou připraveni vyjít jim vstříc.

Nechci chválit reformní akční program KSČ z dubna 1968, ale nelze mu upřít, že historicky předjímal současný zásadní přelom ve vývoji celé socialistické soustavy, byť byl zamýšlen jako program ryze československý. Formuloval totiž i některé obecné otázky: nedílné spojení demokracie a socialismu, ekonomického plánu a trhu, občanských práv a povinností, svobody a odpovědnosti v ědy a umění, vzdělanosti a kvalifikace lidí, vnitřní a zahraniční politiky.

Bouřlivý společenský pohyb, který koncipování a uskutečňování reforem provázal, ve svém hlavním proudu je plně podporoval a jen okrajově jejich realizaci brzdil nebo naopak předbíhal. Výmysly o nebezpečí tohoto pohybu pro socialismus šířili jen ti, kdo v něm spatřovali odsouzení svých zastaralých názorů a postojů, ohrožení svých politických pozic a ambicí. Měl jsem možnost je poznat zblízka a zakusit jejich zlobu, nenávist a intriky.

Když se blížil mimořádný sjezd KSČ, který měl dotvrdit vítězství revolučního socialistického programu - svým charakterem vlastně všonárodního, rozhodli se vnější spojenci našich domácích odpůrců reforem skoncovat s obrodným procesem násilnou intervencí. Noční vpád vojsk pěti zemí nám připadal jako nepochopitelná absurdita, zvláště svým vylhaným zdůvodněním. Nicméně byl činem hodným tvrdé stalinské školy a po dalších peripetiích splnil svůj účel: zastavil obrodný proces, zmařil reformy a obnovil starý systém se všemi jeho nedemokratickými, nesocialistickými atributy, dokonce bez oné míry uvolnění, tvůrčího hledání a objevování. V ostrém světle reflektorů tuhého byrokratického centralismu lidé zmlkli a zpasivněli. Se svými zájmy a myšlenkami se uchýlili do šerosvitu rodinného nebo přátelského soukromí.

Máme letos za sebou takřka dvacet let politiky tzv. normalizace, která dovedla republiku k nynější krizi, snad nejhlubší v celých poválečných dějinách. Prožil jsem toto období mimo řady komunistické strany, z níž jsem byl pro obrodnou aktivitu vyloučen. Prý jsme nechtěli obrodnou ~~aktivitu~~ ~~aktivitu~~ socialismu, ale jeho likvidaci s návratem kapitalismu. Naše reformy nesměřovaly k revolučnímu pokroku, nýbrž prý ke kontrarevoluci. To všechno jsme stihli napáchat za pouhých několik málo měsíců, ale nejen my, takřka celý národ, všecken lid, který šel s námi. Co však za dvacet let dokázali normalizátoři? Kde mají revoluční komunistickou avantgardu? Kde mají důvěru a podporu lidu? Kde mají alespoň koncepci nových, nezbytných společenských změn? Co jim zbylo z tradiční demokracie, z vědeckého socialismu, z tvůrčího marxismu? Obávám se, že jen ta jejich privilegia, tituly a řády.

Dočkali jsme se chvíle, kdy obrodné ideje a reformy si porazily cestu v samém centru socialistického společenství, v SSSR. Jejich přední protagonist M. Gorbačov se svým týmem se podjali gigantického úkolu přeměnit Sovětský svaz v právní stát s demokratickým uspořádáním a socialistickým humanismem v lidských vztazích. Záře

těchto historických změn dopadá daleko za hranice jejího zdroje a také k nám.

Věřím, že stojíme ve směru nové vlny revolučního pohybu a radikálních ~~změn~~ přeměn, jejichž úspěch nebo prohra rozhodne o samém osudu socialismu v dějinách. Jako člověku, který spjal svůj ~~život~~ život s úsilím o mír, svobodu a pokrok, není mi lhostejné, jak tento zápas dopadne. Nepřestal jsme doufat v reformovatelnost socialismu, neboť víra v nehybnost a stagnaci kterékoliv části světa odporuje mému krédu sociologa a politika.

Byl bych šťasten, kdyby mezi prvními, jimž se obroda podaří, bylo Československo, jehož dramatické dějiny by snad konečně došly k trvalé humanitě jako odkazu našich velkých osobností, od Husa k Masarykovi, od Nerudy k Čapkovi, od Smetany k Janáčkovvi, od Purkyněho k Charvátovi, od Komenského - ke komu? V mé bilanci odpověď nenalézám a ponechám ji dětem a vnukům republiky, až budou vzpomínat některého z příštích jubileí novodobého čs. státu.

14.9.1988

Otazníky nad školstvím

/ Ke statí J.Polehni "Průměrnost jako stav
a perspektiva" / Sociologický obzor 3/1987//

Polehňova stať je velmi erudovaná bohatstvím promýšlených problémů i odvoláními na myšlenky našich i zahraničních autorů. Problémy jsou zde vyhoceny, jak se říká, na ostří nože a svým obsahem i tónem připomínají naše šedesátá léta i současnou sovětskou glasnost. Pojednává o vzdělávacím a pedagogickém procesu v našich podmínkách, čili o tématu dominantního společenského významu. Problémy autorem nastíněné si zaslouhují proto permanentní pozornosti a dialogu, protože fosilnost pedagogiky v současné epoše dynamických společenských změn je jedním z brzdících anachronismů.

Soudobé vzdělávací a pedagogické modely ve své obecnosti i zvláštnostech vyvolávají skeptické přístupy odborníků na celém světě, v zemích průmyslových i rozvojových. Nespokojenost odborníků se vzdělávacími a pedagogickými systémy je pravděpodobně známkem všech dob - znakem převážně kladným, neboť právě z ní se rodily velké klasické systémy nové - připomínám zde velmi stručně Platóna, Aristotela, Komenského, Rousseaua, Russella, Masaryka. Filozoficko-pedagogické principy jimi vypracované vyznačovaly se tvůrčím charakterem a k tvůrčímu růstu osobnostnímu i společenskému směřovaly. Z negativismu a nespokojenosti vládnoucích mocenských skupin však vznikaly i systémy nechvalně známé, vyznačující se převážně destruktivitou a krajní intolercancí, způsobující trvalé škody v duchovní sféře národů a lidstva nejenom v ní. K takovým systémům patřilo například jezuitské školství po Bílé hoře u nás, německé fašistické školství, protektorátní školství v Čechách, ale i do krajnosti vyhraněná destruktivita "komunistické" pedagogiky a ideologie v podobě čínské "kulturní revoluce".

Aniž by^{ch} se pokoušela o jakýkoli rozbor čínské ideologické fenoménu, připomenu pouze dva pohledy, které Evropanům sami Číňané názorně přiblížili. V roce 1956 dal Mao Tse Tung zelenou "sta květům" v kultuře a ideologii; o necelých dvacet let později se jeho mladá ambiciózní manželka postavila do čela hnutí mladé generace

pod heslem "kulturní revoluce", vyznačující se extrémně destruktivním radikalismem. Na naší televizní obrazovce se čínský vedoucí hospodářský pracovník zmínil o jedné z instrukcí kulturní revoluce typicky čínsky názorné a s konkrétním návodem k jednání: Pěstování květin je buržoazní přežitek; rozbít květináč s kytkou je přínosem kulturní revoluci. Důsledky kulturní revoluce jsou dodnes znát v celé společenské sféře; připomíná se hlavně na celé desetiletí uzavřené vysoké školy a likvidace odborníků. Dnes již opět Číňané pěstují květiny nejenom v rodinách, ale i ve velkém v zemědělských komunitách a možná, že budou pěstovat také v kultuře a ideologii znivu "sta květů". Názorný doklad, že ne každá revoluce je progresivní a lidstvu prospěšná.

Historie, komunistické pedagogiky u nás se sice nevyznačuje tak názornými projevy destruktivity, ale destruktivitu způsobující kulturní diskontinuitu a krajní intoleranci v sobě skrývá v mnohých podstatných procesech. Některé z nich jsou již minulostí, ale jiné působí dodnes. Jako zaostávání se to projevuje v přírodovědných a technických oborech a jako přímá tabuizace dodnes v oborech humanitních: zakázání nebo zamlčení spisovatelé a historické osobnosti, zdeformovaná výuka historie, zdeformované informace o kapitalistické společnosti a současném světě, zdeformovaná etická výchova, ve které se zdůrazňuje víc nepřátelství než všelidská tolerance, ještě v nedávné době ignorace výuky cizích jazyků a některých vědních disciplín, označených za "buržoazní". To nejdrastičtější - a je to podstatný rys každé destruktivní intolerance - je destruktivita v řadách pedagogických a vědeckých pracovníků - učitelů všech stupňů. Odborný pedagog ví zcela přesně a prokazatelně, že školu dělá především učitel, destruuující radikál to mnohdy pouze instinktivně tuší, proto nežádoucí pedagogy likviduje. Přerušení kulturní kontinuity v čase i prostoru v pedagogickém procesu se jako negativní dopad v celé společnosti kdysi poznávalo až po staletích, v první polovině dvacátého století snad po desíletích, dnes v epoše informačních explozí a světové komunikace je reflex téměř okamžitý.

Připomínám tyto skutečnosti jako varování před destruktivním radikalismem všech směrů, který zdaleka není minulostí a snad věčně bude spolu s ostatními tendencemi orientovaného lidského chování ve společnosti působit. Chci jimi také naznačit, kde vi-

dím hlavní negativa v současném vzdělávacím a pedagogickém procesu u nás, jejich příčiny a kořeny. Myslím, že v tomto směru se s Polehňovou kritikou ztotožňuji.

Stať J. Polehni však obsahuje také některé negativistické generalizace, které nedovolují analyzovat pedagogický proces diferencovaně a tím postihnout jeho rozporuplnost. Nelze například souhlasit, že *N e j e d l é h o* reforma byla veskrze negativní, že *f e m i n i z a c e* pedagogických sborů, kultury a zdravotnictví je projevem i příčinou všeho zla těchto odvětví, že poslední školská *r e x f o r m a* je vedena záměrem průměrnosti a ignorováním talentů. Argumentaci J. Polehni k těmto problémům nepovažují za *ď ů k a z y*. Ani výrok z populárního projevu národního umělce M. Kopeckého na sjezdu dramatických umělců v minulém roce nepovažují za pravdivý v jeho generalizující podobě /týká se nevzdělanosti a ignorantství současné mladé generace/. Od Frommovy kritiky pedagogického procesu a jeho výsledků, na kterou se J. Polehňe odvolává, se Polehňovo i Kopeckého generalizující pojetí podstatně liší. Pronikavý psychologický um Frommův dobře rozeznává společenskou rozporuplnost, rozdíly mezi osobnostmi i ambivalenci v nitru jedinců.

Snad nebudu unavovat vyličením epizody, kterou uvedu jako *t y p i c k o u* pro určitý sociální okruh. Na spornost výroku M. Kopeckého o nevzdělanosti a inertnosti mladých lidí mě upozornil mladý dělník /25 let/, se kterým dělám asi 7 let na stejném pracovišti. Měla jsem tedy možnost sledovat jeho vývoj v pracovní interakci i v jeho psychice. Nedokončil učení, byl vyloučen pro záškoláctví. Obvyklý případ party mladých lidí, která raději tančí na diskotéce a toulá se po chatách, kde erotická přitažlivost protějšků je silnější než povinnost. Teprve po několika letech nekvalifikované práce v průmyslu si uvědomil, že vyloučení z učení je pro něho životní *z t r á t o u*. Přesto, že téměř nic neví o systematickém studiu, že má pouze základní školu, nepatří ani k inertnímu, ani k ignorantskému a dokonce k nevzdělanému typu člověka. Jeho zájmový obzor je značně široký a živý a s léty zralosti v něm nabývá převahy vážnější složka. Onen mladý muž protestoval pouze dotazem k onomu konkrétnímu výroku a sám si nebyl jist, nemá-li jej akceptovat jako spravedlivou kritiku.

O problematice nekvalifikovaných dělníků a nekvalifikované mládeže, stejně jako o učňovském dorostu vím něco málo z pedagogických

gické a mnohaleté průmyslové práce. Reformu, která zařadila učňovské školství do kontinuálního pedagogického procesu a postavila je na úroveň SO a ÚSO kvalifikace, nepovažují ani za přehnanost v nárocích, ani za vymoženost, ale za objektivní nutnost v adekvátním řešení současných podmínek pracovního a kulturního procesu. Rozšíření povinného školního vzdělání pro veškerou mládež do 17-18 let /s výjimkou defektu v základních schopnostech/ není o nic víc ambivalentní než povinnost školní docházky vůbec. K tomuto kroku se v čs. pedagogice přistoupilo ve srovnání s některými jinými průmyslově vyspělými zeměmi se značným zpožděním. Kromě jiného je tento požadavek zakotven již v programu KSSS /VKSb/ před sedmdesáti lety. Argument J. Polehni, že nebude dostatek lidí pro nekvalifikované práce a neatraktivní práce, považují za asociální. Tato pravděpodobná skutečnost se bude muset řešit ekonomicky a sociálně, nikoliv tím, že se pro ni budou záměrně připravovat nekvalifikovaní otroci. Ve vyspělých průmyslových zemích tato situace existuje v mnohem širší míře než u nás; mezi neatraktivní pracovní místa patří tam i taková, která u nás jsou svěřována kvalifikovaným dělníkům a svým způsobem patří k prominentním. V NSR nejsou například výjimkou automatizované a plně mechanizované pŕo vozy, kde rutinní práce u linek dělají převážně gastarbeitři a za pracovní místa vhodná pro dělníky německé jsou považovány profese od mistra výše. Lze si dobře představit, jaká asociální disproporce a objektivní méněcennost by vznikla v naší pracovní sféře při rozvinutější světové ekonomické integraci, kdyby se proces kvalifikace u nás zastavil na předcházejícím vývojovém stupni.

Problémy, které vznikají s prodloužením školní docházky a kvalifikační přípravy, jsou problémy pedagogickými, sociálními a kulturními. Zatímco přítomnost nekvalifikovaných mladistvých, čtrnácti - patnácti - šestnáctiletých psychicky i fyzicky nevyvinutých dětí v průmyslové výrobě, či jinde v nekvalifikovaných manuálních profesích, bylo problémem asociálním a nekulturním - štrajchpuhlíci ve věku VTR. Netvrdím samozřejmě, že poslední reforma ve školství vyřešila všechny nedostatky, k tomu chybí ještě mnoho. Ale v jednom ze základních pedagogických procesů byl učiněn významný krok vpřed.

Podobně diferencovaně je nutno přistoupit i k problému minimizace školství, kulturních institucí a jak autor mimochodem dodává, i zdravotnictví. Je zcela pravděpodobně prokazatel-

né, že nepřiměřená feminizace řady pracovních odvětví s sebou nese řadu negativních jevů - ekonomických, organizačních, psychologických. Ale pokud jde o sféru pedagogickou, kulturní, vědeckou a zdravotnickou, rozhodně popírám prokazatelnost autorova tvrzení, že feminizace je příčinou netvářčího myšlení, průměrnosti, snížené autority těchto profesí a jejich byrokratizace. Za naprosto nevkusný považuji autorův argument o "pavlačových situacích" ve styku učitelů s rodiči. Kdybych jej chtěla vyvrátit, měla bych dost ~~maximální~~ příležitostí k vyličení primitivního a i "kultivovaného" hulvátství mužů v konfliktních situacích. Nechce se mi statisticky zjišťovat, co je čtenější a na které straně je tedy podle pojetí autora ten primitivnější intelekt. Nepovažuji totiž takový spor za racionální. V souvislosti s autorovou argumentací není bez zajímavosti upozornit na mínění B. Russella o f e m i n i z a c i školství v USA. Považuje je spolu s jinými autory za nevšedně kladný fenomén ve výchově ke kulturnímu vztahu k ženám; žena se těší ve společnosti USA větší úctě a autoritě proto, že je vychovatelkou jako matka a ve feminizovaném základním školství /do 17-18 let/ také převážně učitelkou.

Vztah k ženě považují velcí humanisté jako T.G. Masaryk, B. Russell a V.I. Lenin za kritérium kulturnosti dané společnosti. Všichni tři, jmenovaní z těch mnohých, hájí emancipační práva žen a ani jeden z nich nepochybuje o ženských intelektových schopnostech. Masaryk pro náš případ to vyjádřil naprosto přesně - žena je slabší fyzicky, intelektem je s mužem rovnocenná. Mám za to, že takové pojetí odpovídá i našim husitským tradicím. Emancipační práva žen jsou součástí sociální otázky moderní doby, jak tvrdí shodně Masaryk i Lenin. Proto mi připadá poněkud nefér, když autor argumentuje Frommem a Masarykem v otázce tvářčího myšlení, talentů a průměrnosti a současně s tím ženy jako pedagožky, kulturní a vědecké pracovnice a lékařky v jejich intelektových pracovních schopnostech diskvalifikuje.

Ambivalence sociálních procesů je už někdy taková, že se proti nekalému záměru podaří prosadit dobrou věc, třeba i s trochou nepřiměřenosti. Tak je tomu s feminizací odvětví, které autorovi leží na srdci. Stát zde "socialisticky" usiluje o to, aby byla co nejlevnější a poučen Marxem o ekonomice kapitalistické a nepoučen v zásadě ekvivalentnosti práce - mezd a platů v ekonomice socialistické, snaží se "ušetřit" na mzdách a platech feminizovaných odvětví. Tuto taktiku lze vyčíst ze sta -

tistických ročenek v korelacích feminizovaných odvětví a jejich mzdových a platových průměrech. Státní "šetrnost" tak otevřela emancipační prostor v nejkvalifikovanějších odvětvích pro ženskou pracovní sílu, pro kterou stát stanovil neekvivalentní mzdový a platový fond.

Pedagogika, kultura, věda i zdravotnictví /pokud nejde o fyzicky těžkou práci/, jsou odvětví, jejichž profese ženským pracovním schopnostem vyhovují. Jejich feminizaci lze tedy vidět jako emancipační revoluci, což je kladným, pokrokovým procesem. Nepřiměřenost feminizace je důsledkem ekonomické "šetrnosti" v rozdělování mzdových a platových fondů a některých dalších administrativních direktiv. Jestliže dnes nepřiměřená feminizace různých odvětví vadí, je nutno hledat nahoru pravdu a nezaměňovat ji s ideologismem, který poškozuje humánní status žen v pracovním procesu a v pojetí autora i status žen v biologicko-intelektuální sféře.

Ve srovnání s feminizací některých průmyslových odvětví a služeb /potravinářství, textil, obchod/ převažuje v odvětvích, o které má zájem J. Polehňa, činitel emancipace. Jde tu o problém kulturního pracovního systému. Ve sféře průmyslové, zemědělské a další méně kvalifikované je feminizace drasticky antihumánní. A souvisí s tím i problematika středoškolská a kvalifikační přípravy mládeže do 17-18 let věku, která je rovná pro obě pohlaví.

V závěru bych chtěla zopakovat své hlavní argumenty v polemice proti J. Polehňovi. Talenty neohrožují ani kvalifikovaní dělníci ani kvalifikovaná pracovní síla žen uplatněná v různých odvětvích. Růst talentů je záležitostí nejenom pedagogického školského procesu, ale celého sociálního systému především. Systém, který potřebuje talenty jako pouhou poslušnost, je neokáže ani pěstít, ani uplatnit. Ani jako pedagogy, ani jako žáky. A v pracovní sféře totalitního režimu je prostor pro talenty velmi omezen.

Květen 1988

Milan H t b l :

Magnetická anomálie nad Prahou trvá /rozhovor pro deník ÚV KS
Slovinške Delo, Lučlan, otázky kladla Nives Vidrih/

MH: Oriens Fallaci by si to na mne nevymyslela líp, jenže je snazší klást v Lublani otázky o Praze, než na ně v Kreze- nad kterou se stále klene magnetické anomálie - odpovídat, ale budiž.

NV: Kundera psal v souvislosti s Vámi v Knize smíchu a zapomnění o ztrátě historické paměti; jak je to nyní s českým dějepiscetvím a jeho histori-
ky?

MH: Mluvili jsme kdysi s přítelem Kunderou skutečně o historii, jako pa-
měti národa i o tom, že je- li mu vzata, ztrácí národ svou identitu- to,
co k tomu dodal v komentáři sám Kundera, je snad až příliš chmurné. Jistě
prořiforemacce po Bílé hoře, která trvala dlouhá desetiletí, národ o pa-
měť téměř připravila a trvalo celé obrození, nwž Češi našli svou paměť a
obnovili svou národní identitu.

Intervence z 21. c. 1968 a po ní následující normalizace znamenala váž-
né přerušení kontinuity duchovního vývoje ve všech jeho sférách, včetně
dějepiscetví. Bez obnovení kontinuity není myslitelný další vývoj v žádné
ze sfér duchovní činnosti, eť již jde o umění nebo vědní obory humanitní,
včetně historiografie. Neméně však byla postižena ekonomie, sociologie,
filosofie, literární věda. Byla vyřazena téměř celá jedna generace, která
měla kolem 40 let. Většina zůstala doma, aby sdílela se svým národem jeho
nelehký úděl. Byli vyřazeni z oboru a pracovali většinou v manuální čin-
nosti, která je vyčerpávala, ubírala sil a okrádala o čas potřebný k ba-
datelské činnosti, Srazila je k zemi v období největšího rozletu. Na roz-
díl od SSSR bych nemluvil o "zastojí", to nebyla stagnace, ale vážný re-
gres . Přesto samozřejmě vyšle i v oficiální historiografii jednotlivá
pozoruhodná díla jako "Dějiny českého dějepiscetví od Kutnara/brzy po vy-
dání stažené z oběhu/, některé práce Třeštíkova, Krochovy a j./

Ti z nás vyřazených, kteří protřasovali proti normalizaci a jejím dů-
sledkům ve veřejném životě, kultuře a vědě byli často podrobena represím.
Postižení vězněními byli mnozí historikové, politologové, sociologové/Te-
sař, Šabeta, Battěk, Mezník, Kusek, Hůbl, Bartošek a d./ Někteří z nás
ztrávili ve vězení 5 i více let, tam se dalo o mnohém přemýšlet, ale roz-
hodně ne bádát a psát. Přesto vzniklo několik děl pozoruhodné úrovně, jako
historie česko- německých vztahů od obrození do r. 1918 od Jana Křena a
na ní navazující Kurelova práce, dovádějící tema až k r. 1945. Jsou zde
studie Mezníkovy, . Jenže nikdo je zatím doma nevydává /Křen e "ural mají
vyjít v hranách německy/.

NV: Jaký byl Váš osud?

MH: Prožil jsem pět let ve vězení a prošel jsem Ruzyní, Vaňdicensi, Bory
v Plzni i "krajzákem" v Ostravě. Po návratu jsem se pro vážné existenční
starosti nemohl věnovat badatelské práci. Později se to trochu zlepšilo a
ve volném čase jsem psal studie věnované různým národnostním problémům,

jež tvoří jakýsi celek "Češi a jejich sousedé". A jako hobby mám ergoty, tak jsem v souvislosti s Hrabalovou trilogií plnou ergotismů, napsal studii "Erněnská plotňáctví a jiné ergoty". Samozřejmě nemůže vyjít. NV: Vidíte nějaké možnosti změn tohoto stavu?

MH: Teoreticky ano, prakticky se toho dosud moc nezměnilo a dokud nebude odstraněno hodnocení r. 1968 jako kontrarevoluce, ani nemůže změnit. Zejména ne v oblasti společenských věd a veřejného života.

NV: A kdy by to mohlo nastat?

MH: Dokud budou o osudech této země rozhodovat ti, kdo ji do tohoto stavu přivedli, těžko může nastat výrazná změna, bude se o ní jen mluvit a zůstane se u levné kosmetiky.

NV: Jste střízlivý skeptik a v tom je Vaše velká přednost!

MH: Sam si myslím, že jsem spíše střízlivý realista a není mou vinou, že mé soudy o situaci vyznívají skepticky. Ke to dáno stavem věcí u nás a ne tím, že bych měl skepsi za svůj program nebo světový názor. Ostatně nejsem v tom sám. Jeden z mladé generace filmových kritiků říká o své generaci, že jsou oproti svým předchůdcům právě skeptičtější a uzavřenější/Což platí nejen pro povahu divácké society, ale i rodokmen, směr poetiky nastupující tváří generace"/Scéna č. 15, 1988, s. 7/.

NV: Jaký je vzhledem k dost represivní situaci u Vás osud české kultury, vědy, intelektuálů?

MH: Připomíná mi to pohled na vybombardované město, prosklé samá proluka. Vyplnit ty proluky je nutné pro obnovení kontinuity duchovního života české společnosti. Jenže restaurování budov je vždy obtížnější, náročnější, než novostavba. V situaci, kdy se vrací umělci do Sovětského svazu nebo když zamřeli, vrací se tam spon jejich dílo, je naše odlišná situace zvláště absurdní. Proč by se nemohli vrátit nebo spon na návštěvu vracet Kundera, Kohout, Škvorecký /který tolik dělá pro uchování literární kontinuity svou vydavatelskou činností/. Zetím je dosavadní stav setrvalý. Příznačné je, co v těchto dnech napsal literární historik Vlašín o připravovaných dějinách české literatury: "Kokoušíme se být naprosto otevření, ve svazku se octnou i spisovatelé, kteří emigrovali, cvšem jen svými díly, která napsali a vydali u nás. Kouštet se za nimi do emigrace je nemožné, jejich zahraniční tvorbu neznáme a shánět ji by vyvolalo sbytečné komplikace. Takže píšeme o Kunderově Žertu, Vaculíkově Sekyře, o roli, jakou v době vydání tato díla hrála."/Kmen č. 30, 1988, s. 5/. A to si dovolí říci literární historik, pak chtějte lepší přístup od vydavatelů a sponců či dohlížitelů literatury.

Hrabalova hvězda nyní vychází na mezinárodním horizontu. Suhrkamp vydal jeho román: Jak jsem obaluhoval anglického krále německy ve stotisícovém nákladu a patří mezi bestselery na západoněmeckém knižním trhu. Brzy vyjde i v USA, kam je u této příležitosti zván na velké přednáškové turné. A doma? "Příští rok mi v Československém spisovatelství vyjde Král v trilogii a Ostře sledovanými vlaky a Tanečními hodinami", řekl autor

redaktorovi Mladé fronty/30.7. 1988/. Velký spásovatel, ale bázlivý člověk, snad zase připustí, aby mu text prostříhali jeho v Klubech poezie, aťkoliv by si právě teď mohl dupnout a říci: Techt vám nedám pokud mi ho neotisknete celý.

NV: Jak vidíte možnosti návratu pro Mlynáře?

MH: Ještě vzdálenější, než pro spisovatele. Jistě lze říci, že Hejzlar, Pelikán a později Mlynář odešli pro neshlas s normalizační politikou KSČ a jejich politická vystoupení v zahraničí byla věnována kritice toho, co Gorbačov označil za "zastoj". Jenže dokud nebude změněno hodnocení roku 1968 a intervence, těžko si lze představit jejich návrat.

NV: Přehodnocení "pražského jara 1968" očekávali mnozí Češi již vloni při Gorbačovově návštěvě v Československu a byli sklesáni, když se toho nedočkali a museli vyslechnout jeho výrok, že je to "věcí českých soudruhů" Kdy se tento postoj změní?

MH: Byl jsem skeptický a neočekával jsem to ani vloni ani letos a pokud jde o dnešní vedení KSČ, bude-li to záviset na nich, dokud tam bude dnešní sestava, tak se toho nedočkáme. Vojenský zásah byl dílem společného rozhodnutí nejen Brežněva, ale neméně Gomulky, Ulbrichta, Živkova a Kádára a pokud nové vedení těchto stran nepřehodnotí toto rozhodnutí, těžko to čekat od těch, kdo je pervali.

V těchto dnech vyvolal u nás velké sklesání Groszův výrok po návratu z USA, kdy znovu obhajoval účast maďarského vedení r. r. 1968 na "potlačení kontrarevoluce v Československu." Zřejmě není ochoten přiznat, že měli pravdu Tito a Ceaucescu, když intervenci odmítli. Ještě větší sklesání vyvolal článek býv. polského diplomata, který napsal o uspěchaném zavádění reform v Československu, navíc pod tlakem /veřejnosti?/ a navíc prý nereslisticky hodnotilo mezinárodní situaci a zájmy, zvláště SSSR. Navíc si troufá tvrdit, že neúspěch reform v Československu na dlouhou dobu zarazil reformátorské úsilí jak v této zemi, tak i v jiných socialistických zemích. Nakonec oběť je viníkem. /Zdanie, Krakov č. 6, 1983/.

NV: A jaké je ovzduší v Československu teď, v době kolem výročí? Zase invaze z NDR a Maďarska - tentokrát naštěstí jen turistická! Turisté z NDR a těch mála možností, kter é mají k cestování dávají přednost Praze se vůbec Československu. A Maďarsko sem přijelo jako nikdy dosud, protože dovolená tady je levnější, než na Balatonu.

NV: Jak vidíte budoucnost své země, její politické, ekonomické, či kulturní perspektivy?

MH: Jak poznamenalo minulých 20. let nou generací - dnešních šedesátníků - je jedna věc, pro mě vrstevníky jistě závažná a trpká, ale z hlediska národní budoucnosti je horší, co se stalo s mladou generací. "Jane hrozí generace, skrýváme se v davu, nevěříme, že změníme svět... Jane generace k politování. ..Něco jiného myslíme a něco jiného říkáme", vyznává se mladá autorka Romana Strnadová v povídce "Kdyby se aspoň něco stalo"

/Kraň č. 28, 1988/. Co k tomu dodat, když generační pocity vyjádřila tak výstižně? Snaž jen to, že kromě psychologického traumatu jsou zde i vážné mezery ve vzdělání obecném i jazykovém. Od reformy k reformě se úroveň školství horšila. Co se napáchalo ze škody na mladé generaci v posledních dvaceti letech, nepůjde odčinit během dvou- tří let. A to i kdyby k tomu byla vůle, ale dosud se s nápravou ani nezačalo. Jen se občas zečíná připouštět, že něco ve školství a výchově není v pořádku.

Netečnost a lhostejnost, nezájem o cokoliv, kromě vlastního blaha, to je olověná koule, která bude ztěžovat snahy o vybědnutí z marasmu. Nějaký přehnaný optimismus při pohledu do budoucna by zřejmě nebyl na místě. V r. 1968 bylo ještě snazší dosáhnout nápravy. Dnes by to bylo mnohem obtížnější a to dosud netyla stanovena ani diagnóza chronické choroby, jak ji potom léčit? Vývoj techniky, technologie, elektroniky, šel mimo nás a bez nás. Dá se to ještě dohnat? Snad, ale ne brzy, natož hned. Tento krok však dosud udělán nebyl a nic nesvědčí o tom, že by se v dohledné době chystal, spíše naopak.

Vnitrostranický dopis z května naopak před takovými kroky varoval. Na podzim má být ideologické plénum, které chce zaujmout militentní postoj k "ideodiverzní" činnosti všeho druhu, ač skutečné příčiny rozkladu společnosti jsou někde úplně jinde. Bude-li stanovena špatná diagnóza chorobného stavu společnosti, těžko ji léčit.

NV: Česle jsem, že dva ekonomové se mohli vrátit k oboru /Slánský a ještě někdo/. Není v tom příznak liberalizace?

MH: Naopak, ing. Slánský dostal výpověď z místa dispečera stavebního družstva. Nikdo se spolutváreč předchozí reformy se nemohl vrátit na takové místo, kde by mohl předávat své zkušenosti a ovlivňovat současnou reformu. Dostane-li se někdo z manuální práce na programistiku, je to pro něj osobně dobré, ale většinou stývajících hrozí odchod do důchodu. "ase to byl jeden "Wishfulthinking". V oblasti společenských věd nic takového nelze pozorovat, to je oblast dotýkající se mocenské sféry.

Jisté náznaky liberalizace jsou ve výtvarnictví. Probíhá výstava díla Mikuláše Medka v Roudnici, v Praze U 4vonu je výstava skupiny RA - druhé generace surrealistů ze 40.let. Pěkné, ale neškodné retro. "amen 1988 dopadl z toho hlediska mnohem hůře. Také mezi hudebníky "nové vlay" zase po několika letech mohou hrát Mišák, Kocáb a pod. Jinak žádný náznak "liberalizace" nevidím.

NV: Ajs pověstné světélko na konci tunelu ještě nevidíte?

MH: Ale ano, blíží se konec tunelu jenže vyjet z něj nebude bez překážek. Články svedejňované ke dvacátému výročí 21. srpna v RP či Tvorbě opakují staré taze tzv. Poučení o kontrarevoluci, znovu vyjmenovávají demnělé kontrarevolucionáře. Nejvíc pozornosti vyvolal článek "Dubčekova cesta od tragedie k fraše" /RP 10.8./, jehož autorem je pravá ruka Fojtíkova, Milan Matouš.

V prvním sloupci se poprvé připouští, že "v roce 1968 se u nás v mnohém projevíly upřímné snahy, jež v mnohém připomínají současnou linii přestavby", ale jinak je to psáno téměř ve starém duchu. Také na článek navazující beseda RP u kulatého stolu mluví o hlubší a propracovanější analýze r. 1968, kdy Matouš říká: "jde o ty, kteří zkolísali, ale nejsou nepřátelé... bylo nutné a správné vyloučit je ze strany, z vlivu na politický život... člověk, který se zmylil, může prohlédnout". Další účastník besedy, člen ÚKRRK a šéfredaktor Života strany Josef Valenta k tomu dodává: získat každého člověka pro přestavbu, i toho, který tehdy objektivně chyboval. "Samozřejmě to neznamená, že dáme politický pardon všem. Ahi nemůžeme, protože řada těch militantních je v zahraničí, stojí na druhé straně barikády. /RP 12. 8./

Pardon, kdo tedy má dávat pardon, komu? Kriteria jsou zřejmě převrácená. Valenta jaksi zapomněl, že od husitských dob kupování odpustků není ve zvláštní oblibě. Politický smysl gesta, zmenšit počet kritiků současné politiky vedení, je jasný. Před patnácti nebo i deseti lety by to možná bylo pro některé přijatelné. Ale dnes se Voršačova je to málo. Chce po vyloučených, aby se ještě jedbou pokáli a snad pak dostali pardon, není asi ta nejschůdnější cesta se slepé uličky současné politiky KSČ. Bude nutné hledat jinou cestu bez pokání jedněch a pardonu druhých. Jinak KSČ z bludného kruhu nemůže vyjít. A času je už málo.

NV: Jaké jsou důvody tak negativního vývoje ekonomiky socialistických zemí? Je to v samotné podstatě socialistické teorie nebo snad v převážně slovenské povaze socialistických zemí /řečeno úmyslně trochu zjednodušeně/.

MH: Nejsem ekonom. Mohu však vyslovit jistou hypotézu širší povahy. Část příčin lze asi hledat v utopických prvcích socialistických teorií a jejich představách o budoucí společnosti bez peněz a trhu. Jiní hledají příčinu v monopartijním systému moci. Jak potom vysvětlit meteorický vzestup jižní Koreje a vojenskou diktaturou a Tajvanu s jednou stranou, která si ovšem nekladla za cíl odstranit trh či dokonce sama řídit hospodářství. Takže v diktatuře samé to není. Jistě, Korejcům a Číňanům pomáhá k pracovitosti konfucianství, což o katolictví a pravosláví nelze příliš říci, to už luteránští Němci jsou na tom lépe. Nechci však přeceňovat národní či dokonce včeslovenský charakter. Vždyť Češi si v minulosti v pracovitosti a zručnosti s Rakušaný nezadali. A dnes? Co nás skazilo?

NV: Jaké vidíte perspektivy pro socialismus vůbec - a třeba i konkrétně v Jugoslávii?

MH: Otázka, zda lze či nelze socialismus referovat, je v současnosti předmětem mnoha sporů a stojí při tom proti sobě dvě vzájemně se vylučující stanoviska. Od rigorózního ne sč po ano. Bez reform je tento systém odsouzen k prohlubujícímu se úpědku, který by mohl končit rozkladem.

Nereformovat nelze, ale zda je reformovatelný natolik, aby dostal patřičnou dynamiku, může prokázat jen praxe. Neznám, žel, žádné hospodářství opravdu fungující a úspěšně rostoucí, založené na samosprávě nebo s všemocí odborů, tam je to vždy spojeno s kalupující inflací /viz např. Jugoslávie nebo Polsko/. Žádná z dosud prováděných reforem ekonomiky není do důsledku promyšlena a pragmaticky prováděna, nabývá zatím podoby dalších a dalších reorganizací, které nemohou přinést očekávaný efekt. Prostě zatím nebyl podán přesvědčivý důkaz o reformovatelnosti socialismu ale ani nebyla idea tskové reformy vyvrácena. Ale času na podání důkazu je již jen málo.

NV: Nakolik lze vidět to, co se děje v současném Slovinsku v souvislosti s "pražským jarem"?

MH: Byl jsem v Jugoslávii jen jedinkrát v r. 1934, jako dítě. A do mých přání vždy něco vstoupilo, co zabránilo tomu, abych se tam znovu podíval. Mohl bych soudit jen podle přečteného a to nestačí k vylovení fundovaných soudů. Myslím si však, že všechny socialistické země stojí před naléhavou potřebou hlubokých reforem politických i ekonomických. V každé z těchto společností působí síly, které usilují změny prosadit a jim se staví na odpor síly, které usilují zachovat daný stav a v něm hlavně své výsady, z toho vyplývají i četné konflikty nejružnější povahy od ekonomické až po nacionální. A čím vícenárodní stát, tím je ten přerod komplikovanější a konfliktnější. A kde jsou konflikty, tam jsou i represivní zákroky administrativy a to jak je zřejmé nejen v Jugoslávii, tak v Praze nebo nyní v Jerevanu, Arménii vůbec.

Nechtějte po mně, abych dělal vědnu a hádal budoucí vývoj. Nechci být ani Cassandra ani Pythie, abych si dovolil říci, jak to skončí či musí skončit, ale než přešlapovat na místě, je lepší zkusit s tím něco udělat.

Praha 17. 8. 1988

Tradiční /stalinská/ socialistická ideologie je v hlubokém rozkladu. Její vnitřní konsistentnost již dávno neexistuje a není třeba toho nikterak litovat. Vždyť čím byla tato ideologie vnitřně jednotnější, tím byla vzdálenější skutečnému životu socialistické společnosti a jeho problémům. (tento vývoj, který by mohl mít s la longue tvořivý charakter, svědčí i to, jak se mění, zejména v procesu sovětské přestavby a po jejím vlivem, i pojmové instrumentarium oficiální ideologie v socialistických státech. Tato evoluce má v jednotlivých zemích různý průběh jak z hlediska jeho rychlosti, tak i intenzity a hloubky. Zvláštní, často komické rysy má tento vývoj v Československu, v němž různí strážci tzv. normalizace, kteří stále jako revizionismus a kontrarevoluci ztracují nová pojetí a přístupy z doby Pražského jara r. 1968, se nyní snaží tvářit moderně, mluví o svobodě vědy, o potřebě diskusí, o nutnosti reform, o pluralismu, o různých modelech socialismu a dokonce i o socialistickém právním státě.

U tohoto pojmu stojí za to se trochu zastavit. Lze přičíst jako zásluhu M. S. Gorbáčevovi, že vyzvedl tento pojem jako jedno z ústředních hesel v současné fázi sovětské přestavby, jak jí vyjadřovala zejména 19. konference KSSS, která k této problematice přijala zvláštní rezoluci "O právní reformě" /R.P., 5. 7. 1988/.

Pojem právní stát se dříve v socialistické právní teorii pro státy sovětského typu nepoužíval. Jevil se jako "buržoázní" kategorie, která se nehodí pro realitu těchto nových států. To byla samozřejmě pravda v tom smyslu, že ve státech s monopolem politické moci KS a s centralisticko-byrkratickým systémem byla nadřazenost moci nad právem, nad zákonem tak jasná a jednoznačná, že vztahovat na tuto realitu pojem právní stát by bylo v naprostém rozporu se skutečností. To ovšem nebyl pravý motiv záporného vztahu k ideji právního státu za socialismu, protože oficiální ideologie v těchto státech běžně v jiných relacích vydávala za pravdu její opak, např. tvrzení o rozvoji sovětské demokracie za vlády J. V. Stalina nebo později L. I. Brežněva a pod. Důvodem odmítání tohoto pojmu v oficiální právní teorii v těchto státech byla ideologická koncepce historické převahy a nadřazenosti socialistických států jako států vyššího a nejvyššího historického typu /vzhledem k utopické vizi odumírání státu/, než jsou tzv. státy buržoázní. Proto se negovala i kontinuita formálně-právního vývoje. Určité právní formy, kategorie a instituty se považovaly za nepoužitelné v socialistických státech; prohlašovaly se za cizí, či nesdekvatní nové socialistické podstatě právních vztahů a pod.

V Československu, zvláště v druhé polovině 60. let, se právní teorie těmito projevy a důsledky stalinské ideologie v právní sféře kriticky zabývala a v mnohém je pozitivně překonávala. V rámci relativně svo-

bedného společensko- vědního bádání na základě seriózních analyz prokezovala nezastupitelnou roli propracovaných právních forem a záruk zákonitosti pro demokratické fungování socialistické společnosti, především pro ochranu a zajišťování práv a svobod občanů. V tomto ohledu také akcentovala význam právní kultury i kontinuity právního vývoje včetně možnosti použít v čs. socialistickém vývoji určitých právních forem a prostředků, které se až dosud zavrhovaly jako buržoazní nebo aspoň historicky překonané/nepř. teoretické odůvodnění dělby moci i v socialistickém státě, správního i ústavního soudnictví a pod. x/

x/ V 1964 byla politicky uznána potřeba nově uspořádat systém vyšetřování. Byly připraveny tři varianty řešení: 1/ počítalo se se zvláštní samostatnou organizací vyšetřování uvnitř aparátu ministerstva vnitra; 2/ navrhovalo se svěřit plně vyšetřování do působnosti prokuratury, 3/ doporučovalo se znovu vytvořit instituci vyšetřujících soudů. O těchto názorech se se aktivní účastí právní teorie otevřeně diskutovalo a zvažovaly se přednosti i nedostatky jednotlivých řešení.

Tehdejší politicko- státní vedení se rozhodlo pro prvou variantu. Systém vyšetřování byl sice nově uspořádán, ale zůstal i nadále uvnitř ministerstva vnitra. Obdobné řešení se zřejmě nyní připravuje v rámci právní reformy v SSSR.

V široké míře se tyto teoretické požadavky a postupy uplatnily v době čs. reformního procesu v r. 1968. V komplexní podobě byly formulovány v Akčním programu KSČ z 5. IV. 1968. V něm byla koncipována - ve shodě se skutečným sociálně politickým pohybem - možnost vývoje čs. politického systému jako pluralistického ve spojení s novým pojetím vedoucí úlohy KSČ. Předpokládaly - a postulovaly se - její nové, partnerské vztahy k dalším politickým stranám i jejím subjektům politické aktivity; nové vztahy na základě propracované dělby moci mezi různými orgány a složkami státního mechanismu včetně přesného vymezení funkce i organizace bezpečnostního aparátu a zdůraznění úlohy soudnictví. Nezávislé soudnictví se mělo stát důležitou zárukou toho, že všechny politické i státní orgány se budou řídit právem, zákonem, aby tak byla zajištěna práva a svobody občanů na základě uznávání a zajišťování jejich rovnoprávnosti a znemožněny nejrůznější projevy zábrán, tak typické pro fungování byrokraticko- centralistického systému stalinské proveniencce. Požadavky i návrhy politických a právních reform v zásadě odpovídaly tomu, co se nyní v rámci sovětské přestavby označuje jako vytváření socialistického právního státu. Tento pojem však tehdy v AP ani v čs. právní teorii pro vývoj v ČS. používán nebyl. Lze to vysvětlit celkovým dobovým ideově politickým kontextem včetně snah nedávat zbytečně sáminku k tomu, aby sovětští nebo východoněmečtá či polští dogmatikové a konzervativci mohli obviňovat představitele čs. pokusu o reformu a revisionismu, že se odvracejí od socialismu a sklousávají ke kapitalismu stá., což jim v té době běžně předhazovali. x/

x/ Trv. bílá kniha "K událostem v Československu", vydaná v Moskvě v r. 1968 tiskovou skupinou sovětských kurnelistů o tom podává přesvědčivé

svědectví. - Při čtení této publikace člověka nspadne, jak lehce by se sestavila podobná "obžaloba" proti současné sovětské přestavbě, a kdo asi tvořil tu skupinu sovětských žurnalistů, kteří ji sestavili, a zda její "tvůrci" nyní bojují za a nebo proti přestavbě?

V SSSR vyšel s požadavkem právního státu M. S. Gorbačov poprvé někdy v r. 1987, když přestavba - v duchu své vnitřní logiky - se v teoretické a ideologické oblasti rychle rozvíjela, takže do popředí se dostávala stále více jako základní úkol politická reforma. x/

x/ Михаил М. С. Горбачев sám konstatoval, pokud jde o reformu politického systému: "Nepochopili jsme její nutnost, ba dokonce naléhavost okamžitě. Přivedly nás k tomu zkušenosti z minulosti i sám život a zkušenosti z prvních etap přestavby." /Projev v polském Sejmu, R. P. 12. 7. 1988/.

Ukázvalo se, že komplexní reforma politického systému je základním předpokladem úspěšnosti i dalšího rozvoje přestavby i garantem její ne - zvrtnosti. V těchto souvislostech je významnou organickou složkou této reformy teoretické i praktické úsilí o vytváření socialistického právního státu, "ve kterém bude vyloučena možnost projevů zvláště s voluntarismu a ve kterém spolehlivě z vítězí zákon, zákonnost a demokratický řád." /tamtéž/.

požadavek vytváření právního státu v SSSR, který v sobě zahrnuje - a nemůže tomu být jinak, protože výběr právních forem a prostředků není neomezený - mnohé postuláty uplatňované v době Pražského jara 1968, je pozitivní a progresivní. Je v intencích úsilí o demokratizaci sovětského státu a života sovětské společnosti vůbec, odpovídá snahám o prosazení a zajištění humanního obsahu socialismu, který stalinský systém a po něm brežněvovská éra nagovaly nebo v podstatných aspektech deformovaly. Není to pouhý propagandistický postulát, jakých bylo plno v dosavadním sovětském vývoji, ale je to projev vážně míněných snah státně politického vedení o podstatnou modifikaci důležitých vztahů a stránek fungování státního politického mechanismu sovětské společnosti.

V procesu otevřených diskusí, kdy padají různá tabu, se v SSSR velice kriticky pojednává i o dosavadní politicko-právní evoluci. Koncepci právní reformy, formulovanou v тезích k 19. konferenci KSSS, rozbor a návrhy obsažené v tomto směru v referátu ÚV KSSS na této konferenci, přednesenou M. S. Gorbačovem, i rezoluci o právní reformě na ní přijatou doplňují četné kritické rozbor a návrhy k této problematice, jež jsou uveřejňovány v denním i odborném tisku. Přední sovětské právní teoretikové i představitelé nejvyšších právních institucí v nich podávají konkrétnější obraz o obtížnosti a složitosti problémů, které je tu třeba řešit, i přesnější představu o některých zásadách na uskutečňování právní reformy v zemi x/

x/ V č. 21/1988 Literaturnoj gazety byla obsáhlá diskuse předních odborníků na téma právní stát. A. Valsberg v ní mj. řekl: "Myslím, že ten, kdo napsal do тезі /k 19. konf. KSSS - Z.J./ o vytvoření socialistického právního státu sloveso "dovršit", ten nás, jasně řečeno, obelstl. O jakém

dovršení se může jednat, jestliže právním, v plném smyslu tohoto slova, náš stát nebyl ani jeden den během celé historie své existence. Ano, v revoluční situaci bylo nutno zničit starý právní systém, aby se vytvořil nový. Avšak zachování tohoto vědomí vedlo ke vzniku nihilistického vztahu k právu obecně. - Nyní je před námi úkol vytvořit skutečně právní vědomí, které nemůže však vzniknout ze dne na den... Je zřejmé, že v těchto je nutná změna formulace, nikoli "dovržit", ale "vytvořit" právní stát. Obávám se, že jinak, podle naší stávající praxe, za rok budeme nadšeně oznamovat, že jsme vytvořili právní stát. "

Právní reforma je úzce spojena s uplatňováním tzv. "glasnosti" i s celkovou reformou politického systému. Je v tomto smyslu její součástí, která je jí podmínována a zároveň jí zpětně sama zajišťuje a ovlivňuje.

V této poznámce nejde o rozbor jednotlivých návrhů, ale spíše o upozornění na některé momenty a problémy, jež jsou s nimi spjaty.

Příznačná je váha přikládána institucionálním zárukám demokratizace státu a společnosti. Je to přirozená reakce na stav, kdy tyto záruky dosud neexistovaly, resp. ty, které existovaly, byly velmi vratké nebo zcela formální - bez vlivu na fungování moci a ty, kdo jí disponovali - se tak často zneužívali. Důraz na institucionální garancie demokratizace zároveň svědčí o tom, jaká je v tomto ohledu skutečná situace v SSSR ve straně i v celé společnosti. Volání po zárukách je projevem uvědomění, že nové sociálně-ekonomické a ideově-politické procesy označované jako přestavba jsou zatím jen na povrchu, nezakotvené ve skutečném fungování společnosti. - takových pocitů těch, kdo prosazují přestavbu, plyne potřeba právně přesně vymezit a chránit tyto nové formy a vztahy, aby se tak zajišťovala jejich nezvratnost.

To je ovšem vzhledem k historickému vývoji Ruska a Sovětského svazu záležitost velice komplikovaná a dlouhodobá. Mocenské struktury a společnost si ještě nemožely zvyknout - tím méně si je osvojit - na otevřené svobodné projednávání nejzávažnějších otázek, při němž je samozřejmé, že se na ně vyslovují různé názory. x/

Příznačná tu byla nepřívětivá reakce mnoha delegátů 19. konference na projev G. Baklanova, který mj. řekl: "Ten, kdo dnes bojuje proti veřejné informovanosti, bojuje se své zotročení. Když bude potřebovat říci své slovo, toto slovo mu bude upřeno. A jakýpak by to také byl socialismus bez veřejné informovanosti? Co to znamená, soudružky a soudruzi, cožpak nám stačilo jen naděchnout se douškou svobody a už jste se zakuckali?"

Pochtivě přiznáme, že ještě nemáme demokracii, teprve se jí začínáme učit. V horních složkách dosud mnozí lidé nevěří, že zákony byly napsány i pro ně, dole se však domnívají, že demokracie znamená, že si smějí všechno dovolit. - Rudé právo, 2. 7. 1988.

Glasnost, která je důležitou zárukou toho, že politické a státní orgány a jejich představitelé se skutečně v každodenní práci řídí zákony a respektují práva a svobody občanů, zdaleka ještě neprenikla do běžného života celé sovětské společnosti, aby mohla takto účinně působit.

Centrálním problémem, pokud jde o vytváření právního státu v SSSR, je

vedoucí úloha KS. V tomto ohledu právní reforma vyžaduje a předpokládá politickou reformu. Základní záruky právního státu, toho, že právo, zákon, jsou nad mocí, která je respektuje, uplatňuje a prosazuje se ve formách a mezích, které jsou předem právně stanoveny, nejsou právní, ale sociálně politické.

Ve smyslu závěru 19. konference KSSS a na ni navazujícího zasedání ÚV KSSS má se v poměrně krátké době realizovat řada významných změn oproti dosavadnímu stavu. Některé návrhy jsou nesporně pozitivní, jiné jsou problematické/spojení funkcí tajemníka stranického výboru a předsedy sovětů na všech úrovních celé politicko- státní struktury/, . V každém případě však teprve jejich konkrétní propočování /kupř. volebního zákonodárství, zákona o tisku, zákona o svobodě shromažďování a pod./ a zejména praktické uskutečňování ukáže, zda a jak jsou zamýšlené změny proveditelné, resp. jak a v co se promění, co se s nimi děje ve skutečnosti, zda a jak podporují proces vytváření právního státu.

I bez této praktické verifikace lze říci, že se v těchto návrzích projevují jisté rysy demokratického iluzionismu a utopismu /znamenšeného zřejmě u Lenina a jeho představ o roli sovětů a jejich možnostech/, v tom, že se přeceňují možnosti určitých demokratických forem a institucí.

Problémy demokratizace sovětské společnosti mohou být- za optimálních předpokladů - řešeny teprve v průběhu delšího období, v němž se rozvinou na základě sájmové diferenciacce sovětské společnosti různé zdroje sociálně ekonomické a kulturní aktivity jednotlivých jejích složek a vrstev. Dokud se nepodaří iniciovat, uvolnit a podpořit tyto pohyby v každodenním životě sovětské společnosti, nejrozličnějších jejích vrstev a složek, včetně etnických, budou i různé "demokratické " formy postrádat skutečný obsah, vnitřní život. - Jakkoli je v současné době významné a lze říci, že rozhodující prosazování reformy shora "osvíceným vedením", může být přestavba - včetně úsilí o vytváření právního státu - trvale úspěšná jen až se stane vlastní záležitostí širokých vrstev sovětské mnohonárodní společnosti .

Na základě dosavadního vývoje socialistických států - včetně SSSR - lze mít - při nejmenším- jistě důvodné pochybnosti o tom, zda je možné vytvořit právní stát při monopolu moci KS, stejně jako o tom, zda je prakticky možná přeměna úlohy KSSS v tom směru, jak ji modelově koncipoval M. S. Gorbačov v projevu na 19. konferenci KSSS.

I při uznání této výhrady však, aspoň podle názoru autora, nejde popřít, že úsilí o právní reformu v SSSR má neobyčejně velký význam pro život sovětských občanů a že je to úsilí celkově pozitivní. V tomto ohledu nutno pak ocenit i tvořivou činnost sovětské právní teorie a praxe, která v současnosti tak ostře kontrastuje se stavem, který v této oblasti panuje v ČS. v důsledku dlouhodobé krize a z ní plynoucího úpadku a rozvratu, spojených s politikou tzv. normalizace po potlačení Pražského jara 1968 vnější vojenskou intervencí . Srovnání toho, co se děje v této záležitosti v SSSR a v ČS., lze vyvrací tvrzení současných představitelů moci o základní podobnosti sovětské přestavby a současné čs. politiky.

červenec- srpen 1988

Splácení dluhů

Tak, a splácejí se zahraniční dluhy. Zatím nikoli finanční, ale ideově-politické, potažmo kulturní. Splácejí se v časopise Kmen č. 33 v článku Evy Fojtíkové "Moskva, jak jsme ji neznali". Autorka uvádí, že do Moskvy jezdí 33 let a dobrých 5 let tam v různé době studovala literaturu, dějiny a život. Ještě před rokem, na mezinárodní literárně-vědné konferenci se podle ní seriózně jednalo o otázkách socialistického realismu. Letos jela znovu, s pochopitelnou zvědavostí, aby zjistila, se ce změnilo. Aniž by dala souhrnnou odpověď, z článku vyplývá, že se změnilo hodně.

Autorka uvádí, že již celé měsíce "tlusté časopisy" zaplňují díla dříve nevydávaná s tabuizovanými tématy a s příchutí senzačnosti. Primát v senzačnosti má podle autorky týdeník Ogoňok, kde "...byla letos na jaře mimo jiné nevybíravě odsouzena kulturní politika A.A. Ždanova..." Časopis Ogoňok v několika článcích vyličil situaci v sovětské kultuře po Ždanovově odsouzení Zoščenka a Achmatovové a některých literárních časopisů z konce 40. let. Dále na faktech prokázal jeho aktivní osobní účast na stalinském teroru. Snad jen postačí uvést, že vedoucí krajský tajemník, který si v dopise Stalinovi dovolil koncem 30. let vyslovit pochybnosti o represích, byl 2 hodiny po příjezdu Ždanova popraven i se svou těhotnou ženou, druhým tajemníkem a třídní spravedlnost pokračovala na měxsském hřbitově a v okolních reklich, když už hřbitov nestačil. Nevím, jak je možné tyto jevy odsoudit vybíravě. Snad je možné si jen povzdechnout, jak se literatura i věda jakož i politika pohodlně ždanovovsky hodnotila. A pokud jde o Stalina, autorka pak hodnotí současná odhalení tak, že "...je to až módní téma..."

Ústředním bodem autorčiných úvah o vypořádání se se stalinským nismem v SSSR je citát, který zde pro svůj význam uvádím v plném znění: "Skličuje nihilistický vztah k vlastní minulosti. Zatím převládá nezvládnutelná erupce citů, které se provalily po odvážném /neodpovědném?/ otevření všech stavidel. Nelze zapomínat, že v SSSR neprožili období maďarské, československé, polské kontrarevoluce /kdo se dnes odváží ještě tuto událost takto nazvat?/ a nemají s tím přímé zkušenosti. Proto přežívá mnoho iluzí a tím větší je nebezpečí."

Tak, a je tu splátka za ideový dluh z období bratrské ideové po-

moci v r.1968. Ještě ~~zbylá~~ zbývá splatit dluh za bratrskou vojenskou pomoc. Ale na tuto splátku snad prostředky neseženeme. Jen tak mimochodem, kdo to tu srovnává sovětskou přestavbu s "pražským jarem"?

Stalinovu osobnost se paní Fojtíková snaží hodnotit objektivněji, neunáhleně a počítat s historickými podmínkami. Kult osobnosti je podle ní nutno hodnotit jak s uvážením rozdílů hledisek třídních, tak i zkušeností různých národů. Kult podle autorky nelze vidět jen v osobnosti samé, ale je to výsledkem mnoha vůlí, kolektivně zafixovaných. Dále uvádí, že část společnosti si žádá božstvo či dábla, a tento kořen kultu osobnosti je v podstatě původem religiózní, glorifikovaný i v obřadu pravoslavné ruské církve. Kult je tedy produktem objektivních společenských podmínek. Ale jak je to dlouho, kdy i neschopné pokusy kritizovat ne jenom Stalina, ale stalinismus - ucelený systém vzniklý právě v podmínkách sovětského zřízení - se setkal se zavilým odporem z kruhů autorce ideově blízkým. Podle nich byl kult pouze náhodná odchylka.

Rozpornost i zrtáta pro uměřenost vyplývá i z toho, že autorka si pochvaluje... "Nás naštěstí nečekají při hodnocení a doplňování poznatků o nedávné historii Československa úkoly tak krkolomné..."

Nevím, existuje-li pro krkolomnost měrná jednotka, ale to, co československou historii čeká, bude přinejmenším výstup na Gerlach /pardon, Stalinův štít/ bosky, v mrazu a v trenýrkách. Jen co čeká ty historiky, kteří se budou muset vypořádat s páně Matoušovým hodnocením roku 1968, které mládež 21. srpna 1988 na Václavském a Staroměstském náměstí proměnila v dialektický protiklad.

Autorka např. jako Stalinovu zásluhu o Československo vyvádí jeho vliv na uskutečnění odsunu sudetských Němců a pomoc SSSR v roce 1947 při odstraňování následků sucha. Proti gustu žádný dišputát!!! Jděme však v historii třeba hospodářské o nějaký rok dále. Jak hodnotit realizaci politiky charakterizované urválkovskými výroky o jediné správné stalinské metodě výstavby socialismu přednostním rozvojem těžkého průmyslu a škádcovské ~~metody~~ politice čs. cesty k socialismu s následným pletením opraťek? Reálné dluhy z jediné správné stalinské metody výstavby socialismu budou splácet naši vnuci. A kdyby šlo jen o stalinskou politiku 50.let! Naroubování brežněvovského neostalinismu do našeho "ráje to na pohled" v letech sedmdesátých, dalo vykvést tak bujněmu býlí, že týmy historiků se při jeho kleštění shroutí a

politici nebudou vědět kudy kam.

Autorka končí výzvou k toleranci i těch současných sovětských prací, které se nám z těch či oněch důvodů nelíbí, nebo jim zatím nerozumíme. Těžko lze brát její slova vážně, když práce našich autorů, ať uměleckých, publicistických či vědeckých, se setkávají se vším možným ba i nemožným, jen ne s tolerancí. Hodnocení nedávné historie Československa má k objektivitě nahony daleko a neštítí se ani lží - viz nedávné píňě Matoušovy úvahy. Tento autorčin "Kriegskollega", statistika-nestatistika, pravda-nepravda, přistupuje i k tak objektivním kategoriím, jako jsou hospodářské ukazatele, stylem "chyť, jak umíš", hlavně, aby protivník ležel na zádech, zvláště když je to tak pohodlné, neboť je svázaný na ruku i nohou, ústanzalepená.

Tak, jak to bude s tou menší krkolomností při hodnocení a osvětlování naší historie ?!

Luboš Kohout :

Mnichov 1938 /Politicko- mocenské a vojensko -strategické aspekty/

V Československu i v zahraničí vyšlo až nepřehledné množství rozsáhlých i útlých studií rozličné poznávací hodnoty, věnovaných nejvýznamnější s pro osudy národů Československa nesmírně tragické předehře druhé světové války-mnichovské diktátu čtyř velmocí s po něm následující československé kapitulaci v září 1938.

I práce kvalifikovaných a poměrně objektivních historiků mezi nimi, nemluvě již o dílech- zejména memoárech- politiků, prozrazují zřetelně politicko- názorový profil.

x x x

V hodnocení příčin a důsledků "mnichova se potýkají tři vyhraněně politické proudy, přičemž ovšem názorový střet v podstatných otázkách neznamená, že by mezi těmito proudy nebyly, mnohdy významné prvky názorové shody.

1/ Proud konzervativní - v něm pak zřetelné integralisticko - katolické křídlo - provádí široký historický záběr. Popírá- totálně indeterministicky- objektivnost a historickou nevyhnutelnost rozkladu a rozbití mezinárodního Rakousko- Uherska a vzniku samostatných států v střední a jihovýchodní Evropě mezi Německem a Ruskem, pozdějším SSSR. O pádu republiky bylo vlastně rozhodnuto již při jejím vzniku. Masarykova a Benešova zahraničně- politická orientace na Francii, posléze i na SSSR, politika kolektivní bezpečnosti v Evropě byla chybná a nemohla vést jinam, než k mnichovské katastrofě. Měli jsme se naopak orientovat na dorozumění s Německem, podobně jako učinilo Polsko. Tento názor kulminoval ovšem jen do vojenského útoku nacistického Německa proti Polsku 1. IX. 1939, což představovalo plný krach polské meziválečné zahraniční politiky. Nutně došlo k jeho pružné modifikaci: dobře jsme udělali, že jsme se rozhodli v září 1938 kapitulovat a po "svazováclevském vzoru" jsme se uchýlili pod "ochranu" "Třetí říše", jakožto novodobé kontinuity "První říše" - "Svaté říše římské národa německého". - Tohle byl základ ideologie a praxe krátkozraké válečné kolaborace, která, v případě nacistického vítězství, by vyústila v naprostou genocidu českého národa.

2/ Proud demokratický, nepochybný o objektivní nutnosti a historické progresivitě samostatného československého státu a jeho zahraničně politické orientace. Pokud by Benešovo úsilí o evropskou kolektivní bezpečnost a zmaření nacistických plánů na světovládu bylo korunováno úspěchem, byl by německý nedismus poražen a likvidován spojeneckou přesilou v krátké válce nebo dokonce bez války, jestliže by spojenci cílevědomě podpořili tehdy ještě silné protinacistické kráhy v Německu včetně generality, jež v hitlerovských válečných plánech spatřovala katastrofickou dotředučnost a neodpovědnost vůči osudům německého národa,

Historikové a politikové tohoto směru se však zásadně štěpí v pohledu na míru a příčiny chybné tehdejší zahraniční politiky západních mocností, Anglie a Francie. Jedni akcentují účasnou německou vojenskou převahu a naopak vojenskou nepřipravenost "západních demokracií" jako divnou hlavní příčinu toho, že spojenci nevstoupili kvůli Československu do války a /v případě Francie// - nedodrželi závazky, vyplývající pro ně z třístanné smlouvy Československo- Francie - SSSR. Takovýto pohled podávají zejména dost početní autoři zahraniční, i když se najdou jeho stoupcem i mezi autory našimi, domácími i zahraničními. Druzí soudím, že ve shodě s objektivní pravdou- naopak vysvětlují politiku appeasementu, kulminující v Mnichově, snahou vládnoucích tříd obou velmocí obrátit hroty nacistické agresivity na východ, proti SSSR, kdy ovšem bylo nutné odstranit nejdříve československou překážku této agresivity. Takovýto pohled podává zejména E. Beneš /Paměti, Demokracie dnes a zítra, Úvahy o slovanství, "Mnichovské dny/ s okruh lidí, jsem názorově blízkých. Blíží se takto pohledu třetího proudu, jemuž budeme vzápětí věnovat pozornost.

Štěpení tohoto demokratického proudu se ovšem prohlubuje, ba přímo vzájemně vyhrocuje, pokud jde o závažnou otázku, zda jsme měli, či neměli jít do izolované války proti nacistickému Německu. Kritikové Benešova postupu se dostávají až na pozice "třetího proudu", označujícího Beneše za kapitulanta, zatímco Benešovi blízcí a Beneš sám své postupy hájí. Od "třetího proudu" se ovšem Benešovi kritikové ostře distancují tím, že otázku politicky aktualizují: mnichovská kapitulace hluboce ovlivnila českou národní povahu, takže logicky následovaly kapitulace další- únor 1948 i srpen 1968. Dle prototypového autora tohoto směru, P. Pitharta - Osmašedesátý- si může Dubček s Benešem podat ruce.

V této své studii v obou těchto závažných otázkách našich dějin zastávám stanoviska blízká oněm Benešovým.

2/ Třetí proud představují domácí autoři oficiální, blízcí se k marxistické metodologii, ortodoxně přejímající apologetiku tehdejší politiky SSSR, vedeného Stalinem a KSC, vedené Grotwaldem. V průběhu padesátiletí, jež uplynulo od Mnichova, lze zaznamenat u autorů tohoto proudu pouze dílčí modifikace původního ortodoxního schématu, a ještě spíše politicky motivované změny akcentů na tu či onu otázku. Autoři reformně komunističtí, tedy z KSC vylučovaní, ovšem napsali немало prací, v nichž se více či méně osvobozují od "Prokrustova lože" původních schémat a podávají častěji pronikavou kritiku i sovětské zahraniční politiky té doby i politiky KSC, v jejíchž řadách původně působili.

To původní schéma "Mnichova" je dost jednoduché: Západ, zejména USA, postavil na nohy německé národní hospodářství/Dewesův a Youngův plán/ , potom podpořil jeho politickou moc zaměřením německé expenze na východ /Locarnské dohody 1925 zejména; za ně pak největší odpovědnost má Anglie/.

V době hospodářské krize 1929- 1934 podpořil Západ z obav před vítězstvím proletářské revoluce v Německu již tehdy vlivnou a masovou Národní socialistickou německou dělnickou stranu v čele s Hitlerem. Vítězství nacismu v Německu představovalo triumf spojenectví západního a německého finančního kapitálu: nebezpečí německé proletářské revoluce bylo takto saženého a vzápětí nato- ze pouhých pět let- obětováno Rakousko a Československo, aby se tak otevřela cesta k nacisticko- sovětskému válečnému střetu, jenž by vysílil oba protivníky natolik, že by podobu budoucí Evropy formoval- bez válečných obětí- západní kapitalismus- anglický, francouzský a zejména americký.

SSSR stál v době mnichovské krize jediný pevně na straně Československa, byl odhodlán vstoupit do války po jeho boju i v případě francouzské zraedy, avšak Beneš, obávající se spojenectví se socialistickou zemí ve válce, zbaběle kapituloval. Pro třídní zájmy buržoázie obětoval svobodu a nezávislost Československa.

Nacisticko- sovětský pakt /s tajnými doložkami o rozdělení zájmových sfér ve východní a jihovýchodní Evropě, jež ovšem sovětská historiografie popírá- ~~zabíjí~~ byl prý ze sovětské strany "nutným zlem", neboť od SSSR odvrátil - byť dočasně - nebezpečí izolované války s Německem, /Západ nechtěl ani v r. 1939 po pádu zbytku Československa a před vpádem do Polska uzavřít spojenectví s SSSR/ možná války na dvou frontách /i s Japonskem/; umožnil SSSR cenné dva roky příprav na válku a po napadení SSSR 22. května června 1941 bylo možné sevřít nepopsk Německo do kleští dvou front: východní proti SSSR a západní proti Anglii a *USA*.

Je očividné, že v tomto stručně vyjádřeném pohledu "třetího proudu" na historii druhé světové války a její mnichovské přede hry je sice mnoho prvků objektivní historické pravdy, avšak chybí i mnoho podstatného, zejména pokud jde o ^{před} válečnou politiku SSSR a jím řízené Kominterny, jejíž sekci byla i naše KSČ. x/

x/ Výše uvedené Benešovy knihy i početné práce reformních komunistů z pozdější doby /J. Hájek, F. Lukeš, R. Kvaček, A. M. Nekrič, gen. P. N. Grigorenko, I. Pfaří, svoje strojopisná samizdatová studie: Edvard Beneš- demokrat, vlastenec, politický realista a j./ podrobují ostré a oprávněné kritice zahraniční politiku Stalinem vedeného SSSR. Z této kritiky uvádím podstatné:

V letech 1918- 1923, tedy od německé porážky v první světové válce až do porážky revolučních sil ve středním Německu a potlačení hamburského povstání na podzim 1923 se orientovalo sovětské Rusko a jím vedená Kominterny na bezpoutání proletářské revoluce v Německu. Současně ovšem se SSSR pokoušel o vytvoření fronty odporu proti versailleskému uspořádání Evropy, tedy zejména proti nejnebezpečnější síle Dohody- Francií právě s poválečným Německem, ať již jeho vnitřní řešení byl jakýkoli. Toto úsilí vrcholilo rappalskými dohodami z r. 1922, po nichž následovala úzká eko-

nomická, v mnohém i politická spolupráce obou států. Ze zmínku stojí, že došlo i ke spolupráci vojenské, která německé armádě, omezené na 100 tisíc mužů, umožňovala obcházet mnohá ustanovení versailleské mírové smlouvy a Rudé armádě naopak umožňovala výstavbu zbrojovek a vůbec těžkého průmyslu za pomoci německých expertů i výcvik velitelského sboru na kvalitních německých vojenských učilištích /jeden z vynikajících absolventů vysoké válečné školy v Německu byl pozdější maršál Tuchačevskij a mnozí jiní/. Antiversailleský, tedy objektivně proněmecký postoj zaujímal SSSR nejméně do konce r. 1933, tedy ještě v době nástupu nacistů k moci.

Komunistická internacionála v letech krize vytýčila heslo "třída proti třídě", tedy bezprostřední orientaci komunistických stran na proletářskou revoluci. To objektivně v Německu znamenalo přímý útok proti demokratickým pořádkům, jejichž hlavním hajitelem byla německá sociální demokracie. Německou demokracii z jedné strany napadal stále masovější nacismus, z druhé strany komunismus. Němečtí komunisté kupř. úspěšně zaútočili na pruskou zemskou vládu, vedenou sociálními demokraty v r. 1932, spolu s nacisty, což kulminovalo tím, že pruským ministerským předsedou se stal nacista Hermann Göring. Takovéto postoje a postupy německých komunistů se staly hlavní překážkou vzniku jednotné protifašistické fronty socialistických stran a tudíž dopomohly nacistům k moci, v lednu 1933. Ultralevá politika KSN, reprezentovaná H. Neumannem a jinými, dokonce dospěla k "teorii", že nástup Hitlera k moci prohloubí rozpory buržoázního řádu v Německu natolik, že vlastně Hitler proklestí cestu proletářské revoluci!

Daleko nejzávažnější byly chyby zahraniční politiky SSSR, řízené Stalinem, pokud jde o hodnocení charakteru hitlerovského režimu. Správné bylo zjištění, že za Hitlerem stojí německý finanční kapitál a jím ovlivněné konzervativní politické síly Německa, a to bez ohledu na maloburžoázní, plebejskou voličskou základnu nacistů a plebejský původ většiny jeho vůdčích politiků. Okud se německá zahraničně politická orientace vytvářela v boji mezi stoupenci Západu a stoupenci Východu, tedy mezi zastánci blízkých vztahů s SSSR a zastánci západní orientace a pokud představiteli východní orientace byli: říšskeministerstvo obrany, konzervativní politici, část průmyslníků, domníval se Stalin, že vítězství Hitlera a porážka sociální demokracie, orientující se na Západ, představuje vítězství východní orientace! Totéž přesvědčení jen málo naviklalo u Stalina čtení Hitlerova Mein Kampfu, kde se zřetelně vyhledává plán na porobení Východu, či tajové akty, jako "Fakt proti Kominterně", agrese fašistických mocností Německa a Itálie ve Španělsku od r. 1936 a jiné.

Teprve od r. 1934 dochází k obratu, ovšem i potom se politika ve vztahu k Německu vede dvěma kanály, představuje "podvojný účetnictví".

Otevřený kanál: vstup 19. 9. do Společnosti národů, podpis sovětsko-francouzské a československé smlouvy, politika "lidové fronty", prováděná Kominternou. Avšak dokonce ještě sedmý kongres Kominterny v r. 1935, který nový obrat posvětil, tvrdí ještě, že hlavním rozporem v kapitalistickém světě je antagonismus anglo-americký. "etímco otevřený kanál sovětské zahraniční politiky představoval lidový komisař zahraničí Litvin v, který vyzýval ke "kolektivní bezpečnosti" a k odporu proti agresorům, umožňují dokumenty, uveřejněné v 50. letech v Londýně tvrdit, že tajné rozhovory mezi představiteli Stalina a Hitlera začaly již po necelém prvním roce po jeho nástupu k moci, od sklonku r. 1933. Německý diplomat G. Hilger, který pracoval v Moskvě v letech 1934- 35, píše: "Pozorovali jsme u mnohých sovětských vůdců hlubokou a nezměnitelnou nostalgii, že doba sovětsko- německé spolupráce dávno minula." - V létě 1935 sovětský obchodní představitel v Berlíně Kandelskij začal podle příkazu Stalina sondovat půdu o možnosti sovětsko- německé spolupráce s německým ministrem ekonomiky Schachter. V květnu 1936 sse setkal s Göringem. V září 1936 znovu Stalina přikazuje Kandelskému, aby vyjasnil možnost dosažení dohody s Německem.

Zloprověstný Ježov, který řídil krvavé čistky v r. 1937, opekuje v rozhovoru s Krivickým Stalcnova slova : "Německo je nejsilnější zemí na světě. Musíme dojít k dohodě s mohutným státem, jakým je nacistické Německo. "

Veškerá pomoc Španělsku se uskutečňuje přes Kominternu. Oficiální sovětská diplomacie se chová zdrženlivě. Itálie a Německo posílají na pomoc Francovi řádné vojenské útvary, SSSR se omezuje na vyslání poradců. Počínaje rokem 1937 jsou hlavním nepřitelem Stalina ve Španělsku "trockisti" a jejich "přisluhovači". Likvidace cizích komunistů, žijících v SSSR pokračuje po jejich odchodu ve Španělsku.

Teror, "mlýnek na maso", řečeno s Chruščovem, zasazuje těžké údery sovětské zahraniční politické prestiži. Svět se díval s ohromením na procesy, v nichž byli odsuzováni na smrt nejvyšší představitelé státu a dělal si z toho logický závěr o nevyléčitelné vnitřní slabosti tohoto státu. Likvidace celého nejvyššího vedení Rudé armády a poloviny velitelského sboru /35.000 důstojníků ze 70.000/ podkopávala důvěru k její bojové schopnosti.

Americká novinářka Dorothy Thompsonová píše, že v předvečer napadení SSSR 1941 se v Londýně setkala jen s jediným významnějším politikem, který byl přesvědčen o tom, že SSSR nepodlehne v bleskové válce během několika málo týdnů. Jmenoval se Edvard Beneš. - Mezi příčinami, kterými se vysvětluje zničování anglicko- francouzská politika, byla i nevěra v bojovou schopnost Rudé armády.

Praveně doloženou skutečností, potvrzovanou i tehdejšími předními

politiky, zejména dr. Benešem, je, že představitelé SSSR^k nejdnou vyhlášovali svoji podporu a pomoc i osamoceně bojujícímu Československu bez podpory spojenecké Francie, ale k oficiálnímu prohlášení sovětské vlády v tomto směru nikdy nedešlo. Benešovi i jiným bylo jasné, že by tato pomoc mohla mít nanejvýš podobu pomoci, poskytnuté demokratickému Španělsku, tedy pomoci málo efektivní.

Nacisticko-sovětský pakt, uzavřený v předvečer zahájení nacistické - ho válečného tažení do Polska, představovaný sovětskými i našimi oficiálními historiky jako jediná alternativa sovětské politiky poté, kdy vinou Západu stroskotala jednání o protinacistickém spojení s ním, měl ve skutečnosti jinou, pro objektivní zájmy SSSR i světa prospěšnou alternativu: **z a c h o v a t p ř í s n o u s o v ě t s k o u n e u t r a - l i t u** v dozrávajícím válečném konfliktu, nepodepisovat pakt Molotov Ribbentrop a takto uchovat sovětské zahraniční politikce pružnost a manévruschopnost. Tvzení o tom, že nepodepsat pakt o přátelství s Německem by vsápětí vedlo k válce na dvou frontách patří do arzenálu propagandy, neopírající se o žádné spádne důkazy. Japonsko v té době po porážkách s SSSR u Chasenu 1938 a Chalhin Golu 1939 přehodnocovalo své agresivní plány a obracelo zraky především do oblastí Tichomoří, tedy do oblastí mocenských zájmů USA, Anglie a Francie a Německo, vážící střízlivě válečné síly SSSR na jedné, západních mocností na druhé straně, rovněž nechtělo jít na riziko protisovětské války. Neutrální pozice SSSR by asi Německo od agrese proti Polsku neodvrátila, ale ani to není vyloučeno. V každém případě paktem SSSR- Německo získalo více Německo: mělo krytá záde pro tažení proti západní části evropského kontinentu a navíc hospodářskými dohodami s SSSR získávalo pro válku důležité suroviny, zejména naftu. Vítězná evropská tažení nacistického Německa umožnila zapojit do protisovětské války obrovský ekonomický, tedy i strojní potenciál Evropy. Jako příklad stačí uvést, že k r. 1938 vyráběl SSSR 18 milionů tun oceli, tedy víc než Německo a v r. 1941 mohlo Německo využít pro vedení války 43 milionů tun oceli.

Dnes jsou známy do všech podrobností světovládné cíle nacistického Německa a ovšem i to, že cesty k dosažení cíle nebyly nacisty předem exaktně stanoveny, výbrž pružně a obratně, dle situace, měněny a modifikovány. K době Mnichova se zdá být nesporným: Hitler na cestě k světovládě využíval strachu západní velkoburžoazie před komunismem a představoval se jí jako odpůrce SSSR, odhodlaný jej vojensky zničit.

Ku konci září se rýsovaly tři možné vývojové varianty:

1/ Pro Československo hádající a pro Německo krajně nehádeující varianta - válka s mocnou koalici protiněmeckých sil, SSSR, Francie, Československa. Ozhrojené síly těchto tří států disponovaly drtivou převahou: 42 československých, kolem 100 francouzských a nejméně 120 sovětských divizí pro-

ti nanejvýše 80 divizím německým, navíc s málo vycvičenými ročníky v důsledku versailleských omezení. Asi 10.000 letadel spojeneckých proti 2000 německých /ovšem asi modernějších, než bylo letectvo spojenecké/ a stejný poměr zbraně tankové. To vše při dost reálném vnitřním rozkladu a smetení nacistického režimu generálskou, možná i občanskou demokratickou opozicí ještě před vypuknutím války.

/2/ Pro Československo krajně nežádoucí a pro Německo žádoucí, avšak nikoli optimální varianta Mnichova, jež byla posléze realizována.

3/ Pro Československo zcela katastrofická a pro Německo optimální varianta: plná mezinárodní izolace Československa, rozhodnutí Beneše nekaptulovat, mnichovský úkryt diktát odmítnout a vzápětí po něm vojenské rozbití a likvidace republiky spojenými silami Německa, Polska a Maďarska. Připojení českých zemí k Říši, Slovenska k Polsku, Podkarpatské Rusí k Maďarsku. Vytvoření "horizontální osy" Varšava- Budapešť, později i Bukurešť- Bělehrad- Řím. Ta by byla relativně samostatným konglomerátem, dost mocným, aby čelil případným středoevropským ambicím SSSR, tedy kryl Německu záda při tažení na Západ a současně na něj - ovšem jen dočasně - nezávislým. Pokud by se nacistická agrese obrátila na Západ, mohla počítat buď s vojenskou podporou nebo alespoň s blahovolnou neutralitou této "horizontální osy". A po porážce Západu? - Velá střední Evropa, včetně Polska, by spolu s nacisty nestoupila k rozhodujícímu protisovětskému úderu!

Ovšem po koaličním vítězství nad SSSR by Polsko bylo jako relativně nezávislý stát stejně smeteno ze zemského povrchu, jako balkánské státočky. Hitlerova základní výhoda? **Ž á d n ý r i s k e n t n í n e c i s t i c k o - s o v ě t s k ý p a k t b y n e b y l z e p o t ř e b í!**

Jen takto možno vysvětlit onen - zdánlivě záhadný - Hitlerův myšlenkový pochod, který jej dovedl až k tomu, že ve svých "závětních" úvahách **v y s l o v í l p o l i t o v á n í n a d s v ý m t r i u m f e m v M n i c h o v ě j a k o n a d o s u d o v o u p r o h r o u!**

Jednal E. Beneš nesprávně a neprozíravě, když se nevrhl střemhlav jen na základě ušlechtilých vlasteneckých emocí českého lidu do izolované, pro český a slovenský národ sebevražedné války?

Příznačné pro naši oficiální historiografii, ale i pro historiografii západní a domácí "dissidentskou" je, že se vyhýbají korespondenci s vlastní Benešovou argumentací v složitě etáse záříjové kapitulace Československa. Citují protě z knihy "Úvahy o slovanství, Praha 1947, str. 244 - 247/ dost rozsáhlý text, který je nejlepší rekapitulací Benešových postojů a z knihy "Mnichovské dny" /Praha 1968/ citují jeho názory bezprostředně z doby kulminace záříjové krize/str. 340- 342/.

"V roce 1938 před Mnichovem i po Mnichově, jsem s jistotou očekával,

že válka by byla oddálena kapitulací západních velmocí v "nichově jen na několik měsíců - tehdy jsem soudil nejdéle na šest až osm. Čočítal jsem určitě s Hitlerovým útokem na Beckovo Polsko a s rychlou polskou porážkou, ale přitom zároveň jsem očekával rozpoutání evropské války, v níž bude zase Evropa západní a východní a celý Balkán...Byl jsem přesvědčen, že se nakonec Sovětský svaz do války proti nacismu ze všech okolností také dostane...Izolovaná válka naše a Sovětského svazu proti Německu v roce 1938 by byla naproti tomu...měla zcela jiný průběh. Především bychom byli hned od počátku a zůstali až do konce proti Německu se Sovětským svazem sami. Okládá jsem však z hlediska konečného výsledku války za krajně nebezpečné pro nás i pro Sovětský svaz začít válku s Německem, v níž by šlo o vědchno, j e n n a j e d n é f r o n t ě. Byl jsem si zároveň jist, anebo skoro jist, že sečne-li válka proti Hitlerovi naproti tomu na frontě polské a na frontě anglicko-francouzské zároveň, dojde s určitostí v pozdějším období války k zákroku sovětskému a tím pak k jisté porážce Německa. Naproti tomu, bera v úvahu politickou a sociální situaci v západní Evropě v r. 1938, byl jsem zcela přesvědčen, že dojde-li k válce Německa jen s námi a se Sovětským svazem, Západ už do války nedsáhne, ať se děje cokoli. Bylo by to prostě znamenalo vyplnění toužebných přání zápedoevropských buržoázních vládhoucích kruhů a fašizující reakce, která v té době manévrovala tak, aby dojde-li v Evropě k válce, byla to válka mezi nacismem a bolševismem... Pustit se do izolované naší války na jedné jediné frontě a přinutit nebo přivést podle znění naší smlouvy z r. 1935 s Moskvou Sovětský svaz k účasti v ní za těchto okolností a perspektiv zdálo se mi nemožné p ř e d e v š í m v n e š e m z á j m u s a m ě m /vše podtrhl E. B./...Znal jsem dobře tehdejší vojenské přípravy německé a podle zpráv našich odborníků o stavu příprav sovětských jsem soudil, že přípravy sovětské se stavu německého zbrojení nevyrovnejí. Naprosto přesného a zcela jistého hlediska vlády sovětské ke všem těmto otázkám jsem tehdy neznal a sovětský vyslanec v Praze mi k nim vysvětlení nedal nebo nebyl a to dáti. O tom však, že Sovětský svaz by nám byl v nějaké podobě na pomoc přispěl, pochybnosti jsem neměl. Půjdete-li sami, proti vůli západní Evropy do války hned a Sověty půjdou s námi, je jisto, že to bude válka s Německem na jednu frontu, v níž by pravděpodobně Polsko, Maďarsko a jiní šli proti nám.. Za těchto okolností je lépe zstnout zuby, přinést oběti a čekat..."

Benešova poznámka pod čarou: "Upozorňuji, že tuto tezi nevykládám nyní ex post v r. 1945. Vložil jsem ji svým přátelům již v září 1938, hájil jsem ji v r. 1939 a po celou další dobu války. Viz také, co jsem řekl dru. Ripkovi o pravděpodobném průběhu války s Německem v listopadu 1939. Je to citováno v mé knize "Tři roky druhé světové války str. 6/."

Beneš zde zřejmě má na mysli mimo jiného i pohutý rozhovor s gene-

rálskou i občanskou politickou - dost reprezentativní - skupinou, žádající jej v audienci kategoricky o vstup do války i za cenu hořké porážky s tragickými důsledky pro oba slovenské národy našeho státu. Z audiencie generality uvádím: "Náčelník hlavního štábu a jmenovaný hlavní velitel mobilizované armády gen. Krejčí přijel z Moravy zpět do Prahy, dohodl se se třemi zemskými veliteli, gen. Vojtechovským, gen. Lužou a gen. Prehelou a společně s gen. Syrovým, generálním inspektorem čs. armády, nyní ministerským předsedou, hlásili se u mne na Hradě. K audienci je přivedl gen. Bláha.

Reprezentanti čs. armády, stojíce tu přede mnou v krásném sále hradním, jenž býval Masarykovou knihovnou, jeden po druhém se pohnutě, někdy rozčileně ujali slova. Dokazovali mi jednonyslně, a v různých formách toto: "Ať velmoci usnesou a dohodnou cokoli, mobilizovaná a na hranicích a v pevnostech rozložená armáda by nesnesla, sbychom nyní nátlaku jejich povolili a učinili nějaké územní koncese Hitlerovi. Musíme do války, sť důsledky jsou jakékoliv. Západní velmoci budou ostatně přinuceny nás následovati. Národ je naprosto jednotný, armáda je pevná a chce do toho jít. A i kdybychom zůstali sami, nesmíme povolit: armáda má svou povinnost bránit území republiky, chce jít a půjde do boje. - Byl to rozševr velmi pohnutý. Viděl jsem slzy v očích některých generálů, a slyšel jsem z jejich úst slova prosby, výstrahy i hroby. Nečeřili nikde dovolencou mez ve svém postoji generálů k vrchnímu veliteli; ale byly to prosby i výstrahy důrazné. Dojaly mne a znovu mnou otřáslly. "Aváhal jsem. Nakonec po nové úvaze jsem jim rozhodně a pevně odpověděl takto: "Je dobře, že jste přišli, a je správné, že jste mluvili tak, jak má mluvit čs. voják. To, co žádáte, je vaší povinností žádat a dělat, je to ke cti československému vojsku. Máte pravdu, lid náš chce to, co žádáte i vy, a je krásné, že v této těžké chvíli národ a armáda takto cítá a jsou tak plně za jedno. Ale já jsem v jiné situaci, nežli vy. Já nejsem jen vrchním velitelem armády, jsem také prezidentem a politickým exponentem národa jako celku. Já nemohu brát v úvahu jen to, co cítí lid a armáda. Já musím vidět celou naši situaci vnitřní a mezinárodní, všechny složky toho, oč nyní jde a všechny důsledky, které by naše eventuelní kroky měly za následek. Především se mýlíte, že by se Anglie a Francie k nám připojily, půjdeme-li do války sami. Dle mých zpráv, a dle toho, co sám vidím ve Francii a v Anglii, dnes obě tyto země do války kvůli českým Němcům nepůjdou a vůči nám budou postupovat jako vůči viníkům války, půjdeme-li do ní sami. Řekly mi to opětovně ústně i písemně, úředně a ultimativně už dne 21. září, a vše, co od té doby podnikly, toto jejich rozhodnutí jen zesílilo... Vidíte přece, že i Polsko nám nyní psalo své ultimatum. Bylo by ode nás lehkovážné, kdybych chtěl vésti národ na jatka v této chvíli v izolované válce.

Ale pamstujte na to, co vám nyní říkám: Ano, je to hrozné, čeho se na nás obě tyto země dopustily. To, co nyní přichází, je však jen začátek velké evropské tragedie. Válka- velká válka evropská přijde, dojde k velkým rozvratům a revolucím. Nechtějí nyní bojovat společně s námi a za lepších okolností; budou musit bojovat těžce a za nás, až my bojovat nebudeme moci. Dostanou všichni těžkou odplatu. Já sám musím postupovat tak, abych zachránil stát alespoň do nejbližší války. Připravujte se na ni, budeme v ní hrát ještě svou roli!

Generálové ode mne odcházeli nespokojení, zetřpklí a v zoufalé náledě. A já jsem si položil znovu otázku: Rozhodl jsem se v celé té hrozné krizi správně? Události, které přijdou - neodsoudí mne? Tyto otázky se mi pak pravidelně vracely při každé další velké události celé evropské a světové krize. A čím více se krize rozvíjela a události v druhé světové válce jedna za druhou přicházely...tím více jsem viděl, že jsem v mnichovských dnech rozhodoval správně. - Z hlediska československého a evropského, z hlediska lidského - částečně a správně."/vše počtrhl E. B./

Mimořádně závažné bylo vystoupení dr. Beneše na Hradě před skupinou předních politiků a generality, zejména proto, že zde Beneš spetra vznášel těžká a nevyvratitelná obvinění Západu ze zraedy nejen věci Československa, ale i svých nejvládnějších životních mocenských zájmů a zájmů demokratického vývoje Evropy i světa, tedy ideálů politické demokracie, kterou slovně vznášel; Historie nezná období, aby se kdy s některým samostatným národem a státem tak jedhalo. Jsme opuštěni a zrazeni. Jsou to zbabělci a zrádci a nejhnusnější je, že nám řekli, že můžeme mobilizovat. Že se do toho půjde. Bojí se války a myslí, že Československo by mohlo být její příčinou...Bylo to komedie. Garantovali předem Hitlerovi, že to dostane. Ze strachu před komunismem půjdou Angličané a Francouzi s Němci... Poznal jsem, že velké státy ani v přítomné době nepočítají s malými státy a národy. To je debakl demokracie...Nevěřím, že by nám Anglie a Francie pomohly. Raději nás obětují...Bojí se války a hlavně se bojí sociální revoluce..."

Častože a názory dr. Beneše doplňují ještě citací z dopisu L. Kašínovi do vlasti již z londýnského exilu: "Kdyby Anglie a Francie nebyly okamžitě šly, Polsko a Maďarsko by byly učinily, co učinily. O Rusku bylo jasno v kritických dnech, že závazek splní, ovšem splní-li jej Francie. Na víc s jistotou jsem počítat nemohl... K tomu otázka našich Němců, naši Slované, obava v koalici z Ruska. x/

x/ Svědomitý americký historik G. Skilling, věnující pozornost především našemu r. 1968 v rozsáhlé studii nekriticky převzal z Pithartovy knihy "Osmašedesátý" jeho ničím nezdůvodněné tvrzení /opíral se asi o skončený a nepochopený obsah jednání generality s Benešem, výše citovaný/, že prý vojenští odborníci i v r. 1938 i v r. 1968 vyjádřili názor, že jsme se v obou vrcholových fázích našich dějin mohli úspěšně bránit. - Oficiální stanovisko armádního velení v r. 1938 se nikterak od skeptického po-

hledu dr. Beneše nelišilo. Cituji: /Obrana/ "sazeného stavu je nemožná. Tím, že Francie odmítla pomoc, přestala existovat Malá Dohoda. Sověty pro nás do války nepůjdou, znamenalo by to válku všech proti nám s SSSR. Polsko není neutrální. Nemáme pevnosti proti Polsku, máme je jen částečně proti Německu a Maďarsku. V okamžiku války k nám vtrhnou polská a maďarská vojska. Čechy a Morava budou odřiznuty od Slovenska a přes hrdinství našich vojsk se nebudeme moci bránit. Náš boj by znamenal sebevraždu. To jsme povinni ry, vojáci v této chvíli říci." /SUA - fond R. Berana, ÚD KSČ, badatelské středisko, fotokopie Benešova záznamu o schůzi sedmy s představiteli stran na úřadě 30. IX. 1938 V. Král: PAM č. 85, SUA - APZ; E. Beneš : Šest let exilu a druhé světové války, Praha 1946, str. 28/.

K roku 1968 Pithart nekriticky převzal ničím nepodložené tvrzení jednoho anglického autora z readingské konference historiků v r. 1971, který si doslova vymyslel "herojskou" roli gen. Prchlíka, který měl údajně vypracovat plán obrany proti sovětským invazorům. Hovořil jsem o tomto textu s gen. Prchlíkem hned po jeho propuštění z vězení a ten mi potvrdil shodný názor celého "dubčekovského týmu", že sovětské okupaci bylo možno zabránit jen politickými, nikoli vojenskými prostředky. On sám že jiný názor nezastával.

Někteří západní autoři, snažící se omlouvat postoje Anglie a Francie údajnou vojenskou převahou nacistického Německa již v r. 1938 opírají se o směrnici FallGrün z 30. V., kde se mj. uvádí: "Je mým nezměnitelným rozhodnutím zničit v blízké budoucnosti Československo vojenskou akcí". Takto údajně jedinou alternativou Mnichova byla riskantní válka Západu proti nacistické převaze. Srovnáním počtu divizí a hlavních zbraní z r. 1938 jsem, jak soudím, takovýto názor vyvrátil. Ale vyvrací jej sám Hitler zejména v korekci této směrnice z 18. června 1938, kde mj. uvádí: "Chci se rozhodnouti k akci proti Československu jen tehdy, budu-li pevně přesvědčen, tak jako v případě obsazení demilitarizovaného pásma a vstupu do Rakouska, že Francie do toho nepůjde a protě též Anglie nebude intervenovat." Takto Hitler svým způsobem dokazuje oprávněnost soudů Beneše o primární odpovědnosti Západu za čs. mnichovskou tragedii a za válečnou tragedii Evropy, jež následovala. V případě pevného postojů Západu by si Hitler s největší pravděpodobností riziko prohrané války nedovolil a pak by nastala bezválečná krize nacistického režimu v Německu, končící jeho pádem. Po laciném vítězství Hitlera v Mnichově a po prvních vítězných teženích se vzednule v Německu obrovská vlna šovinismu, jež kulminovala 1940-41 a klesala teprve po těžkých a obětíplných porážkách na východní frontě.

Hitlerovské Německo bylo vojensky slabší, než Anglie, Francie a Polsko i na podzim 1939, což na norimberském procesu přiznal gen. Jedl: "K roku 1939 jsme byli schopni rozbít Polsko, ale nikdy, ani v roce 1938 ani v roce 1939 jsme nebyli schopni vydržet koncentrovaný úder všech těchto zemí a pokud jsme již v r. 1939 neutrpěli porážku, pak je tomu proto, že asi 110 francouzských a anglických divizí, stojících v době naší války s Polskem na Západě proti 23 divizím německým, zůstalo zcela nečinnými" /CGACP, f. 7445, op. 1., d. 56, l. 222/.

Teprve díky mimořádně příznivému průběhu války let 1939- 41, kdy hitle-
rovské Německo mohlo vyřizovat své protivníky jednoho po druhém, vytvo-
řilo si k létu 1941 podmínky pro reálnou šanci na vítězství nad tak sil-
ným protivníkem, jakým byl SSSR. Dle von Buttlara v knize Weltkrieg
1939- 45, Stuttgart 1957 očekávalo německé vrchní velení /spolu s ním
i západní vojenští odborníci a polský válečný vůdce gen. Sikorski/ zhrou-
cení souvislé sovětské fronty do pěti týdnů po zahájení kampaně. Tento
autor však dodává, že velmi brzy bylo zřejmé, jak těžce nedocenilo sku-
tečnou sílu Sovětské armády. Je očividné, že síly obou armád byly na
počátku války vcelku vyrovnané a že počáteční rychlý postup nacistických
armád a obrovské porážky sovětské armády spojené se ztrátou rozlehlých,
ekonomicky velmi rozvinutých území souvisejí se Stalinovou sebevraždou
vojensko- strategickou politikou, umožňující Němcům plně využívat momen-
tu překvapení. Pokud by byla uskutečněna před vypuknutím války všeobecná
mobilizace, byla tu reálná naděje zachytit úspěšně počáteční německý ná-
por v nejhrošším případě na čáře Dvina, Berezina, staré sovětsko pol-
ské hrenice na Ukrajině, Dněstr a přejít, možná ještě v r. 1941 do
vítězného protiúderu.

Optimismus dr. Beneše, pokud jde o odhad síly Sovětské armády, opíra-
jící se o spolehlivé informace znamenité čs. zpravodajské služby, by v
tomto případě prokázal svoji oprávněnost mnohem dříve, než tomu bylo
ve skutečnosti. Ovšem v tom případě by vznikly na Západě velké starosti,
jak zajistit před rychle postupující Sovětskou armádou ^{vojensky} západoevropský
a jihoevropský prostor, tím pak zabránit bolševizaci evropského kon-
tinentu...

Přinesl jsem, jak soudím, dosti pádných argumentů proti tvrzení ofi-
ciální režimní historiografie, že Beneš kapituloval v r. 1938 vzhledem
ke své "třídní omezenosti", z obavy před spojenectvím se socialistickou
velmocí. K nelehkému rozhodnutí jej vedly výše uvedené úvahy politicko-
vojensko- strategické povahy. Další chod války potvrdil, dle mého soudu,
plně jejich správnost. Chápu při tom a vím, že se pohybují /ostatně jako
všichni autoři jakýchkoli politických vyznání a směrů/ v oblasti onoho
nevědeckého "co by, kdyby... a že nad čs. kapitulací ze září 1938 a dr.
Benešem, jako vůdčím odpovědným politikem nebude nikdy vysloven definitiv-
ní, ať pozitivní, či negativní verdikt.

Zbývá ovšem vyrovnat se ještě s názory moralizujících a otázku kapi-
tulace aktualizujících kritiků.

Především není jisté, zda by národní demoralizace po bleškově a kate-
stroficky prohrané válce, v situaci krutých represí antihumánního vítě-
ze nebyla stejná nebo větší, než byla ona nesporná demoralizace, spáso-
vaná mnichovskou kapitulací. Zajisté "nichov znamenal v nejnegativ-
nějším smyslu a na dlouhou dobu národní bojové sebevědomí, národní che-

rakter jako celek. Ale i mimořádně přísný moralizátor V. Černý v "Pláči koruny české" přiznává, že právě v nejtěžších chvílích druhé světové války /pobážíka Polska a Francie, obrovská vítězství nacistů na východě do r. 1942/ český odpor neslábne, neslábne ani víra v konečné spojenecké vítězství, naopak, jako Fénix z popela se stále regeneruje, přes výkyvy a dočasné regresy, "označuji rovněž /i když nerozvádím pro omezený rozsah studie/, že "mnichovský komplex", jistě stále přítomný i v dalších, nejnovějších našich dějinách, nikdy nebyl tak silný, aby se stal určujícím faktorem následujících národních proher, nejméně pak v r. 1968. x/ V r. 1968 progresivní síly našich národů prohrály ne proto, že jim "mnichovský komplex" zabránil v branném odvrácení katastrofy, nýbrž proto, že se stávajících poměrů mocenské nadvlády brežněvismu- neostaliniismu chyběl u nás per excellence politický přístup k složité problematice doby, resp. že jeho stoupenci a prosazovatelé, "reformní komunisté" narazili na nepochopení politických iluzionistů ze řad demokretické protirežimní opozice, kteří přímo svými, ne vždy moudrým počínáním napomáhali vůdčím silám neodstranitelné superstruktury k volbě rasantní, násilnické cesty k potlačení reformy a jejímu plnému "normalizačnímu" zardoušení.

Proti kapitulaci odpovědné politické garnitury Československa se velmi často staví jako příklad polský a jugoslávský branný odpor. Soudím, že jde o pohled povrchní, ahistorický. Polsko bojovalo proti Německu inspirováno slibem pomoci Anglie a Francie /který ČS. 1938 n e d o s t e l o l / a domuceno k boji tím, že je Německo přepadlo. Maršál Smigly, či plukovník Beck se nestali velikány dějin, pokud polskou armádu a lid vyzvali k odporu a zároveň co nejrychleji zmizeli do emigrace a do plného "propadliště dějin". To byli přeání evropští hrobaři demokretického odporu proti nacismu, pokud se s ním paktovali, vpačli Československu do zač a vydatně spolupůsobili k vmanévrování SSSR do sovětsko- nacistické smlouvy. Ovšem nesporný kladný význam polského hrdinného odporu - lidového i armádního- byl v tom, že naposáhal nástupu a pozdějšímu vítězství rozhodněji antinacistických sil ve Velké Británii, že představoval významný krok k vytvoření mnohem pozdější opředové protiněmecké fronty na Západě, v Anglii, jakožto zárodku ještě pozdější antinacistické válečné koalice.- Ozbrojený polský vnužní odpor v průběhu války byl nepochybně masovější, intenzivnější, než český a slovenský. Daleko větší roli, než oba "komplexy" - polský z prohnané války a český z kapitulace- tu však měl fakt, že se v mnohem lišily politiky okupantů proti porobeným národům/ oláci si musili být více vědomi genocidních německých plánů a č i n ů, než Češi; Slovensko bylo relativně samostatným státem, což bylo důležité pro míru protinacistického zápasu nejméně do r. 1943/. Přímá i nepřímá kolaborace byla mezi všemi třemi národy přibližně přímo úměrná diferencovaným politikám okupantů. V Čechách bylo mezi lidem podstatně méně antisemitismu, než v Polsku. Český národ vsutku přechází k masovému

odporu se zbraní v ruce /s dokonce s nedostatkem zbraní/ až v závěrečné fázi války, přičemž takto činí, stejně jako národ polský a slovenský, až když se opravdu k českým hranicím přiblížily fronty.

Jugoslávský branný odpor, který trval ještě kratší dobu, než polský /6. dubna - 17. dubna 1941/ měl opravdu obrovský význam pro celkový průběh války a pro osudy národů Evropy i světa. Státní převrat z 27. III. 1941, inspirovaný a vedený jak vlastenecky smýšlejícími důstojníky, orientovanými na Anglii, tak komunisty, vedl Hitlera k rozhodnutí odložit již plně připravený plán převedení SSSR "Barbarossa" o víc než měsíc a narychlo připravit s velkým nasazením německých branných sil balkánské tažení. To mělo obrovský význam pro umožnění z i m n í sovětské protiofenzivy u Moskvy.

Nesmírný význam pro spojenecké vítězství ve válce měl ozbrojený odpor jugoslávského lidu pod národním i internacionálním vedením komunistické strany, jež od dob moskevské operace až do konce války vázal kolem 25 nacistických, italských, kolaborantských divizí, tedy síly, rovnají se se silou nacistickým vojenským silám v západní Evropě až do invaze.

Byly tu však i s t í n y nesmalého významu, temné stránky dějů. Národně osvobozenecká armáda Jugoslávie převýšila početně kolaborantské jednotky ve službách okupantů, z nichž některé/chorvatští ustaševci/ bojovaly až fanaticky, v poměru 350.000 ku 300.000 až po kapitulaci Itálie na podzim 1943. Národně osvobozenecký zápas národů Jugoslávie byl současně v plném slove smyslu mezinárodní a občanskou válkou. Nic takového nebylo ani v Československu, ani v Polsku, kde po boku okupantů nebojovaly žádné významnější jednotky /rychlá divize přecházela ve velkém počtu na sovětskou stranu/.

Z těchto hledisek soudím, že často vzpomínaný "mnichovský komplex" národů Československa a Beneše osobně d o s t v y b l é d á, ztrácí na váše, průkaznosti, přesvědčivosti. Opakuji, že konečné soudy, které by platily jako nějaké matematické axioma, vyslovit nelze.

Praha 12. VIII. 1988

František Š a m a l í k : Přestavba v ofenzivě

Pesimistické úvahy o limitech reformních záměrů, které se od nástupu Gorbačova objevovaly, sám Gorbačov v průběhu přestavby překračoval. Posunul "limity" do takové vzdálenosti, kterou sotva kdo na počátku předvídal. Podílí se na tom taktické uvolňování cílových představ/míra jejich otevřenosti je hádankou, oprávnějíci hledání limitů/ i síla a tlak sociálně politické a historické situace, vnitřní i mezinárodní. Pesimismus byl a je zajisté v mnohém oprávněný, konečně i nástup Černěnka po Andropovovi, který přišel s rušivými reformními tóny, naznačil sílu steaku po brežněvovské éře. Měl být jejím důstojným pokračovatelem a jen zásah "přírody" zabránil zatlacení reformu do nejisté budoucnosti. I vzhledem k tomu je Gorbačovův referanční zápal tak nečekaný, že se ani nemusíme divit těm, kteří tu hledají jakousi machiavellistickou lest.

Takové překračování limitů prozrazuje mysl otevřenou skutečnosti a orientovanou hodnotami, nikoli dogmaty. Soudí se, že efektivní ekonomiku je možné vytvořit i v diktátorském režimu /příklad Jižní Koreje atd./, ale sovětská diktatura měla mohutnější bariéry právě ve svém socialismu: všeobecné osvobození od soukromého vlastnictví přineslo všeobecnou závalost na státu, umrtvilo zdroje a mentalitu podnikavosti, které jiné diktatury více méně tolerují. Dnes se v sovětské publicistice mluví o kasárenském a byrokratickém socialismu, zdomácňují v ní pojmy jako diktatura a totalismus, uznává se, že Sovětský sv. z nebyl otevřenou společností. Demokracie je proto živoucí podmínkou moderní, vnitřně dynamické ekonomiky, ale nemůže mít jen tuto ekonomickou funkci. Oživení a uvědomění celé společnosti je jedině s to skoncovat s tradicí kabinetní politiky, která rozhodování o osudech země dávala na pospas nahodilému poměru sil v uzoučké vládnoucí skupině nebo jedinému diktátoru. Neboť demokracie dává občanům důstojnost a sebevědomí, ty vlastnosti, z nichž pramení nároky na vládu i schopnost sebeobrany před rozpínavostí státu.

Gorbačovovo charisma může sice překáčet systémovému myšlení - vzhledem k dávno i nové sovětské tradici nejen ve folklorní poloze-, že Gorbačov na rozdíl od mnohých revolucionářů, netouží po plebiscitním vůdcovství, ale po institucionalizaci demokracie. A minulost, jež je předmětem kritiky, takové vůdcovství drtivě zdiskreditovala. V sovětských diskuzích se s logickou nutností ustavuje tak nelichotivý obraz dřívější "vládnoucí elity", že se do popředí derou "záruky" před všemocností a libovůli moci. Měi, jež byla dříve nedotknutelná a zbožštěná, jí se děkovalo za všechno. Je povzbudivé, že se ze sovětské společnosti, dlouhodobě vystavené teroru, strachu a nalicherné kuratele, tedy té nejherší pedagogice, vynořile sdostatek "lidí ideálu", odvážných reformátorů, osvobozených od dávnych tabu. Stalinismus považují za "národní katastrofu, která ovšem díky stalinskému geganismu přerostla sovětské hranice. Hledání příčin, které umožnily stalinismus, je proto v SSSR naléhavější, ale ani jeho mimosovětská existence není

vysvětlitelná jen importem. Kde se spojil se státní mocí, tam stačil vyprodukovat hodně zla, v němž nikdy nechybělo nějaké sovětské našepťávání, které ovšem není plným rozehřšením.

Poté, co Chruščov demaskoval Stalina jako tyrana, nazývalo se toto zlo s posmutnělou tváří "tragickým omylem", ačkoli ve své prapodstatě bylo zá-
měrné. Přitom se tato "tragika" mírnila poukazy na pechybný charakter obě-
tí, takže teroristé i jejich oběti se v této pokroucené spravedlnosti vzáje-
mněvyrovnávali. Nyní se zřetelně mluví o zločinech a zločinech a snad bude
konečně postaven památník obětem represí, jehož projekt byl schválen už na
XXII. sjezdu KSSS. A jestliže se Chruščov, odvážný v kritice Stalina, ještě
zastavil před radikální kritikou jeho systému, jak k tomu nabádalo "jalt-
ské memorandum" Togliattiho /nemluvě o obecné orientaci tehdejšího "revi-
zionismu"/ pak dnes se stalinský systém a stalinský terorismus považují za
spojené nádoby. Primitivní, povrchní určení příčin zla je bariérou proti
hledání skutečných příčin.

Bohatá literatura o teroru, gulagu, technice "dosnání" a udavačích se
nepovažuje - tam, kde je přestavba pojata s osudovou nutností - za očer-
ňování, nýbrž za osvobodivý čin. Neboť pro morální sebeuvědomění je nyní
důležité "zmapovat" každý odpor proti stalinismu, každou obranu lidské
důstojnosti, lidskost uchráněnou v nelidských časech... I kolektivizace se
nyní ukazuje jako dosud nezhojená rána sovětskému zemědělství, jako geno-
cida na rolnictvu /termín přejímám z Moskevských novostí 25/88, v nich
je počet obětí odhadován na 5 až 10 milionů/.

Podle dřívějších kritérií, jimiž bylo měřeno i "pražské jaro", je to
všechno čistý "antisovětiismus". Radikální přestavba sovětské společnosti
je ovšem nutně "antisovětská" a silou věší se tento "antisovětiismus" objevu-
je všude, kde se zájmy společnosti arážejí se strukturami, jejichž původ je
ve stalinském hegemonismu. Máme tu ovšem co dělat i s onou mentalitou, kte-
rá z prestižních důvodů nerada slyší kritiku od svých. Dost často vidí-
me, že se v těchto případech sovětské veřejné činitelé uchylují k rétorice
minulé éry, jež se v domácích poměrech už stala jazykem konzervativců. Se-
bekritika má ostatně nesporné výhody /snad to souvisí s křesťanskou tra-
dicí pokání/: naznačuje odvahu, charakternost a jiné vlastnosti, kterými
se můžeme vykoupit z navršených chyb. Psychologicky je pochopitelné, že po
dlouholetém postavení SSSR jako "vzorového zřízení" je jim "antisovětiis-
mus" od jiných stále ještě nepřijemný. Ale doma - a to je podstatné - uku-
tečňují radikální obrat: dřívější vykřičené "antisovětiisky" Pasternaka,
Solženicyna a další, k jejichž diskreditaci se pořádaly právě bakehanálie,
vracejí národní kulturu a duchovní tradici; některé jako svěstovatele nyněj-
ší přestavby.

Ale nechybí dosud ani nejistota. Publikace dopisu Niny Andrejevy, prvního
obraného projevu tísňených konzervativců, jaký by u nás v čase pražského

jara vyvolal okamžitou odezvu, v Sovětském svazu zmrazil přestavbovou aktivitu na tři týdny. Teprve odpověď Pravdy znovu napřímila páteře /Sovětská kultura 3. 5. 88: "Nebudeme naivní: pracovníci ideologické hierarchie přivykli k subordinaci, nikoli k argumentaci"/. Minulost visí ve vzduchu jako Damoklův meč. Její síla není jen ve stoupcích "silné ruky" a v privilegiích, kterými diktátorský režim nešetří, ale i v masové náklonnosti k paternalismu. Přestavba je nesena humanitními a demokratickými hodnotami, k nimž však předchozí desetiletí, nemluvě o předrevolučních dobách, nevychovaly. Píše se o nedostatku civilizovanosti, vědomí hodnoty a důstojnosti člověka, demokratické a právní kultury...Přivykli jsme si počítat oběti na miliony", napsala Sovětská kultura/4. 5. 88/. V tomto světě velkých čísel upadá hodnota jednotlivce, člověk se nepozvedá k "míře všech věcí". Polaritní charakter ruských dějin, v nichž zprostředkující liberálně demokratický a zburžoazňující střed byl diskreditován zprava i zleva, přinesl své ovoce v nesmiřitelné netoleranci. Stalinismus navázal na toto neblahé dědictví, toho, kdo se neoprostil od morálních skrupulí, kdo se lekal teroru a nezákonnosti, považoval za "politicky nevyspělého". Zatímco u nás v reformním roce ožívala tradice demokracie a humanismu jako něco živoucího i v nejširších vrstvách společnosti, v SSSR trvá v tomto ohledu vakuum. Nové hodnoty a hesla se snaží na hlavy společnosti málo připravené k jejich přijetí a víc vnímavé k elementárním realitám života, než k novým perspektivám /Moskevské novosti 35/88: dítě začínající ledva mluvit pronese velkou formuli spravedlnosti a pořádku: Kdo je poslední, jsem za vámi. Je o místo ve frontě/.

Racionální myšlení situuje stav nouse racionálně a hledá racionální řešení, ale v této mlčenlivé a setrvačné mase probíhají jiné duševní procesy. Špatné jistě v nich snadno vítězí nad nejistým lepším, které nejednou zůstalo jen u slov. Ale pokud trvá mlčení, netečnost a vyčkávání, potud přestavba sůstává věcí aktivních menšin, možnost návratu ke kabinetním metodám vlády je uchráněna. Je to zisk, přirozená opora konzervatismu. Tato hrozba dává přestavbě naléhavost a ofenzivnost. K ničení této hrozby nestačí bohužel jen "plná pravda" o stalinském teroru a recidivách diktátorskobyrokratických metod, neboť běh ruských dějin hloubkově nezakotvil kritéria, z nichž by automaticky plynul morální a politický odpor ke krutosti a všemocnosti vlád. Uvědomění stalinisté opravňovali teror a diktátorskou správu společnosti odkazem na nemiloardný příkaz dějinných nutností, ten diskvalifikoval lidskost jako záhubnou měkkost. Zproštění "Dějiny" morálních zábran, povýšili tito nositelé a šířitelé mravního nihilismu /a byly mezi nimi i Staliny oběti/ zle na nástroj dějinného dobra, na "konkrétní humanismus". Z těchto pozic vyplynul slogan o létažících třískách při kácení lesa. Teror /či mírnější formy nezákonnosti/ byl v zásadě oprávněn a jen tam, kde postihl nevinného, byl "tragickým smysem", když už vznikla situace, že to bylo nutno přiznat. Odtud nemůže vzejít ani morální, ani politická obroda. Důsledná je naopak teze G. Matvéjeva, kterou v předkonferenční diskusi sveřejnila

Sovětská kultura/30.4/ : Stalin "je viněn, nezničil všechny nepřátele". Je vlastností fanatiků a totalizátorů, že nadřazují polaritní protikladnost nad smír a toleranci, nikdy se nesmíří s Rousseauovou myšlenkou: co je špatné z mravního hlediska, je špatné i z politického. Přitom tito nihilisté vtáhli do své kruté hry všechny, nestačila jim mlčící společnost, právo na mlčení bylo zrušeno. Všichni, včetně dětí museli manifestovat svůj souhlas s akty teroru. V zoufalé snaze o přežití se děti zřikaly rodičů či naopak /i Zosčenkův syn přešel martýriem tohoto odřeknutí/. Elementární představy o lidské cti, důstojnosti a solidaritě šly k čertu. Následovat požadavek předsokratského filosofa - k hostinám svých přátel se ubírejte pomalu, k jejich neštěstí rychle - k tomu bylo třeba odvahy. I západní humanisté nezřídka podlehlí tomuto manifestovanému souhlasu, pod jeho sugesí hledali spásu humanismu tam, kde byl bez milosti drčen. Na tomto zaslepení měl ovšem svůj podíl i souběžný programový antihumanismus fašismu a nacismu. Tak se součinností všech aktérů, věducích i nevěducích, dobrovolných i přinucených, posvedla tato strašná morální praxe i její duchovní otec k vrcholům etické normy a osvobození člověka.

V důsledku této "součinnosti" je uvolnění myslí a svědomí, jež přinesla přestavba, provázená v SSSR výrazně i morální sebeočistou, pážením k pokání /Č. Ajtmatev, Popraviště: "Jak však může být člověk člověkem, smíř se sám, bez otřesu a osvícení, které v něm vyvolává vědomí, že se provinil?... Pokání je pozornost, kterou duch nepřetržitě a neúnavně věnuje sobě samému..." Z tohoto duchovního ustrojení vzniká morální obklíčení konzervativců /u nás se tomu říkalo "morální teror"/ které vylučuje přímočarou obhajobu staliniзму a jeho smírných renesancí. Z jejich nynějších slov nepoznáme jejich podstatu a sílu. Návrat k Leninovi je - vedle živého nedostatku jiných tradic - podmíněn i tím, že svou mimořádnou politickou představitelstvem postřehl možné důsledky Stalinových osobních vlastností na dějnotvorném místě. Taková představitelstev je solí demokratické politiky a možná se nemýlím, když i pojmenování konzervativců jako pravice odvedím z ní. Někteří to považují za směšné, i E. Fojtíková /Kmen 33/88/ mluví o "smatení pojmů, malogickém našem poměru v r. 1968" /v souvislosti s klasifikací N. Andrejevové jako "pravicevé síly"/. Vzhledem k dřívější nomenklatuře to smutek jistě je, neboť podle takto obráceného měřítka je porážka dubčekové vítězství pravice. Není to jen sémantická hříčka, neboť předchozí pojetí "pravice" tkví v stalinové doktríně. V ní každý záchvát směrem k demokracii a všelidskosti byl úchylnkou prozrazující vady k buržoaznosti, musela tedy být "pravá". Instinktivní "přírodní" nekultivované "třídní uvědomění", živané hlavně negativní polaritou, muselo být sice vyučeno v "taktice", ale právě ono tvořilo stalinovu "spříčinu". Nyní je živelnou bází konzervatismu /televizní Redáci byli salavou tohoto šilního typu./. Redný socialismus se natolik odchýlil od emancipačních cílů socialismu, že se demokraté, humanisté, obhájci lidských práv atd. vejdu do programu přestavby. A protože reálnému socialismu

chybělo to, čím se měl od počátku legitimovat, tj. racionálnější ekonomika a vyšší stupeň sociálního a politického osvobození, přejí Gorbačovovi plný úspěch i takoví "antisovětiště" jako Brzezinský. Varovná věta o chválnicím nepříteli propadla, nejen proto, že se vnitřní přestavba prolíná s přestavbou mezinárodních vztahů.

Přirozené rozlišení na novátory a konzervativce v sovětském bloku komplikuje to, že obojí inklinují k zásadně odlišnému typu politického systému. Západní buržoazní demokracie jsou kombinací autoregulace a autority, konzervativní strany pracují na bázi obecně uznaného politického systému. Povolání a odvolání vládnoucích zůstává ve výhradné dispozici společnosti. Soupeřící směry si jsou vzájemnou korekturou, zatímco v sovětském bloku, kde neexistuje ani autoregulace, ani společnost jako výhradní instance rozhodující o vládnoucích, znamená konzervativní alternativa zmrazení tohoto pokračujícího stavu. Její inovační možnosti nepřekračují tento rámeček, v tomto ohledu je beznadějná. Neinspiroje a nedá se inspirovat. Teprve stane-li se demokracie faktem a její hodnoty dobudou obecného/sazujícího uznání, může vzniknout na její základě nový konzervatismus, s plodnou funkcí. Jeho kontury jsou ostatně už patrné v duchovním světě Rasputinově, Ajtmstově a dalších, v jejich zakotvení v tradici, v důrazu na opravdovost, hleбку vnitřního i společenského života, na lidskou solidárnost, v jejich protestech proti spovrhnutí, proti egoistní necitelnosti k lidem i přírodě.... V protikladu k této orientaci shrnuje militantní konzervatismus "Pamjati" nejtemnější prvky z temných dějin Ruska a i když má jakési vazby k filosofii slavjanofilů, jsou to vazby k jejich neduhům, nikoli k jejich mravní opravdovosti a tvůrčí potenci.... Je to vřed, sduženina iracionálních pověr a předsudků, imunní vůči racionálním argumentům, jaká se objevuje ve všech společnostech. Tam, kde vládne hodnotové srozumění a morální zdraví, izolují ji v rozhodné míře samy autoregulační mechanismy.

V Brežněvově éře uhaala chruščovovská kritika stalinismu, vyprchla i jeho neuspokávaný, vnitřně nescourodý reformní zápal. K rehabilitaci Stalina nedošlo, ale jeho velký odkaz, aparát státního ovládnutí a kontroly společnosti přišel ke cti. Aby byl ochráněn před neusrávající /vnější/ kritikou, musely se mobilizovat - v oprášené verzi - i stalinské mýty. Ale byly to spíš slovní fábovy, neboť ideologický zápal a fanatismus postupně ustupoval utilitárnosti a svéráznému činovníckému hedonismu. Carpe diem proniklo do mocenských struktur, rozmohla se korupce, rozrostla privilegia a organizovaný zločin - mafie - prorostl mocenským aparátem. V šéfech jeho smyčce uvízla i Brežněvova rodina. "Rašidovštinu" by si nevymyslel ani nejsarytější odpůrce sovětského režimu. To bylo ovšem ve stínu, pod klenbou ideologie, odtržená od společnosti, čistě činovnícká. Vytvářela posunutý obraz života, vyžádala se konfrontací se skutečností, stala se be-

žijícími/za/ "bojovníkem za čistotu zastalosti"/ MN 24/88. Těžko říci, do jaké míry činnost věřilo této své ideologii a apologetickému obrazu života, který pro jeho potřeby vyráběla. Neboť vedle rostoucího cynismu trvá sebevědomí dějinné funkce a z něho prýští tehu po lichetivém hodnocení v análech historie. Zvýšený bříkot fádů, parády a slavy o tom sám svědčí. Pro řadové občany měla znalost těchto dogmat stejný význam jako znalost dopravních předpisů: byla nutná pro bezpečnou pouť životem.

Tato ideologie setrvačně považovaná za marxistickou a leninskou, ačkoli šlo o souvislost už zcela formální, neměla nic společného s organicky sociální ideologií, naopak: cesty k artikulaci a projekci reálné situace a zájmů sociálních tříd a skupin do jazyka světového názoru a politiky byly touto činnou ideologií zatraseny, fungovala jako neprostupný plot. Vzhledem k změně mentalitě sovětské elity a nakonec i k ustálené antireformnosti nebylo ani důvodů k nějaké ideologické hyřivosti. K výjimkám patřily takové události, jako "pražské jaro", ale ani tehdy sovětská doktrina neprohloubila argumentaci, pouze zostřila mentorující a diskreditující jazyk. Zdůraznění "základní rysy" socialismu, jimiž víc obnažili genetickou souvislost se stalinismem. Vnucovaný model osadově jednocoval socialismus s mocenským monopolem strany a autoritativností státu, takže pokus o reformu politického systému automaticky znamenal, ne-li přímo, tak v nezvratných důsledcích, ohrožení socialismu. Tento aspekt byrokratické dekadence socialistické ideologie má fascinující přitažlivost, sklon k diktátorské moci byl a ve velké míře ještě je mohutnější, než sklon k realizaci osvoboditelských vůlí socialismu. Takový socialismus spravedlivě ztrácí přitažlivost v demokratickém světě, zvláště když všechny reformní náběhy byly potlačeny; na této základně ji ani nemůže obnovit. Z tohoto pozartného triumfu stalinismu se dovozuje, že socialismus sovětského typu je nereformovatelný. Teoreticky lze namítat, že stalinismus je konjunkturní fenomén, že jeho rozšíření není důsledkem vnitřní logiky marxismu, nýbrž mohutnosti Sovětského svazu a stalinovo-břežněvovského hegemonismu; že radikální kritika tohoto typu socialismu - kritika jediné adekvátní - má vycházet právě z pozic socialistického ideálu všestranné emancipace člověka a společnosti; že taková kritika odsoudí nejen totalismus "reálného socialismu", ale i tento socialismus jako ještě hrubé a tedy "nepositivní osvobození"; že i socialismus je z dějinného hlediska otevřený systém.... V praktickém světě však rozhoduje praktický čin a výsledek, teoretické argumenty samy o sobě nemohou rozptýlit vzrůstající podezření, že marxovský socialismus je alepoň uličkou dějin, že nemá univerzálnost a je vhodný nanejvýš jako jeden z nástrojů urychlené modernizace pro rozvojové země...

Neboť i v stalinismu prosakuje pod "budování socialismu" urychlená výstavba ekonomických a jiných základů imperia a pod jeho internacionálním imperiálním hegemonismem /měla na tom podíl jak mezinárodní solidarita a ruskou revolucí, tak nepochybně největší ohrožení. Tento kurs se střetl

střetl s Trockého "permanentní revolucí", která byla sice poražena, ale permanentnost se usídlila jinde. Teze, prohlašující "moc" za hlavní otázku revoluce/po ní měla následovat demokratická samospráva rovnající se odumírání státu/ byla znetvořena v tezi, hlásající trvalou potřebu exténní formy politické společnosti. Nejde tu už o moc v rukou samosprávné společnosti ani o silněji etatistickou demokracii, nýbrž o ničím nerušenou autoritativnost státu jako výkonného nástroje strany. V této podobě přežila Stalínovu smrt. V mezinárodní polemice o lidských právech, jež po Helsinkách dostala pevnější bázi, nebylo možné z této teze vymáčet nic jiného než odkaz na odlišnou koncepci lidských práv v socialismu. Neboť i buržoázní "sociální stát" pokročil v sociálních právech, v životní úrovni, a dělnická třída byla zhodnocena jako významný činitel demokratického /volebního/ procesu a důležitý spotřebitel. Zdůrazňovaný protiklad socialistického "práva na práci" a nezaměstnanosti na Západě prozrazoval i blahovlnost extenzivně orientovaných elit. Zvrácená koncepce a praxe moci znemožnila vředit se do moderních proudů doby /s výjimkou vojenského sektoru, jehož výsledky nemohly být využity v civilních sektorech jak pro nedostatek prostředků, tak pro superřájenost zděděnou se stalinských dob/, osvojit si složité a jemné ekonomické a technické výboje, mechanismy a procedury, osvobodit potence člověka a společnosti. Jakoby se tato ometálovaná elita řídila heslem "po nás potopa". V každém případě jednala tak, jakoby možnosti socialismu byly nevyčerpatelné /odtud jejich "uhlířská víra" v socialismus/ a míra lidské trpělivosti bezmezná. A pokud tato trpělivost pukala ve švech, potud se při své neochvějné víře v socialismus zpětně přesvědčovala o dějinné oprávněnosti své vlády "silné ruky".

Přitom mohla mít i tato činovnícká ideologie jakési tvůrčí úkoly, mohla přepsat procesy, které v Orwellově Zvířecí farmě vraholí v tezi, "vášichni lidé jsou si rovni, ale někteří jsou si rovnější než jiní", filosofickým a politologickým jazykem. Taková otevřenost by ovšem zničila kontakt s marxismem a odebrala vládnoucí elitě socialistickou legitimaci. Přímocarost, s níž fašisticko-nacionalistické doktriny usnaly údeovu vůli za pramen práva a stát za hodnotu nadřazenou člověku a občanské společnosti, byla nemožná. Ačkoli slovy Hobbesova Leviatana platilo, že vyjde-li vládař- slunce /straha- vůdce/, měsíce a hvězdy uhasnou, dělo se to pod maskou demokracie. Stalinská ústava nic nevypovídá o povaze stalinismu a v Brežněvově ústavě se dokonce objevila teze mladého Marxe prohlašující, že svobodný rozvoj každého je podmínkou sveobodného rozvoje všech. Prozíraví nevěřili těmto textům a bral-li je někdo vážně, není vlastně divu, že byl podroben psychiatrickému vyšetření nebo léčení. Nyní, když Gorbáčevův obrat zničil tuto lícenárnost, jední se na ně vážně odvolávají a druzí jsou nuceni vážně zjišťovat, že deklarovaná práva nejsou procesuálně zajištěna, že mnohé normy /nemluvě o praxi/ jim odporují atd. Níve to nevařilo, neboť policejní, pro-

kurátorský a justiční provoz šel spolehlivě cestou politických "interpretací práva". V souvislosti s vojenskou intervencí v Československu sovětské publicisté dnes říkají, že "Brežněvova doktrína omezené suverenity" v promyšlené a zformulované podobě tehdy neexistovala. Vzhledem k uvedené líceměrnosti je to samozřejmé, nesmí se hledat tak naivně. V našem případě je to ovšem strojená naivita, tito publicisté vědí, že doktrína je něčím přikryta, např. tezí o obraně socialismu jako internacionální povinnosti. Činovnícká ideologie odmítala všechna abstrakta - abstraktní demokracii, svobodu, humanismus, suverenitu... Použita "konkrétně", změnila se tato abstrakta v přímý opak: v tomto duchu i "naše" Poučení odmítá abstraktní suverenitu a jejím konkrétním pojetím oprávněuje neoprávnitelné. Řečeno s Rousseauem: co je špatné podstatou, zůstane špatné vědy. Nicméně Achillovou patkou této sofistiky bylo to, že jí byla ukradena pozitivnost stalinové éry: neschůdné náběhy k dílčím rehabilitacím Stalinova dědictví spíše signalizovaly otřesené základy totalitního režimu. Diktatura bez charismatického vůdce a heroického dobývání budoucnosti, bez toho, co rozeznívá sociální naději a romantické struny v lidských duších, je prostě trapné. Kult Brežněva sice nabyl monumentálních rozměrů, ale byl produktem dnovnictva, které z povahy věci nikdo nemůže obdarovat skutečným charismatem.

Dekadence, do níž brežněvismus zabředl, měla zajisté i pozitiva. Z jeho mentality těžko mohl vzplanout fanatismus, renesance stalinového terorismu a jeho filosofických oprávnění. Potud vzdaloval úd stalinismu a mentálně ho rozrušoval. Bez cílevědomého záměru vedlejšími důsledky své "požívavné" orientace. Bylo to však vykoupeno jinými špatnými důsledky, malichernějšími, ale zato účinnějšími pronikajícími společenským organismem. Mám na mysli především rozmach byrokratické reglementace a kurately, které detailně každodenně každého odvykaly demokratickým pocitům /pokud je ještě měl/ za doprovodu ideologického ehorálu ompřevaze socialistické demokracie. V doktríně byla sovětská společnost nejsvobodnější, v činevnícké praxi byla necospělá, v níž nemohla být ponechána sama sobě. Čemu se ideologie u jiných vysmívala jako pseudodemokracii, to pro domov vykládala jako ohrožení, inspirované diverzními centrály. Denodenně se vyubnovávalo, že z ryzí sovětské půdy nemůže vzejít útok proti politickému systému. "Disidenti" byli proto už předem "cizím živlem", touto izolací se bránilo jejich vkořenění do domácí půdy. Kritika se trpěla jen v tomto oploceném prostoru, nemohla se vztahovat na tabuizované sektory a měla být "konstruktivní", tj. loajálním projevem loajálního občana.

Sovětský teoretik Kurašvili /MN 23/88/ nachází ve Stalinově, Chruščovově i Brežněvově době dvojvládní: politické vedení a byrokracií. Ale nezvládnutelnost, samopohyb aparátů není dvojvládní. Je to daň, kterou musí politické vedení platit za snahu o totální reglementaci, za vyloučení autoregulačních mechanismů ze všech sfér, včetně ekonomiky. Měkeli od marxovské kritiky jakobínských zákonů o "maximu" je dogmatem, že ekonomice nelze bez-

trestně rpskazovat, v reálném socialismu se stal dogmatem opak. V zájmu mocenského monopolu, neboť strach z "živelnosti trhu", ekvivalentní směny atd., byl jen zástárkou strachu z existence autonomní klíčové oblasti / působil tu jistě i stav nouse, čitelný i v horlivé preferenci celospolečenských zájmů. Byrokracie je druhou vládou asi tak, jako se vady starého vehiklu - volné řízení, sjeté gumy, šedrané brzdy atd. - podílejí na jeho kučírování. Dvojvládí může vzniknout v momentu odvratu od direktivních metod, čímž nemylím setrvačnost, nýbrž uvědomělý projev odporu. V zbyrokratizovaném systému překračují ovšem byrokratický styl a mentalita rámeč aparátů, pronikají do politického organismu a zadírají se pod kůži každého atomu společnosti. Důsledkem je zánik samostatnosti a iniciativy, v lepším případě autoumrtvení; vědoucí a věducí se dobrovolně nechávají vést za ruku jako slepci. Ale i v jejich mentalitě se něco z byrokratické náказы uchycuje. Dalším důsledkem je, že se obrát k autoregulaci - než se internalizuje nový normativní řád - jeví jako nepřítomnost jakékoli autority.

Spolehliví poslušnost a politicko- ideová pevnost byly první potřebou příkazního systému. Stal se semeníštěm nesamostatnosti a neodpovědnosti, v něm se mohly dobře skrýt pohodlnost, cýnický kariérismus, neschopnost. Jevtušenko použil výraz "strašné státní tajemství" v souvislosti s těmito neschopnými, kteří se nyní instinktivně staví proti přestavbě. Mnoho "poctivé práce" bylo nejen ekonomicky neefektivní, ale politicky a psychologicky přímo škodlivé, neboť produkovalo a oslavovalo mentalitu a vlastnosti udržující ztrnulost a nehospodárnost. S Rousseauem tu můžeme mluvit o lidech, kteří "vždy vykládají, že vše je dobré, neboť mají zájem na tom, aby nebylo lépe" či jinak. Přestavba má oživit tyto potlačené vlastnosti, proměnit mentalitu společnosti a vytvořit duchovní a politická ohniška, která je svou podstatou budou produkovat a kultivovat. Vzhledem k výchozímu stavu lze předvídat, že přeměna společnosti v iniciativní, odpovědnou a občansky sebevědomou sílu bude nebezpečně pokulhávat za ústavně právními ustanoveními demokratických institucí. V žádném případě nemůže jít - a v Gorbáčevově pojetí ani nejde - o kampaň, jaké známe z časů brežněvismu. Rosvlnění klidné hladiny tehdy v konečném afektu zase aloužilo upevnění a apoteóze klidového stavu. Máme před očima hloubkovou a - doufejme- dlouhodobou morální a intelektuální reformu, jež má zdůvodnit a hloubkově zakotvit nové hodnoty a vlastnosti. Najde o byrokraticko- mentorské "školení", nýbrž o soustavný "spětnovazební" pedagogicko polemický kontakt s životem. Demonstruje potřebu "jakobínského psdvičení" v němž se politicko-morální hodnoty a jím odpovídající postoje a vlastnosti formují v aktivním náporu na přežilé, v němž se v akci obnovuje solidarita pspelitostí a odpovědnost k res publica...

Potřebu, která naráží na tíhu minulosti, jejíž ráz vyžaduje nejen intelektuální, ale i morální obnova. Pojmy "humánní socialismus", "socialismus s humánní tvář", "morální odpovědnost", "svědomí" atd. - v uvědomělém proti-

kladu k morálnímu nihilismu stalinsko-brežněvovské doby - zdomácnují v sovětské publicistice. Hlavní místo v procesu morální a intelektuální obnovy připadá intelektuálům, kteří ovšem sami procházejí Houbkovou promenádou, elementárním počátkem - byla duchovní a personální přestavba tvůrčích svazů. Má-li mít intelektuální ofenzíva - a to se netýká jen její přesvědčivost, musí svou vlastní podstatou demonstrovat existenci hodnot a vlastností, jež má socializovat. Má být svobodná a odpovědná, tolerantní i zásadová apod., ale ve shodě se svými principy. Netvoří novou síť neprostopupných dogmat, ale inspiruje vznik živé, z reality pramenící a realitě otevřené ideologie, obrodu vědy a umění vázaných výhradně vlastními zákony, osvobozených od mocensko-ideologické reglementace. Tyto oblasti nemají přímý vztah k politickým rozhodnutím a nemohou být svazovány konjunkturálním procesem, tkví v organických vrstvách života. Intelektuální aktivity-ideologie, věda, umění- nemohou sdílet jistoty, formulky a tabu konjunkturálního dne, neboť i své jistoty, poučky a zákony musí soustavně znovu-prověřovat.

Ko dřívější praxi ideové jednoznačnosti a jednomyslnosti je to lačířské i náročné, zvláště pro "folklorní vrstvy" toužící po dogmatické jednoducho-
sti a přehlednosti. Nebude nijak lehké zakotvit tuto specifiku intelektuální práce ve společenském vědomí jako samozřejmost. Neboť je zároveň předmětem politického boje. V časech ideologického monopolu se na "smetišti dějin" octlo "všechno cizí"; takže nyní je pravou pokladnicí idejí. Myšlenky, dnes frekventované v sovětské intelektuální polemice, lze ve většině případů vztáhnout k nějakému "revizionismu". Novost skutečně zásadní, jež sovětskou přestavbu odlišuje od reformních rozběhů v jiných zemích, spočívá v tom, že vychází z nejautoritativnějšího místa, které jiná politická vedení dříve ukázněvalo a limitovalo. Lze k tomu říci: quod licet Iovi, non licet bovi". I sovětské intelektuálové hojně kutají v tomto "smetišti", vracejí vědecké občanství řadě vyvržených "lživědců", genetiků, psychologů, pedagogů, estetiků a jiných, kteří nebyli poraženi silou ducha, ale primitivním násilím. Složitější je to s politikou a ideologií sovětské éry, taady jsou předsudky mohutnější /samozřejmě tze, že v r. 1924 rocký nebyl nepřítelem socialismu, je v sovětském prostředí mbita novátorskou smělostí./.

V intelektuálních a iniciativních vrstvách je méně zřetele k "limitům" a větší sklon k "předbírání". Konzervativní a umírněné síly si "předbírání" vysvětlují jako "nátlak". Odpovídá to tradici jednomyslnosti v níž ideologie byla ukázněná a každý odchylný názer změněn jeho možnými důsledky. Abstraktně , odtržené od sociální báse, takže i širý extrém dostal váhu reálné možnosti. Vpravdě byly tyto pseudosocialistické průměty sbytečné, n nežlo o reálné ohrožení sociálního pořádku, nýbrž o ohrožení jednomyslnosti, totální reglementace. Konzervativci tohoto ladění / považují se za

nejzásadovější revolucionáře, proto je toto označení tak roztrpčuje/ jsou bytostně neschopni pochopit funkci oné intelektuální ofenzivy a její "zákonitosti". Snaží se udržet černobílé pojetí světa, které je oprávněné a odvádět pozornost od palčivých /"sensačních"/ témat, tj. od radikální kritiky minulých špatností, bez níž je radikální obroda nemyslitelná. Mějsou s to rozeznat v této "negaci" konstruktivní záměr a cíl. Na onom neurčitěm pomezí se stýkají a prolínají oba proudy, novátoraký a konzervativní, nemůže dojít k pozitivnímu zprostředkování. Není to "střed" s pevnou světonázorovou, politickou a morální páteří, ale nahodilý, konjunkturální shluk, který kompromisně sešívá to, co má být radikálně odděleno. Pojetí přestavby jako "revoluce" má tento smysl, bez něho by to byl dutý propagandistický slogan. Od tohoto "středu" nemůžeme čekat politickou představitost, leda vašovně zakřikování /Ligačov RP 4. 7. / 88: "Určité skupiny podporují lidi, kteří toho nejsou hodni. Vždyť oni, právě oni šíří myšlenku o narůstání odporu proti přestavbě a vyžívají, aby byli odhaleni její nepřátelé a aby byly pořízeny jejich seznamy. Velmi často se za tímto účelem vybírají naprosto tendenční dopisy čtenářů..."/. Jedna věc je přesné vědomí šjinného rozporu, druhá samozřejmě snaha o získání konzervativní masy, jejíž konzervatismus není v hloubkovém přesvědčení, ale v povrchové vrstvě, utvářené tíhou příkazního režimu a stuhlé v předusudek. Pokyn z vrcholných míst, aby na stranickou konferenci byli voleni zastánci přestavby /u nás se něco podobného dodnes považuje za hřích "pravice"/, sleduje v podstatě tuto linii. A i když na ní program přestavby triumfoval, konzervativní mentalita o sobě také dala vědět.

Konzervativci obsluhují brzdící mechanismy, ale zatím bez pokusu o inovaci konzervativní ideologie, poučené nynější konfrontací. Zdá se, že jedinou možností pro obnovu jejího lesku zůstává nezdar přestavby, což by bylo Pyrrhovo vítězství s osudovými důsledky pro vítěze i poražené. Štím parazitují na potížích a skutečných či domnělých extrémech, ale na ideologickém poli mají proti sobě intelektuálně nezdotatelného protivníka. Jinak je tomu u výkonného politicko byrokratického konzervatismu všech sektorů. Tu se "technický" aspekt konzervatismu stal všeobecnou přirozeností, nývykem. Může koexistovat s inovačním myšlením a téměř neviditelně je okrádat o efektivnost. Základním problémem je zvládnout inovační rozhodnutí prakticky/organizačně, normativně, mentálně/, správně odhadnout natný stupeň jejich radikálnosti, aby jejich smysl nemohl být snadno porušen či zničen neúměrným kompromisem s dřívějším systémem a setrvačností staré mentality a návyků, aby nepředvídané, nežádoucí vedlejší důsledky byly řešeny v duchu inovačních cílů nikoli obranným návratem ke starému....

Ekonomové nyní ostřeji poukazují na neúměrnou kompromisnost šákona o podniku, podle jejich mínění v něm zůstalo příliš mnoho reliktvů direktivnosti. Štát sdaleka ještě není redukován na "zákazníka", tj. ekonomika není v dostatečné míře autonomní /MN 23/88 : přijetím šákona o podniku prohrála pře-

stavba svoje první generální střetnutí s byrokracií a tváří se, že to bylo její vítězství/. Obrat státních orgánů od direktivní reglementace k racionální regulaci, podněcování a inspiraci ekonomické aktivity nepřímými nástroji bude neméně obtížný, než odvrát strany od přímého výkonu mocenských funkcí. Tím spíš, že se v ekonomické sféře nakupilo mnoho překážek a nedostatků, které se nerozřeší rozetnutím byrokratického uzlu a které nelze vzít přímou ztečí, ale "obchvatnými manévry", specifickou akumulací prostředků. Samo o sobě je to nesmírně složitý úkol a vmísí-li se do něho stalý duch a styl, bude těžko řešitelný, ne-li vůbec neřešitelný. Ostatně ani byrokracií nelze vzít přímou ztečí /ta je použitelná proti archaickým strukturám/, neboť je nutno ihned tvořit racionální "byrokracií" ve všech člancích, správu odpovídající novému ekonomickému modelu. Systém detailní reglementace byl nesmírně nákladný a ve velké míře parazitický, osřejuje to otvírající se prostor autoregulace. To je sociopsychologický aspekt problému, podnět k sebezáchovné obranné reakci byrokratických struktur. Tento skupinový egoismus se uchycuje na kompromisnosti, proto nejsou byrokratické struktury tohoto zanikajícího typu vhodné pro projektování moderní správy. A nejsou-li strukturální rozhodnutí optimálně radikální, nelze/á na nich takovou správu ani sbudovat. Nejen to, neboť nakolik byla ekonomická byrokracie jen odvozeninou politicko-mocenské byrokracie, natolik všechno nakonec závisí na demokratizaci a racionalizaci mocenských struktur.

I podniková samospráva závisí na těchto okolnostech a pokud nejsou prakticky splněny, není důvodů pyšnit se jí. /V. Petrovskij, náměstek min. zahraničí SSSR, MN/88: "Jdeme dál, než Západ. Kde ještě volí ředitele podniků? V které zemi jsou ministerstva a úřady povinny odpovídat na kritiku novin? / Podle skeptičtějších ekonomů existují řeči o samosprávě, nikoli samospráva./ Vše je složkou celku a v něm se prosazuje váha podstatných sil a institucí. Tak i povinnost ministerstev vůči novinám je druhořadá oproti jejich reálné odpovědnosti parlamentu, jež je na Západě odedávna, kdežto v socialistických zemích teprve projektem budoucnosti. Starý monopolismus se citelně projevil v neakývaném odporu proti tendenci k "smíšené ekonomice", t.j. k družstvům, která se byrokracie snažila zatlačit do nerovnoprávného ekonomického a právního postavení k individuální podnikavosti. Příslušné zákony sice sbuildovaly právní bariéru proti těmto snahám, ale změna mentality nebude snadná. Tyto nové prvky v ekonomice svými vedlejšími důsledky vytvářejí vrstvu s lépe obrněnou autonomií /její příští rozsah a váhu těžko předvídat/, což je nahorásná hereze z hlediska totální reglementace. Ale i společnost dlouhodobě utvářená k rovnostářství, je- jak se zdá- smířlivější k stínové ilegální ekonomice a korupčnímu seputníku různých alužeb než k této legální podnikavosti, jež ovšem také těžší se stavu nouze. Napětí, která budou vznikat, si asi vynutí "komerčnější" vazby ke "státnímu vlastnictví"/akcionářství apod./.

A jde-li o politicko- organizačních a technických předpokladů k nejh-
hlubším a nejdolnějším předpokladům ekonomické výkonnosti, vrátíme se do v
vzdálené minulosti, k tomu, jak intenzivně prošly jednotlivé země školou
buržoázního industrialismu, jak si mentálně přisvojily podnikavost, racio-
nálnost, smysl pro ekonomii času, prostě "ekonomickou etiku". My jsme na
tom lépe než východnější země, v odpovídajících podmínkách se snadněji, ale
přikoli lehce, můžeme zbavit důsledků předchozí špatné výchovy. V ruském so-
cialismu byl tento problém předmětem sporu. Pěchanev považoval tuto školu
za nezastupitelnou, kdežto Lenin soudil, že jí může úspěšně nahradit sociali-
stická praxe. Stalinská metoda industrializace a kolektivizace nemohla spl-
nit tento úkol, byl-li vůbec splnitelný. Faktor "času" motivovaný politicky
odsunul pedagogicky pozitivnější činitele, hospodárnost atd. Kombinace nad-
šení a hrubého ukáznění pracovní síly se současnou neúvěrou k technické
inteligenci nemohla stvořit pracovní morálku a kázeň, odpovídající moderním
ekonomickým vztahům. Relikty této doby přežily až k času přestavby...

Podobně je tomu i v jiných oblastech. Dřívější ateistická represivnost
vůči církvím - přes existenci normy o svobodě svědomí- se vzpětuje nynější
liberálnější linií/moskevská Pravda 26.8. zveřejnila dopis čtenáře znepo-
kojeného tím, že se v televizi objevil "poňonahý zpěvák s křížem na krku":
co by řekl na volání církví po vlastním vysílání či vysílači? Poplašené
reakce vyvolávají národní hnutí, jež svou podstatou jsou důsledkem hegemo-
nistické, centralistické a rusifikační politiky /"právo"
rodičů volit pro děti školu v mateřské nebo ruské řeči, které vedlo k pro-
nikavé redukci národních škol, souvisí s rusifikací: odporuje podstatněj-
šímu právu na výchovu v mateřské řeči/. I když tato hnutí snadněji spějí
k extrémům, v nichž univerzální hodnoty zanikají, tvoří organickou součást
přestavby. Je to choulostivý problém, neboť ve hře je soudržnost a souděná
solidárnost všech složek Sovětského svazu. Ale pro něho neexistuje možnost
neekvivalentní svobody. Příkře by odporovala podstatě socialismu a produko-
vala permanentní a stále intenzivnější napětí. Buď všeobecná rovnost v nes-
vobodě /v ní se ~~svědomí~~ mohou snadněji skrýt "národní " privileje/ nebo vše-
obecná rovnost ve svobodě, která je však šarlivější a vnímavější k neekviva-
lenci. Komplikuje to centrální řízení a právě tyto důsledky přitahují ke kon-
servativnímu centralismu ty, kteří se obávají "desintegračních" důsledků
demokracie.

Jako kdysi u nás, i tady je neustále ve vzduchu příznak anarchie a nepo-
řádku. V přestavbovém uvolnění vykryštovala poseruhodná škála zájmo-
vých sdružení a aktivit, od volby moskevské krasavice po tendenci k založe-
ní opoziční politické strany. Nechybí ani návrhy na období našeho KANu: Jev-
tušenko psal /MM/24/88/ o "straně bespartijních", která tvoří se stranou
"Národní frontu přestavby", v tomto ohledu je nejzákladnější. Organizace, z n-
nichž a v nichž se tato sdružení ustavují, jsou zneklidněny v míře, v níž

se ještě nešprostily od reglementačního uvažování. Ustálil se pro ně název "neformálové", v němž je na první pohled zřejmá byrokratická geneze: co nepatří k letité nomenklatuře oficiálních "převodových pák", je bez formy. Ústava sice zná svobodu sdružovací a shromažďovací, ale "reálná ústava" jí nepřipustila. Nyní se "neformálové" vyhrnuli do ulic sovětských měst, kde se vyjímají jako cizokrajní ptáci a způsobují starosti řádům i policii: co dovolit, co zakázat? Staré koncepce pořádku má ovšem na všechno hotový recept - "zákon", t.j. osvědčenou dřívější zákazovou praxi. Vy-pichuje extrémy, které nikdy nechybí, ale má na mysli celý tento spontánní fenomen. Proráží tu snaha o fantastický kompromis: skloubit demokratismus s byrokratickou konformitou. Instrukce regulující toto "živelně" oživené shromažďovací právo jsou ukázkou kompromisu mezi starou kuratelou a novým demokratismem. Namítá se, že tato pestrá živelnost /v MN 21/88 byl publikován návrh zaměnit výraz "neformální" výrazem "nezávislá společenská činnost"/ překračuje "pluralismus mínění". Sama přestavba ovšem překračuje tento pluralismus, jinak by nebyla demokratizací. Podstatná sociální a jiná odlišnost - v mikro i makrostruktuře - očce víc než debatní svobodu, jakkoli už ona je revoluční. Je-li přestavba revolucí, platí pro ni Marxova teze o zrychlené intenzitě života v jejím průběhu. Odtud pedagogický význam "jakebinství" a je-li úvaha o potřebě radikální změny společenské mentality správná, je nutný adekvátní pohled na nezávislé aktivity. Významnější než "nepříjemnosti", kolem nichž se rozehrává kompromisnické taktizování, je to, že se v nich rodí samostatnost, odvaha, odpovědné občanství, že tu spontánně vzniká nezávislá vrstva, zárodek autonomní občanské společnosti, která nakonec musí být hlavním a nezastupitelným garantem demokratických institucí. Pevností svého občanského státního práva a pevnou vůlí přijmout odpovědnost z něho plynoucí. Účinněji než slova rozptylují nezávislé iniciativy byrokraticky defermovaný model společenského "pořádku", který dusil energii a potence společnosti.

Teprve budoucnost ukáže, jaký konkrétní tvar bude mít sovětský "právní stát". Zatím známe jen obecné rysy, jak je schválila konference. Je z nich patrné, že přestavba je v ofenzivě, kdežto konzervativci v obranných zákopech. Samo o sobě to vypovídá všechno o poměru sil, ten bude zřetelnější až z hotových projektů, především z konstrukce záruk proti návratu k autokratickému režimu. Z toho, nakolik možnost změny systému bude nebo nebude záviset na celospolečenské sankci. V době konference oživené heslo "všechna moc sovětům" ukazuje tímto směrem. Koncepce sovětská umožňuje, aby dosavadní snadný způsob změny základních zákonů /formálně právně nebo politickou instrukcí/ politickou špičkou byl znemožněn. Tady však hned vyvstává otázka nad postavením a funkcí strany. V předkonferenční diskusi M. Sturua napdal /MN 24/88/: v našich podmínkách nevede dělba moci automaticky k vytvoření právního státu, neboť vedle tří klasických /zákonodárné, výkonné, soudní, existuje ještě čtvrtá moc - strana. Na tom, jak bude řešena její

role, závisí osud přestavby a budoucnost naší země. Problém sám je neko-
nečně jasnější, než jeho řešení. Méně strana dnes už není automatickou
zárukou jasných zítřků, ale jen strana s určitou kvalitou a určitou relací
k jiným složkám politického systému. Je možné řešení na půdě demokracie?
Gerbačov na konferenci- v diskusi s Uljanovem- vyhlásil: "I při systému jed-
né strany bude u nás zajištěna taková demokracie, o jaké se ani nesnilo tomu,
kdo si v zahraničí představuje, že je vzorem demokracie nebo by jím chtěl
být". To je profetická věta, která nás uvádí do myšlenkového světa jejího
autora, nikoli k skutečnému výsledku; budoucnost je otevřená. Teoreticky si
ovšem můžeme modelovat stav, v němž ekonomika, společenské organizace a stát
nejsou nástrojem strany, ale autonomními sektory, v němž stát je v dispo-
zici těchto autonomních sil a strana oprostěna od přímých mocenských kompe-
tencí, orientuje svou inspirační a programátorskou funkci společností.
Vahou své intelektuální a morální kvality,

Zhruba tímto směrem jdou projekty politického systému, přijaté konferencí.
Ale právě tak- s očima obrácenými k ještě živé minulosti- můžeme modelovat
proces návratu strany k mocenským funkcím: ovládnutím podstatných společ-
enských organizací a státních orgánů nakonec/á sžolat nakupené právní ba-
riéry... Neboť nevíme, jaký historický čas je nutný k tomu, aby občanská spo-
lečnost nedovolila ani této "charismatické organizaci" monopólně ovládnout
moc. Jsou to hypotézy s mnoha neznámými a bude-li sovětská společnost pro-
nikat do budoucnosti s nedogmatickou ideologií, budou se prosazovat impe-
rativy života, především důsledky nového ekonomického a politického systé-
mu na mentalitu společnosti. V dané chvíli se vedoucí role strany považuje
za podmínku přestavby, což je oprávněno už tím prostým faktem, že jakékoli
jiné alternativní vůdčí síly byly v uplynulých letech zničeny. Budovat na
tom historickou legitimaci vedoucí úlohy strany je archaiský přežitek z mo-
narchických a romantických dob, které historičností opravňovaly politický
nárok. Demokratická doktrína protrhla toto vnějšování minulých aktů do pří-
tomnosti, jednoznačně spojila aktuální politický nárok s aktuální společen-
skou sankcí. Koexistence dvojí legitimace- společenskou sankcí a historič-
je nesourodá a iracionální. Nárok na vedoucí postavení je na jednom pólu
pojat racionálně /má vždy znovu dobývat důvěru společnosti/, na druhém ira-
cionálně: co se stalo, nemůže se odestát. K likvidaci politického plu-
ralismu došlo ještě za Lenina života a nelze pochybovat, že i toto "vy-
čištění půdy" patří k tomu, co umožnilo stalinismus. I ten konečně vznikl
historicky a dává historickou legitimaci konservativům.

Historismus tu má prostší podobu: nic jiného tak zorganizovaného, kon-
ceptního, schopného souhrnné akce neexistuje. Je to epizoda skutečnosti a ta
je dostupná vůli a činům současníků. Nelze z toho odvodit žádný nárok
že strana znamená přestavbu a to ostatní přestavované. Gerbačov to soustav-
ně podtrhuje a je třeba mít stále na mysli možné důsledky toho, že hlavní

síla přestavby není jednoznačně přestavbová /Jevtušenko, MN 24/88: děličí čára probíhá nyní mezi stoupcí přestavby a jejími sabotážníky, ne mezi členy a nečleny strany/. Je to přirozený důsledek dřívějších kadrových kritérií, zaměřených právě proti možnostem nynějšího kurzu. Co se protestně rozvíjelo v tomto směru, bylo drženo v "disidentských katakombách", neboť jediným možným zdrojem inovační iniciativy mohla být jen strana. Výraz "z iniciativy strany" je většinou zatížen touto dvojnácností: Čítíme za ním naléhající společenskou nespokojenost /právě nyní se hroutí systém jedné strany v Barmě/. Sovětská přestavba je světlu výjimkou, ůlehčenou ovšem předchozím drastickým ukázněním společnosti. Ale na hodnocení to nic není, alternativa "fasádních oprav", nekonečně méně riziková a náročná ještě nevyčerpala v SSSR své materiální a mentální možnosti. Jen pronikavý zřetel k důsledkům takového pseudořešení a odpovědnost za budoucnost umožnily překročit tabuizované hranice a podřídít konjunkturální zájmy a jistotu, jakou dávala ideologicky a mentálně vydlážděná cesta zaběhaných postupů, naléhajícímu dějinnému úkolu. Silou protikladu se zraní kriticko-reformních myšlenek uvnitř oficiálních struktur spájelo s mohutnějším posílením mravní odpovědnosti, takže přesvědčení stoupcí přestavby strhují energii, zápal, duchovní svěžest, myšlenkovou odvahou, pochopením pro spontánní procesy i s jejich smutky, prostě vlastnostmi, které konzervatismem poutané duše nejsou ani s to přesvědčivě předstírat. Je to ovšem př předvoj, s nímž koezistují rutinní vykonavatelé i konzervativci, kteří, jak napsaly Moskevské novosti /25/88/, jsou donuceni podílet se na přestavbě: jsou "za", ale zároveň šíří víru chaosu a řeče. Odtud "deficit autority" stranických pracovníků, o němž se hečně mluvilo v diskusi před konferencí.

Z hlediska strany jako kontinuitního organismu zápasí přestavba s důsledky předchozích orientací a postupů strany. Její velké odpovědnosti za minulá zla odpovídá míra sebekritiky i uvolněné kritiky strany. Jen z konzervativních pozic může vzejít vážně míněná obava ze "zneužití" této očištěné lázně, neboť konzervativní pojetí vedoucí role strany je jen nouzově legitimováno společenskou sankcí. Gorbačov, ačkoli také mluví o historické legitimaci, legitimuje vedoucí postavení strany frontálním projektem ekonomické, politické a morální přestavby a obrody. "Zneužitím" odnímá zápalnou látku a to, co zůstává mimo, je spíš než jeho limity limitované stavem společnosti /více nejistot je ještě spojeno s národnostní otázkou/. Strana takto legitimovaná proměňuje své postavení ve společnosti. Odpovídá tomu stále hlasitější požadavek, aby se otevřela jejímu vlivu a kontrole: když už smud společnosti a země závisí na jejích vlastnostech, nemůže být nezávislá na společnosti, nemůže tvořit svůj vlastní, privilegovaný svět, a sloužit jako trampolína k svýhodnějšímu postupu /Jevtušenko, MN 24/88: nebudujeme dva socialismy, jeden pro straníky, druhý pro nestraníky; ale azví ve straně osvobozuje od zevně konkurence s nestraníky/. Tyto kačířské řeči kolem nejsakrálnějšího tabu moderních sovětských dějin jsou signálem probíhající přeměny myslí...

František Šamalík: Vyčpělé stereotypy

S údivem jsem se dozvěděl z článku Rudého práva /Pod maskou pseudorevoluční fráze/, že jsem v jakési době patřil k trockistům. Neudivila mne tolik tato ideová klasifikace, naskolik snalost vyvázaná z jakýchkoli korekcí je pro autory podobných demaskujících statí už příslovečná, nýbrž to, že jsem na toto odhalení musel čekat tak dlouho. Ani J. Kučera-Sarčina, který kdysi probádal ledví a zdroje mého "previďáctví" /RP 1969/ nic takového nevykonal. Ačkoliv se neřádí říci, že by nevynikal "demonstrátorskou odvahou a horlivostí", musím uznat, že se víc držel podstatných faktů a ta /tj. moje stanoviska/ nevedla k trockismu, nýbrž, jak dobře rozeznal, k "buržoáznímu demokratismu". "Buržoáznímu", protože "pluralistickému".

/Na okraj: dávná Leninova teze, "socialistický stát je buržoázní stát bez buržoázie" charakterizovala situaci, v níž představa samosprávné společnosti, přetírající na sebe státní funkce zůstávala nedostupným ideálem. Také Pašukanisova teorie práva byla zbudována na tezi, že socialistické právo je buržoázní právo bez buržoázie. Termín "buržoázní" - a k němu se vázaly klasické principy občanství, zákonnosti, rovnosti, ekvivalence směny, zastupitelství, obrany vůči byzokratickým kazům státu atd. v zásadě odpovídaly NEPU - je to v protikladu k samosprávě, jako "formě odumírání státu" Utopická vize "odumírání" byla tedy korigována reálnější konstrukcí jakési kontinuity klasických buržoázních státoprávních institucí "bez buržoázie". Stalin /v právní teorii Vyšinskij/ zrušil tuto kontinuitu, socialistický stát a právo se staly čistě "socialistické" s tím výsledkem, že nynější reformátoři spíš než s "přežitky kapitalismu" potýkají se s "přežitky feudalismu", tj. se spontánností a neekvivalencí/.

Ale abych se vrátil k věci. Na jakém základě jsem byl přiřazen k "trockismu"? Postava Bartošek-Pithart-Šamalík naznačuje nějakou společnou "akci". A ta se opravdu konala. Bartošek přednesl teze o "antibyrkratické revoluci" a Petr a Já jsme k nim měli koreferát. "luvil jsem, jak nesmyslně říká "improvizovaně" a dnes bych si na nic nevzpomněl, ale péčí pečlivých disponuji dvěma fragmenty z mého tehdejšího vystoupení. Dal mi je Bartošek v této podobě: "Abych mohl citovat /vypsáno z vyšetřovacího spisu K. Bartoška sv. dokumentace 2, ze stenografického záznamu přednášky "Naše nynější krize a revoluce", spáchané 4. dubna 1969 obžalovaným Bartoškem a diskuse k ní, v níž neobžalovaný Šamalík mj. pravil: "Na násilí nelze budovat systém, který by měl být demokratickým systémem, protože je to systém, jenž především vytváří strach, jako základní vazbu mezi těmi, kdo vládne a těmi, jimž se vládne. A strach je jedním z těch pocitů nebo vlastností, které odlidšťují člověka, protože strach je to, co mu odebírá svobodu, co znemožňuje, aby jednal podle svého svědomí atd. - Míra strachu, jež se produkuje ve společnosti, je zároveň míra, v níž se této společnosti znemožňuje, aby byla lidská, aby žila lidsky". - Jestli-

že chápeme byrokratickou strukturu jako strukturu, v níž nutně jsme poníženi, protože tato byrokratická struktura se pokládá za boha a žádá, abychom neuznávali jiných bohů kromě ní, jestliže zároveň žádá, abychom uznali, že humanita funkcí je v humanitě rozumu, jestliže žádá, abychom veškerou iniciativu, která nepřichází z těchto oficiálních míst, abychom označovali pejorativním slovem "živelnost", pak musíme říci, že antibyrokratická revoluce je taková revoluce, která ruší základní principy byrokratické struktury a které počítá se společností, jako s organismem, který je sám rozumný, sám a to být iniciativní a který je zároveň v té situaci, kdy může plně byrokratickou strukturu pohltit a modernizovat. "

Bastoškovs "antibyrokratická revoluce" byl tehdy uchvácen Che Gueverrou a novou levicí- byla někým přitesána tak, aby se vešla do formulky "trockismus" a podle smělé metody "v noci jsou všechny krávy černé" byl do ní vměstán Petr i já, bez ohledu na naše výhrady. "akový by mohl být pramen- sice temný, ale přece jen pramen - svědčící o našem "trockismu". /Historik V. Král nám tenkrát také věnoval pozornost, v níž objektivnost ustoupila nevázanému konjunkturalismu, což u něho bylo ovšem spíše normou, než odchylkou. Mne označil za stoupence násilí/hloubková dialektika záseďních odpůrců "třídniho smíru"/, ačkoli jsem násilí výslovně odmítl. Tehdy ani později jsem nesdílel nadšení nad "gevarismem", "novou levicí", "revolucí v revoluci" - vůbec nad revoluční romantikou násilí, zvláště když byla přenášena do evropských poměrů. V tomto smyslu jsem mluvil a psal, ovšem poté, co byla obnovena čistá "socialistická demokracie" /tj. ne jako buržoázní stát bez buržoázie/ s nefalšovaným neostalinským řízením, jen "semizdatově". Skutečnou a zjevnou inspirací mých názorů byl především Gramsci, zvláště jeho koncepce "správního poměru" mezi občanskou společností a státem, blokující tendenci k "extrémní formě politické společnosti", tj. k diktátorství. V tomto smyslu jsem akceptoval "antibyrokratickou revoluci", neboť - Gorbačov o tom mluví jasně a radikálně- demontáž stalinského politického a společenského systému je bez takové revoluce nemyslitelná. Byrokratismus tu ovšem znamená dominanci byrokracie nad zastupitelstvem, nad demokraticky ustavenými orgány /jsou degradovány na schvalující a aplaudující chóry/, dominanci centra nad místní a zájmovou samosprávou. Nejde jen o roztupelost a sbrujnělost činovníků, proto také prostá redukce stavu byrokratických aparátů je sama o sobě jen byrokratickým, a neúčinným aktem. Jako se housenka parazitovaná lumíkem, nestane motýlem, /ať se jakkoli bude prohlubovat a zdokonalovat její "motýlkovost", vydá zase jen lumíky/ tak ani byrokratická "destrukce" byrokratického systému nezrodí demokracii tj. stát legitimovaný souhlasem občanské společnosti, a nevytvoří ani vskutku moderní, racionální správu. Akceptoval jsem tedy "antibyrokratickou revoluci" zhruba řečeno v rámci klasického modelu liberálně demokratického a právního státu,

"buržoázního státu bez buržoázie" /proto také - vzhledem ke vztahu vládnoucích a ovládaných - nenačyívám Kubu "ostrovem svobody"/.

Neříkám to proto, stych se "obhájí", ale stych ukázal na vratké základy citovaného článku. Nemohu rozhodnout, zda autorova klasifikace mých myšlenek je plodem bezcharakternosti /účel světí prostředky/ nebo nekompetence /nezná, nerozumí/ či prostě lenosti/ nač se zdržebat s prameny/. Ať je tomu jakkoli /z jistých okolností se to považovalo za přednost / v listě, který se hlásí k poctivosti, kompetentnosti, mravní obrodě a výkonnosti a který to vše hlásá do všech stran vychází stať /a není první/, která vehementně šlape po těchto principech. Není to zajisté osobní věc, neboť "zvláštní režim" vůči určitým lidem a skupinám není vynálezem autora, ten na něm parazituje. Neboť vůči nim neexistuje odpovědnost" a právě tuto neodpovědnost mají články tohoto typu rozšířit a legalizovat.!

Nepíší tyto řádky pod dojmem asociací, které měl vyvolávat termín "trockismus". Satanizující mýtus Trockého byl vytvořen jako nutný protipól zbožňujícího mýtu Stalina a teroristické praxe, teoretizovaná Vyšinským, dala pojmu "trockismus" význam utrpení a záhuby. I Závěš Kalandra, vzpomenuť v článku Rudého práva skončil na popravišti. Každá kritika stalinismu se tak dábelskou logikou stávala "trockismem" a tím hrdelní záležitostí. Ti, kteří ještě nyní připomínají Trockého teoretické a politické chyby /vojenská organizace práce a odborů, permanentní revoluce, industrializace na účet rolnictva stě./ aniž postihují její stalinickou deformovanou adaptaci, zůstávají v zajetí Stalina a Vyšinského "obrazu nepřítele". A sčkolí Stalin měl zcela vednou a zhoubnou taktiku vůči fašismu a antifašismu /sociální demokracie a fašismus jsou dvojčata/, přesouvá se i tato nesmyslná politika na Trockého. Ukázňující a terorizující funkce mýtizovaného trockismu/dome i v III. internacionále/ zároveň jakoby změkčovala Stalinovy postupy, měřeno hrázami, které byly připsány záměrům Trockého. Musely být obrovské, aby převýšily hrázy stalinismu /J. Albasová nepsala v Modkovských novostech 19/88, že dvojka Ježov-Vyšinskij posoudila 18. října 1937 materiály, týkající se 551 osob a všechny odsoudila k zastřelení/. Zatímco tyto konkrétní hrázy jsou historickým faktem, "zločiny" trockistů, odhalené v monstrprocesech se rozpadly jako cynický výmysl stalinovců. Důsledkem drcení Stalina mýtu je proto rozpad kontramýtu Trockého, bez něho nebude destalinizace dovršena, sčkolí bude určitě obtížnější. I stať Rudého práva je sřetelně poplatná Vyšinského stereotypu Trockého. Oba mýty budou ovšem dlouho přežívat, ale už dnes jsou v SSSR patrné tendence vřadit Trockého do "plurality náborů", "trockismus" už nevyvolává - pro přítomnost- ony chsurané asociace, perestrojka rozbíjí černo- bílou, satansko- božskou dualitu světa. Skutečný Trocký ukáže svou mnohorozměrnost, stíny i světla, k nimž patří i vliv jeho kritiky stalinické byrokratické a tč. na formová-

ni "reformního", demokratického komunismu. V tomto ohledu je v něm /a v každém reformním komunismu: nekomunisté ho nepotřebovali, měli vlastní zdroje/ fragment "trockismu" a potud se také Stalin a Vyšinskij nemýlili, když tu objevovali hlavní hrozbu nespoutaného autokratismu.

Utopická vize samosprávní/ nestátní/ organizace společnosti- v pojetí Petra Uhla- se autoru stati v RP jeví jako "ječmínková doba". " přeci je tu Uhl v sousedství "akuninovy, "marxovy, Leninovy cílové představy. Jsem v tomto ohledu pesimističtější a také moje představy o "osvobození všech tabuizovaných lidských potřeb" jsou podstatně konzervativnější. Ale Uhlova vášeň pro svobodu, jeho neúprosný antietatismus je třeba vidět z pozic literárních /Zemjatin, Orwell, "uxley/ i reálných "antiutopii" /fašismus, stalinismus/. Vidět je se zřetelem k "démonismu moci", k důvodům, pro něž Marx, Engels, Lenin, považovali stát za limit svobody, za nutné zlo i v nejlepším případě. Ale nechci mluvit za Uhla, s nímž mne spojuje pojem svobody a spravedlnosti a který je hlavní postavou onoho zvláště článku. Chci říci jen to, že z jeho pozic je usurpace moci, ponížení občanské společnosti, jejich zastupitelských orgánů atd. viděné zúženým zrakem, který si neplete motýla s lumíkem. Z těchto pozic k větě "uvolnili jsme široký prostor pro kritiku", automaticky přichází nezbytný dodatek "který jsme před tím svévolně a v rozporu s ústavními právy uzavřeli. "Kdo otvírá dveře, aniž odevzdá klíče, zůstává jejich nevyzpytatelným páne. Přesun těžiště od státu k občanské společnosti, od dárce na limity svobody k naplňování prostoru svobody není dovršen.

20. VI. 1988

Zpráva o stavu čs. ekonomické reformy

/Co napovídá přechod od projektů k realizaci/

Přestavba ekonomického mechanismu u nás přešla od vypracování a proklamace projektů do období jejich realizace. K prvním krokům v tomto směru patřilo parlamentní schválení zákonů o podnicích, především o státním podniku, ale i o různých typech podniků družstevních a na ně navazující novelizace hospodářského zákoníku a zákona o arbitráži. Na jejich základě se uskutečnila první etapa vytváření státních podniků a došlo rovněž k reorganizaci centrálních řídicích orgánů. Na vysokém stupni rozpracovanosti je jedna z klíčových operací ekonomické reformy - cenová přestavba, jež bude uvedena do života za pár měsíců /od 1.1.89/ a jejíž hlavní parametry jsou již dány. Obdobně je tomu s dalším neméně významným souborem změn - se soustavou daní a odvodů. Rozhodnuto je i o reorganizaci bankovní soustavy, zejména o oddělení obchodní a emisní činnosti a o převedení obchodních bank na princip samofinancování, konkrétní způsob realizace se však teprve rodí a je zde řada otázek. V tzv. zemědělsko-potravinářském komplexu se má dokonce již od 1.1.89 uplatňovat celý soubor změn reprezentujících přestavbu v této oblasti.

Nejvíce zamlženo je zatím nad konkrétní podobou centrálního plánování. Zde se zřejmě plně vyjasní až ve chvíli, kdy centrum předloží podnikům své konkrétní požadavky /jmenovitě úkoly, limity a pod./, jež vyllynou z 9.pětiletky.

I když tady ještě zdaleka nejsou k dispozici všechny informace k tomu, abychom si mohli učinit úplnou představu, jak asi bude fungovat ekonomický mechanismus po 1.1.1991, od kdy již má působit celý komplex projektované přestavby, víme toho přece jenom už dost, abychom mohli charakterizovat základní parametry, s nimiž lze s vysokým stupněm pravděpodobnosti při fungování tohoto mechanismu počítat.

Co slibuje zákon o státním podniku

Tvorba zákona o státním podniku prošla dosti drakimatickým - i když před veřejností skrytým - vývojem. Na jeho počátku k byl střet s veskrze konzervativním pojetím /SPK/ snažícím se v podstatě legalizovat status quo, což měla zakrýt frazeologie převza-

tá z některých pasáží sovětského návrhu obdobného zákona. Pokus se nezdařil a práce se dále rozvíjely na základě alternativního návrhu usilujícího o formulaci postavení podniku v podmínkách plánevité regulovaného peněžně-tržního mechanismu. Vývoj, vyjádřený řadou variant, by bylo možno graficky znázornit sinusoidou. Vzestupná část této křivky charakterizuje fázi, ve které převažovala odborná hlediska tvůrčího týmu, i když už zde působily zevně zadané politicko-ideologické bariéry. Vývoj zde byl v zásadě progresivní. Od chvíle, kdy návrh vstoupil do sféry politického posuzování, se křivka lomí a nastává regresivní fáze, v níž dochází k postupnému zhoršování předchozích variant až do oné pokřivené a vnitřně nekonsistentní podoby, v níž přišla do parlamentu. Pravda, do jeho výborů byli, pozváni i odborníci, kteří se ~~xxxxxxxxxx~~ podíleli na tvorbě zákona, avšak - jak to jeden z nich konstatoval v televizním rozhovoru - na jejich připomínky nebyl vzat zřetel.

Zdá se, že jediné zlepšení, k němuž přispělo jednání parlamentu, se týká formulace zakladatelské činnosti /vznik nových podniků/. I když zákon nadále zůstal u pojetí, že zakladatelem může být pouze orgán státní správy nebo národní výbor /§ 13/, vytváří přece jen určitý prostor pro uplatnění podniků v zakladatelské činnosti /§ 20 - Zakladatelská iniciativa podniku/. Zkušenost ukáže, zda takovéto řešení je s to vytvořit v ekonomickém mechanismu dostatečné podněty k efektivnímu a pružnému pohybu kapitálu nezbytnému pro rychlou reakci na potřebu strukturálních změn. Skutečnost, že věcné posouzení a samotné rozhodnutí bude nadále záviset na "úřadu", který na to má až půlroční lhůtu a není svázán s rizikem a přímou odpovědností, vzbuzuje značné pochybnosti.

Podniky však mají ještě jinou šanci, jak na tuto omezenost zákona vyvrát: využít zapomenutého, ale stále ještě platného zákona o akciových společnostech z roku 1949 /Sbírka zákonů, č. 243/1949/. V jednom případě, při "rozkulačení" VHI Pragounion, se tak již stalo.

Jinak však schválený text zákona znamená podstatný krok zpět proti původním progresivním variantám. Platí to především o způsobu, jakým chápe socialistické vlastnictví, jak se to projevuje zejména v úpravě majetkového postavení podniku /§ 6/. Zde se o - pět uplatnilo teorií dávno překonané naturální, nepeněžní pojetí ekonomiky. Zákon definuje majetek podniku jako soubor svěřených

naturálních "fondů", když podle něho majetek, se kterým podnik hospodaří, "tvorí věci a majetková práva včetně práv k výsledkům výzkumné, projektové a jiné obdobné činnosti". Zákon sice operuje ještě s dalším pojmem - jmění - to však chápe jen jako pasivní peněžní vyjádření naturálního "majetku" a nepřisuzuje mu žádnou funkční roli v ekonomickém mechanismu než funkci evidenčně-účetní.

Dřívější varianty řešily otázku socialistického vlastnictví na podnikové úrovni za pomoci instituce základního /kmenového/ jmění definovaného výlučně v peněžní formě. Vymezovaly tak část celospolečenského vlastnictví svěřeného do podnikatelské péče podniku. Takto pojaté základní jmění podniku je plně konsistentní s podmínkami nezbytně nutnými pro fungování plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu a podstatně usnadňuje řešení nejobtížnějších problémů spojených s přechodem od dosavadního centrálně-přídělového mechanismu, zejména:

a/ Problém vyrovnání výchozích podmínek pro podniky s různým stupněm kapitálového vybavení /zejména rozdílný stupeň opotřebení "základních fondů" vyjádřený mírou jejich odepsanosti/, který řeší tím, že základní jmění vymezuje na úrovni zůstatkové hodnoty tohoto kapitálového vybavení. To umožňuje uplatnit od samého startu jednotnost daňových a odvodových povinností bez přerozdělování vytvářených "zdrojů" a plně uplatnit ekonomickou stimulaci podniků na maximálním efektivním využití jejich kapitálové vybavenosti /vyšší směnnost, odprodej nepotřebných "fondů", modernizace atp./.

b/ Řeší problém pružného pohybu kapitálu, neboť umožňuje plnou samostatnost podniků při rozhodování o jednotlivých fyzických jednotkách podnikového kapitálu reprezentovaného základním jměním /stroje, zařízení atp., jejich koupě a prodej/, aniž přitom hodnotu tohoto základního jmění ohrožuje. Touto cestou se tak od samého začátku realizuje základní aspekt "samofinancování" podniku související s jeho růstem /investiční aktivita/.

Naproti tomu způsob zvolený ve schváleném zákonu nutně vyžaduje na několika leté období zachovat staré nástroje centrálně-přídělového mechanismu, zejména:

a/ přerozdělování "zdrojů" mezi "chudými" a "bohatými" podniky. Tento způsob, jak prokázaly mnohaleté zkušenosti, silně destimuluje podniky, které hlavní úsilí soustřeďují na vyjednávání o vyšší dotaci s centrem /ty chudé/ či na zakrývání svých "rezerv" /ty bohatší/ místo na to, aby podnikatelsky řešily problémy na základě vlast-

ní aktivity.

b/ Podstatně omezuje podnikatelskou aktivitu podniku při manipulaci s majetkem, neboť byrokratizuje prodej přebytečných "fondů" a koupě nových, modernějších. Z toho také logicky vplynuly změny v hospodářském zákoníku schválené Federálním shromážděním současně se zákonem o státním podniku, který mluví o "převodech vlastnictví k věcem v národním majetku státními podniky" a jejich úpravu odkazuje do prováděcích předpisů /§ 75/. Místo koupě a prodeje se tedy nadále budou uplatňovat byrokratické procedury.

To je tedy jedna oblast, kde jsou do zákona o státním podniku systémově zabudovány prvky starého centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky.

Další systémově neadekvátní prvek zde představuje pojetí státního plánu /§ 9, částečně též § 3/. Za základní nástroj centrálního řízení podniku státem je označen pětiletý státní plán. Toto pojetí dále konkretizuje hospodářský zákoník, který i ve své pozdější změně zachovává instituci plánovacího aktu /§ 115/, který definuje takto: "Plánovacími akty, pokud splňují náležitosti podle odstavce 1, jsou limity a jmenovitě úkoly státního plánu včetně závazně ukládaných státních zakázek, popřípadě další druhy plánovacích rozhodnutí stanovených zákonem." Z plánovacího aktu vyplývá povinnost podniku zařadit jej do svého hospodářského plánu a uzavřít na něj hospodářské smlouvy.

I nadále jsou tak systémově zakotveny administrativně-direktivní metody centrální regulace podniků, které omezují samostatné rozhodování podniků založené na ekonomické kalkulaci, podlamují principy samofinancování a motivaci podnikatelské aktivity. Tvůrci této verze zákona si to uvědomili a proto v § 4 stanovili: "Orgán hospodářského řízení, který svým zásahem do činnosti podniku způsobil tomuto podniku majetkovou újmu, je povinen ji nahradit. Podmínky a rozsah náhrady majetkové újmy, jakož i případy, kdy se náhrada neposkytuje, stanoví zákon."

V podmínkách deklarované zásady samofinancování podniků /§ 8 zákona o státním podniku/ je to sice opatření logické, avšak ve spojení s popsanou a zákonem rovněž zakotvenou rolí centrálního plánu /včetně plánových cen/ nevede k vytvoření parametrického tržního prostředí pro podniky, ale jen v jiné formě legalizuje "hru o parametry" známou z centrálně-přídělového mechanismu. Tradiční "vyjednávání" o ty či ony ukazatele plánu se nyní přemění na

hru o úhradu majetkové újmy. Centrum přitom musí počítat s tím, že jeho pozice v této hře s podniky se oproti klasickému centrálně-přídělovému mechanismu spíše oslabí než posílí. Přispěje k tomu i novelizace zákona o hospodářské arbitráži, která se doposud omezovala zpravidla jen na signalizační funkci při sporech v dodavatelesko-odběratelských vztazích vyplývajících z "plánovacího aktu" /platila zde zásada presumpce správnosti plánovacího aktu, kterou nebylo možno při arbitrážním řízení přezkoumávat, takže spor byl předán k vyřešení nadřízenému řídicímu orgánu, který v něm měl rozhodující slovo/. Novelizací se naopak vytváří prostor k tomu, aby hospodářská arbitráž se stala aktivním spojencem podniků proti centru /§ 1 a zejména pak § 46d, které zakládají nové oprávnění orgánů hospodářské arbitráže posuzovat zákonnost opatření orgánů hospodářského řízení a rozhodnutím vyslovit, že opatření, které je v rozporu s právními předpisy, je neplatné/.

Tato skutečnost je o to závažnější, že komplexní dokument předpokládá zachování dosavadního cenového mechanismu založeného na plánových cenách, a také zákon o státním podniku /§ 43/ to anticipuje, když stanoví, že "podnik prodává zboží a poskytuje služby za ceny stanovené státními orgány, popřípadě pověřenými organizacemi" a se smluvními cenami počítá jen jako s výjimkou.

Souhrnně tak uvedená opatření zákona o státním podniku a novelizace hospodářského zákoníku a zákona o hospodářské arbitráži vytvářejí legální základnu pro "hru o ceny", při níž se zvyšují šance podniků prosadit při ní své individuální náklady. Soubor těchto opatření tak nejen nevytvoří tvrdé parametrické prostředí pro ekonomické /podnikatelské/ chování podniků, ale naopak je systémově narušuje a vytváří podmínky pro zachování, ne-li zesílení stereotypů známých z klasického centrálně-přídělového mechanismu /ukazatelového/.

Ti, kteří pozměněný soubor centrální regulace ekonomiky koncipovali, nepochopili, že pro řízení podnikové sféry v podmínkách regulovaného peněžně-tržního mechanismu nelze použít starých nástrojů, zejména pak starého způsobu centrálního plánu, nemají-li být narušeny samotné základy tohoto mechanismu. Centrální plánování musí v těchto podmínkách nabýt zcela novou povahu. Centrální plán zde nemůže být univerzálním nástrojem reglementace podniků, ale musí vycházet z faktu, že základním faktorem je plánovací aktivita podniků /včetně dlouhodobého plánování/ vycházející nejen ze součas-

ného stavu, ale i z anticipace budoucího vývoje poptávky a nabídky. Centrum tuto aktivitu determinuje nikoli přímo, ale souborem obecně platných pravidel a nástrojů, zejména soustavou daní a odvodů /daňovou politikou/, peněžní /úvěrovou/ politikou atp. Úlohou centrálního plánu, který musí být přísně rozpočtově omezen /daňovým výnosem/, není nahrazovat podnikovou plánovací aktivitu, ale pouze ji doplňovat a korigovat. Centrální plán nemůže být plánem pro podniky, ale pouze pro centrum samotné. "Úkoly" /cíle/ plánu nemohou být do podniků "rozepisovány" přímo, ale transformovány do ekonomických způsobem adekvátním podmínkám plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu /zakladatelská činnost, státní zakázky jen jako jiný název pro dosavadní jmenovité úkoly, jak je tomu v zákoně o státním podniku /§ 9/, ale jako smluvní vztah mezi dvěma rovnoprávnými partnery, jehož základem jsou smluvní ceny /stát jako zákazník má přitom možnost čelit monopólním tendencím dodavatele mj. tím, že státní zakázky zadává na základě konkursů i s případným zastoupením zahraničních dodavatelů./

x x x

Na základě uvedených skutečností musíme tedy konstatovat, že zákon o státním podniku a s ním spojená novelizace hospodářského zákoníku a zákon o hospodářské arbitráži nepřekračují hranice centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky, ale vytvářejí pouze jeho jinou variantu. To do značné míry diskvalifikuje i zákonem zakotvené principy samosprávy, jež se může doopravdy realizovat jen ve skutečně samostatně rozhodujícím podniku působícím v podmínkách fungujícího peněžně-tržního mechanismu.

Nelze proto očekávat, že zákon podstatně změnil dosavadní stereotypy chování podniků /převrácený mini-max, při němž podniky maximalizují vstupy a minimalizují výstupy/ a že tedy přispěje ke kvalitativnímu zvratu od extenzivního k intenzivnímu ekonomickému vývoji. Zákonem zakotvené změny naopak vytvářejí prostor pro zintenzivnění rizik inflačního vývoje a v ekonomice.

Tato rizika dále podstatně zesiluje způsob, jakým se provedla reorganizace centrálních řídicích orgánů a jak dochází k vytváření nových státních podniků.

Redukce pěti federálních resortních ministerstev na dvě při zachování dalších a obdobný krok na úrovni národních vlád spolu se snížením personálního stavu všech centrálních orgánů /z val-

né části na úkor přesluhujících důchodců/ je skutečně jen řešením kvantitativním, bez kvalitativní změny v pojetí centrální regulace založené na obecných pravidlech vylučujících přímou intervenci centra do podniků. Základem centrálního "řízení" nadále zůstává bilanční plán pětiletý, který SPK v podstatě v nezměněném pojetí bude nadále prostřednictvím resortních ministerstev rozepisovat do podniků, i když ovšem jeho úkoly nebude nazývat "ukazateli", ale "státními zakázkami" či "limity", a i když možná /konkrétně to ukáže až rozpis pětiletky/ plně nevyčerpají kapacity každého podniku. I kdyby to však nebylo více než 60% /anebo ještě podstatně méně/, jak to nyní vymezila sovětská vláda po neblahých zkušenostech se "státními zakázkami", které i přes platnost zákona o státním podniku od počátku letošního roku se ukázaly být jen novou firmou pro staré direktivní úkoly, nic to nezmění na skutečnosti, že celá takto vymezená sféra bude nadále prostorem pro starou dobře známou "hru o parametry" mezi centrem a podniky. A v ní bude plně platit "zákon" převráceného "mini-maxu" /maximalizace vstupů a minimalizace výstupů/ a s ním i "zákon" rozšířené reprodukce neefektivnosti a inflace /nerovnováhy/.

Státní zakázky nezmění svůj direktivní ukazatelový charakter kvantitativním omezením, ale jedině tehdy, jestliže budou výrazem nového vztahu mezi státem a podniky, kde administrativní nadřízenost a podřízenost bude nahrazena vztahem mezi reálně kupujícím /státem/ a reálně prodávajícím /podnikem/. Takový vztah je ovšem možný jen za situace, kdy oba partneři jsou pod tvrdým rozpočtovým omezením. To je pro stát dáno výnosem daní, který vymezuje hranice jeho plánově-regulativní činnosti, pro podnik pak znamená nezbytnost krýt veškeré náklady a rizika svého podnikání z tržeb za prodej svých výrobků a služeb za oboustranně dohodnuté ceny.

K tomu však zatím uskutečněné i připravené změny "centrálního řízení" podmínky nevytvářejí. Ano - při reorganizaci podnikové sféry /ustavování státních podniků/ jsme se mohli znovu názorně přesvědčit, jak právě centrální orgány velmi energicky a tvrdě "řídí" postaru. Nejenže předem velmi agresivně vytvářely atmosféru, která měla odradit podniky a závody od vystupování z dosavadních VHI, které byly základním mezičlánkem vertikálního byrokratického direktivního "řízení" v dosavadním centrálně-přídělovém mechanismu, což se jim do značné míry podařilo. Celkově bylo podáno

asi 1500 individuálních návrhů na vytvoření státního podniku, což je méně, než dosavadních více než 1700 národních podniků působících v současných VHJ. I tento dost skrovný počet nových podnikatelských jednotek, které si troufaly domáhat se samostatného rozhodování, byl ministerskými komisemi v tzv. kolektivních ~~knihkách~~ návrzích odmítnut /podíl zamítnutých individuálních návrhů se v jednotlivých odvětvích pohyboval od 50 do 80% !/. Nehoráznost těchto "kolektivních návrhů" byla tak evidentní, že je vláda nemohla většinou akceptovat a k 1.7. letošního roku proto schválila jen 412 státních ~~návrhů~~ podniků. Pro zbývající asi dvě třetiny podnikové sféry musila připustit až roční odklad pro definitivní rozhodnutí.

Nelze si ovšem dělat iluze, že odklad, i když přispěje k určité organizační demonopolizaci, problém skutečně vyřeší. Jeho podstatu totiž není ani tak v tom, jak velké budou nově vytvořené státní podniky /i velký podnik, jestliže je postaven do podmínek reálně fungujícího peněžně-tržního mechanismu, může za určitých okolností dobře fungovat, zejména když svým vnitřním strukturálním jednotkám poskytne dostatek podnikatelského prostoru/. Základní kámen úrazu je v tom, že "centrální řízení" je i do budoucna koncipováno jako třístupňová vertikála /SPK - resortní ministerstva - státní podnik/, v níž základní parametry ekonomického pohybu společnosti obdobně jako dosud určuje pětiletý bilanční plán /včetně plánových cen/ se všemi důsledky, které z toho vyplývají. Tvzení, že se vytváří dvouступňový systém "centrálního řízení", je buď naivní iluze nebo vědomý podvod. Velmi dobře to ilustroval výrok jednoho z ministrů, který na námitky, že "kolektivní návrh" vytváří většinu nových státních podniků pouhým přemalováním firmy na dosavadních VHJ, odpověděl: vždyť bych ty podniky jinak neurčil, když na to teď budu mít polovinu lidí.

Opravdu, technokraté a byrokraté tvořící většinu "kádrového fondu" centrálních řídicích orgánů, si pod pojmem "centrální řízení" nedovedou představit nic jiného než vertikální proudění direktiv a "informací".

I když tedy připustíme, že se v druhé etapě vytváření státních podniků podaří maximálně vylepšit "kolektivní návrhy" a více diversifikovat strukturu podnikové sféry, příliš to asi podnikatelský prostor nově vzniklých jednotek /i těch středních a malých/ neovlivní. Neboť rozhodujícím faktorem tu bude míra, v jaké se u-

platní role staré centrálně-direktivní vertikály. To se plně projeví, až centrum po cenové přestavbě přijde k podnikům s 9, pěti - letkou. Kdo si dnes troufne očekávat, že SPK vyrobí tentokrát něco zcela jiného, než doposud, že vytvoří takový plán, který bude odpovídat podmínkám fungování peněžně-tržního mechanismu, nebude je narušovat, ale naopak zlepšovat a podněcovat?

Trojský kůň - cenový mechanismus

Cenovou přestavbu v podobě, jaká se už za pár měsíců začne v ekonomice uplatňovat, lze bez nadsázky nazvat trojským koněm ekonomické reformy, neboť tu v přestavbovém převlečení do "nového" mechanismu vstupuje stará herka cenového mechanismu z centrálně-přídělové ekonomiky. A zdá se, že dokonce ještě ve zhoršeném vydání.

Především - přestavba velkoobchodních cen ponechává beze změny základní stavební kameny dosavadního cenového mechanismu: centram určené plánové ceny v několika navzájem izolovaných cenových okruzích /velkoobchodní ceny, nákupní ceny, ceny zahraničního obchodu, maloobchodní ceny/. To znamená, že

- vliv efektivní poptávky na rozhodování výrobců /podniků/ se i nadále bude moci uplatňovat jen zprostředkovaně, prostřednictvím plánových rozhodnutí centra a proto s velkým zpožděním, zprevidla až při vzniku výrazných deficitů nabídky a poptávky;

- spíše než efektivní poptávka se v rozhodování podniků o volbě sortimentu, technické úrovni a kvalitě výrobků či služeb bude nadále uplatňovat ekonomicky nezodpovědná rozdílná míra "rentability" v plánových cenách, neboť z hlediska tvorby podnikového zisku jako hlavního kritéria podnikového rozhodování v připravovaném mechanismu bude^u nadále existovat "výhodné" a "nevýhodné" výrobky;

- v tvorbě cen se spíše než spotřebitel /ať již na trhu spotřebního zboží a služeb či výrobních prostředků/ i nadále bude uplatňovat "hra o parametry", při níž se výrobce bude snažit do centrálně určených plánových cen prosadit své individuální náklady místo systematického dlouhodobého úsilí o jejich snižování, ať již inovacemi výrobní technologie či samotných výrobků.

I kdybychom tedy předpokládali, že objemové ukazatele plánu zcela zmizí ze scény /což, jak jsme již ukázali, nepřichází v úvahu/, jejich místo zaujmou plánové ceny, které jsou jen jinou formou plánových ukazatelů. Proto i v chování podniků zainteresovaných na tvorbě zisku nutno počítat s obdobnými jevy, jaké známe z éry, kdy byl podnikový zájem spjat s ukazateli objemovými: permanentní re-

produkce "nedostatkových" /tj. pro podnik nevýhodných/ výrobků při současných potížích s odbytém jiných /tj. pro podnik výhodných/; ~~xxkxk~~ nechuť k inovacím, snaha konzervovat výrobní strukturu a sortiment; problémy s tzv. kvalitativními ukazateli /snížení nákladů, kvalita výroby, konkurenční schopnost na zahraničních trzích atp./.

Pravda, program cenové přestavby předpokládá, že po zavedení nových velkoobchodních cen od 1.1.1989 bude centrum pokračovat s jejich dalším korigováním prostřednictvím tzv. aktualizace. Při mnohamilionovém "sortimentu" cen je ovšem takový program - pokud by měl simulovat roli cen ve fungujícím peněžně-tržním mechanismu - zcela iluzorní. I při přestavbě velkoobchodních cen určuje centrum vlastně jen jakési cenové globály pro odvětví a obory, vlastní konkretizace do cen jednotlivých výrobků probíhá na nižších úrovních a rozhodující roli v tom nakonec hrají samy podniky se svým tlakem na uplatnění "reálných" individuálních nákladů.

I když tedy možno očekávat, že cenová přestavba poněkud vylepší obrovskou míru deformací cenové struktury, zejména dosavadní "odtrženost" velkoobchodních cen od "společensky nutných nákladů" /zvýšení cen palivoenergetických zdrojů podle očekávaných pořizovacích nákladů, větší vliv zahraničních cen, zdražení "ceny" pracovní síly zvýšením příspěvku na sociální zabezpečení z dosavadních 20 na 50 % z hrubých mezd, změna některých cenových relací mezi výrobními skupinami a výrobky atp./, základní kvality cenového mechanismu i s popsányi důsledky pro chování podniků se tím nezmění.

Ano, lze předpokládat nebezpečné zhoršení vlivu cenového mechanismu jako důsledek "novinky", která se v něm uplatňuje. Do velkoobchodních a nákupních cen pro odvětví se totiž zabudovává jednotná míra zisku ve výši 4,5% z objemu výrobních fondů /základní prostředky v pořizovacích cenách a normované zásoby/. Snad si autoři tohoto řešení slibují, že se tím vyřeší známý problém "výhodných" a "nevýhodných" výrobků. To je ovšem iluze. Jednotnost této sazby je centrum s to stanovit pouze pro odvětvíové oborové globály. Do cen jednotlivých výrobních skupin a výrobků se už má tento globálně vymezený objem zisku transformovat ve vztahu ke zpracovacím nákladům, tj. jednicovým mzdám a režii, takže tu opět svou roli ~~xxkxk~~ ve výhodnosti či nevýhodnosti bude hrát míra pracovní. Potřeby exportu a "státní zakázky" budou pak dalším faktorem, který míru "rentability" dále řádně rozkolísá.

Zatímco tedy centrem očekávaný pozitivní účinek "průměrné míry

zisku" má pramalou naději na úspěch, lze naopak s velikými obavami očekávat, jeho reálný dlouhodobý negativní vliv na vývoj struktury ekonomiky, který zřejmě tvárci cenové přestavby nedocenili. Jednotná sazba zisku 4,5% z výrobních fondů totiž mění obraz o "rentabilitě" odvětví. Jak ukázal ing. J. Klak /Politická ekonomie 4/88/, po přepočtu na tyto podmínky vyplývající z cenové přestavby se jako nejméně rentabilní v celé průmyslové výrobě jeví téměř všechna odvětví lehkého průmyslu /tj. odvětví skla a keramiky, textilní, konfekční, kožedělný a polygrafický průmysl/, konfekční průmysl se dokonce dostává pod hranici umožňující alespoň prostou reprodukci. Naproti tomu nejvyšší "rentabilitu" skokem z dosavadního předposledního místa na absolutní špičku zaznamenává energetika a dále mrazírenský průmysl a hutě /1/. Původně vysoce "rentabilní" strojírenství se dostává jen k průměru průmyslu a strukturálně progresivní elektrotechnika dokonce hluboko pod něj.

Celková plánovaná masa zisku je tedy mechanismem plánových cen makroekonomicky rozdělována tak, že největší rozvojové možnosti otevírá především odvětvím, která doposud byla největším konsumentem investic a retrezentantem neefektivní struktury čs. ekonomiky na úkor odvětví investičně zanedbaných a tedy nejpotřebnějších a přitom strukturálně progresivních. Ano, nejvíce budou postižena ta odvětví, kde stupeň opotřebení "základních fondů" a tedy potřeba investování jsou největší! Je to především lehký průmysl /v polygrafii jsou stroje a zařízení odepsány ze 67,4%, v textilním průmyslu ze 63,2%, v kožedělném průmyslu ze 67,4%, nemluvě o jejich morálním zastarání, což platí i pro strojírenství/. Navíc centrum do velkoobchodních cen plánem "zpracovává" takové snížení nákladů, které podniky většinou považují za nereálné, takže lze očekávat - obdobně jako v nynější pětiletce - neplnění těchto direktivně stanovených "kvalitativních" ukazatelů, které pak v reálném vývoji pohltí i plánovanou "rentabilitu". Zisk jako potenciální zdroj rozvoje podniku v novém mechanismu se tak může vytrátit úplně. Věru, podivná podpora progresivních strukturálních změn! Celé popsané pojetí zisku snad nejvýrazněji ilustruje, že tvárci vynikajícího mechanismu fungování čs. ekonomiky /sotva je lze personifikovat víme-li, v jak tvrdém zájmovém boji plném kompromisů a bez výrazné konsistentní teoretické koncepce se toto "dílo" rodí/ zůstali nadále v zajetí nepeněžního, naturálního pojetí ekonomiky, při němž "hodnotové kategorie" jen odrážejí pohyb naturálních veličin. Rentabilita se tu

posuzuje porovnáním plánového "zisku" k naturálním "fondám", ač ve fungujícím peněžně-tržním mechanismu /i socialistickém/ to nemůže být nic jiného než vyjádření vztahu reálného zisku k celkovému objemu používaného "kapitálu". Průměrná míra zisku tu slouží jako centrální nástroj nivelizace podnikových dáchodů, ač ve fungujícím peněžně-tržním mechanismu to nemůže být nic jiného než více či méně pohyblivá hranice /těsně spjatá s úrokovou mírou "zápůjčního" kapitálu, tj. úvěru/, jejímž překročením podnik teprve prokazuje své podnikatelské schopnosti. Přitom mimořádný zisk mu proti těm průměrným umožňuje mimořádný rozvoj /včetně rychlejšího růstu mezd/ a naopak podprůměrným hrozí zánikem, což obojí je základem předpokladem adaptace /rychlé restrukturalizace/ výroby.

Pochopili vůbec kdy naši oficiální "marxisté" Marxovu analýzu fungování průměrné míry zisku v peněžně-tržním mechanismu? Anebo se ve své ideologické omezenosti nadále domnívají, že se hodí jen pro kapitalistickou, ne však pro socialistickou podobu peněžně-tržního mechanismu se všemi důsledky z toho plynoucími /včetně určitého mechanismu "přelévání" kapitálu z odvětví do odvětví/ je iluzorní očekávat, že dojde k výrazné dynamizaci ekonomiky, že vzniknou a budou účinně působit intenzivní motivace k inovacím a efektivnosti.

Co se však divíme? Vždyť v čs. přestavbě zatím, bohužel, k vůbec nejde o vytvoření socialistického plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu fungování ekonomiky, ale jen o novou variantu mechanismu centrálně-přídělového či byrokraticko-direktivního - jak chcete. Vedle důkazů, které jsme již uvedli, to navíc dokládá i pojetí daňové /odvodové/ soustavy.

Převaha fiskálního pojetí daní a odvodů

* Daňová soustava je vedle cenového mechanismu druhým klíčovým článkem, jehož podoba rozhoduje o tom, zda se dosavadní centrálně-přídělový mechanismus kvalitativně změní v plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus. Zda se tedy podniky stanou skutečně samostatně rozhodujícími ekonomickými jednotkami s reálným samofinancováním běžné výroby i dlouhodobého vývoje /tzv. úplný chozrasčot/, aniž by přitom centrum byla zbaveno možnosti a schopnosti působit na chod ekonomiky, na dynamičnost a rovnováhu ekonomického růstu i na uplatnění mimoekonomických cílů a preferencí společnosti /sociálních, ekologických, kulturních aj./.

Soustava daní a odvodů, jak se již rýsuje, nic takového neslibuje. Je koncipována jako nástroj realizace plánového rozdělení národního důchodu ex ante pětiletým plánem a má tedy převážně fiskální charakter - získat z podnikové sféry plánem určený objem centrálních "zdrojů". Regulativní funkce takto pojeté daňové soustavy jsou minimální nebo vědomě nechtěné, centrum svou regulativní roli svěřuje jiným "nástrojům". /Konstruktéři soustavy svým dělením daní a odvodů na "důchodové" a "kriteriální" ovšem naznačují, že trpí iluzemi, jako by zejména ty druhé regulativní roli plnit měly!/. Jde o podivuhodný koktejl smíchaný z nejtýpističtějších prvků dosavadního centrálně-přídělového mechanismu /tzv. daň z obrátu/, z dřívějších poloreforem /tzv. normativy/ a z nově se tvářících quasi-daní či odvodů /odvod z výrobních fondů, odvod z mezd/, v němž nesourodost jednotlivých složek je zárukou předem ne vždy odhadnutelných "chemických reakcí" a nepříjemných pachutí.

Zachování základního "důchodového" typu z dosavadního mechanismu tzv. daně z obrátu, signalizuje první sféru narušení podmínek pevně-tržního mechanismu: přetrvávání oddělených cenových okruhů a tím i přerušování přímé vazby mezi efektivní poptávkou a nabídkou, tedy spotřebitelem a výrobcem. V ekonomice nadále bude možné, aby ceny jedné výrobky byly více či méně pod úrovní výrobních nákladů /dotace cen prostřednictvím tzv. negativní daně z obrátu/ a ceny druhých více či méně nad úrovní výrobních nákladů, přičemž takto vznikající jakýsi "mimořádný zisk" slouží ke krytí oněch plánovaných "mimořádných ztrát" u výrobků s negativní daní z obrátu.

Jak je zřejmé, tato "daň" zdaleka není jen "důchodového" typu. Tím, že vytváří prostor pro odtržení vývoje cen od nákladů, systémově zakotvuje proces permanentní deformace cenových úrovní a struktur, což pak dále deformuje chování podniků ve vztahu k nákladům, inovacím i volbě sortimentu a umožňuje uplatňování subjektivismu při rozhodování centra, ať již je vyvolán desinformacemi vyplývajícími z pokrivených cenových relací i úrovní či prosazováním mimoekonomických hledisek a zájmů.

Jako daň "důchodového" typu je dále pojata zdanění zisku /jednotná sazba 50%/, které vskutku nesleduje nic jiného než fiskální cíl - zajistit určitý objem příjmů do státního rozpočtu. V mechanismu fungování ekonomiky, kde se základním kriteriem chování /rozhodování/podniků má stát právě zisk /zda k tomu v připravovaném mechanismu fakticky dojde, je jiná otázka/, je takovéto "nekriteriální"

pojetí zisku zdanění zisku přímo nepochopitelná. Vždyť zisk má být jak zdrojem podnikového rozvoje /investování/, tak i případného růstu osobních důchodů jeho pracovníků /tzv. mimonákladová složka mzdy/. Zkušenosti z minulých poloreform, ale i poznatky z vyspělých peněžně-tržních ekonomik naléhavě upozorňují, že nemá-li ekonomice hrozit eskalace inflačních tendencí, nemůže se zdanění zisku chovat stejně k jeho akumulované /investované/ části jako k části spotřebovávané /osobní důchody/. Proto soustavy zdanění zisku zpravidla jeho spotřebovávanou část zdaňují více a progresivně, kdežto investovanou část méně a lineárně, ještě s možností případných dalších /zpravidla selektivních/ úlev. Úskalí spojená s tímto systémem zdaňování zisku /zdaňování tzv. nákladových mezd/ se pak v současné době mnohé peněžně-tržní ekonomiky snaží překlenout přechodem ke zdanění tzv. přidané hodnoty /mzda plus zisk/ - tento krok letos, po draze zaplacených zkušenostech s nedostatečným respektováním těchto ekonomických závislostí, učinili i v Maďarsku.

Konstruktéři "důchodového" zdanění zisku si ovšem uvědomili rizika s tím spojená a rozhodli se jim čelit - starými dobrými direktivními nástroji: zavedli normativy povinných přídělů ze zisku do fondu rozvoje a fondu sociálních a kulturních potřeb. Tak chtějí čelit tomu, aby podniky vytvořené zisk "neprojedly". Z centra se tak všem podnikům stejně určuje, kolik na co mají dát, bez ohledu na to, zda ten či onen podnik v dané chvíli právě v zájmu svého rozvoje potřebuje investovat do výroby, do sociálního rozvoje či do "hmotné zainteresovanosti" svých pracovníků /třebas i za cenu vyššího zdanění/, což nemůže předvídat žádná centrální směrnice. Kvalifikované rozhodnutí může v těchto věcech vyjít výlučně z konkrétní situace v daném podniku a čase.

Naproti tomu za "kriteriální" daně jsou v připravovaném čs. mechanismu vydávány odvoody, které regulují^{ativní} vlastnosti buď vůbec postrádají, anebo jejich potenciální postavení je eliminováno nekonsistentními systémtvornými prvky ekonomického mechanismu.

To platí především o "odvodu z výrobních fondů". Jeho sazba je už do cen kalkulována tak, aby "pokryla" plánovaný objem investic z centralizovaného fondu. Je to tedy daň výlučně "důchodové", tedy fiskální povahy. "Kriteriální" charakter by získala jedině tehdy, kdyby vyjadřovala "cenu" základního jmění /kapitálu/, které společnost svěřila podniku. Pak by ovšem musela její sazba zhruba odpo-

vídat existující úrokové míře a manifestovat tak skutečnost, že cena "vlastního" /svěřeného/ kapitálu je stejná jako cena /úrok/ kapitálu zápůjčního /úvěru/, a že tedy s ním nelze zacházet, jako by byl zadarmo. Neboť teprve taková podnikání, které přináší vyšší výnos než daň ze základního jmění, skýtá naději na zisk "pro sebe" /tato daň se tak stává kritériem mezní efektivity "vlastního" kapitálu/.

Obdobně je tomu s dalším "kritériálním" odvodem z mezd, který se zvyšuje z dosavadních 20 na 50% a je příspěvkem podnikové sféry na úhradu sociálních výdajů financovaných ze státního rozpočtu. "Kritériální účinek se očekává právě od tohoto zvýšení sazby odvodu, kterým se pro podniky "zdrazí" pracovní síla, což by je mělo motivovat k náhradě živé práce technikou /podle některých propočtů by se ^{proti} dosavadnímu stavu měla cena živé práce v poměru k ocenění techniky zvýšit o 44%/ . Tato změna je ovšem zakalkulována do plánových cen. Je otázkou, zda v ekonomickém mechanismu založeném na plánových cenách s širokým prostorem na prosazení se individuálních podnikových nákladů při tvorbě cen, tento strukturálně již mimořádně významný faktor skutečně zapůsobí na výrobu. Zda jediný jeho "strukturální" účinek nebude v oblasti fiskální, tedy ve změně struktury příjmů a vydání státního rozpočtu /sociální výdaje budou v menší míře kryty z výnosu daně z obrátu a z odvodu ze zisku a ve větší míře odvodem z mezd/. Anebo zda se naopak zvýšená sazba odvodu z mezd neprojeví negativně na formování výrobní struktury tím, že výroby s vyšší pracností se začnou z nabídky vytrácet i přes trvající efektivní poptávku /v zemědělsko-průmyslovém komplexu se toto nebezpečí např. u pěstování zeleniny, ovoce a u jiných pracovně náročných výrob či služeb stalo zcela aktuálním a centrum je řeší - zkušenost ukáže, zda doopravdy - mimořádnými příplatky k cenám, tedy dotacemi, které už dnes tuto sféru zatěžují více, než je zdrávo, a dále rozšiřují sféru "hry o parametry" mezi centrem a podniky/.

Od odvodu z mezd však v žádném případě nelze očekávat, že by byl s to účinně regulovat ekonomicky zdravý, neinflační vývoj mezd. Zdá se /viz např. Směrnice k zabezpečení komplexní přestavby hospodářského mechanismu/, že tu centrum spoléhá hlavně na centrálně stanovené mzdové tarify/. Kdo ovšem zná, jak i v dosavadní^m centrálně-přídělovém mechanismu tento "nástroj" centrální regulace mezd ovlivňoval realitu mzdového vývoje a s jakou vynalézavostí se v podnikcích tarifní soustavy obcházejí při jejich formálním dodrže-

ni, nemůže nepodlehnout skepsi. A to ne ani tak proto, že podíl tarifně, tedy centrálně určených mezd se má programově snížit /při nástupu do budoucího ekonomického mechanismu v roce 1991 má podíl netarifní, tj. výlučně podniky ovlivňované složky mezd dosáhnout 10%/. Daleko závažnější je skutečnost, že povaha daňového a cenového mechanismu, jak jsme je popsali, nevytváří účinné bariéry a protiváhy proti tomu, aby se mzdy nestaly zdrojem nákladové inflace. Ano, způsob tvorby plánových cen po známou "hru o parametry" k tomu ^{naopak} otevírá široké prostory.

Pokud jde tedy o daňovou soustavu jako celek, ta se především orientuje na centralizaci podstatné části nově vytvářených "zdrojů". Postrádá přitom však zabudované ~~řádků~~ automatické regulátory a stabilizátory, které by samovolně a proto rychle a pružně reagovaly na reáln ekonomický vývoj. Těžisko regulativní činnosti centra bude zřejmě i nadále v selektivních nástrojích, zejména v manipulaci s plánovými úkoly /plánové ceny, státní zakázky, limity, normativy a pod./, které porušováním obecně platných pravidel podlamují motivační základnu dlouhodobě orientovaného podnikání.

Za těchto okolností i projektované oddělení emisní a obchodní činnosti v bankovní soustavě sotva přispěje k tomu, aby se základní fenomen centrálně-přídělového mechanismu - počítací peníze působící ve sféře velkoobchodních cen - přeměnily v peníze reálné, a tak byl překonán peněžní dualismus ekonomického mechanismu, bez čehož je fungování peněžně-tržního mechanismu nemožné. Naturalizaci podstatné části ekonomiky se tak zřejmě připravovaným mechanismem nepodaří překonat. I přes formální rozdělení emisní a obchodní činnosti bank zřejmě i nadále jako dosud rozhodujícím faktorem emise a "oběhu" počítacích peněz bude emise plánových rozhodnutí centra. Za takových okolností nelze ovšem očekávat, že "hodnotové nástroje" /peněžní politika, úvěr a úrok/ budou s to plnit svou roli účinného nástroje centrální regulace ekonomické rovnováhy a dynamiky. Ano, za takových podmínek lze naopak ~~už~~ ~~už~~ předpokládat, že se stanou jedním z hlavních zdrojů inflačních tendencí, zejména ve sféře investiční.

A to jsme nemluvili o sféře vnějších vztahů, které při popsaném cenovém mechanismu a daňovém systému nemají naději vymanit se z dosavadních naturalně-bilaterálních ~~už~~ pout, takže vznik reálného mezinárodního socialistického trhu s možnostmi využívat předností mezinárodní dělby práce i nadále zůstane jen snem. Do-

svědčuje to ostatně dost výrazně reálná praxe tzv. přímých vztahů, kde se pod novým "přestavbovým" názvem jen znovu reprodukuje naturálně-bilaterální vztahy se všemi jejich omezeními a nejednou i vysloveným formalismem.

X X X

Nespokojíme-li se tedy s obecně deklarovanými dobrými úmysly, podle nichž má připravovaný mechanismus fungování ekonomiky přivodit kvalitativní zvrat od extenzivního k intenzivnímu vývoji /někteří ekonomové již pro něj vymysleli nový název - hospodářský mechanismus pro intenzivní rozvoj/, musíme konstatovat, že skutečně realizované a připravené změny vyvolávají velkou skepsi pokud jde o možnost naplnění těchto nadějí. Je naopak mnoho důvodů k obavám, že i tuto přestavbu čs. ekonomického mechanismu čeká neradostný osud předchozích ekonomických poloreform.

Tato podoba "přestavby" se však již stává nedílnou součástí čs. právního řádu, ať v podobě nových zákonů či v novelizaci jiných. "Legislativní program nejbližších let je tak rozsáhlý, že s ním snad snese srovnání jenom období, kdy jsme od základu vytvářeli náš socialistický právní řád - v období po únoru 1948", řekl o tom v květnovém /1988/ programovém prohlášení předseda federální vlády L. Štrougal. Snad je ta charakteristika trochu přehnaná. I předchozí ekonomické reformy - ať z konce 50. či 60. let, ale i nepřiliš vzdálený "soubor opatření" z počátku 80. let - vždy znamenaly úplné "přeorání" podstatné části právních předpisů. Vždyť jen u toho posledního došlo ke změně /novelizaci/ či k vydání nových více než 90 zákonných předpisů pro oblast plánování, technického rozvoje, financí, práce a mezd, cen a investiční výstavby /a to nepočítáme následnou inflaci změn resortních předpisů/!

Čs. právní řád, jak vidno, se v ekonomické oblasti nevyznačuje přílišnou stabilitou "pravidel hry", i když právě ta je jedním ze základních předpokladů pro rozvoj dlouhodobě orientovaného podnikání. Sotva však lze očekávat, že se na tom v nejbližším desetiletí něco změní a že tedy kolektivy nově vytvářených státních podniků budou překypovat důvěrou v trvalost či alespoň dlouhodobost nových "pravidel hry" pro podnikání. Problémy reálného fungování staronového ekonomického mechanismu si zřejmě brzo po roce 1991 vynutí další "legislativní revoluci". Nezbývá, než doufat, že to už bude konečně ta, která definitivně zakotví systémově

i regulativní prvky plánovitě-regulovaného peněžně-tržního mechanismu schopného přivést skutečně kvalitativní zvrat od extenzivního k intenzivnímu vývoji /kde však už potom bude zase ta část světa, kde je takový mechanismus dávnou samozřejmostí?/. V nouzové ekonomické situaci nelze ovšem ani vyloučit pokus o další "legislativní kontrarevoluci" s návratem ke starému dobrému centrálně-přídělovému mechanismu. Byla by ovšem potom společnost ještě s to něco takového tolerovat? Kdo ví?

A tak naše zpráva o stavu čs. ekonomické reformy zůstává příběhem s otevřeným koncem.

10.8.1988

S velkým zájmem jsem sledoval průběh a ještě s větším závěry 19. všesvazové konference KSSS. Přiznává se, že dojmy z toho má smíšené, poněkud rozpuštěné, i když přiznává její obrovský význam a bezpochyby bych snad ještě před několika měsíci nečekal takovou otevřenost, nebojácné a kritické ovzduší a bezprostřednosti a hledačskou snahou dobrat se pravdy a optimálních řešení. Pozitiva jsou tedy nasnadě a povzbuzují naději, že perestrojka pevně zakotvila v sovětské společnosti a že její inspirátor a nositel to myslí vážně, že nastoupený kurs demokratizace a reforma bude pokračovat, rozvíjet se a prohlubovat. Svět to vítá, protože už teď cítí, že to příznivě ovlivňuje mezinárodní klima uvolnění a uklidnění, konstruktivních řešení speklitých problémů, s kterými se po léta nehle z místa. Tím více to vítá svět v sovětské sféře, neboť si slibuje, že sovětský příklad bude přitahovat a chtít nechtít prozrazovat i do reality dalších socialistických zemí, jak je to dnes již zjevné zejména v Maďarsku a Polsku.

Nastoupený trend nesporně posiluje sovětskou společnost, dává jí možnosti vyběhnout z letité stagnace a marasmu a zaujmout místo, jaké si v šebřičku mezinárodní konfigurace zaslouží. Lze to však říci obecně o posílení socialismu a jeho přitažlivosti ve světě? Snad v tom smyslu, že se konečně přistupuje k vážnému pokusu o nápravu jeho systémových vad, že si je někdo odvážně sebekriticky uvědomil a poctivě se snaží nánosy deformací a zrádných metod odstranit a chyby napravit. Vcelku si ale myslím, že značná část světové veřejnosti si řekne, že se najednou hovoří o pravdách, které jsou dlouho známé, že se objevují hodnoty, známé a fungující ve společnostech okcidentálního ražení a tradice, o nichž se donedávna v naší části světa mluvilo s pejorativním příděchem, či se přímo odmítaly jako odsouzené k zániku a formální.

To o čem a jak se mluvilo na konferenci fakticky dává oficiálně za pravdu všem, kteří si kdy kriticky a ne vždy zlomyslně uvědomovali nyní deklarované vady a chyby, ba zločiny, otevřeně na ně upozorňovali. Sklízeli se to nenávisť, pomluvy i nálepky různých renegátů, trockistů, nepřátel, anti-komunistů a reakcionářů, často pak i hrdelní tresty. Měli tedy pravdu ti, co odsuzovali násilné metody kolektivizace, nezákonné represe stalinismu, neztotožňovali se či nesdíleli nadšení o různými akty sovětské vnitřní i zahraniční politiky, se slepou poslušností v Kominterně, nebo sděrazňovali nutnost respektování národních specifík, tradic a podmínek, vzájemnou podmíněnost socialismu a demokracie. Měli tedy pravdu Bauer, Gide, Šalda, Guttman, Kalendra a mnozí jiní a neměli pravdu ti, co je sarkizovali, umlčovali a haněli, či dokonce trestali jako vyvrhele, škádce a agenty křovíkohe. Byli agenty historické pravdy a prozíravosti. A co byli ti, co je odsuzovali? Mělo by se to otevřeně říci a vyvodit z toho patřičné důsledky! I to patří k objevování bílých míst zamlčované a przněné historie,

neboť nelze trpět, aby ti, co nedrželi krok, vyběhli a řady, prozřeli dříve, než se smí a je shora dovoleno, byli nadále zavržováni, mluveno se o nich, všelijak překrúcevalo jejich dějinné místo a na piedestalu slávy a obecného uznání se vyhřívávali ti, co pravdu neměli, kámenovali bystřejší, moudřejší a čestnější, nebo aspoň mlčeli a nečinně přihlíželi k nepravostem. I to patří k přehodnocování a poctivě minulé glasnosti. A to všude tam kde se to dnes neší, kde se k tomu hlásí a stává se to zakládá, skoro prázdnu filosofii. Tedy i u nás. Jinak je to neupřímné a falešné. Logika věci to vyžaduje.

A i ti, co se přímo na hanebnostech nepodíleli, ale stále je ještě akceptují a nepřímo se k nim hlásí, budují na nich svou kariéru, by se měli zahanbeně zardít a v tichosti odejít. I to patří k logice věci. Jinak by to svědčilo o jejich sobectví a cynismu, lpění na moci za každou cenu. Překážejí a brzdí co mohou. Poslechnout by měli herce Miloše Kopeckého a odejít, dokud je čas. Stokrát měl pravdu Luďvík Vaculík, kdýž prohlásil, že pravda nevitězí, ale zůstává kdýž se všechno prožustruje. Ale je nutno si to přiznat a vzít na vědomí. I v tom je obecné poučení z jednání konference sovětských komunistů a zejména pro všechny ty, kteří se halesně hlásí k jejím závěrům, k duchu a větru, který vane sovětskou zemí.

S tím ovšem souvisí i jedna věc, která mě na jednání konference a vystupování jejích delegátů trochu zardžela. Stále se opakovalo, že jde o nové myšlení. Jisté zde je a přínášší užitek. Je ale skutečně nové? Domnívám se neskromně, že už takhle myslím snad třicet roků a snažím se podle toho jednat. A snad i všichni mí přátelé a spřiznání lidé, které znám. Vždyť o různých kategoriích demokratizace sovětského života mluvil již P. Togliatti ve svém jaltském memorandu a mnozí další upozorňovali na nezbytnost reform a nových přístupů, nealuvě již o těch, kteří to vyjadřovali vehementněji ze svých stanovisek a postojů. Proč to neřící, proč to nepřiznat. To by neublížilo, ale podtrhlo poctivost nového myšlení a nových přístupů. Nejen zásluha v původnosti, ale ve včasnosti přiznání a snaze po nápravě. Ať je inspirace odkudkoliv a od kohokoliv.

Nebyl jsem sám, kdo byl překvapen, že se na konferenci poměrně málo hovořilo o ekonomické reformě. A kdýž tak dost vágně a neurčitě. Je to pochopitelné a svědčí to o upřímném hledačství neoptimálnějších variant řešení hospodářského růstu a vyřešení zletitých obtíží a byrokraticke - direktivních metod řízení, které svazovaly jakoukoliv aktivitu a iniciativu lidí. Konference se právě soustředila na to, jak vytvořit potřebné sociální klima k tomu, na reformu politického systému, který podmiňuje jakoukoliv kloučnou aktivitu, na demokratizaci všech oblastí společenského života. Bez toho nelze vážně přistoupit ke skutečným změnám hospodářského mechanismu. U nás v Československu jsme na to přišli již v šedesátých letech a promítlo se to do obrodného procesu v r. 1968. I se všemi jeho osudovými

peripetemi.

Každý logicky myslící člověk srovnává tehdejší reformní pokusy s tím, co se děje a o čem se mluví v Sovětském svazu i v jiných zemích, např. v Maďarsku a Polsku. A musí nacházet mnohé shodné rysy. Příkladně v kořenech krizové situace, aktivizace lidí, včetně masy ukřivděných, hledání východisek a jejich zacílení, byť v rozličných podmínkách a specifických kulturních a politických tradic i dobového zařádkování. Pak ho jen zarazí a zamrzí, že "vedení KSSS sdílí hodnocení, které k událostem r. 1968 zaujala KSČ", jak na tiskové konferenci v Praze 8. července prohlásil při své návštěvě u nás N. Ryžkov. Že na negativním hodnocení r. 1968 a jeho aktérů setrvává současné čs. vedení a že režimní propaganda neustále smílá nejrozmanitější poslavy a výměřaly o událostech před dvaceti lety je pochopitelné. Na tom je postavena jeho moc. Byli dosazeni Brežněvem a po léta se řídili jeho korupčními a stagnačními metodami vládnutí. Což to ale není anachronismus? Staré a retardující myšlení a jednání? Výrok sovětského premiéra šokoval čs. veřejnost, byť již unavenou, lhostejnou a pasivní k tomu co se říká, stejně jako šokovaly výroky M. Gorbačova při jeho loňské návštěvě u nás. Nezáleží to v rozporu s duchem konference a onoho nového myšlení a revoluční odvahy dívat se na věci jinak a pravdivě? S řečmi o suverénní rovnoprávnosti a svéprávnosti každé země a každého národa, s tím, co bylo řečeno při nedávných rozhovorech nového maďarského premiéra v Moskvě, nebo co je dnes prokláňováno ve Varšavě? Sovětské vedení jistě nemá zasahovat do vnitřních záležitostí jiných zemí. Ale nemusí nést díl odpovědnosti za přešlá a nesprávná hodnocení, která neodpovídají historické pravdě a objektivitě, když dokáže se směle podívat pravdě do očí při hodnocení negativních stránek historie své země. Což nelze otevřeně a bez vykrucování a taktizování říci, že dočasný pobyt sovětských voják po srpnové intervenci a jistým způsobem legalizovaný salcouou z října 1968 má globálně strategické důvody než jen zajištění tzv. normalizace v Československu. Premiérove prohlášení se tak dá chápat, ale bylo by poctivé říci to nasples, ať víme na čem jsme, že to souvisí s širokým komplexem mezinárodní situace. Pásmo důvěry a spolupráce ve společném evropském domě by to jenom prospělo, nemluvě již o důvěryhodnosti různých prohlášení a snah po skutečném uvolnění.

Po únorových událostech r. 1948 bylo "vyskčněno" a v různých následných prověrkách odstraněno z rozličných kvalifikovaných míst mnoho občanů, označovaných za třídní nepřátele. Ve své většině mohli zhruba do deseti let potom vykonávat povolání ve své profesi nebo na místech jim blízkých. Skoro dvacet roků po srpnových událostech r. 1968 je vyloučeným komunistám a jiným "pomyleným" za stanoviska a reformní myšlení bráněno ve výkonu jejich povolání. V SSSR byli právě plně rehabilitováni N. Bucharin a další. A. Dubček a jeho soudruzi budou muset na svou rehabilitaci čekat také až po své smrti a po půl století? Je to normální, nebo to jen odpovídá ha-

nebným normalizačním praktikám, jichž se nechce nikde zřeknout? Resoluce konference KSSS hovoří o právním státě a dodržování právních a zákonných norem, lidských práv a svobod. V Československu je občanská iniciativa Charta 77 pronásledována za to, že upozorňuje na jejich porušování, žádá zřízení ústavního soudu a pod. To je také normální? Jinak smýšlející lidé jsou stále kaceřováni a rozličně diskriminováni, v hanlivých pamfletech ostouzeni a dokonce i vězněni. A to v době euforie demokratizace a glasnosti. Snad je to projev zdůrazňování odlišnosti a nenaspodoobování, přihlížení ke specifickým, jal je to najednou nyní ideology připomínáno a objeováno.

Mnozí nyní u nás halasně přísahají na perestrojku. Je to móda, jak lidé vtipně říkají - přestrojují se. Zadušují se, že nedovolí nikomu, aby se přišivoval a žádal skutečnou obrodu, či dokonce rehabilitaci pražského jara 1968. Vývoj před dvaceti lety ostiusejí, lyžejí na zdiskreditovaném a ostudném Poučení, aniž by přiznali, že nikdy jindy neměla KSČ takovou důvěru lidí, jako před dvaceti lety, že to byla doba hospodářského vzestupu a že se v ní rodily koncepce různých opatření a zákonů, k nimž se dnes zhevu nesměle propracováváme. Jistě, že ti, kteří na perestrojku přísahají a dovolávají se, činí tak se skřipěním zubů a kdyby mohli, měli k tomu sílu a někdo o to stál, poskytl by bratrskou internacionální pomoc k jejímu potlačení. Odpovídalo by to jejich způsobu myšlení a jednání. Jde jim o to aby se co nejdéle udrželi u moci na nejhrůznějších úrovních, i za cenu ekonomických, ekologických a etických škod páchaných na společnosti i její budoucnosti. Jen atmosféra strachu a existenčních postihů z dvacetileté zkušenosti vysvětluje, že se z oficiálních struktur neozve odvážný hlas, t třeba i ambiciózně motivovaný snahou myslet na zítřek, který by otevřeně poukázal na příčiny neduhů a stagnace, prohlubujících se hospodářských obtíží a občanské apatie, když je k tomu příležitost a naléhavá potřeba. S Snad také obava z toho, aby je někdo neobvinil z kacířství, avanturismu, netrpělivosti či dokonce pomyslného spojení s osmašedesátníky, jimž historie dává znovu a znovu v mnohém za pravdu. Proto se dnes oficiální propaganda tolik činí, nedovolí objektivní srovnání a analýzu vývoje r. 1968 a omezuje se na pomlouvání a zakřikování.

Vraťme se však ke konferenci sovětských komunistů. Překvapila mě její skoro jednomyslnost, snaha po zdůraznění monolitní jednoty, která musí nezbytně být sřezerní. Neráz, jako mávnutím kouzelného proutku, jsou všichni delegáti pro podstatné reformy sovětského života. Je možné, že pluralita zájmů a názorů by nesnesla vyslyšet odlišný hlas i když se otevřeně diskutovalo a polemizovalo. Ovšem o jednotlivostech. Nikdo neřekl, že je proti začatému kursu, ačkoliv ještě před krátkou dobou dělal to, co dnes k kritizuje. Že by najednou všichni prozřeli a přesvědčili se o nezbytnosti změn?

Nebo je to pozůstatek metod, kdy se souhlasilo se vším, co bylo řečeno shora, vedením? Možné je vše. Známe to i od nás, že si lidé něvo jiného myslí a něco jiného říkají, že si již dávno uvědomovali neudržitelnost daného stavu a když dostali příležitost a jsou k tomu nabádáni příznivou atmosférou, s plným zaujetím a elánem vyjadřují to, co cítí a co vyplývá z jejich niterného přesvědčení. Je k tomu třeba účinný a přesvědčivý podnět. A ten byl dán a konference je jeho výsledkem. Tak si vysvětlují i rozhodnutí o spojení funkce prvního tajemníka strany a předsedy sovětu. Taková kumulace funkcí je podle zkušeností nevýhodná, po čase se přijde na to, že přímo škodlivá. Ale v sovětských poměrech, ve společnosti s danou politickou kulturou a tradicí asi pochopitelná a vysvětlitelná. Mnohé nové se musí prosazovat autoritativně. Dějiny o tom přinášejí dostatek příkladů. Spojení stranické a státní funkce může být demokratickým faktorem, může přispět- třeba i přechodně a dočasně- k oslabení byrokratického aparátu a zvýšení odpovědnosti a kontroly lidí. Demokracii je nutno se učit a hledat prostředky k jejímu uplatnění. I když to vypadá protismyslně a utilitárně pragmaticky. Nepochybně to přispěje k upevnění pozice samotného M. Gorbačova, umožní mu to postavit se do čela státu a to je pro nezvratitelnost reformních snah velmi důležité. Je v tom možno nalézt i stopy k tendenci pro autonomii občanské společnosti, umožňující nastolení statutu právního pořádku bez striktních nomenklatur a s prvky samosprávných pravomocí prostých občanů. To je už ovšem oblast spekulací a nezástných dohadů.

Dlouho očekávaná konference tedy skončila. Její výsledky mohly být lepší, ale i horší. Nepřinesla částečnou kádrovou obměnu ve vedení. A k také jí nez vřela dvéře. Naopak otevřela ještě více dokořán dvéře otevřenější politice, reformnímu úsilí. A to je hodně. Potvrdila nezbytnost změn a nutnost jejich pokračování. Oficiálně stvrdila nový kurz demokratizace politického systému v SSSR. Dala podněty k úvahám o dalším vývoji a to i v jiných socialistických zemích, kde jsou problémy obdobné a čekají také na své řešení. Skutečné a ne jen verbální. Vyčkávání a přešlapování s ekvilibristikou módních frází je nedůležité a škodlivé. Historie se dá v interpretaci smazávat, nedá se ale zastavit. Stejně jako se lidem nedá vzít naděje v lepší život.

Praha 12. 7. 1988

Komenský by zaplakal...

V souvislosti ze začátkem nového školního roku se v denním tisku objevují stále kritičtější hlasy k nově reformovanému systému školství, a v té souvislosti i k významu a úloze učitele ve vyučovacím procesu. Začínaje obrovskou feminizací školství a konče nedostatečnou kvalifikací učitelského sboru, např. zrušením habilitačního řízení na vysokých školách.

Osobnost učitele hrála vždy významnou úlohu v historii našich národů. Jan Ámos Komenský, světově uznávaný "učitel národů", vytvořil základy novodobé pedagogiky. Naši "kantoři" byli v minulosti nositeli národních tradic v době germanizačního útlaku, šířiteli kultury a vzdělanosti.

Za první republiky bylo naše školství na vysoké úrovni a klidně se mohlo srovnávat s předními kulturními státy. Kapitalistický systém velmi dbal o to, aby úroveň jeho výrobků byla schopná konkurence a k tomu potřeboval vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, dokonalou a vědeckou organizaci práce. Proto struktura a obsah školství odpovídaly tehdejší úrovni rozvoje výrobních sil. Na učitelích se požadovala nejen vysoká odbornost, ale i pedagogické schopnosti, aby připravovali pro národní hospodářství dokonalé odborníky všech úrovní. Od dělnických profesí až po špičkové vědecké pracovníky.

Současný politický systém si z učitelů udělal v podstatě špatné propagátory marxismu-leninismu. A nijak to ani nezastírá. Na poslední celostátní konferenci učitelů v roce 1984 tajemník ÚV KSČ J. Havlín ve svém projevu k učitelům mimo jiné řekl: "Socialistická škola je významná ideologická instituce... Závažnou povinností učitelů je přibližovat dětem, žákům a studentům úlohu komunistické strany, podstatu socialismu a komunismu... Příkladem je revoluční práce generálního tajemníka ÚV KSČ a presidenta republiky Gustáva Husáka. Naši pedagogové a mládež budou vždy nacházet v jeho životě a díle příklad a vzor opravdového vlastenectví, oddanost komunistické straně, lidu, naší soc. vlasti, našim národům a vzor hlubokého vztahu k Sovětskému svazu, k ušlechtilým ideálům pokroku a míru". Celkově tento projev vyzněl jako špatná přednáška na nejnižším stupni stranického školení a ne jako refe-

rát k vysokému pedagogickému fóru.

Došlo k obrovské ideologizaci školství na úkor odbornosti. Učitel přestal být učitelem a měl se stát v podstatě propagandistou. Poklesla úroveň odbornosti, vznikla averze mladé generace k násilně v loukané politice, narůstal nezájem, egoismus, cyničnost ad.

Rovněž vztah k osobnosti učitele se změnil. Ponechávám stranou jeho hmotné zabezpečení a postavení ve společnosti, kde se stal služkou pro všechny možné i nemožné organizace a jimi pořádané akce. Byla potlačena jakákoli jeho vlastní iniciativa a stal se v podstatě vykonavatelem příkazů shora, často špatných, formálních, nesmyslných i lživých. Kdo se protivil, neměl na školství místo.

Statistické ročenky ukazují, že např. v prvním období normalizace poklesl počet profesorů a docentů na českých vysokých školách o 461 osob, tj. o 18,3% z celkového počtu. V podstatě každý pátý vysokoškolský pedagog musel odejít. Skutečný úbytek vysoce kvalifikovaných pedagogů byl však podstatně vyšší, než o tom svědčí uvedená čísla. V této době byla totiž jmenována řada průměrných až podprůměrných ~~profesů~~ učitelů profesory a docenty, aby se zaplnila uprázdněná místa. Mnozí z nich se stali vysokoškolskými profesory bez předchozí vědecké práce, bez habilitace, bez konkursu. Jejich případná "publikační a vědecká činnost" se často omezuje na propagandistické fráze, oslavné tirády na vedoucí politické osobnosti a jejich výroky, případně na polopravdy a lži, jež měly prokázat kontrarevoluční charakter "pražského jara". Tak se "zkvalitnil" pedagogický sbor vysokých škol.

Přitom výchova dobrého vysokoškolského pedagoga trvá 15-20 let. Tím, že někdo "z milosti vrchnosti" obdrží své "zásluhy" vysokou pedagogickou hodnost, ještě se nestal vysokoškolským učitelem.

Jen ekonomická stránka tohoto "zkvalitnění" pedagogického sboru ukazuje závažnost tohoto problému. To nemluvím o dopadech společenských. Průměrné náklady na vysokoškolsky vzdělaného odborníka se odhadují v průměru na půl miliónu korun. Dosažení vědecké hodnosti, která byla dříve nedílnou součástí habilitačního řízení, představuje minimálně dvojnásobek této částky. Na kolik přišlo společnost habilitační ~~řízení~~ docentské a profesorské řízení, nedovedu ani odhadnout. Čili společnost zaplatila za toto "zkvalitnění" nejméně půl miliardy korun. Znáám řadu vysokoškolských učitelů, kteří ještě dnes pracují manuálně nebo na podřadných místech. Jejich vysoká kvalifikace přišla nazmar.

Přitom ekonomická stránka není v tomto případě to nejdůležitější. Ne každý adept má předpoklady a schopnosti zastávat práci vysokoškolského učitele. Očistou vysokých škol od "revizionistů" jsme se v mnoha případech zbavili nejlepších odborníků, kteří své znalosti a zkušenosti nemohli předávat nové generaci. Tím ekonomické škody vzrostly geometrickou řadou. Nikdo dnes již nepopírá, že úroveň našich vysokých škol stagnuje. K tomuto problému mi kdysi řekl jeden americký profesor: "Vy musíte být strašně bohatý národ, když si tohle dovolíte". Byl to kapitalista, který umí a rovněž musí počítat.

Konkrétním příkladem nám může posloužit VŠ ekonomická v Praze. Z této školy bylo nuceno odejít přes 100 vysokoškolských učitelů, což představovalo téměř jednu třetinu pedagogického sboru. Z toho byli - 2 bývalí rektori /např. prof. Kadlec-ministr školství/

6 bývalých prorektorů

5 bývalých děkanů

14 bývalých vedoucích kateder atd.

Většina z nich byla zakladateli školy a představovali odborné špičky ve svém oboru nejen doma, ale i v zahraničí. Podobně tomu bylo i ve vědě. Např. museli odejít akademici Šorm, Wichterle, Málek, Macek, Hájek a další.

Pro názornost bych chtěl ukázat, jaké "náhrady" přišly na místa těchto osobností. Ředitelem Mikrobiologického ústavu se stal místo akademika Málka-dvojnásobného laureáta státní ceny a laureáta Mezinárodní Leninovy ceny ing. Zalabák, který byl předtím z VŠ propuštěn pro vědecké podvody. Nevím, co ho kvalifikovalo v roce 1970 do funkce vedoucího jedné z prověřkových komisí MV KSČ, kde se rozhodovalo o další profesionální a sociální existenci mnohých čestných lidí - skutečných osobností - z oblasti hlavního města Prahy. Výsledky jeho prověřkové činnosti i pozdějšího ředitelování byly vskutku "pozoruhodné".

Nejsmutnější ovšem je, že v čele strany i vlády jsou dnes mnozí lidé ověřenými vědeckými i pedagogickými hodnotami, kteří by alespoň teoreticky měli vědět, jaké učitele je třeba mít na školách, aby připravovali lidi schopné plnit úkoly vědeckotechnické revoluce. Zdá se, že to nevědí. Udělat z učitelů poslušné propagandisty se však nevyplácí. Proto naše zastávání za vyspělými zeměmi neustále narůstá.

"Otázky historikovi" byly publikovány v Pravdě 25. června t. r. Tyto otázky byly adresovány profesoru J. N. Afanasjevovi na základě jeho článku "Perestrojka a historické znalosti", uveřejněném v Literaturnoj Rossiji. J. N. Afanasjev potom počal do Pravdy dopis. Otiskujeme ho nezkrácený a neredigovaný.

Pozorně čtu článek P. Kuzněcova, uveřejněný v Pravdě dne 25. června s "rozpačitými otázkami" ke mně, s obviněním z "pochybných hypotéz a někdy i prostě nepravdy". Nacházím v tomto článku i vlastní názory autora, historickopolitickou pozici, kterou P. Kuzněcov staví proti tomu, co považuje za pochybné a nepravdivé. Pro mně a pro každého čtenáře těchto novin je to znamenitý důvod k zamyšlení.

Zprvė. řval jsem na tom, že je potřebný celistvý, systémový přístup k sovětské historii a ne její bezradné hodnocení na principů "na jedné straně - na druhé straně", tj. "na jedné straně - masové represálie a zločiny ale na druhé straně každodenní radost a rekordy". Můj oponent odpovídá, že "v životě se proplétaly tragické represálie s nadšením lidu, budoucího socialismus". Nadšení, píše Kuzněcov, existovalo/já se ale přece nechystám to poírat/, ale..."spojovalo se s masovými represáliemi". Jestliže se "proplétaly" a "spojovaly" - to jsou jen jiná slova pro vyjádření téhož schématu "dvou stran", pravděpodobně převzatého ze Ščedrinovy "Historie města Hlupěnova". Alespoň potom chápu, jaká logika je blízká autorovi a na porozumění jakých "přemýšlivých čtenářů" spoléhá. Ale ne! Tady se píše: "Přemýšlivému čtenáři je zřejmé, že rozdělení historie na špatnou a dobrou nebo na historii vůdců a mas odvádí od analýzy reálných procesů.." Znamenité! To znamená, že souhlasí-li v tomto bodě P. Kuzněcov jakoby se mnou, potom nesouhlasí sám se sebou. "Represálie a nadšení", jak se ukazuje, neexistovaly jen prostě vedle sebe, ale "spojovaly se" a vyrůstaly z jedné kořeny a tvořily, jak přiznává autor, nerozlučnou historickou realitu. "apamatujme si to.

Předěme ě druhé a hlavní "rozpačité otázce", sestávající ze dvou otázek: a/ lze pokládat za skutečnost, že se Stalinovi a jeho následovníkům podařilo vybudovat socialistickou společnost, i když nedostatečně socialistickou; b/ existovala historická alternativa "stalinského socialismu" nebo Lenin se svým NEPem, se kterým počítal "vážně a nadlouho" se tragicky mýlil - a výsledkem Října se nemohlo stát nic jiného, než krvavý diktátorský režim. Moje "subjektivní hypotézy" /a jenom moje mezi čtenáři Pravdy?/ spočívají v tom, že : a/ "nehledě na obrovské oběti u nás nebyl vytvořen socialismus v té podobě, jak si ho představoval Lenin a leninská garda ve 20. letech" - z toho pramení nezbytnost revoluční, tj. hluboké strukturální perestrojky; b/ kontrarevoluční cesta Stalina a jeho obrovského aparátu nebyla historicky nevyhnutelná a tedy ospravedlnitelná - odtud pramení šance v průběhu perestrojky opřít se o nere realizované, okleštěné, alternativní ekonomické, politické, právní, sociálněpsychologické možnosti naší země, obnovit leninské principy v nových podmínkách, čá-

stejně příznivějších, nežli koncem 20. a 30. let, částečně mnohem obtížnějších, neboť nemáme co dělat jenom s hrozbou utváření kasárenského "socialismu", ale i s následky dlouhotrvající nadvlády tohoto systému, který ve své podstatě doposud není překonaný a který nespíchá dobrovolně ustoupit socialismu opravdovému, tj. demokratickému.

Jak reaguje na tuto, předpokládám dostatečně jasnou pozici, můj oponent, který tak vášnivě odmítá každou "nepravdu nebo polopravdu" ? Že "disponujeme leninskou orientací budování socialismu" "nemohli, nedokázali jsme být důslednými do konce, takovou možnost nám ani nedovolily vnější okolnosti... a výsledkem byla deformovaná socialistická společnost". "Nám", "my"... není to překrásné? "My", to jsou miliony "žeků"/myslí se "muklů", pozn. překladatele/ pod vedením Jagody, Ježova, Beriji. "Nám" - tj. znevůlněnému, okraděnému, nešťastnému rolnictvu, zničenému jako třída, pod vedením Stalina a jeho "kohorty". "Nám" - tj. zmučenému sovětskému lidu, který provedl velikou revoluci, oklamaný a pošlepaný ve svém nadšení, ve své nerozvážné víře, v nevíře narůstající šedesát let, v duchovní zanedbanosti a rozkladu - společně s těmi, kdo tomuto lidu svévolně a obvyklým způsobem poručeli. Ach, s. P. Kuzněcove! Děkuji vám za objasnění, natolik vzdálené všemu pochybnému a nepravdivému. Je třeba si zapamatovat, že Stalin zlikvidoval NEP, přeměnil bolševickou stranu/ne jen samu o sobě, ale jako vedoucí celé sociální vrstvy/ v "řád mečových rytířů", porušil svazek s rolnictvem, podřídil dělníky kasárenské disciplíně, zardousil nebo zlikvidoval inteligenci, založil stát na krvi a strachu - neboť "nedovedl být důsledným do konce" ve vztahu k "leninské orientaci"... a tak, vlastně, toto "nedůsledné" přetvoření socialistické orientace na totalitní a teroristickou bylo historicky vynucené.

Jestliže je toto "nedůslednost", "odklon", a k tomu ještě ospravedlnitelný "okolnostmi", jestliže "my", jako i vy, můj optimistický oponente, i v případě uvěznění v táborech, ani tam jsme "nesešli z cesty, odčtyté Říjnem", potom, božemáj, jaká vlastně je představa o této cestě, o Říjnu, o Leninovi, která stojí za podobnými u nás všeobecně rozšířenými zekličnacími formulami?! K čemu jsou potom následující fráze o "hořkých chybách a tragických zločinech minulosti", fráze, bez nichž se už nikdo neodvážil obejít, jestliže "my" / spolu s P. Kuzněcovem/ si nedovolíme nic, dočista nic domyslet do konce?

Ale já si vůbec nepřeji "tuto otázku vědomě nechat bez odpovědi", řeknu to tak, a až k tomuto mínění, sdílenému velmi mnohými lidmi, zaujmou stanovisko bez zděšení: nepovažují společnost u nás vytvořenou za socialistickou, ani za "deformovaně" socialistickou. Tyto "deformace" se týkají jejích životních základů, politického systému výrobních vztahů a rozjodně i všeho ostatního. To není odzbrojující závěr. - až zná jakkoliv hořce a nehání strach, pokud se tedy nespokojíme propagandistickými polopravdami. My - ne všichni obyvatelé země, ale uvědomělí bojovníci za

perestrojku s časem, doufejme, velická většina obyvatel - najdeme v sobě sílu a teoretické způsoby řešení, i adekvátní politickou taktiku, abychom se znovu dostali na socialistickou cestu. Jenom tehdy naše pochopení od- a odhodlání ke skutečně revoluční perestrojce bude strážlivé, reálné a proto vzbuzující naději. Jsem přesvědčen, že jinak, za uspávací nebo zlástné polopravdy, dojdeme pouze k polovičatým opatřením a potom ke kra- chu tohoto našeho posledního pokusu dostat se ze strašlivé slepé ulič- ky.

Bolest, obava i naděje ve mně, tak i ve spolupřáncích, jsou natolik veliké, než abychom zbývajícím místem v článku promrhali malichernou po- lemikou s P. Kuzněcovem kvůli četným logickým překrucováním faktů v jeho "otázkách historikovi". Pám Lenin říkal v r. 1923, že "musíme uznat zá- kladní přeměny ^{veškerých} ~~základních~~ ~~průmyslných~~ ~~hospodářských~~ ~~hledisek~~ na socialismus" /podtrženo mnou, J. A. ale P. Kuzněcov dává přednost nazývat to "korigující praxí" a "novým vý- promyšlením" dřívějších, tj. představ válečného komunismu. Při tom poli- tickou stránku/ zajištění/ "základní přeměny" nemocný Lenin pouze začal promýšlet, zatímco se Vladimíru Iljičovi nemohlo sni zdát o postelinské a pobřežněvovské situaci. Takže současnou teorii socialismu /myslím si to jako dříve oproti P. Kuzněcovovi/ je třeba vytvářet znovu s Le- ninovou pomocí a ne jen hledat v jeho dílech.

Nebo vezměme například takovéto radostné zvolání P. Kuzněcova: "V na- ší literatuře existují už dostatečně důkladné výzkumy, ukazující, na- jaké vlně vznikl stalinismus, kult osobnosti, jakou roli sehrál Stali- nův charakter a jakou "objektivní okolností". Před takovými dvěma měsíci historickostřehická věda v osobě člens- korespondenta V. I. Kasjaněnka došla k závěru, že historici mají ještě málo dokumentů, nových koncepcí idejí a hodnocení období a událostí, aby bylo možné prevdivé a v plném rozsahu ukázat stav společnosti a strany..." Kají se, že zůstávám v nevě- domosti, jaké "důkladné zkoumání" zlepšila tento stav.

Ale zanechme, opakuji, toto knižní slovíčkaření. Existují přece nejen "otázky historikovi", ale i "rozpačité otázky", jak je u nás zvykem ří- kat "komusi" z našich veoucích ideologů a politiků. Se vší úctou bych chtěl pochopit následující tvrzení, které nedávno "kdesi" zaznělo. Tak- že: zesálil v poslední době přímý a vyzývavý odpor antiperestrojkových sil, jak to konstatoval redakční článek Pravdy z 5. dubna, nebo nám tu- to myšlenku někdo "podhazuje"? A existují principiální rozdíly v názo- rech? Jestliže to budeme odmítat, jestliže budeme tvrdit, že rozdíly ne- jsou a reálná a rostoucí hrozba perestrojce /a ne se strany Niny Andre- jevové, ale ze strany těch, kdo stál za skromnou učitelkou chemie a pře- měnil její dopis v pokyn, který ihned využilo více než 30 oblastních výborů KSSS/ nezesálila - je potom třeba hledat ještě výmluvnější potvrzení toho, že existují jak rozdíly, tak i hrozba, jestliže je zde přímá výz- va vzpomenutému článku "Pravdy". x/

x/ Toto číslo necháme na svědomí autora. Pro tyto údaje jsme nenašli potvrzení/Redakce/

Dále. Jestliže myšlenka o zesílení odporu proti perestrojce je analogická stalinské "konceptci" narůstání třídního boje za socialismu, potom ať někdo /není nutné, aby to byl P. Kuzněcov, ačkoli zejména o toto by měl projevovat obavy, a ne o článek J. Afenasjeva/ rozptýlí i mou další rozpačitou otázku: "Stalin vyzdvihl svou "teorii" v polovině druhého desetiletí po vítězství Října; snad i perestrojka zvítězila před patnácti lety? Máme na mysli odpor úředníků, kteří odešli začátkem 70. let do penze? Nebo narůstá odpor sil, které doposud mají v rukou reálnou moc a které začínají vážně chápat reálnou hrozbu revoluční přeměny?

A ještě: myšlenku tržního socialismu jsme vytrpěli celou naší historií - nebo jako dříve jde o diverzní myšlenku nepřátel Sovětského svazu?

A ještě: je možné některé jakoby přeměny k lepšímu v naší ekonomice zdůvodňovat nějakými procenty zvýšení, vyplnění atp., když před pěti nebo deseti lety nám také předkládali obstojná procenta? A započaly už strukturální reformy? A tak odpovíme jednoduše: je situace co se týče potravin a průmyslového zboží alespoň "trochu" lepší, žije se lidem lehčeji, nežli před třemi lety? Z "procent zvýšení produktivity práce", sdělovaných naší statistikou neuvaříš boršč a nohy do nich neobuješ, jinak bychom se už dávno stali vzkvétající společností. Jsou nezbytná neodkladná a pronikavá opatření, aby lidé v této oblasti i v mnoha jiných /např. ve výbušné sféře národnostních vztahů/ hmatatelně pocítili výsledky perestrojky.

Nevím, jak se to zmlouvá P. Kuzněcovovi, ale já, když vidím, jak po 70 letech pohybu v socialismu /a ne od něho/, ve směru "leninských směrůvek" /v takových případech obvykle se říká mezi lidmi: bylo by zajímavé si poslechnout, co by dnes řekl ohromný Iljič, kdyby vstal z mrtvých... a jak by ho napomenul, například P. Kuzněcov? /, když vidím přidělový systém v r. 1988 a sny ruských lidí v hloubi duše o šišce ~~šišce~~ měkkého salámu, když vidím i to, že 35 let po smrti "Stalina se jen "učíme demokracií" podobní patnáctiletým přerostlým chlapcům v prvních třídách, přitom se učíme jen na trojku... Když o tom přemýšlím, ostýchal bych se hovořit jen o "vynucené nedůslednosti" a "deformacích" na nezměnitelné slavné cestě - "nohé se za poslední tři roky změnilo - a my nemáme sílu k rozchodu s nadějí. S nadějí na socialismus. Na svobodnou práci, na štěstí, na demokracii.

A otázek historikům a otázek politikům, ó, jaké množství jich je. A odpovědi jsou různé, sporné. Ale myslím si, že je i něco bezesporného. A to: Ať už to byl socialismus nebo ~~Kapitalismus~~ "kasárenský socialismus" /t.j. "z jedné strany" napál med a z "druhé strany" napál dehet/-podíváme se na odpověď ze takových 5 až 10 let....Buď se staneme úplně

jinou zemí, k nepoznání jinou s vzkvétající společností...nebo budeme pokračovat v hlubokomyslných úvahách o známé "neúspěšnosti" socialismu bez svobody a bez chleba s máslem. Jenom kolik asi času nám poskytuje historie k této opájející šš/ kazuistice?

Soudruhu Pobisku Kuzněcove a sympatizující soudruzí, jestliže pojem socialismu po všem, co jsme prožili je pro nás stále ještě srozumitelný a drahý, pročistěme ho a uzpůsobme pro lepší budoucnost. Možná, že to bude užitečné.

Pozn. překladatele: Tento text publikovala Pravda z 26. července 1988 spolu s rozsáhlou redakční kritikou na adresu Afanasjeva. Nepřekládal jsem pro nepsanou dogmatickosti a zastaralost argumentace a proto, že v tomto našem samizdatu pro omezenost místa uvádíme pro přemýšlivého čtenáře především stati, podněcující k "novému myšlení". Případný zájemce si redakční odpověď Pravdy obstará a přesvědčí se o pravdivosti starého českého přísloví: Já o voze, ty o koze!

- nn-

Těžko chtít v krátkém komentáři postihnout všechny jevy, předcházející a provázející tuto konferenci, když jen projevy, diskusní příspěvky a přijaté dokumenty zabírají pět čísel sovětské Pravdy. Pravda a Izvestija byly jediné deníky, které tiskly plné texty všech diskusních vystoupení, což je pokrok proti stavu posledních tří let, kdy se diskusní příspěvky vůbec nezveřejňovaly. A je nesporné, že od doby XXII. sjezdu KSSS do takové míry otevřenou diskusi KSSS nezažila. Současně je nutno poznamenat, že diskuse ve svém souhrnu tak jednoznačný ráz a průběh neměla, jak si představují ti, kdo ji celou nesledovali ani nepřečetli.

Svolat takovou konferenci bylo rozhodnuto před rokem, když se projevilo, že politika přestavby a demokratizace nenalézá dost aktivní podpory mezi členy ÚV KSSS a měla původně za hlavní úkol mít změny ve složení ÚV. Tak to ještě krátce před konferencí viděl Roy Medvěděv, ač ze znění zveřejněných tezí bylo možné usoudit, že toto téma nebude vůbec předmětem jednání. V současných stenových sovětské strany chybí jakékoliv ustanovení o konferenci a jejích pravomocích, takže záleželo na politbyru a ÚV KSSS, jaké kompetence jim vymezí. Byl jí dán poradní hlas a mohla proto jen přijmout doporučení, která musí schválit příští plénum ÚV KSSS/ještě v červenci/, které také rozhodne, jaký dá výklad schváleným usnesením. Velmi mlhavá je zejména rezoluce o reorganizaci stranického aparátu, jejíž provedení připadne sekretariátu ÚV KSSS pod vedením Ligačova. Sekretariát také řídil kampaň k výběru delegátů, která dopadla tak, že až na několik výjimek nešlo o širšímu posuzování navržených delegátů a oblastní i ústřední výbory /v národních republikách/ jednomyslně schválily předložené kandidátky. Nutno říci, že nešlo o výběr z několika kandidátů a už vůbec ne o jejich tajné volby /na rozdíl od Československa v r. 1968, kdy v KSČ byli delegáti na okresní i krajské konference i na sjezd voleni tajně a z většího počtu navržených/. Přesto mezi delegáty byla menší část lidí, kteří se postupně v průběhu konference osmělili k odvážným vystoupením přesto, že v prvních dvou dnech nebyla atmosféra příliš příznivá takovým vystoupením. Způsobila to nejen nepřízeň většiny delegátů vůči takovým diskutérům, ale zřejmě neméně způsob, jakým sám Gorbačov skákal do řeči těm delegátům, kteří začali mluvit kriticky o stavu přestavby jako Abalkinovi, Arbatovovi, Uljanovovi, Postnikovovi a to přeszo, že v té chvíli ani neřídil diskusi. Situace se začala lepšit poté, co mladý dělník Vadim Niželskij, delegát z města Novotroick po jednom takovém šprbačpově vstupu, když hovořil o neřešení zásobovací situace a Gorbačov se ho zeptal: "Nechutnal Vám oběd?" ho usadil: "Nepřerušujte mě!" V pátek se diskuse dostala do takových obrátek - zejména po vystoupení Jelcina - že tiskové středisko oznámilo novinářům, že je návrh na prodloužení konference o jeden až dva dny. Nakonec předsednictvo dalo odhlasovat ukončení diskuse a večerní zasedání bylo věnováno projednává-

ní a schvalování předložených usnesení/kdy všechny doplňující návrhy, směřující k prohloubení vnitrostranické demokracie, jako vůlba genseka přímo sjezdem, přeměna Pravdy z orgánu ÚV v orgán celé strany byly zdrcující většinou hlasů zamírnuty./.. Prostě, nedělejme si iluzi, že "boj se skončí zajtra" ani pozítří.

Dva póly diskuse

V monotónní šedi diskusních příspěvků tajemníků- oblesných, krajských i národních ÚV- se utratila většina času diskuse, až ke konci došla trpělivost mladému moskevskému delegátu Surkovovi a vyzval, aby přestala šablonovitá vystoupení, která jsou projevem "robotizace v práci aparátu". I při tom množství řečnické hlušiny se projevila zrnka cenného kovu, zejména ve vystoupení řadových delegátů a některých vystoupeních vědců a umělců. V tomto magnetickém poli diskuse vystupují jako dva její póly: Jelcin a Ligačov. Vzhledem k tomu, že Jelcinův příspěvek u nás vcelku zveřejněn nebyl, zato Ligačovův jako jediný v plném znění v RP, navíc v takové úpravě, jako by to bylo vešle Gorbačova druhé závěrečné slovo, blíže k charakteristice Jelcinova vystoupení.

Jelcin nejdříve odpověděl na výtku, že vystupuje se svými interview v zahraničním tisku a ne v sovětském. Upozornil na to, že jeho interview pro Moskovskije novosti nebylo zveřejněno, stejně jako pro Ogoňok, kde jim bylo dovoleno je otisknout /kýmpek asi? / Gostelradio/státní výbor/ se na Jelcina obrátil, aby své interview u příležitosti XIX. konference poskytoval zahraničním sdělovacím prostředkům jejich prostřednictvím a sdělili mu, že takových žádostí je patnáct. Jelcin byl ochoten poskytnout nanejvýš dvě- tři. Načež mu Gostelradio vybralo tři televizní společnosti a to se pak uskutečnilo. Na některé otázky odmítl odpovědět, ale na dotaz, zda by přestavba pokračovala rychleji, kdyby Ligačovovu funkci zastával někdo jiný, odpověděl Jelcin: Ano! Usměvte se na to si jej předvolal předseda ústřední stranické kontroly Solomencev na poňovor! Jelcin se cítí naprosto bez viny, přesto tlumočník předal pásek s nahrávkou rozhovoru Solomencevovi. - Co se mnoh ještě uděláte, nevím, ale v mnohém mi to připomíná stíny nedávné minulosti. - Dále vytkl opožděné svolání konference, špatnou přípravu, teze připravené aparátem - pokud jde o podstatu reformy- neobsehovaly to hlavní, co se objevilo v referátě. Výběr delegátů probíhal po staru. Hlavní námitka ~~práci~~ má proti personální unii tajemníků a předsedů sovětů, o tom by mělo rozhodnout všelidové referendum. Je nutno vytvořit takový systém, který by provždy vylučoval obnovu systému vědců /Veždizm/. Kult osobnosti nevzniká po 10- 15 letech, ale má-li pro to podmínky, rodí se hned zpočátku/narážka na Gorbačova!/- Dodává, že se nedodrhuje tvrzení Gorbačova o tom, že nejsou zakázané zóny pro kritiku vedení. Skutečnost ukazuje, že takové zóny jsou a při prvním pokusu o jejich překročení následuje tvrdá reakce a postih. Dále se za stanovisko ÚV vydávají různé texty připravené aparátem, které členové ÚV

ani neviděli, natož aby je projednali nebo dokonce schválili. To je nepřipustná praxe, porušující vnitrostranickou demokracii a práva členů ÚV KSSS. "Ze 70 let jsme nevyřešili hlavní úkoly, nakrmit lidě, obléct je, zabezpečit pro ně služby a patřičné sociální zabezpečení. Teď to má řešit přestavba, ale ta jde pomalu, protože v mnohém má jen deklarativní charakter, nepřechází jí hlubší analýza. Proto v ekonomické reformě nebylo dosaženo viditelných změn a výsledků." Vidí v tom nebezpečí do blízké budoucnosti, až vyprchá "hypnóza slov" a dostaví se rozčarování, nastane politická nestabilita.

Jelcin projevil znepokojení nad tím, jaký "liberalismus" projevuje Solomencev při prošetřování úplatkářských afér funkcionářů, dále nad privilegii aparátu a vyzval k podstatnému snížení jeho stavů odzhora až dolů. Pak požádal o rehabilitaci za své vystoupení na říjnovém plénu. Měl podle svědectví účastníků dlouhotrvající potlesk. I když neexistují potlesko- měry, které by na stupnici ukazovaly sílu a trvání potlesku, ani neurčují jaká a která část delegátů komu tleskala, bylo by to zajímavé zjištění pro bližší určení politického zaměření i osobních sympatií delegátů i celého pléna konference.

Ligačov reagoval velmi podrážděně, připisoval mu "destruktivní energii" /RP 4.. 7./ a hlavně mu vytýkal, že když se nesetkal s podporou strany, tak se obrátil na buržoázní tisk /17/ až po výtku, že když Jelcin byl tajemníkem ve Sverdlovsku, "trvale si tam zavedl přidělové lístky" a v podobném duchu. Navíc řekl, že ústřední výbor a redakční rady vyvodí z psaní části tisku a jeho kritiky delegáty "patřičné závěry".

Ke konci jednání pak došlo k zajímavé slovní přestřelce, když sverdlovský delegát V. Volkov, který vytkl ÚV KSSS, že nezveřejnil materiály ze říjnového pléna a poškodil tím sám svou autoritu, zastal se Jelcina za jeho práci v oblasti a doslova řekl: "Žel, takové dobré zásobování dnes nemáme". A shrnul, že Jelcin mluvil shodně s řadou jiných delegátů, jejichž vystupování není odsuzováno. Příznačné je: nato dostali slovo dva Moskviči, kteří Jelcina nepadali a Lukin vytkl delegátům "nezralé potlesky" a sverdlovský oblastní tajemník Bobykin dal do protokolu vyjádření, že Volkova nikdo nepověřil, aby mluvil jménem sverdlovské delegace. Takže stará reže, že delegovi kraje, oblasti, vede tajemník, se zase projevila.

Obdobná polarita se projevila ve vystoupení dvou spisovatelů - Bondareva a Baklanova. Bondarev charakterizoval přestavbu jako letadlo, které vzlétlo a neví, zda v naznačeném bodu je přistávací plocha, činnost části tisku jako snahu vše destabilizovat, publicisty nazval rytíři extrémismu, kteří způsobují rozvrat a chaos v ekonomice a kultuře. Historie bude na nás vzpomínat se studem a proklínáním- myšleno na současnost, Bondarev měl ze své vystoupení pětkrát potlesk.

Baklanov, který s ním chtěl polemizovat, byl celkem šestkrát přerušen

projevy nesou lasu a přesto, že Gorbačov vyzval delegáty k toleranci, byl Baklanov nakonec "usyčen". Mám ovšem dojem, že v daném případě zde fungovalo antisemitské podvědomí, což také samo o sobě není dobrým znamením.

Pyramida moci

Hlavním výsledkem jednání je přijetí návrhů na reformu politického systému pod heslem "Všechna moc sovětům" a zdánlivě má vést k demokratizaci sovětské společnosti. Vrcholem pyramidy má být sjezd lidových poslanců SSSR, volený jednak podle územních a národně územních obvodů, ale také doplněný o poslance delegované stranou, odbory, komsomolem a p. Tito jako volitelé zvolí dvoukomerový systém Nejvyššího sovětu a předsedu /prezidenta/. Už to samo je porušením principu občanské rovnosti, když řadový občan bude mít dva hlasy a členové ÚV KSSS, Komsomolu, VCPS ap. budou mít ještě třetí hlas. Nemohu si pomoci, ale připomíná mi to vícekuriovy systém ve starém Rakousku. Další problematickou věcí v rezoluci je, aby "byli do funkce předsedů sovětů doporučováni zpravidla první tajemníci příslušných stranických výborů"/RP. 6. 7./. A ti pak mají být tajnými volbami zvoleni, když již předtím byli zvoleni za tajemníky. Příznačné je, že tento návrh se mezi řadovými delegáty sešel s největším množstvím námitek, pochybností i obav z posílení autokratismu. Výše vzpomenutý Niželanskij to formuloval jako neslučitelnost těchto dvou funkcí a i jiní delegáti před tím varovali, neboť tato kumulace posílí moc feudálních knížat, "emirů" v oblastech a krajích. Zato tajemníci téměř do jednoho tuto kumulaci podporovali. Nechtěl bych sýčkovat, ale je dosti důvodů obávat se, že heslo "všechna moc sovětům" dostane výklad: v sovětech všechna moc tajemníkům. Stěží lze předpokládat, že to může vést k hlubší demokratizaci společnosti. Varovných hlasů bylo dost a zkušeností také.

Jen konference skončila, vypukle stávka a demonstrace v Jerevanu a celé Armenii a nadále pokračuje i v Karabachu. Bez dlouhých rozborů lze říci, že rezoluce k národnostní otázce je povšechná, obchází problém rusifikace neruských národů a vyhýbá se řešení všech skutečných problémů. Také demonstranti v Jerevanu i jinde to tak vyjedřovali, v Litvě se demonstranti dožadují svých práv, ale současně žádají referendum v Karabachu. To je nový jev vzájemné solidarity, který jde nad papírové klišé. Váha národnostních problémů dále poroste.

10. 7. 1988

Robert Rožděstvenskij:

Stručný kurs dějin VKS/b/

Drhne píseň v hrdle
Není k zazpívání
Vlastní minulosti
lpíme na očích
Díváme se zblízka
na své zvrtvýchvstání
na Vzkříšení Dějin
teď už úplných

Při památce mrtvých
pojmy nelze plést
Pědlostí je podlost
a ctí - jenom čest
Prvně o Tvoje
i moje ramena
opírá se historie
neokleštěná

Hojivý lék pravdy
berem věčně
byť příliš hořké
na náš vkus
Stručný kurs dějin
trval nekonečně
Předlouho trval
Stručný kurs

/Izvěstija z 5. června 1988/

Československá vláda vyhověla po 13. letech interpelaci občanů.

Věc: Návrh na obnovu státního svátku 28. října.

Vážený pane předsede Federálního shromáždění,

využíváme svého ústavního práva, abychom Vaším prostřednictvím předložili Federálnímu shromáždění návrh na obnovu státního svátku 28. října a jeho prohlášení dnem československé státní samostatnosti a dnem československé federace.

28. říjen je jedním z nejvýznamnějších památných dnů našich novodobých dějin, je svátkem naší národní nezávislosti a státnosti, získané po třistaleté národní a státní porobě českého národa a tisícileté porobě národa slovenského. Význam tohoto dne jako uznávaného symbolu národní a státní svrchovanosti našich dvou národů, které bylo dosaženo po století bojů za národní a sociální osvobození, byl v poválečných letech zdůrazněn i tím, že právě v tento den roku 1945 byl vyhlášen dekret presidenta republiky o znárodnění. Nezákladní akt z roku 1918 navazoval i vyhlášení československé federace 28. října 1968, jež dořešilo státoprávní otázky soužití našich národů ve společném státě a vyhlášením České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky podpořilo rozvoj české a slovenské státnosti. 28. říjen je tedy významným symbolem národního a státního vědomí a cítění našich občanů a jeho oslavy jsou významným státním a národním politickým aktem.

Rezolutní vlády ČSSR z letošního roku, potvrzené posléze Federálním shromážděním, zrušit 28. říjen jako státní svátek, nelze považovat v měřítcích hospedářské účelnosti. Je to rozhodnutí výrazně politické. Projevuje se v něm nejen krajní necitlivost k národním vědomí a cítění našich národů, zejména národa českého, ale také výraz

a přehlídívý postoj k významu naší státnosti. O tom, že rozhodnutí vlády a posléze i Federálního shromáždění mají takový charakter, svědčí letoš práběh 28. října. Výročí československé státnosti nebylo vhedně zoe znamenáno ani sdělovacími prostředky, ani zdůrazněno veřejnými a politickými akcemi. Tento stav hluboce roztrpčuje tisíce našich občanů. Kontrastuje s celou situací v dnešním světě, kde všechny národy a zejména ty, které byly v minulosti nuceny těžce zápasit o svou národní existenci a státnost, oslavují dny nezávislosti jako své největší národní svátky. Takový stav nijak neprospívá dobré pověsti naší republiky. Je paradoxem, že tento svátek našeho lidu byl v letošním roce oslavován především v cizině a v cizích sdělovacích prostředcích.

Obraćíme se k Federálnímu shromáždění ČSSR, kvlasteneckému cítění a státnické neodrosti českých a slovenských poslanců obou sněmoven: "Vyzýváme vás, abyste zrušili rozhodnutí z letošního roku a opětovně prohlásili 28. říjen národním a státním svátkem obou našich národů, abyste stanovili, že základní význam tohoto dne v našich novodobých dějinách má být každoročně zdůrazňován oslavami na vhodném státní a veřejném společenské úrovni a abyste opětně vyhlásili 28. říjen dnem pracovního klidu."

Praha 16. listopadu 1975.

Podpsáni: Ota Bednářová, J. Bina, Dr. Oskar Bizík ČSc., Jaroslav Braunček, Ivo Černýšek, Prof. Dr. Jiří Hájek DrSc., Prof. Dr. Vladimír Kadlec DrSc., Ivan Klíma, Dr. Helena Klímová, Doc. Dr. Karel Klíma ČSc., M. Léblová, Akademik Ivan Málek, Zdena Novotná, Prof. Dr. Jan Patočka, Karel Práček, Prof. Dr. Václav Příhoda, Jiří Reul, Jana Sternová, Bečona Švarcová, Prof. Dr. Ing. Josef Trnka DrSc., B. Vágnerová, František Vaněček, Dr. Václav Vrabec, Akademik Otto Wichterle, Jaroslav Wiše, Oldřich Zoubek, Jiří Zrzavý, Doc. Ing. Rudolf Zukal ČSc.

XIV. mimořádný sjezd strany- "vysočanský"/Dokončení/Pátek 23. srpna 1968

Tento den byl prvním dnem práce nového ÚV a jeho předsednictva. Začal tím, že jsme se kolem sedmé hodiny přemístili do kanceláře jedné malé továrny na konci vysočanského areálu. Byly to dvě prosté kancelářské místnosti s telefonem a psacím strojem. To byli všechno naše vybavení.

Kráce nato přiješlo ze Slovenska dalších 11 delegátů na náš sjezd. Nemohli přijet dříve, ale přijeli. Soudruzi je informovali o průběhu sjezdu, o jeho usneseních a závěrech. Požádali, aby byli považováni za řádně přítomné účastníky sjezdu. Se závěry sjezdu se plně ztotožnili. Brzy ráno se objevil Z. Mlynář se svojí ženou I. Dubskou. Nečekal jsem ho po tom nočním rozhovoru. Měl jsem však radost z toho, že přišel. Jednoduše se zeptal, zda pro něj nemám nějakou práci. Práce bylo dost. Vždyť jsme začínali skoro s čistým stolem. Od té doby až do jeho odjezdu do Moskvy byl pak neustále v permanenci.

Postupně přicházeli i další soudruzi z nově zvoleného ÚV i z aparátu strany. Přišel K. Kosík s návrhem, že by bylo dobré podrobně o situaci informovat čínské velvyslanectví. Byly i jiné návrhy.

V pátek ve 12 hodin měla být podle usnesení sjezdu zahájena jednohodinová generální stávka. Bylo nutné ji připravit. Bylo nutné také připravit prohlášení a stanovisko. Říci, oč jde. Ujal se toho Z. Mlynář a další soudruzi. Od tehdejšího ministra zahraničních věcí J. Hájka jsme dostali z Vídně dotaz, jaké má nový ÚV směrnice pro jeho jednání v Radě bezpečnosti v OSN. Odpověděl jsem tehdy velice stručně: "Neutralitu ne, suverenitu ano. Ostatní záleží na tobě". Jak mi později J. Hájek potvrdil, tento vzkaz obdržel. Byl jsem si jist, že tento pokyn je v naprostém souladu se stanoviskem vlády i prezidenta republiky. J. Hájek byl v té době na dovolené v Jugoslávii, dovolenou okamžitě přerušil a vzkaz poslal přes naše velvyslanectví z Vídně na cestě do New Yorku na

zasedání OSN.

V pátek brzy ráno volala do Vysočan Zoja Svobodová-Klusáková, dcera prezidenta. Dobře jsem ji znal z práce na vysoké škole. Řekla mi, že během noci sovětská strana souhlasila s návrhem prezidenta na přímé jednání s nejvyššími představiteli SSSR a že "děda" /pan prezident/ jede na jednání do Moskvy s tím, že se večer hodlá vrátit. Poprosil jsem ji, abych mohl telefonicky mluvit s prezidentem. Řekla mi, že to už bohužel není možné, že je na cestě na letiště, ale že ona jede za ním se rozloučit. Požádal jsem ji, aby prezidentovi vyřídila náš vzkaz. Předně, že má naši důvěru, a připomněl jsem, jaký je postoj sjezdu k okupaci a k odchodu vojsk a dále požadavek sjezdu a nového ÚV k propuštění Dubčeka a dalších z internace a k jejich návratu do funkcí a poprosil jsem, aby prezident jednání neuzavíral bez spojení a porady s orgány doma. Na víc již nebyl čas. Věděli jsme již, že prezident byl celý předcházející den pod tlakem velvyslance Červoněnka, že se u něj vystřídali někteří členové bývalého předsednictva strany - Biřak, Piller, Indra a někteří další, že mu byla vnucována nová vláda a že to odmítl.

Věděli jsme také, že prezident již během minulého dne navrhl přímé jednání s nejvyššími představiteli SSSR, že nechtěl jednat pouze s velvyslancem a vojenským vedením a že až do večera nedostal na svůj návrh kladnou odpověď. Tu dostal teprve v noci ze čtvrťky na pátek, teprve tehdy, když bylo již ukončeno první sjezdové jednání a sovětské straně byla známa jeho usnesení a stanoviska i to, že byl zvolen nový ÚV a nové předsednictvo strany. Oprávněně jsme se domnívali, že souhlas sovětského vedení s jednáním na nejvyšší úrovni mezi představiteli Československa a SSSR byl výsledkem toho všeho, co se u nás v posledních hodinách událo. Byl to zejména všeobecný a spontánní odpor národa proti vstupu vojsk, dále pevný postoj vlády, parlamentu a prezidenta a konečně svolání mimořádného XIV. sjezdu strany, jeho politické stanovisko a volba nového ÚV. V tomto okamžiku nebylo dost dobře možné, aby Červoněnko a velení vojsk dále pokračovali v nátlaku na prezidenta a ~~jeho doprovod, kteří~~ v pokusech sestavit loutkovou vládu. Proto bylo nutné jednat. Sovětská strana to pochopila a k jednání dala souhlas. Nyní bylo nutné, aby se jednání zúčastnili ~~všichni~~ nejen prezident a jeho doprovod, ale také první tajemník ÚV KSČ Dubček, předseda parlamentu Smrkovský i před-

sesta vlády Černík. To se také později stalo.

V pátek ve 12 hodin byla podle usnesení mimořádného XIV. sjezdu zahájena jednohodinová generální stávka. V celé zemi se rozezvučely sirény i zvony. Na jednu hodinu ustal provoz v zá-
vodech, úřadech i na ulicích. Byl to skvělý, ukázněný a hrdý pro-
test národa, dělníků, inteligence, mládeže, mužů i žen proti nežá-
dané přítomnosti cizích vojsk v naší zemi, proti internaci na-
šich představitelů státu a strany, proti ochromení práce ústav-
ních orgánů, proti všemu, co ohrožovalo náš demokratický a svo-
bodný vývoj. Byla to také pádná odpověď všem, kteří představova-
li onu skupinu tzv. "věrných synů strany", jež pozvala vojska na
naše území jako ochranu proti údajné kontrarevoluci. Jaký jiný
a pádnější důkaz nesouhlasu, ukázněnosti, hrdosti a jednoty mohli
v této chvíli naši lidé podat vládě a vládnoucím komunistickým
stranám a vojskům pěti zemí Varšavského paktu, které intervenci
zorganizovaly. Jaký mohl být podán lepší důkaz o tom, že nejsou
vítáni, že je nechceme a nepotřebujeme, že narušují náš život a
že si svoje věci chceme a umíme řídit sami.

Byl to také jeden z paradoxů té doby, neboť celý národ vstou-
pil do protestní generální stávky, kterou vyhlásila a organizova-
la komunistická strana v zemi, kde je vládnoucí stranou. Komuni-
stická strana vyhlásila a vedla tuto generální stávku na protest
proti politice jiných vládnoucích komunistických stran v zemích,
které k nám poslaly vojska. Byla to její povinnost a právo. Ve
12,30 hod. jsem měl z pověření předsednictva ÚV projev na rozhla-
sovém vysílači ÚV strany. Vysílač byl zřízen v Tesle-Hloubětín.
Byl to jeden z vysílačů, který byl původně připraven k expedici
do SSSR. Technici a dělníci ho připravili pro nás.

Vyjádril jsem stanovisko celého předsednictva k několika vý-
znamným událostem toho dne, především k odletu prezidenta a ko-
nečně k formám práce strany a státních orgánů v těchto dnech.

K odletu prezidenta republiky a jeho delegace na přímé jedná-
ní v Moskvě bylo řečeno toto: "Prezident republiky L. Svoboda má
naši plnou důvěru a podporu. Plnou podporu a důvěru mají i ti
členové delegace, kteří byli zvoleni na sjezdu, soudruzi Husák a
Dzúr. Pokud jde o další členy delegace, budeme se k nim chovat
tak, jak se oni při tomto mimořádně závažném jednání zachovají k
usnesením mimořádného XIV. sjezdu, nakolik přijmou smýšlení všeho
našeho lidu."

K otázce množících se požadavků na vyhlášení neutrality republiky prezidentem bylo řečeno: "Hrubé porušení naší státní suverenity vážně narušilo základní hodnoty a jistoty, na nichž bylo budováno naše mezinárodní postavení. Nelze se proto divit, že na různých místech republiky byl vznesen požadavek, aby prezident republiky vyhlásil neutralitu země... Není možné ani na chvíli pochybovat o tom, na koho padá odpovědnost za vznik hluboce nenormální situace v naší zemi. Nebyly to naše státní a politické orgány, které pošlapaly ideje spojenectví se Sovětským svazem a některými dalšími zeměmi Varšavské smlouvy. Celá naše polednová politika vycházela naopak z předpokladu, že dosavadní spojenecké svazky, očištěné od všeho, co brání jejich plnému a zdravému rozvoji, budou nadále tvořit úhelný kámen naší zahraniční politiky... Československo, které své spojenecké závazky neporušilo, nemá ani v budoucnosti nejmenší zájem na tom, aby žilo v nepřátelském vztahu s ostatními soc. státy a jejich lidem, a to ani s těmi, jejichž vlády se k nám v současné době chovají nepřátelsky. Předsednictvo ÚV KSČ vyslovuje proto přesvědčení, že tragická zkušenost 21. srpna musí být podnětem k hluboké obrodě vztahů mezi soc. zeměmi na principech skutečného internacionalismu. Demokratická podstata internacionalismu byla už dávno vyjádřena principem: nemůže být svobodný ten národ, jenž druhému národu svobodu odpírá. Tento ideál je dávným ideálem socialistů. Cíle, které z něho vyplývají pro národní a státní orientaci ČSSR ve velkém společenství národů soc. zemí, nelze vyjádřit a realizovat ^{prosát} žádným požadavkem neutrality. Mír a klid v Evropě vyžaduje mnohem více. Vyžaduje houževnaté úsilí o posílení všech prvků mezinárodní bezpečnosti, předpokládá houževnatou snahu čelit všemu, co narušuje politickou rovnováhu a provokuje nová ohniska mezinárodního napětí. Vyžaduje a předpokládá, aby ČSSR šla po cestě upevňování internacionálních vztahů mezi všemi státy a národy a na prvním místě mezi lidem těch zemí, které vykročily na cestu socialismu. Jsme si vědomi toho, že úspěch takové politiky je podmíněn dobrou vůlí všech. Víme dobře, že nezávisí jen na nás, zda budou obnoveny hodnoty a jistoty, které byly pošlapány. Považujeme však za svou prvořadou povinnost nezmařit ani jedinou příležitost, která by umožnila takovou orientaci v evropské politice a politice soc. zemí prosadit."

Předsednictvo ÚV se v tomto prohlášení obrátilo také na krajské a k okresní výbory strany s výzvou: "Ve své práci zachovejte

nejvyšší možnou míru legality. Pracujeme ve své vlastní zemi a pro tuto zem. Nepodléhejte psychóze illegality! Bez vážných důvodů nesahejte po ilegálních metodách práce! Jestliže si to však okolnosti vynutí, pak použijte všech prostředků, abyste za bezpečili akceschopnost strany, za kterou jsme odpovědní všem našim občanům... To, co jste všichni společně dokázali v uplynulých šedesáti hodinách, zhodnotí historici jako zcela ojedinělý důkaz mravní síly a jednoty dvou malých národů v nevelké zemi."

Takové bylo naše politické stanovisko k požadavkům neutrality. Požadavek neutrality jsme nejenom odmítli, ale naopak jsme požadovali hlubokou obrodu vztahu mezi zeměmi soc. společenství. Později různí normalizátoři lživě tvrdili, že jsme požadavek neutrality vyhlásili a podporovali, že jsme chtěli vystoupit ze svazku Varšavské smlouvy a přejít na stranu NATO.

Shodné stanovisko k otázkám neutrality vyjádřil parlament, vláda a jiné organizace Národní fronty.

V pátek také předsednictvo ÚV zprostito O. Švestku funkce dosavadního šéfredaktora Rudého práva a jmenovalo šéfredaktorem J. Sekeru.

Během dne jsme se přemístili z dosavadního pracoviště do budovy závodu Elektrotechnika ČKD. Odpoledne jsem se spojil s kancelářé tehdejšího gen. ředitele ČKD A. Kapka se soudruhy ze slovenského ÚV KSS. Hovořil jsem s V. Pavlencou. Běžnou telefonní linkou nebylo možné se s nimi domluvit - spojení nefungovalo. Někdo přišel na nápad, že spojení se dá uskutečnit jinými cestami. Např. prostřednictvím energetického dispečinku. O takových prostředcích jsem neměl ani potuchy. Spojení jsme skutečně dostali. Informoval jsem stručně Pavlencu o průběhu sjezdu, o činnosti nového ÚV, o koordinaci práce s parlamentem i vládou. Řekl mi, že podporují usnesení sjezdu, že s ním souhlasí a že připravují mimořádný sjezd KSS na 26.8., tak, jak bylo předem stanoveno, a že jim v tom nikdo nezabrání. Řekl jsem mu, že na sjezd posíláme delegaci, ve které je F. Vodsloň a L. Hrdinová. Ti že budou podrobně informovat o situaci v Praze. Přivítal to. Ptal jsem se ho také na mínění a názory jiných slovenských soudruhů. Řekl mi, že mluví také jejich jménem. Měl jsem dobrý pocit, že si se slovenskými soudruhy dobře rozumíme.

Na jednání s námi se dostavila také delgace Národního shromáždění. Byli v ní poslanci Míková, Poledňák a další. Řekli nám, že

poslanci NS uvítali sjezd, podporují jej a souhlasí s jeho závěry. Přišli také členové vlády V.Kadlec, M.Galuška, J.Borůvka a další. V.Kadlec a M.Galuška s námi již zůstali. Projednali jsme celou řadu otázek pzké spolupráce s vládou. Celkově jsme se dohodli jak na společném postup s vládou, tak i s parlamentem. Dostavil se také ministr vnitra Pavel. Informoval nás o situaci v Bezpečnosti. Později vydal rozkaz, kterým zbavil náměstka ministra V.Šalgoviče jeho funkce a sám přejal vedení jeho úseku. Přicházela celá řada delegací ze závodů, přišli i zástupci velení Čs. armády a Lidových milicí. Informovali o situaci ve svých jednotkách i o postoji armády ke XIV.sjezdu. Byly to dobré zprávy. S jednotlivými delegacemi hovořili ti členové předsednictva, kteří byli právě po ruce. Když bylo nutné posoudit nějaké otázky kolektivně, okamžitě jsme se sešli. U předsednictva jsme také vytvořili skupinu poradců, které jsme zvali k jednání v předsednictvu a ptali se na jejich názory. Mezi nimi byl V.Kadlec, K.Kouba, V.Hájek a další. Pracovní podmínky byly velmi stísněné. Byly to asi tři kanceláře ve vysoké věžové budově někde až nahoře v prostorách, které nám poskytli pracovníci projekce ČKD. Nechali tam všechny nebo skoro všechny své věci včetně rýsovacích prken.

Všechno naše politické a organizační úsilí bylo zaměřeno k jednotnému postupu všech ústavních orgánů ke koordinaci jejich činnosti i k jejich neustávlé vzájemné informovanosti. Společně jsme se pak snažili ovlivňovat situaci, nedopustit chaos nebo provokace, udržet vysokou akceschopnost i jednotu strany a znemožnit jakékoli pokusy o vytvoření loutkové vlády nebo jiného politického centra. To se dařilo.

V pátek k večeru zavolal do Vysočan prostřednictvím okresního sekretariátu D.Kolder. Vzkázal nám, že má obavu z toho, že by mohly být zneužity Lidové milice, abychom učinili nějaká opatření. Později, když jsem s Kolderem hovořil a ptal se ho, zdali skutečně tento vzkaz posílal, tak to potvrdil. Během pátku byly totiž sovětskými vojsky zajištěny některé sklady zbraní Lidových milicí, např. sklad zbraní ve VŠ stranické, v budově ministerstva dopravy a pod. Tyto zbraně vydávalo velitelství vojsk za zbraně kontrarevoluce. To bylo velmi nebezpečné. Těchto zbraní mohlo být zneužito i jinak. Ve vysočanech v té době byli s námi i velitelé štábu Lidových milicí. Ptal jsem se jich, zdali byl hlavní štáb milicí obsazen a kdy. Odpověděli mi, že ano. Ptal jsem se jich také na to, zdali je-

jich vlastní prostředky spojení s krajskými štáby a jednotkami Lidových milicí, jako např. různá hesla, šifry, kódy atd., zůstaly x ve štábu a jsou cizím vojskům přístupné. Odpověděli, že tam zůstalo vše a potvrdili, že by to mohlo být zneužito. Vzkaz D. Koldera i rozhovor s velitelem štábu Lidových milicí mě tak přesvědčil o tom, že bude nutno přijmout určitá opatření i k samotné ochraně LM., jejich skladů a zařízení. O rozhovoru jsem informoval předsednictvo. Předsednictvo se usneslo na tomto opatření:

1/ Vyhlásit ~~na~~ pohotovost jednotek LM podle hesla Únor. Byl to první stupeň pohotovosti, který znamenal zvýšenou ostrahu skladů LM a ostatních zařízení.

2/ Usnesli jsme se na tom, že jakékoli pokyny k činnosti jednotek LM budou projednávány a přijímány kolektivně předsednictvem ÚV.

3/ Aby nedošlo k nedorozuměním při předávání pokynů nebo rozkazů, usnesli jsme se, že pokyny nebo rozkazy budou velitelům štábů tlumočeny písemně a předávány vždy v přítomnosti několika členů předsednictva ÚV. Žádné jiné pokyny nesmějí být vedením LM přijímány a plněny. Tato odpovědnost pro nás vyplývala z dosavadního podřízení LM prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ jako jejich hlavnímu veliteli. Toto usnesení předsednictva jsem tlumočil přítomným velitelům štábu. Byl při tom J. Litera, tajemník MV strany. Přítomní velitelé štábu toto usnesení přijali s velkým porozuměním.

V pátek k večeru jsme dostali zprávu, že se prezident Svoboda z jednání v Moskvě nevrátí a že jednání bude pokračovat druhý den.

Z vysočanských závodů přišli funkcionáři s návrhem, že v sobotu a neděli budou pracovat tak, aby to v těchto závodech vypadalo jako kdyby byl všední den. Byl to také jistý druh ochrany nově zvoelných orgánů strany. Tyto sobotní a nedělní směny nazvali Dubčekovy směny.

Sobota 24. srpna 1968

Od rána přicházely stovky zpráv o situaci na místech a nejružnější prohlášení ze stranických organizací, závodů, úřadů, na podporu usnesení XIV. sjezdu. O jednání prezidenta Svobody v Moskvě nebylo známo nic nového. Spojení s vládou a parlamentem i jinými

orgány fungovalo. Předsednictvo projednalo návrh, aby do jednotlivých krajů byli vysláni instruktoři ÚV. Tento návrh byl projednán a instruktoři se rozjeli do jednotlivých krajů. Během dne přišli redaktori z rozhlasu a novin s řadou dotazů. Zrekapitulovali jsme, co se v posledních hodinách a dnech událo. K Čhtěli znát naše stanoviska k heslům o neutralitě. Řekl jsem jim, že jsem o tom mluvil již při příležitosti generální stávky. Že jsme rozhodně proti tomuto heslu, že naše republika musí i nadále zůstat součástí socialistického společenství, že jsme své závazky neporušili, ani jsme se jim nezpřevěřili. Řekl jsem, že se do pozice hlasatelů neutrality nenecháme nikým vmanévrovat. Tuto chybu udělali Maďaři v roce 1956. Od začátku vstupu armád na naše území chceme jednat a ne střílet. To je naše pozice. Odpoledne jsem se šel podívat do středu města. Byl jsem na Václavském náměstí, v Hybernské ulici, poslouchal jsem, o čem lidé hovoří a co si myslí. V Hybernské ulici u celnice stál hlouček lidí a mezi nimi i sovětský voják s poddůstojníkem. Byli velmi zaraženi přívalem otázek. Také jsem se zeptal. Diskuse s nimi však neměla smysl. Stále opakovali jedno a to samé. Že přišla na pomoc a na pozvání. Že nás přišli zachránit před imperialisty a před kontrarevolucí. A když jim lidé říkali "my přece nejsme žádná kontrarevoluce, nepleťte se nám do našich věcí, chceme, abyste odešli", zmlkli, pokrčili rameny. Bylo mně jich trochu líto. Co oni o tom věděli? Myslím, že byli přesvědčeni, že konají správně. Tak jim to přece řekla jejich vláda, strana, tak jim to řekli jejich velitelé a političtí pracovníci. Tady se ovšem setkali s něčím zcela jiným. Takovou situaci nemohli očekávat. Odpor našich lidí musel nutně působit i na ně. Nemohlo to v jejich myslích nezanechat pochybnosti.

Večer 24. srpna jsme dostali vzkaz, že D. Kolder shání Z. Mlynáře a že Mlynář by měl jet do Moskvy s dalšími členy dřívějšího předsednictva ÚV a tajemníky. Tento vzkaz vyřizovala jednak I. Dubská a jednak jsme ho dostali i prostřednictvím sekretariátu okresního výboru strany ve Vysočanech. Ukázalo se, že jednání v Moskvě je složité, když tam ~~stíh~~ zvou další funkcionáře a že bude ještě nějakou dobu trvat.

Předsednictvo projednalo účast Z. Mlynáře na jednání v Moskvě a v této fázi ji zamítlo. Po krátké době jarem přítomné členy předsednictva požádal, abychom účast Z. Mlynáře na jednání v Moskvě

vě znovu projednali. Podal jsem návrh, aby Mlynář do Moskvy jel s mandátem našeho ÚV. Měl tam tedy jet jako náš zástupce a mluvčí. Měl tam jet přednést naše stanoviska, seznámit A. Dubčeka a ostatní se situací doma, jak se vyvinula do soboty večer. Po debatě předsednictvo s tímto návrhem souhlasilo a Z. Mlynář se připravoval k odjezdu. Nebylo třeba formulovat další direktivy pro jeho jednání. Platilo usnesení a požadavky sjezdu. Věděli jsme, že Sověti, když přistoupili na jednání za přítomnosti Dubčeka, Černíka a ostatních, se politicky dostali do situace, kterou při vstupu armád nepočítali. Jejich partnerem při jednání nebyla revoluční dělnicko-rolnická vláda nebo skupina "věrných synů" ve vedení strany, kteří je pozvali na pomoc proti kontrarevoluci, ale lidé, se kterými ~~xx~~ již předtím jednali v Čierné a v Bratislavě a které ve svých prohlášeních označili za oportunisty, pravičáky a kontrarevolucionáře. Již tento fakt znamenal mnoho. Postavení Dubčeka, Černíka, Kriegla, Špačka a Šimona se ~~xx~~ změnilo. Z lidí zatčených a násilně odvezených mimo území republiky, jejichž další osud byl velmi nejistý, se stali partneři oficiálních jednání s Brežněvem, Kosyginem, Podgorným a jinými. Prostřednictvím Z. Mlynáře jsme do Moskvy poslali řadu osobních vzkazů. Já sám jsem poslal Dubčekomu osobní dopis. Myslím, že je možné jej publikovat. Dopis zněl takto:

Vážený soudruhu Dubčeku!

Chtěl bych Ti napsat více, než skutečně mohu. Bojím se, že v dopise nedokážu vysvětlit běh událostí a okolností, které vedly k tomu, že sjezd strany se konal v takových podmínkách, které přimínaly ilegalitu. Skutečnost, že se sjezd strany konal v ČKD ve Vysočanech, kde jsem se s Tebou viděl na obvodní konferenci strany, to, že sjezd měl tak obrovskou podporu dělníků, že LM obětavě zajistily bezpečnost všech delegátů - to vše jsou faktory velmi důležité nejen pro posuzování atmosféry sjezdu, ale jeho skutečné právoplatnosti. Bez sjezdu by se strana - naše komunistická strana zhroutila. Nebylo totiž nikoho, kdo by jí dal tak autoritativně určitý, i když nenormálními okolnostmi vnucený program jednání.

Sjezd zvolil nový ÚV, na jehož členech se spontánně dohodly jednotlivé krajské delegace. Sjezd neskončil svoji práci volbou nového ÚV strany. Další důležité otázky, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ které měl mimořádný sjezd projednat, budou pro jednání až budou podmínky u nás doma stabilizovány. Sjezd se proto prohlásil za permanentní sjezd. Sjezd přijal i usnesení, že ÚV bude dále doplněn soudruhy a soudružkami v další etapě svého jednání.

Byl jsem zvolen členem ÚV strany. Na prvním zasedání mě soudruzi zvolili členem předsednictva ÚV KSČ a pověřili funkcí tajemníka Ú s tím, že budu vykonávat tuto funkci do doby, než se vrátíš a ujmeš se výkonu funkce prvního tajemníka, do které Tě ÚV znovu spontánně zvolil. Velmi dobře jsem si byl vědom té obrovské zodpovědnosti i všech ostatních nebezpečí, která vyplývají z toho, že jsem

tuto funkci přijal. Mým životním cílem nikdy nebyla politická kariéra. Chci k tomu ještě dodat: jakmile bude politická situace normální, chci se vrátit ke své vědecké práci. To, co dělám teď, dělám jako komunista.

Nemohu podrobněji vyjádřit atmosféru toho okamžiku, kdy jsem souhlasil s návrhem soudruhů v ÚV. To všechno, jestliže se mně to podaří, Ti mohu říci jen osobně. Myslím, že vím, o co u nás jde i o co jde v našem okolí. Jsem hluboce přesvědčen o tom, že to, co děláme a co jsme udělali, ~~jakaxzuzpřevěknítké~~ jsme učinili jako zodpovědní lidé, kteří si byli vědomi důsledků pro sebe i své rodiny. Krutost politiky sám dobře znáš. My jí poznáváme také. Neudělali jsme nic, co by dalo nejmenší záminku k represím ze strany okupačních vojsk. Jednota strany je v těchto okamžicích taková, jakou jsem ještě nikdy nezažil. I spojení strany s ostatními občany republiky je takové, jaké jsem ještě nepoznal. Bohužel k němu dochází za okolností a pod vlivem událostí, které samy o sobě jsou strašné. Zhroutily se v nás až dodnes pěstované iluze. Snad je dobře, že se tak stalo. Z toho všeho můžeme všichni vyjít lepší a čistší. Snad se jednou naučíme dělat otevřenou a čestnou politiku, přiznat chyby, když je uděláme i mít opravdovou radost z úspěchu.

Lid celé naší republiky projevil své úžasné kvality. Vznikly nebo se obnovily některé hodnoty, na kterých je možno stavět. Víím, že Vaše jednání je nesmírně těžké. Uprímně se však obávám, že si neumíte představit situaci, jakou prožíváme my tady. Již tento fakt může ovlivnit Vaše jednání.

Prosím Te, buďte si vědomi tohoto faktu. Chtěl bych toho říci více. Ale nejde to. Čas běží a slova jsou stejně jen slova. Nesmírně si vážím Tvé práce i osobní statečnosti.

V Praze dne 24. srpna 1968

Věněk Š i l h á n

Vážený soudruh Alexander D u b č e k
první tajemník ÚV KSČ
M O S K V A

Osobní dopisy napsali i někteří jiní soudruzi Smrkovskému, Krieglovi, Špačkovi a Šimonovi. V noci ze soboty na neděli jsem se se Z. Mlynářem rozloučil a on odjel domů, aby se připravil na cestu. Řekli mu, že dole před fabrikou na něj čekal obrněný vůz. Poslal ho prý Kolder.

Později, když jsme se setkali, zeptal jsem se Dubčeka, zda dostal můj dopis. Řekl, že ano, Více jsme o tom nemluvili.

Neděle 25. srpna 1968

Jednání delegace v Moskvě pokračuje. Dnes by tam už měli být další členové delegace, zejména Z. Mlynář. Znepokojuje nás, že jednání už trvá třetí den. A kromě toho, že jsou účastní Dubček, Černík a Smrkovský, o žádných dalších výsledcích nevíme. Podobně na tom byl parlament i vláda. Vážně jsme se obávali toho, že po tak dlouhém odloučení nebude situace u nás doma, jak ji prožíváme my, plně pochopitelná těm, kdo v Moskvě jednají. Tytéž obavy měli i členové předsednictva parlamentu a členové vlády. Připravili

jsme proto společně dopis prezidentovi Svobodovi do Moskvy, který projednala a schválila vláda i parlament. Tento dopis zní:

Vážený soudruhu prezidente,

celá naše země a všechen náš lid v plné důvěře ve Vás očekávají v napětí a s netrpělivostí výsledky Vašeho jednání v Moskvě.

Považujeme za nutné informovat Vás o situaci v zemi od Vašeho odjezdu na základě našich názorů a hodnocení.

Náš lid v naprosté a pevné jednotě, která je ve shodě se stanoviskem nového ÚV KSČ, zvoleného legálním mimořádným sjezdem XIV., ve shodě se stanoviskem Národního shromáždění a vlády, rozhodně odmítá okupaci jako nezákonnou, protiústavní, ničím nepodloženou a žádá odchod okupačních vojsk. Jednotně a po boku našeho lidu vystupují složky VB, armáda a Lidové milice.

NS a vláda ČSSR nepřetržitě zasedají za obtížných podmínek. Plně stojí za požadavky a názory lidu. XIV. mimořádný sjezd KSČ zvolil právoplatný nový ÚV a předsednictvo a přitom vyslovil plnou důvěru soudruhům Dubčekovi, Smrkovskému, Černíkovi, Krieglovi, Špačkovvi, Šimonovi a dalším. Sjezdová usnesení mají plnou podporu celé strany a všeho lidu, jak to mimo jiné ukázala demonstrativní jednodinová celonárodní generální stávka dne 23.8.1968.

Všem těmto orgánům se s pomocí komunikačních prostředků doposud dařilo udržovat poměrný klid v zemi, přesto, že jejich provozní podmínky jsou soustavně ztěžovány, redakce časopisů a tiskárny jsou obsazeny zahraničními vojsky, obsazena je rozhlas i televize. Odpovědní pracovníci jmenovaní vládou, jsou nuceni hledat s velikými obtížemi náhradní provoz. Došlo již ke druhému pokusu o obsazení vysílačky na ministerstvu zahraničních věcí, která je naším jediným spojením s našimi zastupitelskými úřady a rovněž naším jediným spojením s Vámi.

V této situaci naše národy prožívají již pátý den okupace. Napětí se neustále stupňuje v důsledku lidských obětí a materiálových ztrát. Jen v Praze bylo do soboty asi 30 mrtvých a přes 300 raněných. Na Slovensku jsou ztráty údajně ještě vyšší. Tyto ztráty jsou na naší straně. Je těžce demolováno okolí rozhlasu v Praze. Jen s krajním napětím je udržován klid a zabráňuje se střetům. Je stále omezována činnost volených orgánů, oklešťovány občanské svobody a práva. Dochází k zatýkání, není dne ani noci, aby na pražských ulicích nezněla střelba. Za záminku ke střelbě se používá cokoli. Dnes v nočních hodinách byly provedeny cizími vojsky prohlídky

všech ústředních úřadů, v některých případech zabaveny zbraně Lidových milicí a v budově ministerstva dopravy bylo zbraní použito.

Okupačním orgánů, se dosud nepodařilo získat nejmenší podporu a spolupráci obyvatelstva. To zvyšuje jejich nervozitu. Národní shromáždění a další orgány v zemi mají důkazy o násilných akcích. Zdůrazňujeme, že nepovažujeme za normální, že mezi Vámi a Vaší delegací v Moskvě není dostatek informací o obsahu jednání v Moskvě.

Vážne hospodářství, zvyšuje se nebezpečí ztížení zásobování obyvatelstva. Fakticky není možnost vycházení po 22. hodině večerní v Praze. V důsledku toho nefunguje veřejná doprava. Železniční doprava je narušena. Neexistují letecká spojení. Vážne import a export. Zásoby uhlí klesají na krajní mez. To všechno je důsledkem okupačního režimu.

Nebezpečným faktorem je stupňující se únava a nervové vypětí okupačních vojsk a našeho obyvatelstva. Napětí na obou stranách se nyní zvýšilo v důsledku Vašeho nepředvídaně prodlouženého pobytu spolu s ostatními činiteli mimo území republiky.

Drtivá většina komunistických a dělnických stran a veřejné mínění pokrokové části světa odsuzuje zcela jednomyslně okupaci jako akt násilí. V jednání Rady bezpečnosti zůstalo stanovisko SSSR zcela izolováno.

Vážený soudruhu prezidente,

vědomi si toho, že jakékoli písemné informace nemohou vystihnout především atmosféru měst a ducha lidu, usuzující podle zpráv TASSu, že sovětské orgány jsou informovány zcela zkresleně a neobjektivně, považujeme za nezbytnou podmínku Vašeho dalšího jednání, abyste byl úplněji a přesněji informován o pravém stavu věcí.

Doporučujeme proto Vaší úvaze možnost, aby Vám tuto informaci podala zvláštní konzultativní skupina, složená z představitelů ÚV KSČ, NS a vlády, jejíž příchod do Moskvy byste si po úvaze urychleně mohl vyžádat.

Dále Vám dávám v úvahu případné dočasné, avšak krátkodobé přerušování Vašich jednání a návrat do Prahy společně se soudruhy Dubčekem, Smrkovským a Černíkem. Tohoto krátkodobého přerušování byste mohl využít k podrobnějšímu seznámení se situací a ke konzultaci s příslušnými orgány.

Posíláme Vám, vážený soudruhu prezidente, své srdečné pozdravy s ujištěním plné důvěry.

Předsednictvo NS:

Předsednictvo ÚV KSČ:

Vláda ČSSR:

J. Valo v. r.

V. Šilhan v. r.

L. Štrougal v. r.

Tento dopis byl zveřejněn na rozhlasovém vysílači ÚV. To mělo určitou dohru. Po schválení dopisu jsme naléhali na brzké uveřejnění. Někteří členové vlády zveřejnění oddalovali, pravděpodobně v naději, že dostanou další zprávy z Moskvy, a ty budou určitější a optimističtější. Dal jsem proto pokyn, aby tedy dopis byl zveřejněn až později. Za okamžik byl však vysílán prostřednictvím našeho vlastního vysílače. Z vlády volal S. Rázl, že jsme nedorželi dohodu. Dostí rozzlobeně jsem se ptal V. Kabrny, jak je možné. Trochu se usmál a řekl mi, že se už nemohli dovolat do rozhlasového studia, že na trase asi byla nějaké porucha a proto rozhlasové studio odvysílalo text dopisu, jak bylo původně určeno. Co se stalo, stalo se. Nakonec to bylo dobře. Spojení s Moskvou se tedy v tomto případě uskutečnilo přímo rozhlasem a nikoli pouze prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí a čs. velvyslanectví v Moskvě. Důležité bylo, že se s naším společným stanoviskem vlády, parlamentu i ÚV seznámil takto celý národ. Nebylo také co tajit. Ani naše obavy, ani naděje.

V neděli odpoledne asi kolem 16. hodiny se v Pragovce, kam jsme se zatím přesunuli, objevil Č. Císař. Císař. byl zatčen 21. srpna ráno, odvezen do Bartolomějské ulice a při převozu odtud unikl a několik dní byl mimo Prahu. Přivezl ho O. Průša, děkan právnické fakulty, později tajemník byra KSČ pro české země. Přivezl ho sanitním autem. Císař byl neholený a hlavu měl ovázanou nějakým fáčem, aby ho při případné prohlídce nikdo nepoznal. Dal se trochu do pořádku a od té doby se plně účastnil naší práce.

Večer byla tisková konference ve Vodičkově ulici v budově Lucerny někde ve 4. poschodí. Setkal jsem se tam s řadou známých tváří, mj. také s J. Hochmannem z Rudého práva. Dotazů bylo mnoho. Zejména bylo těžké odpovídat na ty otázky, které se týkaly moskevského jednání a jeho případných výsledků. Nevím, jak jsem obstál.

Pozdě v noci jsme dostali pozdrav a vzkaz jménem Svobody, Duběčka, Černíka, Smk ovského a ostatních o tom, že jednání bude pokračovat ještě druhý den.

Pondělí 26. srpna 1968

Předsednictvo ÚV svolalo dopoledne plenární zasedání ÚV i kontrolní a revizní komisi na příští den, tj. na úterý 27.8. do Prahy. Zasedání ÚV se uskuteční v Pragovce. Jednání se mají zúčastnit i krajší tajemníci strany. Očekávali jsme, že v pondělí již jednání v Moskvě skončí. To znamenalo, že předmětem jednání muž ÚV budou zítra především výsledky moskevského jednání, naše stanovisko k nim a samozřejmě i další postup strany. V pondělí 26.8. měl být také zahájen mimořádný sjezd KSS v Bratislavě. Účast slovenských soudruhů na zasedání ÚV bude pravděpodobně velmi malá. Znamenalo to však také, že příští den, kdy bude zasedat ÚV, budeme znát i některá stanoviska slovenského sjezdu. Příští den bude mít tedy velmi napjatý program.

V pondělí dopoledne zasedala také vláda. Ministerstvo financí vydalo pokyny k zabezpečení neprodlené výplaty mezd a důchodů. Ministerstvo školství oznámilo, že školní rok bude zahájen 2. září. Život šel tedy dál. Vláda vládne. Vláda také oznámila protest proti obsazení vládních budov vojsky. Požádala vládu SSSR, aby vydala příkaz svým vojskům uvolnit je. V pondělí byli také někteří členové ÚV a předsednictva ve vysočanských závodech, aby podali informaci a zprávu o své činnosti a práci ÚV. Já sám jsem šel do Pragovky. Na nádvoří se shromáždila spousta lidí. Řekli jsme jim, co jsme zatím udělali a jak vidíme současnou situaci. O jednání v Moskvě jsem však nemohl říci nic konkrétního, kromě toho, že se ho účastní Dubček, Černík a Smrkovský a že jednání trvá už třetí den. To konečně věděli už z rozhlasu. Během dne přicházelo do Pragovky mnoho lidí, členů ÚV a funkcionářů nejruznějších organizací. Setkal jsem se tam s E. Erbanem, přišla L. Jankovcová, byl tam V. Prchlík, J. Hanzelka, M. Zikmund a mnoho dalších. Přišel také můj bratr Rudolf a přinesl mi šaty, čistou košili a nějaké osobní drobnosti. Do Pragovky přišla i Zoja Svobodová-Klusáková. Hovořili jsme spolu o tom, jaké měl asi prezident při jednání podmínky. O obsahu tohoto jednání věděla také velmi málo. Měl jsem dojem, že má spíše obavu z toho, jak se budeme chovat a jaké stanovisko zaujmeme, až výsledky jednání budou známé. Řekla mi také, ~~KKKASIMXXKAYNKKALAYTAKKRAI~~ že "děda" /prezident/ své partnery dobře zná, že má své zkušenosti, že už stál před komisí, kdy mu šlo o krk. Řekla mi také: "Pročis tě, nedělejte hrdiny, oni vám to neodpustí!" Myslím si, že měla obavu, že výsledky jed-

nání nepřijmeme a že by to mohlo mít jak pro nás osobně, tak i pro celou naši politiku katastrofální následky. Řekla mi dále, že nás pozdravuje J. Piller a že ji poprosil, aby nám to vyřídila, že souhlasí se sjezdem, že ho podporuje. J. Piller mi později potvrdil, že takový vzkaz skutečně poslal.

Úterý 27. srpna 1968

Z pondělka na úterý jsem spal asi hodinu nebo dvě. Několik nás spalo ve větší místnosti, kde byla polní lůžka. Během noci jsme se dozvěděli, že k jednání v Moskvě skončilo a že bylo podepsáno komuniké. Jeho obsah jsme zatím neznali. To znamená, že za několik hodin se setkáme. Pokud se setkáme. Ptal jsem se M. Vaculíka, co si myslí a co očekává, jaké bude chování Dubčeka, Smrkovského a ostatních našich soudruhů ke sjezdu a k nám osobně. Čekali jsme, že sovětská strana nenechá náš sjezd a jeho výsledky bez povšimnutí. To bylo patrné už z komentářů jejich novin a z rozhlasu. Donutí Dubčeka a ostatní v této otázce ke kompromisům nebo ještě k něčemu jinému? Už tehdy se rýsovala otázka jednoty strany. M. Vaculík velmi reálně posuzoval věci a řekl: "Myslím, že až přijedou, tak sem hned někoho pošlou." To setaké za několik hodin stalo.

Všem nám bylo jasné, že půjde o nějaký kompromis. V čem ale bude tento kompromis spočívat? Cizí armády na našem území už dosáhly v té době několika set tisíc vojáků a ohromného množství bojové techniky. Jejich odchod byl základním problémem. Sovětská strana bude bezpochyby trvat na tom, že okamžitý odchod vojsk je nemožný. Jaké budou v této otázce přijaty dohody? Potlačit kontrarevoluci pomocí armád se ukázalo jako nesmyslné. Naopak, vojska obsadila stranické a vládní budovy, znemožnila činnost řádně zvolených ústavních orgánů, neobjevila žádné organizované kontrarevoluční síly. K žádnému organizovanému kontrarevolučnímu vystoupení také nedošlo. Jediné zbraně, které vojska zabavila a zajistila, byly zbraně Lidových milicí. Předmětem jednání v Moskvě muselo být bezpochyby také jednání a výsledky mimořádného XIV. sjezdu. Jaký bude vztah členů delegace k němu? K čemu se v této otázce zavázali, co podepsali? Věděli jsme, že na jednání do Moskvy dodatečně přijeli další lidé, jako Bilak, Indra, Rigo, Švestka, kteří náš sjezd neuznávají. Přitom Bilak, Rigo a Švestka hlasovali proti usnesení předsednictva v noci na 21. srpna. Nebyli také zvoleni XIV. sjezdem za členy no -

vého ÚV. V jednom z našich provolání bylo řečeno, že náš vztah k nim se bude řídit podle toho, jaký bude jejich vztah k výsledkům sjezdu. To teprve uvidíme.

Zvěděli jsme také, že předmětem jednání bude i politická orientace, vyjádřená v Akčním programu, otázky občanských svobod a práv, svobody slova a cenzury. O tom jsme však nepřemýšleli pouze my, členové nového orgánu strany.

Jednání trvalo 4 dny a lidé měli dost času o tom přemýšlet. To, že jednání trvalo 4 dny, svědčilo o tom, že nebylo lehké a že došlo ke kontraverzím. Naše původní malí delegace, která v čele s prezidentem Svobodou odletěla do Moskvy v pátek ráno, se postupně rozšířila o řadu lidí, které tam žádné demokraticky zvolené orgány neposlaly a kteří zastupovali v podstatě sami sebe. Ještě před zveřejněním komuniké o průběhu jednání v Moskvě se všude hovořilo o tom, k jakým dohodám dojde, a lidé byli v nejistotě, aby se zase nejednalo o nás bez nás. Množil se počet prohlášení a rezolucí, ve kterých jak organizace strany, tak i celá pracovní kolektivy prohlašují, že by nepřijaly dohodu, která by legalizovala přítomnost vojsk na území republiky, omezila svobodu slova a ostatní občanská práva, neuznala výsledky jednání a voleb XIV. mimořádného sjezdu strany, omezila nebo znemožnila realizaci Akčního programu.

Říká se, že ráno je moudřejší večera. V ranních hodinách se vrátila moskevská delegace do Prahy a jeden z jejích členů, B. Šimon, vedoucí tajemník MV KSČ v Praze, brzy ráno přijel do vysočanské Pragovky s pozváním, abychom se dostavili na Hrad, kde by s námi chtěli mluvit soudruzi, kteří se právě vrátili z Moskvy. Přitom mě stručně informoval o jednání v Moskvě. Jel se mnou R. Horák. Na třetím nádvoří hradu jsme potkali F. Kriegla. Procházel se sám před vchodem do budovy s rukama za zády. Po zdravili jsme se. Na otázku: "Jak se ti daří, Františku?" jen pokrčil rameny. Zeptal jsem se ho: "Budeš tam také?" Měl jsem na mysli rozhovor, kvůli kterému jsem přijel. Zavrtěl hlavou, že ne. Dlouho jsme spolu nemluvili. On již věděl, že je mimo politiku a že se s ním dále nepočítá. Jako jediný nepodepsal moskevské komuniké a protokol jednání. Já jsem k to ještě nevěděl. Ale vycítil jsem to z toho, že se na nádvoří prochází sám a že nebude přítomen jednání. To byl první výsledek moskevských dohod, se kterým jsem se setkal. Jaké budou další?

V přízemí budovy jsme uviděli J. Smrkovského. Dubček tam v této

spočívali především na těch, kterým národ důvěřoval. Spočívalo také na stranickém vedení, které bylo zvoleno na vysočanském sjezdu a které mělo v tuto chvíli nespornou autoritu a důvěru. Toto vedení však nebylo moskevskými dohodami uznáno. Přesto musela v dalších dnech dohrát svoji politickou úlohu dokonce.

Ti druzí vlastně nemuseli dělat nic. Mám tím na mysli ty, kteří se anonymně prohlásili za zdravé jádro strany, za realisticky smýšlející politiky, za ty, kteří na sebe vzali odpovědnost a pozvali vojska k nám na pomoc při potlačení kontrarevoluce. Ti mohli teď jen vyčkávat. Svě karty v této hře již vynesli. Zatím to sice prohráli, ale v dalším kole, které teprve začínalo, si mohli pro své falešné karty bez zábran ostentativně a před očima ostatních sahat do rukávů. Kdo jim v tom může bránit? Byli pod ochranou moskevských dohod. A žádné vůle lidu nebo členstva strany je v jejich mocenských pozicích nemohla ohrozit. K tomu, aby to mohli dělat, si dokonce upravili pravidla hry. Karty vynášeli oni. Ti ostatní se mohli jenom bránit. V tomto okamžiku byla také potvrzena stará pravda, že z žádná cizí moc na obsazeném území nemůže natrvalo prosadit svou vůli bez spolupráce s určitou částí občanů, kterou na oplátku pozdvihne do určitých mocenských pozic a v těchto pozicích ji bude bránit. Proto k základnímu strategickému cíli ~~kaž~~ vstupu vojsk 21. srpna patřilo i vytvoření orgánů a institucí, které by na sebe takovou povinnost vzaly. To se díky odporu občanů, odporu strany s konáním XIV. mimořádného sjezdu nepodařilo. Revoluční dělnicko-rolnická vláda se sesypala. Prostě nemohla vzniknout. Ani ve straně nemohly převzít moc žádné samozvané skupinky, i přes přítomnost vojsk a všestrannou podporu, kterou jim poskytovaly diplomatické i jiné orgány SSSR, se "zdravým silám" ve straně nic takového nepodařilo uskutečnit. Zabránil jim v tom mimořádný sjezd a spontánní lidový odpor, se kterým nepočítali.

V tomto okamžiku jsme si však nedělali žádné iluze o tom, že když se takové pokusy nezdařily až dosud, že se nebudou v nedaleké budoucnosti sice ve změněných podmínkách a určitě s jinými lidmi a jinými politicko-taktickými prostředky opakovat.

Bylo také zřejmé, že k tomu musí dojít především ve straně. To se také v období normalizace skutečně stalo.

Upřímně řečeno, to, co jsem slyšel od J. Smrkovského, nebylo nic dobrého. Obával jsem se, že všechny tyto věci nejen nepřijmou naši občané, ale především že je nepřijme členstvo strany. Těch 6

dnů od vstupu vojsk totiž dokázalo něco, co by nedokázal vymyslet žádný generální štáb. Postavili se na odpor vojenské moci beze zbraní, bez provokací, vyzbrojeni pouze svou uvědomělostí, klidem a rozvahou, hrdostí, nezměrnou vynalézavostí, obětavostí a statečností. Velikou solidaritou s důvěrou a vírou ve spravedlnost své věci. V tomto okamžiku vlastně vyhráli to podstatné. Obhájili do funkcí v ústavních orgánech i ve straně všechny ty, kteří byli předtím zatčeni. Uhájili své zákonné představitele, kterým dali důvěru. To bylo hodně. Uhájili tím své právo suverénně rozhodovat o tom, koho uznávají a koho si přejí. Dali také najevo svou vůli a schopnost vzdorovat silám, které by jim chtěly vnutit něco, s čím oni sami nebudou souhlasit. Jejich občanské sebevědomí a hrdost vzrostly. V tomto okamžiku to byli ještě hrdí a svobodní lidé. Sami si ukládali zákony, chování a povinnosti.

Za několik okamžiků se naše veřejnost seznámí s komuniké moskevských jednání. Protokol moskevských jednání však nebude zveřejněn. Snad základní dohody protokolu budou řešeny nebo naznačeny v projevech Svobody, Dubčeka, Černíka nebo Smrkovského, které mají být proneseny ještě dnes odpoledne.

Po jednání se Smrkovským jsem se sešel krátce s A. Dubčekem a O. Černíkem. V tomto okamžiku jsme nemluvili o žádných konkrétních politických, organizačních nebo kádrových otázkách. Pro mne to byl pohnutý okamžik. Vrátil se 1. tajemník ÚV a já mu mohu předat funkci a složit počet z naší činnosti. Čemu ho naučil ten krátký pobyt v cizině? Naučil se lépe oceňovat lidi kolem sebe? Snad ano. Důvěru si získal už dříve. To má v sobě jeho osobnost. Umí oslovit lidi. Má otevřenou tvář. V těchto dnech však prožil velkou osobní krizi. To nemohlo zůstat bez následků. Bude to mít těžké, jistě mnohem těžší, než dosud. Budou ho možná trhat ze všech stran. Unese to? Pro tento okamžik to bylo všechno. Věděli jsme, že přijdou další oběti a ústupky, že boj o reformy a demokratizaci společnosti bude pokračovat, ale již v jiných podmínkách a tak trochu se svázanýma rukama.

Kolem 11 hodiny jsem odjel zpět do Vysočan, kde mělo být zahájeno zasedání ÚV.

Konalo se v Pragovce ve velkém sále. Bylo zahájeno asi v 11,20 hod. Velká část slovenských členů ÚV se omluvila, protože v té době již probíhal sjezd KSS. Proto jsme navrhli, aby přítomní členové ÚV nepokládali toto zasedání za zasedání ÚV, ale pouze za pora-

du. Na začátku jednání jsem velmi stručně informoval o své návštěvě u soudruhů Smrkovského a Dubčeka. Požádal jsem B. Šimona, aby přítomným členům ÚV přednesl potřebnou informaci o moskevských jednáních.

Šimon o tom dosti podrobně hovořil. Hovořil zejména o postojích části delegace v Moskvě ke sjezdu. Pro přítomné členy ÚV bylo nesmírně důležité to, jaké stanovisko zaujala sovětská strana ke XIV. sjezdu a k orgánům, které na něm byly zvoleny. Dozvěděli se, že sjezd a jeho výsledky jsou podle moskevského protokolu neplatné. A že tedy podle této dohody existuje fakticky pouze ÚV, který byl zvolen XIII. sjezdem strany v době, kdy byl I. tajemníkem A. Novotný. Podpisem moskevského protokolu tak vznikla situace, že ve straně existují dva ÚV. Jeden zvolený mimořádným vysočanským sjezdem, který právě zasedal a druhý zvolený na XIII. sjezdu, který se od vstupu vojsk na naše území prakticky ani nesešel. Přitom řada vedoucích soudruhů, kteří měli nespornou autoritu a důvěru členstva strany, byla do těchto orgánů zvolena oběma sjezdy /Dubček, Smrkovský, Kriegel, Šik, Černík, Hájek, Šimon, Císař, Kabrna, Vodslon, Slavík a další/. Moskevský protokol byl ale také podepsán lidmi, kteří naši důvěru neměli a kteří na vysočanském sjezdu nebyli zvoleni do ÚV. Byli to však členové ÚV zvoleného XIII. sjezdem. Dokonce byli členy předsednictva a tajemníky ÚV. S těmito funkcionáři, s jejich postoji a politikou nesushlasila a neměla k nim důvěru zdrcující část strany. Moskevský protokol je tak straně znovu vnutil; podpisy vedoucích představitelů strany pod moskevským komuniké vytvořily situaci, kterou nemohli členové nově zvoleného ÚV nerespektovat. Vysočanský sjezd předpokládal, že dříve či později dojde k politickým jednáním mezi čs. stranou a stranami zemí, které do ČSSR poslaly svá vojska. Předpokládal, že v dalších fázích jednání sjezdu dojde i ke změnám v ústředních orgánech strany.

Moskevský protokol však vytvořil takovou situaci, že jeho kategorické odmítnutí členy nově zvoleného ÚV by mohlo vést k roztříštění uvnitř strany, k postupné izolaci jejího progresivního křídla a k vážným důsledkům v životě celé země. To nepochybně věděli i představitelé stran zemí, které k nám poslaly vojska. Tomu bylo nutné zabránit. Členové ÚV byli postaveni předhotový fakt; složit mandát, kterým je pověřil sjezd.

Během jednání jsme z rozhlasu vyslechli komuniké a později pro-

jev prezidenta republiky a A. Dubčeka. Vlastní komuniké bylo dosti obecné. Neobsahovalo ani důvody vstupu vojsk na naše území a nebyla v něm ani zmínka o tom, že vojska byla pozvána, aby zabránila kontrarevoluci. I přesto, že v té době ještě nebyl znám konkrétní výsledek moskevských jednání v podobě protokolu, vzbudilo komuniké svými formulacemi nedůvěru. Občané cítili, že komuniké nevyjadřuje vše, o čem se v Moskvě jednalo. Výsledek moskevských jednání považovali za diktát, který naši představitelé podepsali pod nátlakem. To se vzápětí projevilo ve stanoviscích a rezolucích různých občanských kolektivů a stranických organizací. Znovu se v těchto rezolucích dožadují právoplatnosti XIV. sjezdu /aniž v té době ještě věděli, že hlavním bodem jednání moskevských dohod je neuznání jeho právoplatnosti/. Požadovali, aby XIV. sjezd pokračoval ve svém jednání. Požadovali, aby se znovu sešel a ke vzniklé situaci zaujal stanovisko. Ocituji pouze část z rezoluce zaměstnanců n.p. Elektro-
přístroje v M_odřanech, kde se uvádí: Žádáme naše představitele, aby nás otevřeně a pravdivě informovali o průběhu i podmínkách vzešlých z moskevských jednání - naše národy si to za týden statečného a rozvážného postoje plně zaslouží. Plná informovanost o tom, co bylo a o přijatých závazcích, nám ulehčí chápání toho, co přijde. S rozhořčením přijímáme, že pod moskevským komuniké jsou podepsáni i lidé, kteří ztratili právo nás zastupovat. Za jediné oprávněné představitele považujeme ty, které zvolil legální XIV. sjezd KSČ, za jehož došavadní výsledky se plně stavíme. Požadujeme, aby pokračovalo jednání mimořádného XIV. sjezdu". Podepsáni CZV KSČ, vedení podniku, ZV ROH.

Podobná prohlášení a stanoviska se po zveřejnění komuniké hodinu od hodiny množila.

Debata ke zprávě B. Šimona byla velmi bouřlivá. Bylo vysloveno mnoho názorů na to, jak dále postupovat. Odpoledne jsem měl krátký projev. Řekl jsem v něm asi toto: "Záruky našeho budoucího vývoje nejsou podle mého soudu žádné nebo velmi malé. Budou postupně růst podle toho, jak se bude rozkládat politický systém, který k nám vojska poslal. To, co může zbavit stranu akceschopnosti, je jen jedna věc. To je to, jestliže komuniké pochopíme my i lid jako zradu našich představitelů. Pak by došlo k rozkladu strany. Porážka sama o sobě je krutá věc. Ale porážka ještě neznamená ztrátu cti. Jestliže vedoucí soudruzi neztratí tvář, budou otevření před celou stranou, pak si strana může zachovat autoritu i v situaci porážky. Aby mohla zachovat svou autoritu, musí se orientovat zhůba na tři věci. Zache-

Za těchto okolností, které byly KSČ vnuceny zvenčí, zdrcující část organizací strany a stranických orgánů spontánně požadovala okamžitě svolat sjezd. Proto legitimita tohoto sjezdu je především politickou otázkou a nikoli otázkou procedurální. V politickém slova smyslu byl sjezd zcela legitimní, byl vnitřní záležitostí komunistické strany. Skutečností nebyl dodržen původně určený pořad sjezdu, je z tohoto hlediska naprosto vedlejší. Program jednání sjezdu byl vynucen okolnostmi, na něž bylo nutno okamžitě reagovat. Způsoby projednávání problémů na sjezdu stanovili delegáti sami. Bylo to jejich právo.

To znamená, že dokumenty a výsledná jednání sjezdu, přijatá sjezdem, byly legální.

Středa 28. srpna 1968

Ve středu jednání ÚV pokračovalo. Já sám jsem již na tomto jednání nebyl. Zůstal jsem na Hradě, kde jsme s dalšími soudruhy - Mlynářem, Dubčekem jednali o východisích a dalším postupu strany. Na pořadu bylo mnoho problémů. Obnova práva sekretariátu ÚV, vztah k vysočanskému ÚV strany a podobně. Již v Moskvě při podpisu moskevského protokolu, který obsahoval neuznání výsledků XIV. sjezdu strany, uvažovali někteří soudruzi o možnosti kooptace části zvolených soudruhů vysočanským sjezdem do ÚV. Uvažovali o reorganizaci a doplnění předsednictva strany. K této myšlence jsme došli nezávisle i my. Proto dohoda o kooptaci některých delegátů XIV. sjezdu do ÚV nebyla obtížná. Dubček hovořil o tom, že myšlenka kooptace byla pronesena v Moskvě před L. Brežněvem. Brežněv prý nakonec s takovou reorganizací souhlasil. Dohodli jsme se, že do reorganizovaného ÚV bude kooptováno přibližně 80 soudruhů a soudružek. Návrhy na kooptované členy ÚV provedou krajské výbory strany. Dubček v té chvíli navrhl, abych se stal členem budoucího předsednictva a tajemníkem ÚV. Odmítl jsem to jako nereálné. Dubček to myslel pravděpodobně vážně, protože za nějakou chvíli po telefonickém rozhodnutí s Brežněvem mi řekl, že s ním projednal otázku kooptace do ÚV a že Brežněv se sice zhroutil počtu kooptovaných členů do reorganizovaného ÚV, že on předpokládal pouze několik, maximálně 10 lidí, ale nakonec souhlasil. A pokud se týká kooptace V. Šilhána, že to naprosto odmítá. K tomu nebylo co říci. Takové stanovisko mě nepřekvapilo. Překvapilo mě pouze to, že se

na takové věci ptáme v Moskvě samotného Brežněva.

Reorganizace ÚV kooptací nových členů z řad delegátů XIV.sjezdu, z nichž většina byla zvolena do vysočanského ÚV, měla posílit pozici těch reformních sil ve straně, které sledovaly demokratizaci politického života a důsledné provádění ekonomické reformy.

Dohodli jsme se také na tom, že XIV.sjezd strany, i když nebude zahájen 9.zářím, jak bylo původně stanoveno, musí být připraven v co možno nejkratší době. Dohodli jsme se také na tom, že v nejbližších měsících, nejpozději do konce roku, bude připraven i sjezd českých komunistů. Osobně jsem byl přesvědčen, že realizace těchto opatření v krátké době by umožnila stabilizovat poměry jak ve straně, tak v celé společnosti. Mezitím pokračoval ve svém zasedání vysočanský ÚV. Jednání nebylo lehké. Jednotliví členové, kteří vystupovali zpočátku s rozdílnými názory, se nakonec sjednotili zhruba na těchto stanoviscích: Souhlasili s potřebou rekonstrukce předsednictva a sekretariátu ÚV, která by odpovídala změněným podmínkám a která by byla provedena v nejbližších dnech. Dále se sjednotili na požadavku urychleného svolání XIV.sjezdu, který by projednal otázky politické situace, státoprávního uspořádání i složení vrcholných orgánů strany. Přitom požadovali takovou kádrovou politiku, která povede k odstranění kompromitovaných funkcionářů z vedoucích funkcí a pověří funkcemi ty soudruhy, kteří se v polednovém období osvědčili, mají potřebnou autoritu ve straně i ve veřejnosti.

Členové vysočanského ÚV tak respektovali novou situaci, která vznikla podpisem moskevského protokolu. Aby zabránili nebezpečí rozpadu strany, vzdali se svých funkcí. Dobře věděli, že zápas o demokratický socialismus tím nekončí, ale že vstupuje do nové fáze.

Sobota 31.srpna 1968

Konalo se zasedání ÚV, které přijalo moskevské komuniké a dohody, pro vedlo kooptaci všech ~~stanov~~ nových členů do ÚV, dále provedlo změny v předsednictvu strany a stanovilo další postup práce. Tím byla založena jedna velmi důležitá etapa našeho vývoje a začala druhá.

Mimoriádný sjezd KSČ byl odložen. XIV.sjezd KSČ se sešel až za několik let, v podmínkách, které připravila normalizační politika nového Husákova vedení. To už je však jiné téma...

Čechie '68

/nedokončená reportáž/

Ve středu 9. října 1968 jsem se zúčastnila dvou pozoruhodných shromáždění pražských komunistů: v Hajnovce na Vinohradech a v libeňské Čechii. Na to první, které začalo ve 13 hodin, mě poslal můj redakční šéf. Velký sál restaurace naproti rozhlasu byl zcela zaplněn funkcionáři základních organizací KSČ z Prahy 2. Známi mě vítají. U "novinářského" stolu sedí kolegové z jiných listů, z rádia a z televize. - Hlavním řečníkem schůze je předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský. Mluví asi hodinu. Několikrát různými slovy opakuje myšlenku, že všechno to dobré, co u nás po lednu 1968 vzniklo, musí být zachováno, že není cesty k návratu do předlednových dob. Jak řekl, pracuje se na zásadách příští politiky strany. Jde o to, uvést do souladu její další činnost s moskevskými protokoly. Pak zodpověděl několik desítek dotazů k aktuálním záležitostem. Předsedající schůze ujistil J. Smrkovského a vedení KSČ podporou stranického aktiva Prahy 2 a přítomní dlouhým potleskem jeho slova potvrdili.

Při odchodu z Hajnovky utrousil kolega z televize, že večer se má sejít - snad v libeňské Čechii - zas jiná parta: jedasovci. Nic přesnějšího nevěděl. Rozhodla jsem se, že do Čechie zajdu. Pokud tam něco bude, měl by to můj zaměstnavatelský list alespoň v rubrice "24 hodiny v Praze" přinést...

Před sedmou hodinou večer jdu starou Libní; jen v sukni a v lehkém svetru, neboť vzduch pokročilé roční době je příjemně teplo. Jsem na jedasovce zvědavá; budou to jistě samí staří lidé - předváleční členové KSČ. Nebude nezajímavé si je poslechnout.

Vchod do domu Čechie v Podlipného ulici je otevřen a osvětlen. Hned u vchodu stojí stoleček a u stolečku dvě soudružky kontrolují pozvánky. Já žádnou nemám, ale mám štěstí: před stolečkem mezi dveřmi, oblečen do tmavého obleku se světlou košilí a s vázankou - tedy slavnostně - stojí kolega novinář a můj dobrý známý - dlouholetý moskevský zpravodaj Rudého práva Zdeněk Hoření. /Je to jen několik týdnů, co jsme se šli spolu podívat k budově ÚV KSČ na nábřeží, odkud se ozývala střelba. Bylo to 21. srpna v pět hodin ráno. Přátelsky do sebe zavěšení míjeli jsme kaluž zrosovateľé lidské krve. Zbyla na dláždění u budovy ústředního sekretariátu po prvním Pražanovi, zastřeleném to ráno sovětským výsádkářem. Z.H. celou cestu z Poříčí Biskupskou ulicí na nábřeží Kyjevské brigády a zpět mlčel./

Překvapeně na sebe zlomek vteřiny hledíme. Pak zafungují společenské stereotypy.

"Ahoj," řekne Z.H.

"Ahoj," odpovídám. Hlídacím soudružkám u vchodu to stačí. Nevyžadují na mně pozvánku a já procházím kolem jejich ostřížního stolečku dovnitř. Z.H. mlčí jako tenkrát cestou k nábřeží a zpět. Zřejmě nemá chuť říct soudružkám ani mně, že tento večer nemám v Čechii co dělat. A já nemám chuť se ho ptát, co tam ten večer dělá on.

Pro zajímavost ocituji svou reportážní "Zprávu o jedné schůzi", kterou jsem podle svých těsnopisných poznámek začala následující den ráno v redakci psát. Nedopsala jsem ji. Šéfredaktor mi sdělil, že o Čechii nic dávat do listu nebudeme, že si to soudruzi nepřejí. Kteří a proč, to nevím dodnes.

Zpráva o jedné schůzi

Místo: Praha 8 - Libeň, sál Čechie v Podlipného ulici

Čas: Středa 9. října 1968

Schůze byla svolána jako "beseda starých komunistů z Prahy 8" prostřednictvím SČSP, začátek byl stanoven na 19 hodin. Už před určenou dobou se velký sál Čechie zcela zaplnil. Lidé se srdečně vítají, objímají, mívají na sebe zaťatými pěstmi. Vidím řadu známých tváří - nejenom z Prahy 8, potkávám bývalé funkcionáře, kteří ze svých funkcí ^{letos} na jaře odešli. Známí se ke mně nehlásí.

Většina přítomných jsou lidé středního věku; osob, o nichž by se mohlo předpokládat, že jsou starými členy strany, je sotva třetina. U vchodu do sálu se kolportují Zprávy. - Předsedající vítá členy předsednictva tohoto shromáždění a jednoho po druhém je představuje: J.Jedas, inženýr Kapek, Mestek, E.Pamíra, K.Innemann, A.Černý, sovětský podplukovník Kolenko. /Kromě něho je mezi shromážděnými ~~příslušníky~~ ještě několik dalších sovětských důstojníků./ Přítomní představované členy předsednictva bouřlivě zdraví, vstávají, provolávají jim slávu, skandují hesla.

"Sešli jsme se na této besedě se starými členy strany z Prahy 8," říká předsedající, "abychom vyjádřili svůj názor na politickou situaci v naší zemi a tak napomohli ke správné orientaci. Hlavní referát přednese člen ÚV KSČ a poslanec Národního shromáždění, ředitel ČKD inženýr Kapek."

"Nejsem už ředitelem ČKD," podotýká jmenovaný do mikrofonu.

"Pro nás jsi pořád ředitel ČKD!" volají lidé ze sálu. Potlesk. Inženýr Kapek začíná svůj projev připomínkou, že "v tomto sále 18.května 1938 - před skutečnou okupací. referoval soudruh Gottwald. O dva dny později vyšel v Rudém právu jeho článek, v němž stále v souvislosti se Sovětským

svazem: Nedají nás, když my se nedáme! Chtěl bych tyto věty připomenout," říká ing. Kapek. Pak podává svůj vlastní výklad poledňové politiky. Z jeho myšlenek vyjímáme:

"Flakem zdola, přičiněním drobných dělníků, zemědělců, vznikala po dlouhou dobu situace pro změnu politiky, která vyvrcholila v lednu 1968. To není zásluha jednotlivců, ale tito jednotlivci této situace využili. - Špatná informovanost - nebudu se přít, zda víc před lednem nebo něm, ale strrrrašně moc po lednu " /aplaus/ "způsobila, že každý člen KSČ má dnes jiný názor a výsledkem je dezorientace. - Ani v této místnosti není nikdo - včetně soudruha Jodase - kdo by si chtěl nechat dát razítko, že se chce vrátit k tomu, co bylo před lednem. Razítko "konzervativci" tvrdě odmítejte, protože možná máme daleko pokrokovější názory než kdekoliv jiný. - Byla v ČSSR na postupu kontrarevoluce" - /Plénium: "Byla a ještě je!" - Jen s tím rozdílem, že na nás nešla s puškou, ale s tužkou a mikrofómem. Rafinovaně. Poučila se z roku 1956 v Maďarsku. Nezačínala věšením nás, komunistů, ale chtěla jím skončit!" /Obrovský aplaus, dlouhotrvající potlesk, výkřiky: "Hnát novináře před soud! Hanba jim!"

"Kdo nutil představitele KSČ přehnaně vychvalovat SSSR? Bylo to falešné, ale nemůžeme to splácet nenávistí k našim osvoboditelům. Hlásím se k národu, mám rád svou vlast, ale chtějme žít v přátelství se Sovětským svazem. - Znáte to jejich heslo?" /V sále smích./ "Souhlasím s heslem 'Buďte s námi, jsme s vámi', ale adresuji je Sovětskému svazu!" /Aplaus./

"Nedostatky naší ekonomiky nezpůsobil příchod armád Varšavské smlouvy, ale úmyslné a cílevědomé ochromování státního a hospodářského aparátu, znevažování minulosti, nahrazování nevědeckými teoriemi."

Slova se ujímá Emanuel Famíra: "Devolte, abych se představil: Jsem konzervativec, kolaborant a velezrádce!" /"Takových kdyby bylo víc!" - hlasy z pléna. Aplaus./ "Děkuji za to označení," pokračuje E. Famíra, "novému progresivnímu vedení KSČ. Po čtyřiceti letech je to první odměna..." /Aplaus./ "Předsednictvo má asi stanovy na záchodě k volnému použití..."

Josef Jodas, z jehož iniciativy se shromáždění v libeňské Čechii sešlo, čte dopis generálnímu prokurátorovi. Protestuje v něm proti tomu, že nejsou stíhány trestné činy, spáchané od ledna 1968 masovými sdělovacími prostředky. "Svaz čs. novinářů je základnou kontrarevoluce," čte J. Jodas z dopisu.

"Kecáš!" - křikl někdo od vchoďu zvenčí. Přítomní halasí: "Ven!", a zvedají se hrozí ke vchoďu, volající prchá.

Návrh z pléna: "Hlasatele ilegálních vysílaček předat SSSR!"

Předsedající: "Když jsme začínali, bylo nás pět. Pět nás napsalo dopis libeňských komunistů. A podívejte se kolem dnes! Pořádejte podobné

* ZA 20 LET NEUDĚLALO STARÉ VEDENÍ TOLIK PITOMOSTI, JAKO NOVÉ OD LEDNA...."

skce ve svých sbvodech, jednejte především s mládeží..."

- - - -

Na tomto místě moje reportážní zpráva z libeňské Čechie končí. A nejenom proto, že mi ji šéfredaktor s odvoláním na vyšší místa rozmluvil. Musím se po letech přiznat, že jsem tam tenkrát ani nebyla do konce. Seděla jsem totiž uprostřed sálu a jediná z přítomných jsem nevstávala, netleskala ani neokandevala. Navíc jsem si všechno, co se říkalo a dělo, pilně zapisovala. Moji sousedé po mně nevráživě pokukovali, a mě se čím dál více zdálo, že na mě nepřátelský hledí všechna ta rozvášněná dav. O přestávce jsem tam odtud utekla! /Omluvit mě snad může též tehdejší mládež./ Svůj lehký svetr jsem měla na zádech mokrý od potu, a nebylo to proto, že by v sále Čechie bylo takové horko; já jsem se v tom silicím sbrozáždění bála...

Takže ta reportáž je vlastně nedokončena nadvakrát.

Praha, září 1988